

ARCHA

O akci, která neuspěla	J. Mates
Česká literatura v exilu	J. Jira
Symbolismus světa	J. Benáček
Z „Povídek opravdu krátkých“ . . .	P. Den
Rolleiflex	F. Listopad
Co je člověk?	F. Mikula
Nacionalismus na pranýři	J. Dresler
Ukrajinská lyrika	J. Kovtun
Okna, poznámky, glosy	

MNICHOV

1/1960

PUBLIKACE A ČASOPISY KULTURNÍ SEKCE ČS. UPRCHLICKÉHO VÝBORU V NĚMECKU

HLAS EXILU — kompletní 1954—1957 — vázaný DM 20,—; jednotlivé ročníky 1956 a 1957 po DM 8,50 — vázané.

ARCHA — ročník 1958 — vázaný DM 10,—

ARCHA — ročník 1959 — vázaný DM 12,—

A. Christen: POUTNIK NEZNAMÝCH OCEÁNŮ, románová příloha Archy — DM 5,— brožované.

Dále expedujeme cyklostilovanou slovenskou publikaci pro mládež od Paľo ORTHA: LIETAJÚCI TRIEDA (zpracováno podle známého románu Ericha Kästnera) a cyklostilovanou UČEBNÍCI ANGLICKÉ GRAMATIKY (DM 3,—). Dále máme na skladě ještě několik vázaných ročníků SKAUTA-EXULANTA (DM 8,—).

KAMENNÝ ERB

Literární edice Čs. uprchlického výboru v Německu vydala tato původní díla předních exilových spisovatelů:

1. Jan ČEP: **Cikáni** (Novelistický triptych — Okupace, osvobození, exil). Grafická úprava Miroslav Šašek. DM 5,—
2. Hana SKLIBOVÁ: **Pohádky** (pohádky vysílané rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa). DM 5,—
3. Dr. Antonín KRATOCHVIL: **Peníz exulantův** (Antologie exilové prózy — dosud neuveřejněné povídky Jana Čepa, A. Kratochvila-Christena, Františka Kovárny, Jiřího Kovtuna, Františka Listopada, Ferdinanda Peroutky, Vladimíra Štědrého a J. Tumlíře. Grafická úprava Jaroslav Dresler). DM 5,—

Pokračování na třetí straně obálky

ARCHA, literární revue československého exilu. Vydává Kulturní sekce Čs. uprchlického výboru v Německu. Rediguje Dr. Antonín Kratochvil s redakčním kruhem. Odpovědný redaktor Josef Němeček. Grafická úprava Jar. Dresler. — Adresa: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland, München 13, Elisabethstrasse 34/III.

Články podepsané plným jménem nemusí vždy vyjadřovat mínění redakce. Knižní příloha ARCHY „Sověťisace československých škol“ je rozvržena na dva ročníky a obsáhne asi 500 stran s přílohami.

O akci, která neuspěla

V květnu t. r. byla k 15. výročí osvobození Československa vyhlášena amnestie, apostrofovaná jako „doklad neotřesitelné síly a pevnosti socialistického zřízení“.

Amnestie slibuje mj. zastavení „trestního stíhání pro trestný čin opuštění republiky... proti osobám, které pod vlivem nepřátelské propagandy bez povolení opustily území republiky“. Zatímco Zápotockého amnestie z května 1955 vyzývala k návratu do ČSR, Novotný jen legalizuje praktiky čs. diplomatických zastoupení v cizině, která slíbila btrestný návrat skoro každému, kdo o to v minulých letech požádal.

Režim si zřejmě netroufl organizovat široce založenou „akci návrat“, neboť si už jednou spálil prsty. Jeho boj proti exilu je dnes zaměřen jiným směrem.

Komunistům se ledacos povedlo. Pod kolchozní střechu dostali už přes 85 procent půdy. Všechna odvětví soukromého podnikání jsou prakticky zlikvidována. Těžký průmysl znásobil svoji výrobu. Klíčové pozice ve státní správě a funkce v povolených organizacích, dohled nad kulturním životem a náboženskými obcemi — to vše je v soudružských rukou. — Komunisté se cítí být tak daleko, že Z. Fierlinger směl začátkem dubna (v Bratislavě) prohlásit, že Československo bude jako první po SSSR „státem v němž socialismus v podstatě zvítězil“...

Nebudeme dnes zjišťovat, co znamená „socialismus“ čs. komunistického režimu v podrobnostech. Pokud jde o jeho „vítězství“, můžeme jen konstatovat, že k prostředkům, jimiž ho bylo dosaženo, patřilo vedle lži a lsti mnohonásobné násilí; po bojůvkách agitátorů a propagandistických brigádách byly nasazeny divize špiclů a všemocných kádrů aparátu policie a strany. A mnohé se tedy podařilo. Zbývá už jen — řekl Fierlinger v citovaném projevu — „převést ideje socialismu do vědomí každého občana“. Hovořeno jazykem, který je nám bližší, znamená to vniknout do srdcí, získat si je a přesvědčit, že jen tento (a žádný jiný) vývoj byl žádoucí, že jen takový (a žádný jiný) způsob života je správný; přesvědčit občany, že stát, na jehož počátku byla lež a který se udržuje hrubou mocí je jejich vlastní.

Tu jsme na onom úseku fronty, kde se komunistům práce již tak nedaří. Dokladů je o tom nemálo: od zpráv o činnosti ilegálních organizací v posledních 12 letech přes projevy demonstrantů v Plzni a jiných městech v roce 1953, přes hlasy studentů a spisovatelů, které šly světem právě před čtyřmi roky, až po ty zjevy „porušování socialistické zákonnosti“, jichž jsme už nemalou dobu svědky.

Ve zmíněných případech (které mají mnohem víc podob než jsme mohli vypsát) není ještě vítězů a nejsou také poražení. Válka mezi komunisty a quislingy na jedné straně — a prostým občanem na straně druhé, občanem, který odmítá umělou tvář a falešné srdce, jež mu chtějí zasadit, a který chce svůj vlastní život s právy všech svobod — tato válka pokračuje. —

Exil je součástí domova! Jeho příslušníci pocházejí ze všech vrstev. Svazky s rodinami, příbuznými a přáteli nezpřetrhal odchod za hranice, neudrzuje je jen pošta, nebo noviny, či rozhlas. Pro režim, který bojuje o „vědomí“ každého občana je existence těchto svazků nebezpečná; připomínají, že naše dějiny znají už řadu exilů, které přežily okupanty. Z přátel a rodinných příslušníků dělají podílníky na svobodném životě uprchlíka.

Amnestie — prohraná bitva

Dlouho byl exil pro komunisty „hromadou smetí“, „utečeneckou sebrankou“, „odpadem dějin“ a pod. Je tomu právě pět let, co vyhlášením amnestie (v květnu 1955) zahájili akci, jejímž cílem bylo exil rozštěpit — a opanovat; a tedy zničit jeho svazky s domovem, jeho vliv.

Víme dnes, že to byl tah, který se soudruhům nepovedl, na němž ztratili mnoho námahy a i peněz. Neuspěli mimo jiné proto, že těžištěm akce byla propaganda; zapomněli, že její argumenty jsou jen tehdy účinné, když je tvrdí užití mocenských prostředků. A přehlédli ovšem, že většinu mezi exulanty tvoří političtí uprchlíci s mnohými a zhusta velmi draze zaplacenými zkušenostmi z přímého boje s režimem.

Amnestie a co jí předcházelo a následuje je zajímavým úsekem zápasu mezi režimem a opozicí a nebude snad bez užítu, připomeneme-li si některé údaje z jeho průběhu. —

Již na jaře 1954 byli někteří komunističtí diplomaté (zejména sověští) tak „indiskrétní“, že pustili do světa zprávu o amnestii pro politické uprchlíky, chystané v ČSR. — K Vánocům téhož roku dostala řada uprchlíků „řetězový dopis“, vyzývající k šíření „krásné myšlenky“ jakéhosi „Hnutí exulantů pro návrat domů — HEPND“; byla v něm řeč o „hvězdě návratu“ atd. V únoru 1955 vyšlo první z celkem sedmi čísel cyklostilovaného časopisu „HEPND“. Byl to typický produkt černé propagandy Prahy. Francie, Berlín a Vídeň byla místa, odkud byl nejčastěji rozeslán. Obsah prozrazoval určitě (spíše malé než důkladné) vědomosti o životě uprchlíků, hlavně však chtěl představit exil jako tábor dvou nesmiřitelných skupin — dobře situovaných a všude protežovaných prominentů a návratu chtivých „poctivých“ uprchlíků.

V květnu 1955 byla vyhlášena amnestie: původně na půl roku (do listopadu) a jen pro „oběti nepřátelské propagandy“. Pak byla bez velkého hluku prodloužena až do listopadu 1956 a rozšířena i na ty vykřičené „prominenty“. — V Praze byl ustaven zvláštní výbor pro navrátilce, jehož předsedou byl dr. Miroslav Klinger, kdysi známý sokolský pracovník, tehdy generální tajemník tzv. Čs. strany socialistické. (Čtenáře může zajímat, že M. Klinger zmizel letos z veřejného života a je pokládán za oběť čistky, kterou KSČ provedla v řadách bývalých národních socialistů.) Časopis

„HEPND“ předal svoji úlohu organizovat „akci návrat“ docela oficiálně — zanikl. Byl to — když odhlédneme od agresivních útoků na některé poli-
oznámením ze 16. 6. 1955 — tomuto Výboru. Ve stejné době začal vycházet
tištěný „Hlas domova“, orgán Výboru, s nímž na zlomu let 1956/57 taky
tíky-exulanti — nezdařený pokus komunistických novinářů hrát si na sla-
viky opěvující vlast a její krásy.

Zámek v Sadské u Nymburka (později jedna vila v Dejvicích) byl
obehán drátem a i jinak upraven, aby sloužil jako záchytný tábor pro
očekávané masy navrátilců. — První tam byli dopraveni ještě koncem
května 1955 — většinou oběti agitátorů, kteří v rolích „uprchlíků“ akci
připravovali v táborech již dávno před amnestií. Navrátilci prošli zde vý-
slechy vedenými úředníky ministerstva vnitra a když šlo vše dobře, dostali
do 14 dnů občanskou legitimaci (modrou, nikoliv běžnou červenou)
a mohli odejít do „normálního“ života. Většinou do dolů, v lepším případě
do zemědělství, ve výjimečných, spoluprací s režimem zavánějících pří-
padech do nějakého lepšího zaměstnání.

Mnozí z těch kdo vyslyšeli volání Prahy se dnes na „vlast“ dívají
mřížemi kriminálu. Např. **Miloslav Svoboda**, který se údajně vydával za
lékaře a dopustil se i jiných podvodů, byl koncem roku 1956 odsouzen na
3 a půl roku. Hůř dopadl **Bohdan Tichý**, navrátilce z Anglie, který v únoru
1957 dostal 14 let jako „britský špión“. — V květnu 1958 jsme v karlo-
varském orgánu KSČ četli, že na trest čeká navrátilce **Karel Duchoň**: do-
pustil se prý krádeže a po ní se pokusil o útěk za hranice! **Miroslav**
Jiráček se zase z navrátilce stal „hochštaplerem“, hodným potrestání —
hlásila Večerní Praha v lednu 1959. O měsíc později bylo oznámeno zatče-
ní „špiona“ **Kamila Žďárského**, a tak dále.

Kolik uprchlíků se vrátilo? Čs. delegátka Šimonová prohlásila ve výboru
OSN v listopadu 1957, že prý „několik set“. Tento údaj se kryje se zá-
znamy, jež byly o „akci návrat“ vedeny v exilu. Když sečteme všechna
jména (mezi nimiž je na stovku dětí, doprovázejících rodiče) včetně jmen
legionářů z francouzské cizinecké legie, vrácených ze zajetí, včetně osob,
repatriovaných ze západoněmeckých věznic, kde seděly za kriminální činy,
včetně jmen manželek cizí národnosti — dostaneme se k číslu, které jen
nepatrně přesahuje 800. — Pohled na životopisy navrátilců, na příčiny,
které je kdysi vedly k odchodu z ČSR nás poučí, že jen v několika přípa-
dech šlo o skutečné politické uprchlíky.

Tažení proti exilu pokračuje

Frontální útok na exil vedený rozbíječskou propagandou a s amnestií
jako lákadlem se tedy nezdařil. Pro komunisty však zůstává — když ne
nutností, pak aspoň trvalým přáním, aby byl exil v očích mezinárodní a
zvláště pak domácí veřejnosti zdiskreditován. Volí dnes jiné prostředky
a protože v tomto směru činnost v poslední době zintenzivněli, chceme
ukázat na hlavní znaky této nové fáze tažení režimu proti exulantům.

Už v roce 1956 uvedlo Realistické divadlo v Praze hru Františka Pav-
líčka „Chtěl bych se vrátit“; název vám vypráví obsah. Tentýž autor (uvedl
se v roce 1944 rozhlasovou hrou „Trošečník“ a je nyní vedoucím tajem-
níkem Svazu čs. divadelních umělců) spolupůřil na scéně k filmu „Černý

prapor", v němž hrají vedoucí roli příslušníci cizinecké legie-uprchlíci; film běží i na západě. — O hodných lidových demokratech a zlých exulantech vyprávějí i filmy „Ošklivá slečna“, „Král Šumavy“ a „Smyk“ — další jsou v přípravném stádiu.

„Státní cenu Klementa Gottwalda“ dostal v roce 1958 — v roce 10. výročí puče — román brněnského autora Zdeňka Pluhaře, nazvaný „Opustili mne...“ Naše čtenáři znají už jeho obsah z Archy č. 4/1958.*) můžeme proto jen stručně připomenout: Pluhař — jak víme z pozdějších jeho článků a nedávných „rozhlasových besed“ — byl pověřen zpracováním materiálu, který mu dodaly úřady z protokolů s navrátilci. Směl prý s mnohými dokonce i hovořit. Vyšlo z toho „dílo“, které jakoby z oka vypadlo černobílému schématu oficiální komunistické propagandy: Jsou uprchlíci-prominenti obklopení sekretářkami a oplývající vším možným, jsou utečenci-agenti a utečenci-zloději a zlodějíčkové, a konečně pak skupina milosti hodných, z níž ti nešťastní obyčejně spáchají sebevraždu a těm šťastným se „povede útek“ do Československa.

Kniha se doma hodně čte — tak to alespoň říkají čísla o nákladu a naznačuje sám Pluhař. (Naposled v časopise Plamen z února t.r., v němž v povídce „Setkání“ vypráví o improvizované schůzce s „kladným“ hrdinou svého románu Honzíkem, dnes prý „plnoprávnou součástí závodu“.) Lze tvrdit, že ji lidé vyhledávají proto, aby mezi řádky našli zprávy a zprávičky, které jim pomáhají udělat si o exilu vlastní obrázek. Z podobného důvodu, domníváme se, je zájem o komunistickou brožuru „Psychologická válka“, která (s perspektivy soudruhů) líčí činnost Svobodné Evropy. — Nepochybujeme, že se hodně čtou i různé ty seriály na pokračování (např. Procházková „Pavučina“ v pražské Svobodě), které popisují práci „imperialistických agentů“ a jejich domácích spojenců.

Máme silné pochybnosti o tom, že takové „dokumentární zprávy“, že povídky, romány a hry a filmy s problematikou exilu vznikly spontánně, z vůle autorů. Jejich chabá úroveň, schematičnost ve zpracování a hrubá tendenčnost v zaměření prozrazují, že jde o práce šité na míru a na objednávku. Kdo je objednal a určil míry a zaplatil je jasné: Strana, její strategové pro boj proti exilu, kteří vyvodili určitá poučení z porážky v „akci návrat“, z neúspěchů v operacích s falsifikáty uprchlických časopisů, a chtěl jednotu exilu a domova narušit na úseku, na němž mají jako nositelé moci všechny prostředky k dispozici. Jan Matěs (Mnichov)

*) K paradoxní logice Pluhařova románu jsme tehdy poznamenali: „Co by řekla Praha dílu exilového spisovatele o nynějším CSR, v němž by např. napsal, že Tvorba v roce 1953 (kdy už nevycházela) napadla Kulturu (která ještě nevycházela) z protistalinské linie; v němž by tvrdil, že všichni občané včetně partajní smetánky chodí oblečení v hadrech, že z CSR se může podle starého slibu A. Zápotockého volně vycestovat kam kdo chce. Praha by jistě řekla, že je to lež. — Něco podobného musíme tvrdit o povídkách obsažených v Pluhařově knize: „Svobodný zítřek bije do Bohemie a ta zas do Českého slova a naopak.“ Trojice časopisů, která vedle sebe nikdy neexistovaly! Mluví se o emigrantech-vrazích, emigrantech-zlodějích... a na druhé straně se přiznává jen několika desítkám, že ušly tomuto osudu. Je to pravda? — Opustí-li spisovatele tvůrčí fantasie, dá-li se svést slogany, propagandistickou lží — pak hyne. A zahyne!

Česká literatura v exilu

Českoslovenští političtí exulanti po druhé světové válce, přesněji po komunistickém puči v Praze koncem února 1948, nedosahují co do počtu zdaleka uprchlíky polské či maďarské. Statistiky odhadují celkový počet československých exulantů na necelých 75.000. Jsou dnes rozptýleni po celém svobodném světě, podle toho, jak jim cizina poskytovala útluk. Největší počet jich emigroval a stále mří do Spojených států, kde, jak se zdá, se nejrychleji mohou uživit a uplatnit svá někdejší povolání. Také Austrálie a Kanada jich přijaly velký počet, ovšem většinou za těžkých pracovních podmínek. Velká Británie se starala přirozeně především o ty mladé exulanty a členy jejich rodin, kteří měli za druhé světové války podíl ve spojenecké armádě. Československá prozatímní vláda měla po pádu Francie sídlo v Anglii a vybudovala zde nejen letecké jednotky, nýbrž i řádnou armádu, které obě zasáhly do bojů v Evropě.

Také ve Francii se usídlilo na 5.000 nových uprchlíků, kteří obohatili řady dřívějšího silného proudu československých řemeslníků. V poslední době zde nacházejí sídlo a uplatnění též mladí lidé, kteří prošli pěti- až desetiletým pobytem v cizinecké legii a dostali tak možnost usídlit se ve Francii. Rovněž státy skandinávské a též západní Německo projevily od začátku pochopení pro československý politický exil.

Pro téměř všechny uprchlíky znamenal útěk z domova před nesnesitelným mravním útlakem a před hrozcí ztrátou svobody — poněvadž se kdysi volně vyslovili proti komunistickému režimu nebo jeho domácím představitelům, poněvadž sloužili v západní armádě nebo sympatisovali se západní kulturou — úplné společenské přeražení. Zejména liberální povolání jim byla v cizině zavřena a bylo nutno hledat nové existenční možnosti. Čechoslováci jako realistický národ překonali již nyní téměř všude tyto obtíže a našli si postavení odpovídající více méně jejich předchozímu vzdělání a osobním schopnostem.

Není tedy divu, že tento živelní osobní shon po existenci, jakož i nutnost naučit se novému jazyku, odsunuly do pozadí mnohdy jejich záliby čistě literární a kulturní. Český spisovatel, s výjimkou několika novinářů, neměl zprvu v cizině situaci příznivou. Několik málo z nich, kteří již před válkou pronikli do světa a byli překládáni do cizích literatur, tvoří výjimku potvrzující pravidlo.

Tak **Egon Hostovský** (* 1908), někdejší diplomatický úředník, který debutoval doma před válkou a trávil již druhou světovou válku na Západě, žije nyní ve Spojených státech. Píše jen česky, avšak jeho romány kosmopolitních námětů našly živý ohlas v Anglii, Americe, Německu, Francii, skandinávských zemích, do kterých jsou vesměs hojně překládány (Cizinec hledá byt, Nezvěstný, Dobročinný večírek). Francouzský filmový režisér **Henri Clouzot** uskutečnil podle námětu jeho románu „Půlnoční pacient“ zajímavý film „Les espions“.

Jiný vynikající spisovatel z údobí mezi dvěma válkami **Zdeněk Němeček** (* 1894 † 1957), povoláním rovněž diplomat, kteréžto postavení mu umož-

ňovalo rozmanitost námětů, jednou v New Yorku, jednou v předválečné Francii či Španělsku atd., a kterého komunistický převrat stihl jako vyslanec v Dánsku, psal rovněž jen ve své mateřštině, v exilu už jen podlomene, ale životní rozšafností naplněné povídky, které vyšly ve dvou knižních sbírkách (Stín a Bloudění v exilu) a román „Tvrdá země“.

Je škoda, že se odmlčel nadaný **Vladimír Vaněk** (*1895), rovněž diplomatický úředník, naposledy vyslanec v Itálii. Za poslední války, kdy žil ve Švédsku, ho na nátlak Hitlerovců Švédové zatkli a věznili. Je pravda, že mu umožnili pracovat ve vězení, kde napsal Vaněk švédsky (a po válce vydal též česky) poustavý historický román „Země krvácí, země kvete“. Román je zajímavou připomínkou života strádání a nadějí první velké vlny českých exulantů po bitvě na Bílé Hoře a za třicetileté války, s krátkým návratem domů, ale potom dalším beznadějným exilem.

Do této generace spisovatelů, kteří se učinili známými ještě doma, patří katolický spisovatel **Jan Čep** (*1902). Vynikající český literární kritik profesor F. X. Šalda v něm od začátku rozpoznal a ocenil nevšední vypravěčský talent, obohacený jeho láskou k moravské rodné půdě a k náboženským tradicím země. Exil, do něhož byl Čep nucen se uchýlit před tvrdou vlnou komunistického protináboženského teroru, ho těžce zasáhl v jeho tvůrčí síle. S výjimkou několika povídek (Cikáni a j.), překladů poesie Paula Claudela a meditativních úvah o náboženských zdrojích síly země, jež píše pravidelně pro rozhlas Svobodné Evropy domovu, nenašel ještě v exilu někdejší úroveň a rovnováhu.

Sem patří též **Vladimír Štěrský** (*1904), který se proslavil za poslední války jako bystrý spojenecký novinář-reportér v různých dílech světa a po válce odešel znovu do exilu. Nyní žije v západním Německu, nenašel však dosud někdejší svěžest (Kožich, Jeho Veličenstvo císař Spojených států, Věz svědectví, vydané v letech 1954—1956).

Jeho generační vrstevník, ruralistický spisovatel **Bedřich Svatoš** (*1908), který se doma šťastně uvedl několika romány, se snaží najít v exilu (kde žije jako universitní lektor v Lille) novou vyprávěcí notu (Hranolem vzpomínky) a v románu „Mlha šatí strach“ dovedl úspěšně spojit cítění a účast českého exilu na protinacistickém podzemním odboji na hranicích francouzsko-belgických.

Milada Součková (*1901), po válce kulturní attachée Československa ve Spojených státech a nyní knihovnice na harvardské universitě, která na sebe upozornila před válkou doma několika beletristickými pracemi, se vrátila k motivům vzpomínek na dětská léta, kdy se rodila a potom rozvíjela první Československá republika a dovedla ve volném pásmu své vyprávění (Neznámý člověk) až k Mnichovu. Její sloh, obrazivost a vypravěčské umění bohatě vyzrály pobytem v cizině a řadí ji dnes do přední řady umělců českého jazyka též v poesii (Gradus ad Parnassum).

Též jiný krajan usedlý v Americe jako úředník u organizace Spojených národů **Ladislav Radimský** (pseud. Petr Den, *1898), se od prvotních esejů ještě doma před válkou citlivým vnímáním pulsu světa v Americe utvrdil a široce rozrostl. Patří mezi nejvzdělanější československé spisovatele-esejisty (Mexické divertimento, Evropan na Manhattanu a především odvažná pitva československého národního života a povahy „Rud a líc našeho národního programu v atomovém věku“). Z tohoto oboru přešel v po-

slední době do vlastní beletrie vzpomínkami na dětská léta strávená na českém městečku u babičky (Radost ve Veselí).

Česká literatura má v tomto odvětví nesmrtelnou knihu „Babička“, kterou napsala Božena Němcová právě před sto lety. Aniž se s ní chtěl přirozeně měřit, napsal k ní Radimský jakýsi pendant — babičku městskou, rovněž plnou životní moudrosti a pohody, lásky k dětem a k okolí. Radimskému se zde podařilo vytvořit skutečnou malou literární perlu, která jednou přejde z exilové do společné české literatury.

Neboť všichni autoři a díla, jež jsem stručně uvedl, vědomě i podvědomě usilují o to, aby to, co píší v exilu, čestně reprezentovalo ne sice světově vynikající, avšak vysoce hodnotnou a především svobodně tvořící literaturu, jejíž jsou dnes ve světě svobodnými představiteli.

Psát přímo v cizím jazyce, jiném než mateřském, předpokládá opravdu nadprůměrnou úroveň znalosti jazyka i nového prostředí a zdá se šťastným údělem toliko těm mladým intelektuálům, kteří již prošli školskou výchovou v cizině. Tak mladý esejista Jan Kolár (*1925) po dvou drobných úvahách o smyslu exilu „Listy němému příteli“ a o „Povaze české národní tradice“ se pokusil před rokem napsat přímo francouzský román „Monnaie de retour“ (vyšel u Julliarda) z prostředí mezi bělochy, černochoy a trafikanty v Kamerunu, kde žije. I vážnou francouzskou literární kritiku zaujala novost jeho pozorování.

Pokud vím, jiný jemu věkem blízký mladý intelektuál **Antonín Kratochvíl** (*1924), usedlý v Mnichově a autor první antologie české exilové prózy „Peníz exulantův“, napsal původně česky objemný román o Křištofu Kolombovi, který má nyní vyjít v německém jazyce.

Příznačným a pro české písemnictví typickým rysem je **záliba Čechů a Slováků v poesii**. Za hlubokého národního úpadku se prostý lid citově vyjadřoval lidovými písněmi, které tryskaly z jeho hrdla, často neuměle veršované, ale, řekl bych sváteční, až přetékající jímavě působivou silou citu. A snad od té doby zůstala zakořeněna v našem lidu láska k básnictví vůbec a tento způsob odívat své city naděje i odporu, zoufání a lásky, veršovou formou.

Je tedy jaksi samozřejmé, že tento živý domácí odkaz úkolu poesie se především projevuje též v české poesii v exilu. Už na začátku druhé světové války vyšla v Paříži zásluhou básníka Josefa PALIVCE, který zůstal v obsazeném domově, knížka „Hlasy domova“. Asi dvacet básní, které poslali přední čeští básníci doma a několik básníků z exilu. Verše byly vesměs anonymní a vzpomínám ještě dnes rád, jak jsme se dohadovali o identitě básníků. Nebylo však rozdílu mezi domácími a exilovými, nemluvě o naprosté jednotě myšlenkové. Malá knížka veršů, ale vykonala své poslání. I dnes si exil uvědomuje, jak velký je úkol poesie v odboji a že básníkům nesmí chybět ani odvaha ani tvůrčí síla vést národ a lid doma z myšlenkového porobení k myšlenkovému i skutečnému osvobození. Zaslouží, myslím, připomenout, co napsal o tradici české poesie velký francouzský básník **Paul Valéry** v pařížské revui «L'art vivant» v nešťastných záříjových dnech roku 1938:

„Poesie v české zemi **existuje**: chci tím říci, že ji tam pokládají nikoliv za prosté a libovolné zpestření volných chvil některých jednotlivců, nýbrž za opravdu skutečnou mocnost (puissance). Češi nezapomínají na úlohu, kterou hráli jejich básníci v dobách bytí a nabytí národní myšlenky.“

V exilu vznikla celá plejáda mladých poetů, kteří se spočátku až úzkostně, doslovně, drží domova. Lpí vzpomínkami na rodné zemi jako na záchraném majáku v dáli, vyhlíží obláčky kouře z Ithaky. Domov a jeho ztráta, touha po domácích lesích a polích a po návratu byly dlouho hlavními náměty jejich vlastenecké a často mělké rétoriky. Do tohoto okruhu patří poesie **Pavla Javora** (pseud. *1916), usdlého v Kanadě, který vydal v exilu již několik sbírek veršů (Pozdrav domů, Chudá sklizeň, Daleký hlas, Nad plamenem píseň, Hořké verše) a **Roberta Vlacha** (*1917), (Verše v exilu, Tu zemi krásnou, Princezna), který v poslední době šťastně obohatil svůj básnický fond novým lyrickým motivem — okouzlením z narození dcery — „princezny“.

Z dalších básníků, kteří se projeví v exilu, jmenuji meditativního **Jiřího Kavku** (pseud.) se sbírkami „Úlomky torosa“ a „Vyznání řekám“ a především **Jiřího Kovtuna** (*1927), Čecha podkarpatoruského původu. Po několika drobných knížkách (Blahoslavení, Tu-Fuův žal) nás loni opravdu mile překvapil opravdu hlubokým a též jazykově vzácným přetlumočením básní z Pasternakova „Doktora Živaga“.

Mezi skutečné básnické talenty patří též **Ivan Jelínek** (*1909), který vydal v exilu sbírku „Ulice břemen“ a „Skutečna“, a **František Listopad** (*1921, pseud.), (Svoboda a jiné ovoce), kteří se oba projeví ještě v Československu na okraji mezi surrealismem a existencialismem, kdežto jiný básník jim příbuzný — **Ivan Blatný** (*1919), který se uchýlil do Anglie, se v exilu v posledních letech odmlčel.

Bohatá, ale mimo vlastní rámec této úvahy by byla kapitola o **českých a slovenských kulturních a vědeckých pracovnících**, kteří si již za necelé desetiletí získali opravdu čestné postavení ve vědeckém a universitním prostředí ve světě a především ve Spojených státech. Tak především učený profesor středověké byzantologie **P. František Dvorník**, píšící francouzsky a anglicky, historik **Otakar Odložilík**, matematik **V. Hlavatý**, abych jmenoval jen tyto tři přední representanty české vědy.

Ve Francii žije a publikuje své spisy mezinárodně syndikalistické povahy **Paul Barton** (*1919, pseud.), v západním Německu našlo uplatnění několik vědeckých pracovníků a kritik **Jaroslav Dresler** (*1925) dokončil německy nové hodnocení života a díla Franze Kafky.

Rím, kde se již po několik generací formují katoličtí vědečtí pracovníci, většinou duchovní, zůstal věren této tradici a naopak ji zesílil. Vycházejí tam latinsky, anglicky, česky, slovensky učené i populátorské teologicko-historické práce, které jsou zajímavým přínosem k dějinám českého i světového náboženského hnutí, i díla krásné literatury a jména **O. Petru**,

Fr. Planner, P. Želivan, Laburda, J. Benáček opravňují k nejlepším nadějím do budoucnosti.

*

Publikování beletristických revuí a knížek se až dosud děje většinou nouzovými prostředky, svépomocí autorů a čtenářů, bez subvencí a v poměrně malém nákladu. Nadaný kritik profesor **František Kovárna** (* 1905 † 1952) založil první kulturní revui „Stopa“, která však zanikla s jeho předčasnou smrtí. V jeho intencích pokračoval **Robert Vlach**, který před sedmi lety založil a s **Antonínem Vlachem** vydával literárně kulturní měsíčník „Sklizeň“. Jiný literární kritik dr. **Antonín Kratochvíl** řídí od dvou let nábožensky zaměřenou kulturní revui „Archa“ (obnovení někdejší domácí revue nevšední úrovně) a dovedl zde sdružit nejlepší jména českého písemnictví v exilu. Ztrátou je zánik „Skutečností“, kterou řídil dr. H. J. Hájek.

Péčí **Roberta Vlach**a vychází již čtvrtý rok knižnice „Sklizeň svobodné tvorby“, která již soustředila na čtyřicet knížek exilových spisovatelů a přispívá podstatně k udržení a pozvednutí svobodné české kultury a tvorby.

Prof. Josef Benáček (Assisi):

Symbolismus světla

I.

Mezi námi a věcmi, mezi člověkem a přírodou, nepodrobenou lidským potřebám a cílům, stojí technika, vědomé úsilí ovládnout svět. Technika nám dává sice do rukou vládu nad věcmi, ale zároveň nás od nich vzdaluje, takže nám zakrývá jejich původní podobu: tím, že pomáhá odkrýt a využít síly, které by zůstaly ležet ladem, uskutečňuje Baconův sen o „království člověka“; tím však, že se vsunuje mezi člověka a stvoření, umenšuje náš přímý styk s věcmi, zatlačuje je do pozadí.

Nechci se zde šířit podrobněji o této dvojí tváři techniky, o její slávě a kletbě. Chci se zamyslet jen nad osudem jedné z těch mnoha „věcí“, jejíž tvář nám technika zastínila. Chci se zamyslet nad **světlem** a nad jeho bohatou symbolikou.

Co se stalo se světlem v technickém věku? Náš postoj ke světlu se změnil. Fysika vypočítala jeho rychlost, vypracovala teorie o povaze záření, rozložila je do spekter a popsala jeho zákony. Technika se pak světla zmocnila a učinila z něho výrobek a zboží. Elektrické centrály vyrábějí a rozesílají energii, která se prostým otočením vypínače mění v proudy světla a zaplavuje jasně obydlí a ulice. Světlo se vyrábí a pro-

dává jako se vyrábí a prodává papír nebo plátno. Stalo se tak výrobkem a zbožím a přestalo být pocíťováno jako dar.

A vlastně celý rytmus civilisovaného života nás odvádí od styku s původní tváří světla. V továrnách a v kancelářích se pracuje často při umělém osvětlení: uzly lidských styků se soustřeďují do měst, v nichž domy a ulice zavírají světlo do svěrací kazajky zdí a nedovolují mu, aby se rozlilo v královské nádheře: těžiště denního života se mnohdy přesunuje na pozdní hodiny dne; to všechno má za následek, že se málo lidí setkává se světlem v jeho nefalšované podobě a že ubývá příležitostí — a mnohdy i chuti — vidět ve světle ozvěnu prvního rozbřesku, v němž vítězné „fiat lux“ roztrhlo temnoty. Přestali jsme pocíťovat světlo jako dar a přestali jsme v něm cítit moc. Setřel se rozdíl mezi dnem a nocí a zploštila se dialektika moci světla a temnoty.

Úžas nad příchodem a odchodem světla se zachoval dosud tam, kde rytmus lidského života zůstal aspoň částečně synchronisován se střídáním dne a noci, jak je tomu na př. v některých kontemplativních řádech, kde mniši vstávají před úsvitem, aby mohli pozdravit příchod dne. Hymny Chval (tak se nazývá část denních modliteb, které spadají právě do těch chvil) jsou plny hluboké symboliky světla.

Ale jaká je vlastně symbolika světla?

Chci se pokusit sledovat symbolismus světla k prameni: světla nedotčeného technikou, „nevyráběného“ a „neprodávaného“ světla. Nechci mluvit o démonii světla — o tom, jak technika světlo přetvořila a někdy i znetvořila. Jen krátce se zmíním (je dobře mít v dohledu i extrémy), že druhá tvář techniky, o níž říká F. G. Jünger, že zraňuje zemi, zasypává kletbou i to, co bylo odedávna říší jasu, čistoty a radosti. Jak vypadá světlo znetvořené a prokleté technikou, pověděl Jiří Wolker v třaskavých verších Balady o očích topičových. Dialektika světla a tmy se v ní rozrůstá do kruté dialektiky života a smrti. Světlo žárovek se živí světlem topičových očí a zatím co rozsvěcuje na předměstích lampy, Antonín se propadá do tmy. A tak světlo, které se rozlévá po elektrických drátech a „zpívá“ v žárovkách, nese zároveň příšerné poselství smrti. Převrácený dar, příšerný dar, zaplacený smrtí dárcovou. „Antonín umírá, žárovka zpívá.“

Nechci se však šířit o démonii znetvořeného světla: chci poodkrýt jeho přívětivou tvář, tu, kterou nazval kard. Newmann „kindly Light“ — dobrotivé světlo: „Ty dobré světlo, když je vůkol tma, ty veď mne jen!“

II.

Obrátím se o pomoc k těm, kteří sice neznali vesmír uspořádaný podle teorie relativity, kteří však vyvažovali nedostatek vědeckého pohledu na svět jakýmsi dětským smyslem pro symbolismus. Obrátím se do středověku, k době, kdy technika ještě nezatarasila přístup k tvářím věcí. Hugo a s. Victor, jeden s středověkých spisovatelů, by nedovedl napsat verš Lecomte de Lisle:

„Mlč; nebe je hluché, země tebou pohrdá.“

Byl přesvědčen, že nebe i země má svou řeč a že je možno ji pochopit: „Omnis natura hominem docet. Omnis natura rationem parit et nihil in

universitate infecundum est" napsal. Vesmír je plodný, plný smyslu, „les symbolů“. Tak mluví symbolismus středověku. Tehdejší spisovatelé a myslitelé rozvinuli symboliku světla především v estetice a v gnoseologii: mluví o světě ve vztahu ke kráse a k poznání. Omezí se zde jen na symboliku světla v estetice.

Najdeme u středověkých spisovatelů podivuhodné věty jako na př.: „lux est pulchritudo et ornatus omnis visibilis creaturae“ (Robert Grossatesta). Světlo je krása a ozdoba všech viditelných tvorů. A nebo ještě odvážnější větu: „Světlo je podstatná forma věcí“ (Sv. Bonaventura). A v jednom spise, připisovaném Albertu Velikému, stojí definice krásy, jež se stala společným majetkem oné doby. Krása je „splendor formae“, zář, jas formy.

Neotvívá se nám dnes snadno přístup ke smyslu této lakonické a pregnantní definice, protože je v ní přítomna krása dosud neochuzená, krása přírody i umění. My dnes citíme svět rozdělený do dvou částí: na jedné straně slepá mechanická hra sil, svět bez krásy — a na druhé straně svobodná umělecká tvorba, svět oděný krásou. Definice „splendor formae“ objímá obě části v celé jejich šíři a hloubce. Chceme-li tedy získat přístup ke smyslu této definice, musíme si uvědomit, že středověký pojem krásy je o dva rozměry bohatší, než pojem dnešní. Je širší: Krása není pouze výsadou uměleckého díla, jak učí někteří novodobí teoretikové umění, jako B. Croce. Krása je věnem všech věcí, přírody i umění. A za druhé je hlubší: krása není jen vnější ozdoba, vyrůstá zevnitř, projevuje se v ní vnitřní plnost, dokonalost a souzvuk. Krása má s pravdou a s dobrem kořeny v bytí: je metafysická hodnota. My jsme hodně daleko od takového chápání krásy. Odstup se dá změřit na slovech, která napsal malíř Franz Marc, slova sice spíše ojedinělá než každodenní, přece však příznačná pro naši dobu, už jen proto, že mohla být vůbec vyslovena: Franz Marc napsal, že si pojednou „uvědomil ošklivost přírody, její nečistotu“. Stromy, květiny a země mu ukázaly svou ošklivou a protivnou tvář. A o člověku říká: „Ich empfand schon sehr früh den Menschen als hässlich.“ Opravdu, je nesnadno překlenout propast mezi tímto vyznáním a středověkou definicí krásy „splendor formae“.

A pokoušíme-li se o to přece, musíme si dále uvědomit, že výraz „forma“ má ve středověku opačný význam, než v jakém jej užíváme běžně my. Pro nás „forma“ a „formální“ znamená něco povrchního a konvenčního a tedy méněcenného: ve středověkém myšlení však pojem forma vybavoval v mysli právě to, co je podstatné, pravé a tedy původní. Forma je to, co dává věcem inteligibilní strukturu: je princip bytí a tedy zároveň princip vnitřní jednoty, trvalosti a významu. „Splendor formae“ by se dalo tedy přeložit: záře nejvlastnější struktury bytí, záře nejhlubšího bytí věcí.

Ale proč záře, proč jas? Jaké světlo zde vlastně září? O jaké světlo zde jde? Jak je forma světlem? Proč tato metafora? Předešlé poznámky byly nutné, abychom nyní pochopili dosah výrazu „splendor“. Středověcí myslitelé si byli vědomi, že zde běží o metaforu, která sice poodkrývá tajemství krásy, ale zároveň se před ním cudně sklání. Když říkali, že krása je světlo a že jako tělesa září hmotným světlem, tak duchovní bytosti a hodnoty září světlem duchovním, věděli, že se utíkají k obrazu, aby přiblížili nevyslovitelné. Svatý Tomáš vysvětluje význam a dosah této metafory: Užíváme výraz „světlo“ i pro předměty duchovní, protože je

mezi tělesnými a duchovními bytostmi jakási obdoba. Jako hmotné světlo zjevuje podobu předmětů smyslům, tak duchovní světlo odhaluje věci intelektu. „Dicitur enim in spiritualibus illud quod ita se habet ad manifestationem intellectivam sicut se habet lux corporalis ad manifestationem sensitivam.“ A dodává: obdoba spočívá v tom, že v obou sférách — jak ve hmotné tak v duchovní — lze mluvit o jakémisi „zjevení“, „odhalení“ bytí. A toto „zjevení“ „ratio manifestationis“ je daleko dokonalejší v oblasti ducha než v oblasti smyslů. Proto mohl napsat Augustin Aurelius, že v oblasti ducha je světlo mnohem skutečnější než v hmotném světě. Středověká definice krásy „splendor formae“ tedy znamená: forma je ve všech věcech pramenem bytí a smyslu („idea“, kterou vyjadřujeme pojmem): a tato forma je světlo, světelné ohnisko, v němž zjevují svou identitu a zář tohoto světla se nazývá krásou. Tak jako se jednotlivé části symfonie podřizují ústřední tvůrčí myšlence skladatelově a žijí z její krásy, tak si forma pořádá a ladí jednotlivé složky, aby byly úměrné mezi sebou a v souladu s celkem: tím na ně rozlévá své světlo, jehož jasnost nazýváme krásou: resplendentia formae supr materiae partes proportionatas. Takový je tedy význam metafory světla: světlo je ten element, v němž věci odhalují svou pravou tvář, stávají se jasné a průhledné.

V hmotném světě se ovšem sluneční světlo leje na věci zvenku a osvětluje jen jejich povrch: v duchovní sféře však světlo rozumu — nezapomeňme, že mluvíme v metafoře: realita je „ratio manifestationis“ — proniká až do nitra věcí; ale nemohlo by ozářit hlubiny, kdyby věci samy nebyly se světlem spřízněny, kdyby nebyly samy kondensované světlo. Odkud však mají věci své světlo? Kde je pramen jejich světla? Tam, kde je pramen všech „forem“. Ztlumené světlo věcí („žeh bílý světla v lampě mé duši jsi stáh“ říká Otakar Březina) je odraz podstatného světla Božské bytosti, o níž říká svatý Augustin, že je „intelligibilis lux, in quo et a quo et per quem intelligibiliter lucent, quae intelligibiliter lucent omnia“. Bůh je ono duchovní světlo, v němž a z něhož a jímž všechno dostává smysl a je osvětlováno. Ztlumené světlo věcí — paprsek nekonečného světla Božího — odhaluje jejich skrovnou krásu; nekonečné a nezkalené světlo Boží odhaluje slavnou krásu Boží podstaty, neboť čím je bytostná struktura dokonalejší, tím je světelnější a tím je krásnější. Zde jsme u pramene světla: zde stojíme u nestvořeného světla Božího bytí a krásy, o níž napsal jeden středověký spisovatel výstižná slova: „ubi autem haec lux est essentialiter, ibi est inenarrabilis pulchritudo“. Kde je toto světlo podstatně (to znamená v pramenné plnosti, neumenšeno), tam je též nevýslovná krásou.

Takový je tedy obrys a směr symbolismu světla ve středověké estetice: hmotné světlo je symbolem světla duchovního a stvořené světlo symbolem světla nestvořeného. Hmotné světlo odkazuje na světlo duchovní a to zase na pramen světla, na ono augustinovské „lumen incommutabile“, nezměnitelné světlo, v němž se zjevuje bytí nezaměřené žádnou skvrnou, nerozptýlené, nýbrž celé slavné, průhledné, zářící, splendor formae v nejvyšším stupni. Symbolismus světla vede do srdce věci a odtud do božského pramene. „Světlo přichází shůry“ napsal Joubert a Charles du Bos komentuje tato slova: „Není žádné světlo ducha, které nepřichází shora, které nepochází z Boha; a to je pravda všech pravd — a ta, která je nejtvrdošíjněji zneuznávána.“

Ale co vlastně říkají tyto úvahy o světelnosti krásy a bytí a o božském původu světla nám, jimž se stalo světlo předmětem fyzikálních pokusů a matematických rovnic? Nám, kteří nezdravíme ve světle vládnoucí moc, jak to činí chóry řeckých tragedií, nám, kteří jsme světlo ovládli, zkrotili a přinutili, aby sloužilo? Říká nám něco symbolika světla? Ano, nedám-li si ovšem zatarasit cestu technikou; řekl jsem, že nehledám tvář „vyrobeného“ a „prodáváného“ světla. A tu mi přichází na pomoc slovo Charles du Bos-a, slovo dnes nezvyklé a na první pohled nic neříkající: „Poesie je myšlenka, která se stává účastna krásy ve světle.“ Co s touto větou počít? Nechejme ji však prozatím stát a vyslovme zbývající otázky: symbolika světla klade určité problémy: snažím se je formulovat co možná jasně a jednoznačně: Je symbolika světla, tak jak viděl její význam a směr středověk, vepsána nějak do objektivní struktury věcí, či vyjadřuje pouze myšlení a citění určité dějinné epochy? A — následovně — se stanoviska umění a umělce: Je symbol světla v rukou umělcových — právem jeho tvůrčího poslání — materiálem, s nímž lze zacházet podle libosti, do něhož lze vložit jakýkoliv význam, či zůstává v symbolismu světla aspoň virtuálně jakási vnitřní gravitace k čistotě, k bytí a nakonec k Bohu? Je osud světla nějak spjat s osudem bytí (a tedy i Bytí), nebo leží celý jeho osud v rukou umělcových? Jsou to nesnadné otázky, na něž není možno odpovědět jen tak, jako se odpovídá na matematický úkol.

Mám za to, že symbolika světla je skutečně nějak vepsána do nitra bytí, že opravdu gravituje svou vnitřní zákonitostí (nebo chcete-li lehkostí) k „nepřístupnému Světlu“ Božímu a že se tedy umění nepodaří popřít ji nebo načisto přehodnotit; a to proto, že i umělec je vázán na řád bytí, že netvoří ex nihilo. Nemluvím zde ovšem o jednotlivých metaforách, které jsou vystavěny z obrazu světla nebo z obrazů jasu a záře, o metaforách, které vyrůstají z určitých přesně vymezených situací: mám na mysli uměleckou inspiraci v její totalitě. Tu inspiraci, z níž se skrytě napájí celá produkce básníka nebo malíře či jakéhokoliv umělce. Díváme-li se na symboliku světla v tomto zorném úhlu, dají se, myslím, naznačit aspoň zhruba některé základní směry a situace.

Básnický svět, který je cele zakoušen a vysloven jako „stvoření“, to znamená, který je prohněten přítomností živého Boha až do posledních cév, zdá se mi, se nevyhne zářivému imperativu světla. Přítomnost Boží v něm rozleje proudy jasu. Takový je svět Dantovy Božské Komédie. Jaký je to svět? Nechejme stranou středověkou kosmologii s jejím geocentrismem: Z uměleckého a metafyzického stanoviska je svět Dantův „Boží svět“: Bůh je v něm *l'amor che move il sole e l'altre stelle*. A v tomto světě živé světlo Boží sestupuje až do temných končin hmoty: „*quella viva luce*“ říká Dante, „*discende all'ultime potenze*“ (Par. 13, 55), takže cesta básníková vede naopak z pekla očištěm až k „*ciel ch'è pura luce*“ (Par. 30, 39), k nebi, které je čisté světlo, „*luce intellettuale, piena d'amore*“, až k podstatnému Světlu: „*O luce eterna che sola in te sidi*“ (Par. 33, 124), k Světlu, které spočívá nepohnuté samo v sobě v plnosti bytí, lásky a krásy. Světlo se v Dantově Komedii rozpomíná na svůj Božský původ a proto zalévá zemi silným a vítězným jasem.

A co se stane naopak se světlem ve světě, v němž je Bůh nepřítomen, ve světě Baudelairově na příklad, v němž „němá mluva květín, nebes a zapadajících slunců přehluší vnitřní hlas Boží? (Mauriac o Baudelairově poesii.) Jaké je světlo ve světě, do něhož přichází krása „de Satan ou de Dieu, qu'importe"? V básni Rêve Parisien v knize Fleurs du Mal jsou verše:

Nul astre d'ailleurs, nuls vestiges
Du soleil, même au bas du ciel...

A báseň končí tímto dvojverším:

Et le ciel versait des ténèbres
sur le triste monde engourdi.

Nebe leje temnoty na smutný svět, plný ošklivosti a nudy, v němž „c'est le Diable qui tient les fils qui nous remuent". A přece se i v tomto světě, v němž od začátku až na konec vládne Satan, světlo ještě rozpomíná na svou genealogii a v nostalgii se obrací k jasným prostorům:

Derrière les ennuis et les vastes chagrins
qui chargent de leur poids l'existence brumeuse,
Heureux celui qui peut d'une aile vigoureuse
S'élancer vers les champs lumineux et sereins!

Nesmíme se dát ovšem mýlit vnější příbuzností. Tyto „champs lumineux" jsou bez obsahu, není to krajina, v níž sídlí Bůh. Onen „ideál", k němuž se duch snaží zvednout (ale dosáhne ho opravdu?) je cosi neurčitého, prázdná idealita.

Myslím, že se z těchto krátkých příkladů dá vyčíst, jak je symbolika světla řízena tajemnou vnitřní gravitací k prameni světla v Bohu a jak se tedy svět zjasňuje, když se světlo hlásí ke svému původu a jak se naopak zatemňuje, když se paprskům světla přetne styk s Bohem: ale i to, jak zůstává v symbolice světla tichá nostalgie po pravé vlasti. A jak nevzpomenout, mluvíme-li o nostalgii, na Otokara Březinu, který se sám definoval „básníkem světla, tónů a tajemného života, jenž dýchá z věcí"? Jak nevzpomenout na nostalgii básně „Návrat", jedné z nejlubších Březinových básní, v níž se duše vrací z „kvetoucích zahrad" a z očí se jí prolévají „ztlumené přívaly světla"? Vrací se však „do věčného šera", a proto ono zvolání, plné úžasu a nekonečného stesku a v němž se přece zase zachvívá něžná radost setkání a návratu: „A ty jsi se vrátila!"

IV.

Snad je teď přístupnější zdánlivě nic nepovídající definice poesie Ch. du Bos: „Poesie je myšlenka, která se stává účastna krásy ve světle." Jaké je to světlo? Není to ani uměle vyrobené a nivelisující světlo reflektorů a výkladních skříní v době techniky ani chladně uvažující, s matematickou jistotou vše pronikající světlo osvícenského rozumu. Obě jsou příliš brutální a bez úcty. Chtějí jen pronikat a oslepotovat, nedovedou však rozeznat tajemství a sklonit se před ním. Elektrické světlo vydává všanc předměty hmotného světa, racionalistický rozum drancuje krajiny ducha.

Pravé světlo se zapaluje v hlubinách božského Bytí a proto přináší do světa jas. A proto též nezapomíná, že je dar. A proto se v jeho čistém jase chvěje tichá nostalgie. Pravé světlo je záře bytí, symbol života, stín Boha, posel krásy. Ale je spřízněno s krásou jen natolik, nakolik — byť napolo nebo nevědomky nebo dokonce i s odporem — dovede pít z pramene.

Petr D e n (New York)

Z «Povídek opravdu krátkých»

Co brát dnes s sebou na onen svět?

Na cocktailovém večírku u někoho, jehož jméno nebylo třeba si pamatovat, jsem po delší době uviděl vdovu po nedávno náhle zemřelém finančníku R. Jakmile mne shlédla, prodrala se ke mně klubkem pánů ji obklopujících. Byla elegantní jako vždycky, vkusná i ve svých pařížských nápadných šatech zelené barvy. „Smutek se teď již v Americe nenosí“, řekla mi s úsměvem a, pohrávající si s černou hedvábnou šerpičkou v ruce, dodala: „Ale tenhle »touch« smutku si můj manžel jistě zasloužil.“ V ruce držela místo sklenky s obvyklým Manhattanem úzkou nožičku Martini cocktailu, což u způsobných žen jejího druhu bylo neklamnou známkou silnějšího citového života.

„Pamatujete se“, pravila mi bez dlouhých úvodů, „jak jste mi kdesi asi před rokem vykládal, že primitivní lidé, věřící v posmrtný život, dávali svým mrtvým do hrobu misky s jídlem? A že naši Indiáni kladli k nim do hrobu jejich luky a šípy, aby ve věčných lovištích mohli pokračovat ve svém nejmilejším zaměstnání? A že někdy zabíjeli koně a ženy mrtvých, aby je s nimi poslali na onen svět?“

Nerozuměl jsem, proč mi to připomínala.

„Já jsem se tenkrát smála — však víte, že tomu povídání o posmrtném životě nevěřím. Avšak když jsem naposledy sama stála u otevřené rakve svého muže, pocítila jsem takovou neodolatelnou touhu něco mu s sebou dát, něco, s čím by se bavil na onom světě. Ať už je to všechno pravda nebo ne. Něco, co mu bylo na světě nejmilejšího a bez čeho nemohl zde existovat. Vypravuji vám to, abych přiznala svou slabost a vaše vítězství!“

„A co jste mu s sebou dala, má krásná konvertitko?“

„The Wall Street Journal“, vyhrkla stydlivě, honem nervozně lovic tyčinkou olivu z cocktailu a rdíc se jako holčička, zpovídací se z trapného hříšku.

Kdybychom se mohli narodit po druhé...

Ošetřovatelka mě k němu pustila neochotně — teprve, když jsem se dlouho dušoval, že jsem jeho nejstarším přítelem.

Spočíval na vysoké nemocniční posteli bez hnutí, s očima upřenými ke stropu. Na bílém prostěradle v dosahu jeho ruky ležel kapesník s krvavými skvrnami a nějaké listy, patrně vyňaté z filatelistického alba, s nápisem: Sachsen-Koburg-Gotha. Po chvíli mne poznal, takže jsem mohl přikročit k ujišťování, že vypadá znamenitě a že jistě brzy bude vše v pořádku. Nemocný však zavrtěl hlavou.

„Je mi těžko, bůhví, že těžko...“, řekl hlasem sotva slyšitelným. „Promarnil jsem svůj život, špatně hospodařil s hřívnou... Není lehké si to přiznat s jednou nohou v hrobě... Dal jsem celý svůj život... vždyť to víš... sbírání známek. Zámek předbismarkovských německých státeků a měst... mám jich tisíce a tisíce v různých bankovních safech... ale co z toho? Jaký výsledek... jaký smysl? V roce třicátém třetím mi ušla ta londýnská aukce zelené serie... Hessen... a od té doby se mi už nic nedařilo... Umírám a aspoň šest lidí — a to nemluvím o britském museu — mají sbírky úplnější než já! Nač jsem se plahočil? K čemu? Můj život... veliký omyl...“

Studený pot mu námahou tekł po čele. Bylo mi ho upřímně líto.

„Ano, na smrtelné posteli... vidím... promarnil jsem svůj život! Proč všichni nemůžeme začít po druhé? Kdybych se mohl znovu narodit, kdybych mohl žít novým životem... byl bych moudřejší! Dělal bych něco jiného... něco docela jiného...“

Naklonil jsem se nad něho, protože poslední slova mi byla už skoro nesrozumitelná. „A co bys dělal?“, ptám se ho tiše.

„Sbíral bych... britské kolonie v Jižní Africe... Rhodesie, Nyassaland... moh' jsem být... první na světě...“

Divný kašel přerval jeho slova a mezi jeho pysky se objevila krev. Ošetřovatelka mne tiše vyhodila ze dveří.

Řekli mi, že zemřel k ránu, aniž nabyl vědomí.

● **Pražská „Světová literatura“** přinesla v březnovém čísle opožděný podivný nekrolog k úmrtí Alberta **Camuse**. Autorka (podobně jako i ostatní komunističtí nvoináři, kteří psali o smrti Camuse) zapomněla při psaní o činnosti zemřelého nositele Nobelovy ceny na jednu závažnou skutečnost, že totiž Albert Camus významným podílem přispěl k úspěchu „Kongresu za svobodu kultury“, který byl světovým protestem proti věznění spisovatelů v Maďarsku a i v ostatních zemích tzv. tábora míru — byl protestem i proti věznění 30 našich spisovatelů a vědců.

ROLLEIFLEX

Nejraději bych jej ani nejmenoval, aby mi slovo nevypadlo z pera a tiskaři z řádky. A taky, co po jméně? Nebyl to žádný z těch malých kostelíků, který proslul. Nečinil v něm zázraky svatý Tadeáš. Před jeho veřejemi se nenacházel ve dne v noci kameninový džbán s pitnou vodou tak jako u toho, zasvěceného svatému Jiří tam nad oním historickým bitevním údolím. Nebyl rovněž zasvěcen laskavému, ochotnému, ale přísnému účetnímu, svatému Bentovi. (Svatý Bento, Bentiño, jak ho familiérně oslovovali vesničané, totiž milerád vyhovoval přáním prosebníků, ale vyžadoval, aby to, co bylo přislíbeno za jeho pomoc, bylo do slova a do písmene vyplněno... Dva příklady z letošního srpna: sousedka Idolina slíbila, když prasnice v zdraví vrhne pěkná podsvinčata, že to největší mu věnuje. A taky ano — měla pěkná selátka. Pan farář jí poradil, aby tedy nejzdatnější prodala na trhu a stržené peníze donesla svatému; když se šla v tržní den informovat na cenu, kolik že jí asi za kousek vyplatí, zčista jasna se vedle ní objevila růžově, slabě chrochtající kulička. Její podsvinče. A s křídélky. A jak se objevilo, tak se vypařilo. Pochopila, že Bentiño nechce peníze, ale slíbené podsvinče. Dobré účty dělají dobré přátele... Sotva týden na to svatý vykurýroval chlapečka, který měl, co měl? zarděnky, kopřivku, plané neštovice, příušnice, spalničky, nevím už s jistotou. Slíb, který prý svatý Bento tak rád slýchává, zněl v tom smyslu, že maminka ponese kostelem chlapečka jako mrtvého. Dokonce v kostele jsou zařízení, půjčují rakve i dětské truhličky — v zákristii jich mají sbírku, na každou míru. Dobře. Avšak maminka na slib zapomněla jak na smrt. Náhle, bylo to právě nedaleko kostela, skotačivý chlapec znovu zbledl, a nejen zbledl, nemohl s místa a měl se na umření. Kostelník všetečka, který strká nos do všeho, hned se poptával, zdali se zde nic nedluhuje Bentiňovi. A tak tedy, honem s klukem do nedělních šatů a šup do rakve. Pro nesli se s ním; od té doby je zdravý jako buk a za měsíc vyrostl o dobrý palec.)

V kostelíku, o kterém hodlám psát, se takové věci neděly. A taky ze stavitelského či jiného uměleckého či historického hlediska nebyl nikterak pozoruhodný. Všechno pokryt veselými, namodralými kachlíky, celý drobný, podobal se trochu hračce či obrázkům z dětských leporel či konečně, nevím dobře proč, mi připomínal něco z pohádkáře Andersena. Byl jen — půvabný! Bez viditelné příčiny. Připomínal divadelní kulisy. Nevěřili jste jeho dimenzím. Neměl perspektivu. Co by snad ještě stálo za pochybnou zmínku, že tam, po jeho zadních schodech, chodívala kdysi moje žena jako dítě na katechizmus. Slovem: byl jen půvabný, sličný, libezný, jakož i ten vyvýšený prostor před kostelem s košatým stromem, i stará brána po jeho boku, která ostatně nikam nevedla. Za ní rostlo zdejší štíhlé zeli. Avšak kdybyste to všechno viděli některou jarní nedělí...

Kdybyste to všechno viděli některou jarní neděli dopoledne; nebo říjnovou... V podstatě se mi však kostelík ještě líp líbil v kterýkoli všední den, v kterékoli roční době, právě tak, jak byl sám o sobě, opuštěný. Je dlužno hned připojit, že ta opuštěnost nebyla vůbec smutná, ani za mák melancholická. Byla, jak to říci, čistá, pokorná a — trochu tajemná. Tajemná jako je dětská přítomnost na půdě s harampátím. Bez mysticismu. S fantazií.

Prvně jsem chtěl kostelík fotografovat, už je tomu řádka let. Šel jsem na procházku s dvěma sestřeničkami, nerozuměli jsme si ani slovo, výtečně jsme se bavili, Armindě s jiskrnými očima bylo jedenáct, malá Leta se ještě v rozpacích rýpala v nose. Byl začátek září. Fotoaparát neznámé značky, ženino věno, se mi pohupoval na rameni. Slunečnice již byly napůl vyzobané. Domky ve svažující se uličce, která vedla ke kostelu, byly ještě nižší než loni.

Postavil jsem se zády až k protější zídce, abych dostal celou krychličku kostela do čočky. Zídka se drobila; košili jsem měl celou zamoučenou, ale přesto jsem musil hledat jiné stanoviště, aby mi neutekla vížka. Když jsem se skrčil ve vyschlé škarpe, vížka se znamenitě rýsovala proti bledulové obloze, ale zase mi celá stavba jaksi visela ve vzduchu. Sestřenice byla netrpělivá. Letu obtěžoval kamínek v sandálu, tak jsem holky taky mimochodem vyfotografoval a šel z druhé strany na lov ideálního snímku bezvýznamné kostelní budovy. Šikmý pohled přes celý plácek, zvalchovaný patrně žebříňáky, nebyl k zahazení. Pamatuji si, že jsem exponoval setinu, mezi deseti metry a nekonečnem, stiskl, a šli jsme dál, totiž zatočili jsme se k lesu a přes hřbitov zpátky.

Po druhé jsem se na kostelík vypravil sám. Bylo to o vánocích. Jaká to byla potřestěnost jet na týden balkánsko-iberskými železnicemi, ujet 3500 kilometrů, abychom okusili tradiční vánoční tresky a obrovských, zvláště vybraných brambor s gotickou kapustou, a zaslechli ve chvíli, kdy se měnil letopočet, houkat sirény z celého přístavu. Bylo tak vlaho, že jsem si pulóvr jen přehodil přes ramena a jeho rukávy zasukoval kolem hrdla. Fotoaparát, stále týž — byl to poslední den našeho pobytu v cizokrajném domově — jen tak v ruce. Tentokrát jsem na kostelík v jeho celistvém plánu chtěl vyvrát: vyhoupl jsem se na zídku. Máte rádi zídky? Tom sem však nepatří. Byl jsem si jist, že se snímek povedl.

Abychom dlouho nechodili kolem horké kaše. Po prvé se snímek kostela nepodařil; přesně řečeno, negativ zůstal bílý. (Snímek sestřenek naopak normálně vyšel, i když nebyl technicky na výši; kupodivu, i na tomto snímku však kostelík v pozadí zůstal neviditelný.) Novoroční snímek, který jsem dal vyvolat 1790 kilometrů od místa, byl opět jediný ze dvanácti, na němž se neobjevilo zholo nic. Ani čmouha. Ani světlo, po němž by negativ zčernal.

Po třetí, asi dvacet měsíců později, jsem přišel s Leicou. Fotografoval jsem s překážkami, ale jsem tvrdošíjný, někdy. Fotografoval jsem s překážkami, protože se mi před aparátem opíčila banda kluků, mameluci se šplhali po schodišti, které vedlo ke kostelu, vyrazili indiánské skřeky, jeden dokonce vylezl na hřbet druhého a kymácel se přede mnou jak velbloud, měl tlusté sklo a nešel z vlny, až je všechny okřikl muž v černém klobouku, byl to jistě místní učitel. Pomalu odtáhli. Začlo krápat. Trochu deště Leice

nevadí, ovšemže. Zahradník, který pracoval za zídou, na které jsem byl nejistě usazen, přehodil přes sebe pytel; dalo se do pořádného lijavce. Zahradník se ani tentokrát neschoval, a s pytlek přes hlavu, schýlen nad záhony, zahradničil dál. Do dálky, stále shrben, křičel na někoho, že zítra nepříjde, že skládá zkoušku do obecné školy. Ani liják nemůže Leice vadit. Vyfotografoval jsem kostelík dvakrát, takřka totožné záběry. Těšil jsem se, jak fotky budou zahalené v dešti jako v tiché vatě, jak letní prška změkčí všechny obrysy, jak to bude vonět zasmušile dýhající zemí. Pláčkem ještě přešel naložený, páchnoucí soumar, a já seskočil a šel s kořistí domů. Leica, která nikdy nezklamala, ani nejslabšího fotografa, nezabrala. Kostel vyšel dvakrát jako bílý obdélník na celuloidové cívce.

*

To už jsem bydlil v nedalekém okolí. Z prázdnin se tu stal běžný rok. Nepokoušel jsem se již zvěčnit bezvýznamnou kapli. Taky proto, že až na malé výjimky patřím k těm pošetilým fotoamatérům, kteří fotografují jen kraje, kde nesídlí, a věci, kolem kterých denně nechodí. Přijel však přítel z Ameriky. Přítel, se kterým si nikdy nepíšu a s nímž jsem se viděl všeho všudy třikrát: jednou ve vlaku z Curychu do Lince (a neměl jsem ani jízdenku, ani vizum, ale to je jiná historie), po druhé v mnichovské hospůdce, po třetí tady. Mám rád jeho úsečnou přesnost, důvěryhodnou věcnost, za kterou si můžete představit cokoliv právě tak jako za jeho málomluvnosti. Představoval jsem si vždycky to nejlepší.

Tentokrát zůstal u nás plných čtyřiaadvacet hodin. Na jedné, věřte mi, bezcílné procházce jsme se dostali ke kostelíčku. Zalíbil se mu, aniž jsem jej na něj upozornil. A taky nevěděl dobře proč. A jako dobrý Američan, vždy skautsky připraven, vyňal ze solidního koženého pouzdra Rolleiflex, nic neměřil, o ničem nepřemýšlel, jen zacílil; nic neměřil, protože aparát jako robot fotografoval všechno spolehlivě sám — (což nemám rád a je to jediná věc, co mi na příteli, tím spíše, že je literárním kritikem, ideově a esteticky vadilo) a spustil. Nic jsem mu o svých předchozích pokusech nevyprávěl.

O nějaký den či týden později psal už ze Salamanky, té růžové. Napsal tužkou na velký list tenkého papíru tři věcné řádky, týkající se našich společných záležitostí. Připojil fotografii; na ní jedna z mých dcer.

Teprve pak jsem si povšiml dopisové doušky. Zněla doslova: „Druhá fotografie, ta z naší procházky, jak se ten kostelík jmenoval? se nepodařila. Ejhle, Rolleiflex!“

Pochopitelně, vykřičník za Rolleiflexem mě už nemohl zajímat.

Říjen 1959

Co je člověk

(Na okraj „ZBABELCŮ“ Josefa Škvoreckého*)

Hned titul knihy Škvoreckého praví, že autor chtěl psát v první řadě o lidech, o člověkově. Titul zároveň prozrazuje, že nechtěl lidi své knihy jen věrně popisovat, nýbrž chtěl na ně i „žalovat“. — Titul je důležitým slovem v knize. Smíme proto autora „Zbabělců“ vzít za slovo a rozvinout nad jeho knihou diskusi o „člověkově“.

*

„Zbabělce“ netřeba našim čtenářům zevrubně představovat. Kniha se dostala za hranice Československa jako ovoce zakázané nynějším režimem. To stačilo na podnícení mimořádné zvědavosti krajanů v zahraničí. Někteří si přečetli knihu v opise, jiní četli o ní posudky a komentáře, ostatní se dověděli o ní alespoň z ústního podání. — Vnitřními kvalitami řadí se „Zbabělci“ rovněž k zjevům málo obvyklým na knižním trhu. Po přečtení jsou čtenáři buď vzrušeni nebo zamyšleni nebo zklamáni, sotva však lhostejní jako po přečtení přemnohých knih jiných.

*

Pokud jde o obsah:

Mladý autor chce napsat o květnové revoluci r. 1945 v rodném Kostelci všechno tak, jak to ve skutečnosti bylo. Do února 1948 neměl to asi ještě všechno sepsáno. Dalších 10 let nemohla knížka projít státní cenzurou. Ani za tak dlouhou dobu nepřešla autorovi chuť zveřejnit zážitky 13 let staré. Když potupná detronisace Stalina způsobila ve vlasti poplach a zmátek, využil i Škvorecký dočasné ztráty „linie“ u cenzury. Dostal na knižní trh knihu, jakou československý komunismus nemohl akceptovat, když byl Stalin „slavný a velký“, a ani když pominulo ohromení z druhé pohřební řeči, kterou vyslovil nad mrtvým Stalinem Chruščov.

Ať si říká o květnovém povstání v Kostelci kdo chce co chce, autor cítil potřebu, snad i povinnost, říci i po třinácti letech, jak to „tam“ bylo. V knížce neušetřil téměř nikoho, kdo se v revolučních dnech dostal nějak do popředí. On sám se do popředí dostal více než většina ostatních, sám sebe prožil ovšem nejlépe, — a odnesl to také. Svoje revoluční „já“ popsal autor s nemilosrdnou otevřeností. Proč teda šetřit ostatních? Podle „Zbabělců“ si Kostelec květnovým povstáním věru nezajistil nesmrtelnou slávu. — Nejde však jen o Kostelec. Škvorecký svádí čtenáře k závěru: Jinde to bylo zrovna tak jako v Kostelci. Kdyby na tento závěr přistoupili čtenáři

*) Literárně-politickému ohlasu „Zbabělců“ jsme věnovali pozornost v ARŠE č. 10/11, 1959, str. 255—261.

všichni, vyjímá by se slavný květen v celé vlasti pouze „kostelecký“. — To se nemohlo dobře hodit především dějepisu komunistickému.

Komunistům se nemohlo také líbit, jak nepůvabně zapadli do celkového rámce „oficiální osvoboditelé“, sovětská armáda. Jakoby naschvál uvedl autor na scénu i Angličany. Armáda do Kostelce nepřišla, vypomohl si tedy pouze zajatci. Stejně však stál Angličan kvalitami i všeobecnou oblíbeností vysoko nad Rusákem, prostě proto, že byl Angličan, ten druhý pouze Rus.

Právem či neprávem, bylo to tak! V Kostelci i jinde. Vždyť jinde žili stejní lidé jako v Kostelci.

O komunistických revolucionářích píše autor s citelnou opatrností, částečně snad i uznale, celkově však přece jen negativně. Představil je s jejich odbojem jako nedružnou menšinu s nejasnými cíli, tajnůstkářskou třídu samu pro sebe. Rozhodně nereprezentovali „kostelecký lid“, jak káže komunistická frazeologie.

Tyto důvody už by stačily, proč musela být kniha — „červivé ovoce“, jak ji označil J. Rybák v Rudém právu — doma neúnosná politicky a tudíž zakázaná. — Také ovšem autor způsobem psaní málo šetřil vkus, který je v společnosti zakořeněn už příliš hluboko, takže si obhájí posici i v atmosféře primitivního politického režimu a materialistického filosofování.

Posudky o „Zbabělcích“ se značně různí, jak už tomu bývá u literárních překvapení.

Kdo začal knihu číst, asi ji přečte až do konce. Její silnou epičnost obstaraly vnější události, které zůstanou v dějinách ojedinelé a dotkly se nás všech velmi zblízka. Pokusme se však „odmyslet popisování událostí“, jak se chronologicky valily jedna za druhou. Kniha by se stala asi hodně fádní pro nedostatek tvůrčí síly.

Autor podrobně zaznamenal, jak to v rušných květnových dnech všechno u nich bylo. Vznikla z toho kniha silná, ale nezralá. Některé stránky reprodukují konversaci a žargon dospívajících a nedospělých přesně a pohodlně jako magnetofon. — Místy však anticipuje autor zkušenosti dob porevolučních. Za povstání ještě nemohl tak dobře vědět, jak odlišně vypadají v představách a v sympatiích veřejnosti bojovníci západní a východní. Onen rozdíl se nezrodil z německé propagandy (ta nechválila ani nepřitele západního), nýbrž ze zkušeností o chování se po příchodu armád. O smutné zkušenosti se sovětskou armádou nemohl se však autor realisticky rozepsat ani po detronisaci Stalina.

Autorovi chybí vážné básnicko-psychologické ponoření do lidského nitra. Spokojil se při hodnocení lidí a událostí perspektivami, které jsou málo podstatné a málo hluboké. Celá kniha je spíše pestrým plátnem, na které autor obratně nahodil všechno v pořadí a v barvách, jak se to nabízelo samo. Chybí filosofická synthese.

Filosofie nespokojí se popisováním vnějších jevů. Snaží se dostat k jejich příčinám, pokud možno posledním.

Úplně bez filosofie ovšem Škvorecký knihu nepsal. Chování a jednání svých osob velmi často uvádí do příčinného spojení s jejich nitrem. — Podle názvu „Zbabělci“ víme už předem, že dominantní postavy zhodnotil negativně. Čtením přicházíme na to, že byl značně zatížen negativním postojem k člověku jako takovému.

Spisovatel má právo věnovat pozornost takovému typu lidí, jaký si z bohatého lidského repertoáru vybere. Může také namířit pozornost na své postavy v jejich nejslabších chvílích. Nemůže však tvrdit, že nejslabší okamžiky mu pověděly o člověkově, nebo dokonce o všech lidech, to hlavní. Škvorecký uvádí spoluobčany se zjevnou zálibou tak, jak se jeví tělesnému oku škarohlída. Vedoucí postavy místního odboje šetří přitom snad nejméně. Viděl nejprve tlustá lýtka... Potom přecházel na charakterové nedostatky. Doktor, který vypadal v improvizované výzbroji a v póze velitele směšně důležitě, musel dokázat hodně pozitivních duševních kvalit, musel i chatrnou tělesnost často překonat, než si začal uvědomovat důležitost svého titulu a působení. To je už pole, na které se autor „Zbabělců“ za svými postavami pustit nemíní.

Autor líčil silně negativně i „sám sebe“. Snad aby se nevyjímal příliš uboze, také aby motivoval drastickou mluvu o lidech a lidskostech, postavil začátkem knihy smělou tézi: „Každý člověk je v jádře nemrava.“ Nepřímo řečeno: „Ostatní lidé nejsou lepší než já.“ Tím si asi chtěl opatřit licenci: Prozrazovat na nižší přirozenost různé nápady a počiny a popisovat je tak naturalisticky, jak se to ve skutečně uměleckých dílech nedělá, protože lidé kupují knihy k vůli něčemu jinému. Do omrzení a nedelikátně opakuje, jak všude a při všem, i při modlení, toužil po své „lreně“.

Není záhodno pustit se bez filosofie do psaní — zejména není záhodno bez hlubšího pohledu na člověka hodnotit lidi.

(Pokrač.)

Dr. J. Jonson, který měl možnost vidět film o Chruščovově návštěvě v USA napsal: Nic bych si nepřál tak jako to, aby co nejvíce Američanů mohlo tento film vidět a slyšet jeho komentář — podivení by bylo slabým výrazem, v žádném filmu jsem neviděl tolik zkreslujících propagandistických skutečností; film je nejen vystříhaný a upravený censory, aby byl únosný pro lidově-demokratické publikum, nýbrž i některé scény byly jasně dodatečně dotočeny. Podobně se vyjádřila celá řada novinářů, kteří byli v době Chruščovovy návštěvy v USA a nyní měli možnost zhlédnout tento film v některé se zemí sovětské sféry.

Jaroslav Dresler (Mnichov):

Nacionalismus na pranýři

Největší umění prozaika, který píše o současnosti nebo o nedávné minulosti, je položit pravou otázku v pravý čas. Dokonce i problémy stylu a formy jsou v tomto případě do jisté míry druhořadé. Tak jako tak jsou současnost a nedávná minulost materiálem tak syrovým a hrubým, že je už činem v nich vybírat, aniž je třeba myslet na krajní jemňůstky cizelérské práce. Vycházíme-li z tohoto předpokladu — o jehož všeobecné platnosti se lze ovšem přit — je první do němčiny přeložený román polského exilového prozaika Tadeusze Nowakowského „*Polonaise Allerheiligen*“ (Kiepenheuer & Witsch, Köln — Berlin 1959, str. 399, z polštiny přeložil Armin Dross) knihou mimořádnou svou otevřeností a pozoruhodnou i pro nás svým námětem. Některé stránky jako bychom byli v prvních letech exilu prožívali s sebou.

Nowakowski na sebe v polském exilu upozornil již několika prozaickými pracemi, které bychom v celku mohli označit jako realismus pitevný, jako naturalismus laciných tabáků a špatných alkoholů, jako inferno zoufalých probuzení po těžkých deliriích: doličné předměty beznaděje. Tím se Nowakowski volně přifazuje k mladšímu, sociálně kritickému proudu polského umění, ať již domácího či exilového, které svůj výraz našlo v Marku Hlaskovi a v některých mladších filmařích: Tito autoři realitu obnažují, zbavují ji iluzí a v ideologickém strip-teasu s ní strhávají nejen šaty, ale i kůži a maso. Čili pozor: politickým pomezním sudím, kteří chtějí mít realitu rovnou a přímou jak fotbalovou lajnu, nepřístupné do osmdesátí let! Nowakowski by jim mohl být nepřijemný jak ledová sprcha. Je to autor, který provokuje od svého beztvarého svetru nedefinovatelné barvy a neforemných mančestrových kalhot, až po svůj nesalonní způsob literárního přednesu a neurvale psané dialogy.

Bouři v polské skleničce exilové vody vyvovala v létě 1958 Nowakowského povídka „*Výlet do Vídně*“, otiskovaná v pařížsko-polské „*Kultuře*“. Ve vídeňské vinárně se sejdou polský exilový novinář z Londýna, pěšák „*studené války*“, a ředitel polského divadla z domova, vulgární komunistický agitpropčik. Potoky vína a proudy horkého jazzu odplaví všechny přehradu, oba si připijí na bratrství a druh druhu žalují na absurdnost své existence. Druhého dne jedou oba zpět, jeden do Londýna, druhý do Varšavy, aby pokračovali v činnosti, kterou svorně pohrdají. Tato povídka byla odmítnuta jak komunisty, tak protikomunisty. A přece nevyjadřuje nic jiného, než alespoň jednu stránku polské exilové skutečnosti. Poláci v exilu se běžně stýkají či stýkali s „*oficiály*“ z Varšavy. Národnostní pouto je

u nich často silnější než přehradý morální a ideologické. Pro náš postoj je tato situace netypická: exilový Čechoslovák a československý komunista sotva mohou najít společný stůl, ať už na něm budou lahve sovětské vodky nebo americké whisky. Úmysl autorův, měl-li vůbec jaký, neznáme. Treba chtěl svým krajanům (a případně i sobě) říci: nelze jít tak daleko. Nowakowski však píše prózu, a ne mravoličná pojednání pro čítanky, ani naučné kusy ve smyslu Berta Brechta. Proto šlo rozhořčení nad povídkou „Výlet do Vídne“ jaksí mimo. Kdybychom soudili prózu politicky, byť opačnými měřítky než komunisté, nebyli bychom na druhém pólu, nebyli bychom „dobří“ tam, kde oni jsou „špatní“, ale manifestovali bychom jenom své estetické křováctví, totožné se socialisticko-realistickým, třebaš inverzně.

Román Tadeusze Nowakowského se v originálu jmenuje „Obóz Wszystkich świętych“, tedy „Tábor Všech svatých“. Jde o lágr zavlečených osob polské národnosti, polských Displaced Persons čili „dýpiků“, v severoněmeckém městě Papenburg nedaleko holandských hranic, který byl dříve nacistickým koncentrákem. Zřejmě jen z reklamních důvodů dal nakladatel v němčině knize módní název „Polonéza Všech svatých“ a na záložce tvrdí, že prý postavy a události románu před námi defilují jako v polonéze. Spíše jako v adresáři pekla. Ale budiž. Nowakowski takové kompromisy s vkusem svých spanilomyslných čtenářek nedělá. Tábor Všech svatých má své jméno od toho, že se lágrové baráky jmenují Svatá Cecilie, Svatý Kazimír, Svatý Florián. Děj se odehrává ve dvou rovinách: Jednak v roce 1947, kdy se část zavlečených Poláků vrací do vlasti, jednak ve vzpomínkách hlavní postavy, bývalého poručíka Gregorčika, před jehož zrakem se promítá film jeho dětství a mládí na malém polském městě, rozvrat manželství jeho rodičů, příchod nacistických vojsk, zatčení a poprava jeho otce a nakonec osvobození koncentráku v Papenburgu Američany. Právě zde je jedno z nejsilnějších míst knihy, snad proto, že běží o téměř holý děj, zbavený ideologických diskuzí, které jinde knihu příliš zatěžují, a oproštěný od neustálých literárních a jiných narážek (od polské literatury 19. století až třeba k Vlastovi Burianovi). V této chvíli se jinde zřetelná nepřítomnost vědomého uměleckého slohu mění takřka ve styl „an sich“.

»A tam, za kanálem — vzpomínal si Gregorčík — objevilo několik Srbů na vedlejší koleji cisternový vagon s alkoholem. Stovky lidí běžely k nádraží, jakoby je ze vzduchu bičovaly ohnivé dýtky. Do čela běžící hordy se prodrali Srbové. Zakrátko se celá ta hromada namačkala v úzkém nádražním průchodu do chomáče. Vykřikl lidé, ušlapaní k zemi a zaklínění. Ženy klopýtaly o koleje a pražce. Silnější Francouzové odstrčili Srby na stranu. Sotva se Francouzi zmocnili jeřábu cisternového vozu, už je Srbové odervávali rukama a nohama. Pár rozedraných chlapů vyskočilo na vagon jako na koně a pokoušelo se otevřít uzávěr. Jeden přiběhl se sekerou. Konečně z natrženého boku prýštil alkohol, jakoby po doteku Mojžišovy hole. Rvali a drželi pod namodralé bílým pramenem ústa, nádobí, čepice, ba i holínky. Rozpoutala se bitva o jediné vědro. Nejsilnější ze všech si vydobil několik litrů, když kolem sebe kopal, kousal a slepě mlátil pěstmi. Přibíhalo stále víc lidí. Bez dechu se Italové, Rusové, Poláci a Ukrajinci vrhli na břicho k obrovské kaluži vypaňčované tekutiny, nabírali si z ní rukama,

potápěli se obličejem a vlasy, chlemtali jako z koryta a polykali mlaskající dokonce i špinavou usazeninu dna. Jenom jediný, usmrkaný Čecháček, běhal zoufale kolem té hromady lidí a křičel z posledních sil plic: „Metyl-špiritus“, ale rozohněné množství mu ani v nejmenším nevěnovalo pozornost.«

Následující scény, popisující následky této hrůzné pitky, jsou obrazem hnusu, který člověk dovede připravit právě jen sám sobě. Nowakowski ovšem nepoužívá těchto až k hranici snesitelnosti drastických prostředků samoúčelně, nýbrž aby na nich stále znovu ozřejmoval svůj úmysl, postavit na pranýř nízké instinkty v člověku, a především mezi ně zahrnout slepý nacionalismus. V tom je tato epizoda, končící fysickou slepotou jejich účastníků, pro jeho knihu mimovolně téměř symbolická.

Absurdnost nacionalismu demonstruje Nowakowski napořád především tím, že tahá z ohně samá žhavá želiška, zvláště nejzvrhlejší splodinu zvráceného národovectví, antisemitismu. Tak oběti hitlerismu po svém osvobození uspořádají mimo jiné židovský pogrom, tak jedna z vedlejších figurek soudí, že Hitler, když se dopouštěl takových zvěrstev, „ani přece nemohl být Němec, ale musel být Žid“. A tak také Gregorčík, když se ožení s Němkou, je vyobcován z lágrového společenství a jeho žena je svými soukmenovkyněmi ze sousedství nazývána „zpolštěná kurva“. Dokonce i Gregorčíkova matka píše z Polska svému synovi: „Často mám strach, že bys tam mohl zůstat navždycky, že by ses mohl oženit s cizinkou. Tvé děti by nerozuměly ani slovo polsky. Promiň mi tuto poznámku. Jestliže člověk je tak smutný, jdou mu hlavou různé hrozné myšlenky. Pusu — matka.“ Jiná drastická, ale zřejmě příznačná epizoda se odehrává, když se Polák, který při loupeži zabil čtyři Němce, pokouší ukrýt v lágru. Dokonce ani katolický kněz nechce být nápomocný policii prostě proto, že kromě anglických MP (Military Police) pronásledují vraha také němečtí strážníci. A polský vlastenec přece nebude spolupracovat proti krajanovi s nepřítelem! Jaké je vlastní autorovo stanovisko k těmto výstřelkům, dává najevo na jednom místě, kde červenobílá frázička lágrového propagandisty nazývá lapidárně „vlastenecký klystýr“. Jinde zase sesměšňuje úředníka UNNRY, který se snaží přemluvit Poláky k návratu do vlasti potravinovými balíky s vaječným práškem tím, že Gregorčík vzkřikne nad hlavou davu „sráci prášek“. Vcelku však osvobozující humor této knize chybí. Kde jsou náběhy, zvracejí se v škleb.

Jako byl pro naše poměry netypický vztah exilového a domácího Poláka v povídce „Výlet do Vídně“, tak je nám naštěstí vzdálený i tento bojovný nacionalismus, vydatně opepřený antisemitismem. Naše chyba je však asi v tom, že kdyby český autor chtěl se stejnou otevřeností mluvit o specificky českých záporných charakterových vlastnostech, že by byl možná ještě víc zrádcován, než Gregorčík pro svůj sňatek s Němkou. V diskusi o Nowakowského románu se ostatně objevila patetická otázka: „Nepomlouvá tento autor vlastně svůj národ?“ Naproti tomu je zajímavé, že západoněmecká reakce v časopisech, novinách a v rozhlase byla vesměs velmi pozitivní právě pro otevřenost, s kterou Nowakowski mluví, a to nejen o svých krajanech, ale i o Němcích a to jak nacitech, tak těch ostatních.

Jestliže horká železka nespálila Nowakowského politicky a ideologicky (pravda je nakonec nejlepší politika a „ideologie“), nevyšel z toho docela beze škody umělecky. Jeho hromadění motivů, které ukazují bankrot nacionalismu v nejrůznějších perspektivách, je sice dokumentárně velmi názorné a přesvědčivé, ale umělecky stejně nebezpečné, jako příliš silná slova. Je to totiž tak, že v umělecké próze druhé silné slovo nestupňuje první, nýbrž jeho účinek spíše anuluje. Kdo se neřídí tím, že méně je v umění víc, hromaděním prostředků jejich výsledek nenásobí, ani neumocňuje, nýbrž spíše ruší. Zdá se nám však, že toto nebezpečí autor formátu Tadeusze Nowakowského brzy překoná, protože ho omezení reality na její stránky dokumentární, ideologickou a polemickou natrvalo neuspokojí.

Ukrajinská lyrika

Filosofická fakulta Svobodné ukrajinské university uspořádala v Mezinárodním studentském domě v Mnichově Večer ukrajinské lyriky. Úvodní projev přednesl rektor university prof. dr. Ivan Mirčuk — Masarykův přítel. Nejprve podal přehled vývoje ukrajinské lyriky, jejíž kořeny a první zlomky nacházíme již v 11. stol. Hlubší pozornost pak věnoval jejímu „novému zrodu“ spojenému s jménem předromantika Ivana Kotljarevského (1769—1838). Pak přešel k romantické epoše symbolisované jménem Tarase Ševčenka (1814—1861). Před sovětským uchvácením moci ovládly ještě dva směry ukrajinskou poesii — realismus (Ivan Franko, F. Halip, O. Konyškyj) a modernismus (B. Lepkyj, L. Ukrainka, O. Oleš). Sovětská okupace Ukrajiny odrazila se v ukrajinské poesii epochou úpadku. Sověti se snažili, aby nová politická situace a proces industrialisace cizí ukrajinskému meditativnímu duchu se projevil v literatuře. Ideou ukrajinské literatury před rokem 1917 byly dva tvůrčí směry — panslovanský kosmopolitismus jako světový názor a z náboženské jistoty vycházející touha zduchovnění půdy — směr, který o dvacet let později byl v západní Evropě nazván ruralismem. Socialistický realismus nemohl nikdy pevně zakotvit v ukrajinské lyrice, takže ukrajinští básníci byli často kritizováni ústředím Svazu sovětských spisovatelů a řada se jich časem ocitla ve vězeních nebo byla umlčena. Ani jeden z nejvýznamnějších sovětských ukrajinských básníků P. Tyčyna nebyl ušetřen kritiky strany.

Z řady ukrajinských básníků v exilu, kteří se snaží navázat na tradici předsovětské ukrajinské literatury, mnozí žili za Masarykovy republiky v Praze — dnes jsou většinou v USA. K nejvýznamnějším básníkům v exilu patří J. Malanjuk, J. Dryhyněč, I. Kovaliv, M. Čyrskýj, O. Stefanovyč a V. Janiv.

Ukázky z ukrajinské lyriky v překladu Marie Mirčukové a Hanse Kocha přednesl lektor ukrajinštiny na insbrucké universitě Christian Leitgeb. „Večer ukrajinské lyriky navštívený řadou německých spisovatelů svou úrovní zasadil velkou porážku koexistenčním šachistům“. (Dr. Jansen.)

METEOR

Meteor, tříška Věčnosti v mé dlani,
dar světů, rozžhavených dobila.
Včera jej nad mou hlavou znenadání
ledová věčnost ztratila.

Je vyhaslý a němý, ještě hluší
než kámen země mě, než hlušina —
ale já miluji jej celou duší,
protože záhada v něm počíná.

Díky za tuto zatoulanou sazi,
za tento výdech žhavých, věčných plic;
je mocný, slyším v kosmu praskot hrází,
vím všechno o údělu létavic:

Zářit a růsti v kruhu tajné moci
ve světě, který mezím času uniká
a padat, padat v ohni černou nocí
a zhasnout v prázdných rukou básníka.

Přebásnil Jiří Kovtun

Exilové literatury navazují na tradici přerванou totalitním režimem.

Ivan Bunin

*

PROPAGANDA A — PRAXE

● Orgán Čs. akademie věd měsíčník „Právník“ v únorovém čísle si všímá disertační práce Jiřího Chýského nazvané „Problematika nucené práce se zřetelem k otázce podstaty pracovního právního poměru“ a cituje některé pasáže z této „vědecké práce“. Chýský ve své práci zdůrazňuje, že „v lidově-demokratickém Československu nucená práce neexistuje“, že je to kapitalistická propaganda (Právník č. 2, únor 1960, str. 181—189).

Orgán Krajského výboru KSČ v Plzni „Pravda“ píše v článku nazvaném „Já na vojnu nepůjdu“ o případě Františka Mondla doslova: „Tak kapitola příštích několika let bude pro Františka Mondla omezena jen na pobyt v Nápravném pracovním táboře.“ (Pravda, Plzeň 12. III. 1960, str. 3.)

*

Zákon č. 247 z 25. X. 1948 „O táborech nucené práce“ s. akademici jste neznali?!

Jak může akademie vydávat vědecké práce o nucené práci, když jejich autoři nesmějí o existenci a práci orgánů StB ani vědět?.

PRAVDA JE OSAMĚLÁ

V době, kdy T. G. Masaryk může být ve své vlasti veřejně jen haněn, je nejčastěji z celého demokratického světa připomínán kladně a objektivně právě v západním Německu. Tak letos v létě vysílá západoněmecký rozhlas v Kolíně nad Rýnem v druhém programu na velmi krátkých vlnách v řadě rozhlasových portretů, věnovaných Lincolnovi, Gandhimu, Novalisovi a jiným velkým mužům, také dvě hry o Masarykovi. Jejich autorem je Petr Lotar, herec, dramaturg a spisovatel německého původu z Prahy, který je vynikajícím překladatelem z češtiny a jehož zásluhou se česká literatura i divadlo z doby demokracie uplatňují v rozhlasích a divadlech celé západní německé jazykové oblasti. Lotarovy hry, nazvané „Pravda je osamělá“, jsou založeny na Čapkových Hovorech, monografii Jana Herbeny, Masarykových spisech a další literatuře. Realistické pásmo zvukových momentek z Masarykova života z doby bojů o Rukopisy, z hilsneriády, z první světové války, z Masarykova rozhovoru s prezidentem Wilsonem a z jeho diskusí s filosofem Rádlem, je povýšeno na vyšší, uměleckou rovinu druhým, imaginárním řetězem dialogů Platon — Masaryk. Umělecký šéf oddělení rozhlasových a televizních her v kolínském rozhlase, Wilhelm Semmelroth, k Lotarovým hrám řekl: „Chceme posluchačům ukázat obraz muže, který spojil filosofické myšlení a politickou dalekozrakost, požadavky morální a nutnosti politické. Pro Masaryka byla morálka cestou k politice; a politika měla najít svou cestu k mravnosti. Lotarovy hry jsou rozmluvou mezi mravností a politikou, mezi mravním myšlením a politickým jednáním. Jsou manifestací Masarykovy věty, že duše je pravým základem demokracie.“

D.

Nová americká známka
s portrétem TGM
— v zemi Masarykově —
zakazaná.

Uměleckým profilem a vyprávěčským uměním rakouské spisovatelky Gertrudy Fussenegerové jsme se podrobněji zabývali ve studii Jaroslava Dreslera věnované knize „Dům temných džbánů“ (viz ARCHA č. 8 prosinec 1958, str. 207—210). Mezi tím vyšel v pražské Světové literatuře útok na další román Fussenegerové „Das verschüttete Antlitz“, který opět vydal Deutsche Verlags-Anstalt ve Stuttgartě. Autorem útoků je Jaroslav Putík, který si vysloužil partajní vavříny protiamerickým pamfletem „Svědomy“ (Případ profesora Oppenheimera. Podotýkáme jen — škoda že si místo americké zpravodajské služby, kterou nezná — nevyšiml raději komunistické StB a jejich konfidenčních praktik.) — Citáty z Fussenegerové ve Světové literatuře jsou násilně vytrženy z textu a zkreslují pochopitelně obraz románu, který je psychologickou studií o osudech českého venkovského lékaře dr. V. Zemana v době od 1. do konce 2. světové války. Knihu přijala kladně nejen rakouská a švýcarská kritika, ale i německá a italská. Soudruh Putík došel však k závěru: „Básnický talent autorka má: vypráví hanebně... reakčnost knihy je klasická...“ Komunistická kritika nemůže odpustit západním autorům, že řeší

žhavé problémy z posic uměleckých a že si nenasuzují ideologické brýle. Sv.

Román „Poutník neznámých oceánů“, který vycházel v minulých ročnících ARCHY na pokračování, vyšel nyní knižně nákladem Kult. sekce Čs. uprchlického výboru v Německu. Christenův trojdílný román o objevení Ameriky je prvním historickým románem vydaným v exilu. Na prvním dílu je bohužel vidět, že román byl původně myšlen jako kniha pro mládež. Druhý a třetí díl napsané později ukazují autorovu vyspělou kulturu slova, výraznou scholovskou dikci — a pohled na svět vědomně hluboký nevyhýbající se duchovním rozměrům a bolesti života. Kolumbův život promítl autor do jednotlivých zastavení křížové cesty. Jestliže druhý díl je vášnivým dialogem Kolumba s renesančním světem, španělským dvorem a inkvisicí — je třetí díl již jen tichým monologem muže stojícím již na pomezí věčnosti. Román je novým pojetím — řekli bychom historické biografie zaměřené na vnitřní žár tvůrce ideje cesty do Indií přes Mare Tenebrarum za zapadajícím sluncem. Št. Vlašim

Kulturní celovečerní film Josefa A. Holmana

Uměleckého profilu režiséra J. A. Holmana jsme si podrobně všimli v Hlasu exilu (č. 4/1957) při premiéře jeho filmu „Zwei Herzen voller Seligkeit“ — v těchto dnech dostává se na plátna evropských biografů nový film Holmanův Obrázková kniha Páně (německý titul „Bilderbuch Gottes“, prozatímní anglický titul „Lord's Picture book“). V Německu a především v Rakousku dosáhl tento barevný film mezinárodní společnosti UNITED ARTIS u oficiální kritiky velkého ohlasu. V několika listech bylo zdůrazněno, že Holmanův film o alpské přírodě a životě zvířete snese srovnání s velkými Disneyovými filmy o zvířatech. Tři kameramani pracovali nepřetržitě dvě léta v Alpách a v nížínách Burgenlandu, aby zachytili tvůrčí bohatost života

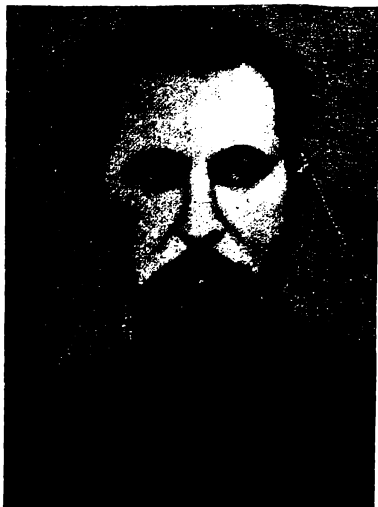
zvěře a rostlin v Bohem požehnané přírodě. Ideu filmu rozvrhl Holman jednoduše, ale účelně do zachycení života zvěře v Alpách ve čtyřech ročních obdobích a živé dramatickosti obrazu i slova dosáhl na zachycení symbiosy přátelství a nepřátelství v říši alpských zvířat. Hudbu k tomuto filmu zkomponoval V. Zillig — autor hudby k velkofilmu „Traumstrasse der Welt“ a nás zvláště potěší i dojme, že často zaslechne motivy ze Smetanovy Mé vlasti. V závěru stojí za to jen zdůraznit, že tento film československého exulanta byl již zakoupen v 31 zemích světa — a přitom zůstává skutečností, že Josef A. Holman natočil svůj poslední kulturní film před 25 let v Praze („Neznámý vojin mluví, Revoluce krve a ducha“).

J. Holman se svými spolupracovníky z německého filmu.

„Země nikoho
svědkyně nemá
vykřičníku Evropy...“
Z „Maďarské poemy“ z roku 1956

KIR THEODOR ROMZA

Před 12 lety byl Sověty umučen PhDr. a ThDr. Theodor Romža, řeckokatolický biskup mukačevské diecese, významný filosofický a theologický spisovatel a pracovník v Unionistickém hnutí. Romžovou smrtí začal komunistický boj proti duchovní kultuře a tradici našich národů, který probíhá přes všechna komunistická upevňování na mezinárodních kongresech stále. Poslední obětí je Msgr Ladislav **Hlad**, který byl letos odsouzen k 9 letům, protože byl tajně vysvěcen na biskupa.

Anglická literární revue "PEN IN EXILE" v dubnovém čísle přináší tuto zprávu: „Mezinárodní výkonný výbor PENu (který zasedal 5.IV.1960 v Londýně) se mezi jiným zabýval otázkou uvězněných československých spisovatelů a dostal od čs. delegáta jasný příslib, že budou neprodleně učiněny kroky k jejich propuštění.“

Žádáme propuštění prof. dr. J. Berana, arcibiskupa pražského, básníků Jos. Palivce, J. Zahradníčka, J. Kostohryze a J. Dokulila, dále profesory Pešku, Rybu a Růženu Vackovou.

(Pro objasnění viz naši zprávu o XXX. kongresu PEN Clubu v Arše č. 8/1959 a v č. 9/1959).

Cyklus Dvořákových Biblických písní byl těžištěm hudebního večera mladého baritonisty dr. Josefa Šrámka. Mohutný hlasový fond a lyrické zbarvení Šrámkova baritonu dovedlo výrazně ztvárnit Dvořákovu náboženskou meditativnost. V druhé části koncertu zazpíval s dramatickou vervou Šrámek arie Musorského, Borodina, Čajkovského a Verdiho. — Originalitou koncertu bylo, že byl přednesen ve čtyřech jazycích: česky (Dvořák), rusky (Čajkovský, Musorský a Borodin), italsky a německy (Verdi). Debut Josefa Šrámka před mnichovským obecnstvem byl úspěšný. V úvodu koncertu promluvil prof. Max Hofmüller o náboženském hudebním umění Antonína Dvořáka.

Karel Plicka — František Volf

STARÝ ČESKÝ KALENDAR

s ilustracemi Milady Malešové.

Bohatá sbírka starých písní, přísloví, pořekadel a pranostik.
250 stran s řadou barevných ilustrací — cena vázaného vý-
tisku DM 11,80

DEJINY ČESKÉ LITERATURY (I. díl: Starší česká literatura)

Kniha zachycuje české písemnictví doby románské, gotické,
renesanční a barokní — redigoval Josef Hrabák. — 531 stran,
celoplátěnná vazba DM 23,90

Dále upozorňujeme, že vedle **knižních novinek máme bohatý
antikvariát české a slovenské literatury, novin a časopisů
z doby první republiky.**

Dále vedeme veškerou československou exilovou literaturu
a exilovou literaturu ostatních slovanských národností.

VÝVOZ A DOVOZ KNIH

KUBON & SAGNER

MAJITEL OTTO SAGNER

München 34, Postfach 68 — Knihkupectví Hess-Str. 39

Napište si o seznamy nových i antikvárních knih.

Vyřizujeme objednávky do všech světadílů.

4. Karel ČAPEK: **Proč nejsem komunistou** (bibliofil). DM 2,50
5. H. J. HÁJEK: **Problém revoluce a kolaborace** (esej). DM 1,50
6. Dr. Felix MIKULA: **The power of Ideas**. DM 2,50

Publikace Čs. dálkové školy v exilu:

7. Dr. Josef KRATOCHVIL: **Má vlast** (čítanka). DM 10,—
8. **Doma i ve škole** (slabikář). DM 5,50
9. **Má vlast** (dějepis). DM 10,—

LUCERNIČKA

Edice krásné literatury v exilu vydala tato původní díla:

Řada a):

1. Jiří KOVTUN: **Blahoslavení** (poesie). DM 3,50
2. J. K. BABY: **Ptačí melodie** (povídky). DM 5,—
3. V. ŠTĚDRÝ: **Kožich** (novela). DM 3,50
4. Antonín CHRISTEN: **Modlitba domova v díle Jana Čepa** (esej). DM 2,50
5. J. K. BABY: **Povídky a bajky z přírody**. DM 3,—
6. Ivan JELÍNEK: **Skutečna**

Řada b):

7. Doc. Dr. Josef KRATOCHVIL: **Problém zoopsychologie a zoosociologie** (I., II. a III. díl).
8. František LISTOPAD: **Byty a prostory** (esej). DM 1,50

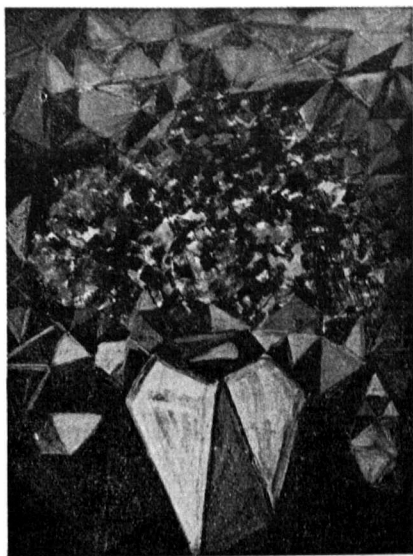
J. Mates	O akci, která neuspěla	1
J. Jira	Česká literatura v exilu	5
J. Benáček	Symbolismus světla	9
P. Den	Z "Povídek opravdu krátkých"	15
F. Listopad	Rolleiflex	17
F. Mikula	Co je člověk?	20
J. Dresler	Nacionalismus na pranýři	23
J. Kovtun	Ukrajinská lyrika	26
OKNA, POZNÁMKY, GLOSÝ		29

ARCHA, literární revue československého exilu. Vydává Kulturní sekce Čs. uprchlického výboru v Německu. Rediguje Dr. Antonín Kratochvíl s redakčním kruhem. Odpovědný redaktor Josef Němeček. Grafická úprava Jar. Dresler, — Adresa: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland, München 13, Elisabethstrasse 34/111.

Články podepsané plným jménem nemusí vždy vyjadřovat mínění redakce.

Knižní příloha ARCHY „Sovětské československých škol" je rozvržena na dva ročníky a obsáhne asi 500 stran s přílohami.

ARCHA

Běla Erbanová: Motiv
(viz str. 67)

MNICHOV

2 / 1960

O B S A H

Nad třemi kongresy	I. Jelínek J. Romanovski P. Lesný
„ČSR a KSČ“	J. Mates
Zrození řeči	J. Kovrůn
Co je člověk (II.)	F. Mikula
Dvakrát bienále	J. Dresler
Swing from Paris	F. Listopad
Brasília	F. C. Štěrba
Věznění spisovatelé	J. N.
Případ Chochlov	Š. P. Vlašim
Okna, poznámky, obrazové přílohy, glosy.	

ARCHA, literární revue československého exilu, Vydává Kulturní sekce Čs. uprchlického výboru v Německu. Rediguje Dr. Antonín Kratochvíl s redakčním kruhem. Odpovědný redaktor Josef Němeček. Grafická úprava Jar. Dresler. — Adresa: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland, München 13, Elisabethstrasse 34/III.

Články podepsané plným jménem nemusí vždy vyjadřovat mínění redakce. Knižní příloha ARCHY „Sověťisace československých škol“ je rozvržena na dva ročníky a obsáhne asi 500 stran s přílohami.

Tisk: Dr. P. Belej v Mnichově.

Do části nákladu tohoto čísla přikládáme prospekt knihy BOHISCHE KÜCHE, kterou vydalo nakl. Aufstieg-Verlag v Mnichově

Nad třemi kongresy

Letošní rok začínal ve znamení „ducha Camp Davidu“ a Chruščovova koexistenčního propagačního tažení o možnosti soužití a mírovém soutěžení dvou rozdílných politických a hospodářských soustav. Toto komunistické tažení mělo krýt mezi jiným i popravu a věznění intelektuálů a spisovatelů i „ostatních nepřátel režimů“ v tzv. táboře míru. Jednotnost Západu na pařížské vrcholné konferenci strhla Chruščovovi a jeho satelitům na nějaký čas koexistenční zástavu.

Tři kongresy, které proběhly od konce června do začátku srpna zabývaly se touto otázkou přímo nebo nepřímo. Spolupracovníci Archy z Paříže, Říma a Londýna zachytili reakci naší i světové veřejnosti k otázkám svobody kultury a náboženství a k otázkám věznění vědců a slovesných umělců v tzv. pokrokovém táboře, za který se sovětské satelity vydávají. Cílem kongresů bylo upozornit světovou veřejnost v předvečer nových komunistických akcí na půdě OSN na tuto skutečnost. Výsledky těchto kongresů se pochopitelně ukáží později. Red.

Sjezd PEN-Klubů v Rio de Janeiro

V Brazílii se od 23. do 30. července t. r. konal již třicátý první sjezd PEN-Klubů. Tato jediná mezinárodní organizace spisovatelů se sjíždí s malými výjimkami každoročně, aby přehlédla poměry, ve kterých žijí spisovatelé nejen v zemích, kde PEN má svá národní střediska; pokusila se o nápravu tam, kde svoboda tvorby je omezena; aby v literárních zasedáních diskutovala o literárním námětu sjezdu a dala příležitost členstvu se navzájem setkat a poznat, i když zběžně, zemi, ve které se spisovatelé sejdou. Už z výčtu složek úmyslu je jasno, že takovýto sjezd v dnešní době je věc složitá a choulostivá. A rok od roku je to složitější. Neboť PEN má ve své chartě mimo jiné závazek, že každý jeho člen individuálně musí vší moci přispívat k porozumění mezi národy, ale zároveň také musí jako jedinec obhajovat svobodu uměleckého projevu, osobní svobodu spisovatelů a stavět se proti útlaku kdekoli se objeví. Tato politická úloha

vzrůstá spíš než se umenšuje, neboť volky nevolky musí za dnešních poměrů tak úrodných na tyranii proti útlaču tyranii vystupovat. Věc je spletitější tím, že v mezinárodním PENu jsou také členy národní střediska východního Německa, Československa, Polska, Maďarska a Bulharska. Dále v organizaci je členem středisko PEN pro spisovatele v exilu. Toto středisko, ve kterém jsou členy exulanti spisovatelé ze jmenovaných i jiných států pochopitelně je zvlášť povinováno se starat o poměry, ve kterém žijí jejich druhové doma.

Středisko spisovatelů v exilu bylo povinno předložit letos v Riu listinu jmen vězněných československých spisovatelů a intelektuálů. Čeští členové objasnili, že listina je kusá ze dvou důvodů. Jedním je, že byla sestavena pouze na základě zpráv Rudého práva, za druhé, že po hříchu nemohla být nijak opravena, aby odpovídala dnešnímu stavu. Zástupci pražského PEN-Klubů slibovali za různých příležitostí že učiní vše, co jim bude možno ve prospěch vězněných a že závazně oznámí mezinárodnímu sekretariátu PEN-Klubu D. Carverovi, budou-li někteří z vězení propuštěni. Proslychalo se sice, že několik spisovatelů bylo propuštěno na amnestii, avšak přesné zprávy nebylo nikterak možno získat. Proto listina byla předložena bez ohledu na pověsti. Bude-li opravena, več doufáme, stane se to opět jen na základě spolehlivých zpráv z Prahy. Pražský oficiální delegát, který se dostavil na sjezd až **po skončení debaty o zmíněném seznamu** a ostatních resolucích, neměl k věci na veřejnosti co říci. Na posledním literárním zasedání pouze vyslovil naději, že s ohledem na pokrok vědy věc míru a porozumění mezi národy bude posílena. Zajisté tato slova by měla ohrážet postoj ve věcech veřejných. Avšak zněla sotva přesvědčivě. Také byla pronesena ve chvíli, kdy sjezd už debatoval pouze o literárním námětu.

Sjezd schválil jen dvě resoluce. Resoluce střediska spisovatelů píšících v Jiddish se vyslovuje proti útlaču židovské kultury v SSSR. Druhá resoluce, předložená Střediskem pro spisovatele v exilu ustavila Mezinárodní spisovatelský fond. Tento fond se bude především starat o to, aby spisovatelům píšícím v méně běžných jazycích, bylo umožněno vydávat jejich díla i v důležitějších jazycích světa. Fond bude také sbírat informace o spisovatelích po celém světě. Fond bude mít předsedu mezinárodního tajemníka D. Carvera; proto jeho sídlem je Londýn.

Literárním námětem sjezdu letos byla výměna a oceňování kultur východu a západu a národní a mezinárodní literatura. Bylo to velmi široké thema, kterého se předseda Alberto Moravia jen zběžně dotkl a ke kterému po hříchu nebylo příliš mnoho řečeno, i když bylo slyšet několik podnětných myšlenek z úst evropských a brazilských i asijských spisovatelů. Znamenitostí však byla přednáška Itala Maria Praze, který probral poměr národní a mezinárodní literatury. Přimlouval se za katolicismus literatury, všeobecnost, stále víc zapomínanou od dob středověku na úkor literárního partikularismu. Je to myšlenka, která si zaslouží co nejpečlivější pozornosti spisovatelů světa. Důch je nedůlný.

Dr. Ivan Jelínek (Londýn)

Kongres exilových spisovatelů v Düsseldorfu

PEN-Klub se skládá z jednotlivých národnostních center — ti spisovatelé, kteří žijí v exilu a nemohou požívat ochrany své země, se sdružili v centru spisovatelů v exilu. Ustanovení o vzniku centra spisovatelů v exilu bylo přijato na 23. Mezinárodním kongresu PEN-Klubu v Lausanne dne 25. června 1951. Od té doby se stali exiloví spisovatelé jednou z nejprogresivnějších složek PEN-Klubu, i když jejich činnost komunistickými centry byla v nej-různějších oblastech torpedována.

Programová práce centra spisovatelů v exilu se formuluje v samostatných kongresech, v anglické literární revui PEN IN EXILE, ve sbornících a především pak na vystoupeních mezinárodních kongresů PENU.

Letošní kongres spisovatelů v exilu sdružených v PENu se konal v Düsseldorfu koncem června za účasti asi 50 spisovatelů ze zemí ovládaných Sověty a dvaceti hostů. Presidentem kongresu byl čestný předseda centra spisovatelů v exilu prof. Salvador de Madariaga, španělský spisovatel a vědec, který působí nyní v Oxfordu. Československá delegace byla šestičlenná — Poláků a Maďarů bylo po desíti, dále byli na kongresu zastoupeni Ukrajinci, Baltičové, Albánci, Rusové a Rumuni. Z řady hostů — členů Mezinárodního PEN-Klubu — byli např. přítomni prof. Syed Ahsan, gen. tajemník pakistanského PEN centra, dále spisovatel Louis de Villefosse a Dante Leslie a velká řada dalších. Thematem kongresu byla „Vlast spisovatele“ — toto thema bylo náplní programového projevu „revolučního liberála“ prof. Madariagy. Imperativem spisovatelů-exulantů musí být tvorba, která by byla svědectvím boje za svobodu své vlasti. Prof. Madariaga se zabýval postavením spisovatele nejen ve společnosti národní — nýbrž i světové a svůj projev ukončil zjištěním, že umělecká tvorba může vzniknout jedině ve skutečné svobodě — což je ovšem velkým závazkem pro spisovatele žijící v exilu. Dále promluvil německý spisovatel Stefan Andres, který sám v „hnědé éře“ žil léta v exilu, o poslání básníka v dnešní době. Velkého ohlasu dosáhl projev dalšího německého spisovatele dr. Josefa Mühlbergera, nazvaný „Vlast básníka“ — na příkladu Rilkeho a Kafky ukázal na dynamičnost inspirace vlasti „mimo její krev a půdu“ — Mühlberger se také dosti obšírně zabýval českou lyrikou (Březinou, Sovou, Horou a dalšími) a zdůraznil, že česká lyrika svou integrálností se dostala do popředí evropské lyriky. Za exilové spisovatele promluvil rumunský profesor dr. Ștefan Teodorescu a rozebral otázku exilové tvorby, jako problému tvůrčí existence mezi dvěma politickými světy. Dr. Teodorescu správně poukázal na nebezpečí, které exil pro spisovatele přináší tím, že může způsobit spisovatelovu izolaci v cizojazyčném prostředí. Diskusi, která se konala po všech projevech, vedl stálý delegát exilového PEN centra na mezinárodních kongresech maďarský spisovatel dr. Paul Tabori. Náměty z diskuse byly připraveny pak pro mezinárodní kongres PENu v Řiu. Určitým vyvrcholením kongresu byl literární večer z děl exilových spisovatelů, který vysílal rovněž kolínský rozhlas. Ukázkou z děl přednesli němečtí herci Mira Hinterkausenová a Alois Garg — večer řídil známý ruský spisovatel Michael Pravdin. Ohlasu u diváků dosáhla kosmická utopie dr. Paula Tabo-

riho, esej československého delegáta dr. Antonína Kratochvila a symbolická próza rumunského básníka dr. Paula Mirona.

Kongres uzavřel opět prof. S. Madariaga a jeho závěrečná slova byla odpovědí na politické poslání exilových spisovatelů v dnešní éře sovětské a pekinské koexistenční ofensivy... „ano, pravil prof. Madariaga — my chceme také mír — ale v první řadě svobodu“.

Julius Romanovskij (Paříž)

Sjezd Křesťanské akademie v Rohru

V rámci Světového eucharistického kongresu v Mnichově začátkem srpna letošního roku se sešli vědečtí pracovníci Křesťanské akademie ve starobylém benediktinském opatství v Rohru (Bavorsko) ke svým výročním poradám. Na letošní schůzce bylo především vzpomenu **desetiletého** trvání Křesťanské akademie jakožto studijního ústavu Cyrilometodějské ligy v exilu. Dlouholetý vědecký sekretář Křesťanské akademie Msgr. dr. František Planner ve své zprávě podal povšechný obraz vykonané práce, vzpomnul nesnadných začátků a velkého nadšení a obětavosti průkopníků studijního ústavu vrcholné organizace českých katolíků v exilu. Předseda Křesťanské akademie prof. dr. Zd. Ehler zhodnotil zásadně nepolitickou linii vědecké činnosti Akademie a její přínos k řešení problému exilu.

Není v tradici Křesťanské akademie lomozně vyhlášovat své ideové a pracovní programy. Její práce je prostá bombastu. Na sjezdu v Rohru se mluvilo nejen o minulých úspěších a starostech uplynulého desetiletí, nýbrž též o rostoucích úkolech. Vytvořená tradice zavazuje pro přítomnost i pro budoucnost.

Kulturní stavba Křesťanské akademie se rozrostla do tří rozměrů. Právem můžeme mluvit o zrání jak v organizačním tak v programovém smyslu. Křesťanská akademie jako studijní ústav Cyrilometodějské ligy se předně zajímá o náboženské otázky českého exilu a sleduje duchovní a kulturní směry Čechů ve svobodném světě. Duchovní osud českého exulanta zůstává i dnes ve středu úkolů Křesťanské akademie. Z něho vyplývají další dva rozměry kulturní činnosti studijního ústavu: zájem o náboženskou, duchovní a kulturní situaci domova, hledání vhodných cest, jak nadlehčit břemeno komunistického kulturně-osvětového útlaku, který stále roste, jak na základě dokumentů ukázal ve své přednášce dr. Ant. Kratochvíl; v poslední době se stále více rysuje potřeba **representovat lépe a účinněji český kulturní přínos na západě**. Křesťanská akademie zamýšlí vydat řadu původních prací českých vědců ve zvláštní edici nazvané „*Hereditas cyrilometodiana*“ (Dědictví cyrilometodějské). Jubilejní cyrilometodějský rok 1963 by měl znamenat pro Křesťanskou akademii vyvrcholení kulturní činnosti. V Rohru se opět ukázalo, že přes všechny potíže se pracovní sloh Křesťanské akademie osvědčil. Jeho základním povahovým znakem je věcnost. Křesťanská akademie neupadá ani do pesimismu ani se neživí neskutečnými ilusemi nýbrž opírá se výlučně o realistickou naději.

Nedělá si nároky ani na monopol ani na neomylnost. Je otevřena všem poctivým a dobrým kulturním snahám, chce si zachovat svůj nezadatelný křesťanský profil a dorůstat tichou a vytrvalou prací přes své nedostatky v živý nerv české inteligence v exilu.

Prof. Pavel L e s n ý (Řím)

Jan M a t e s (Mnichov)

«ČSR A KSČ»

Tak jsou nadepsány „pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo“, jejichž autorem je náměstek předsedy vlády Václav Kopecký*).

V. Kopecký patří již přes 30 let k užšímu vedení komunistické strany; je znám starší generaci i nejmladším exulantům jako jeden z nejpovídanějších politiků, v jehož projevech se to tu a tam bleskne zajímavým, novým nebo dosud tajemným faktem ze zákulisí a čachrů československých bolševiků.

Základem tohoto nejnovějšího literárního výtvaru Václava Kopeckého je přednáška, kterou měl k posluchačům Vysoké školy stranické při ústředním výboru KSČ. Přednáška, která se protáhla na dvacet kapitol, komentujících údobí od „politické předhistorie snah o čl. státní samostatnost“, od „rozcestí na přechodu do 20. století“ až po vznik „socialistické“ republiky letos v létě. Při jejich pročítání si přijdou na své historik, kulturní pracovník, pozorovatel politického života u nás, a dokonce i milovník švejkovin v nich najde příběhy podle svého gusta.

*

Zdá se nám být zajímavé, že v úvodu (str. 9—31) i na konci knihy (str. 491) se Kopecký ostře pouští do všech, kdo popírají, že 28. říjen, „ať již jako den výročí vzniku Československé republiky a ať již jako den výročí znárodnění čs. průmyslu... je našim svátkem“, to je svátkem, patřícím komunistům. Jakoby vyvrácení pochyb o tomto „faktu“ bylo alfou a omegou jeho původní přednášky na „partajní universitě“.

„Všechn československý lid“, píše Kopecký, „projevuje jen své pohrdání emigrantským zrádcům chápajícím se 28. října jako svého svátku.“ Vynalézá pro tyto odpůrce řadu přídomků, jež nás poučují o jisté části autorova slovníku: „kapitulanti“, „hrobaři republiky“, „pochlebníci Otto Habsburka“, „Háchovi pohrobci“, „emigrantští spřeženci“, „reakční deseperáti“...

Proč tolik hlučných slov k problematice 28. říjen — exil — komunisté? S největší pravděpodobností proto, že je mezi lidem velmi živá. Komunistický agitátor (mezi nimiž byl Kopecký desítky let číslem jedna) se přece

*) Vydalo Státní nakladatelství politické literatury v Praze 1960 nákladem 50.400 výtisků, stran 494.

nevrací k dnům, jejichž památka byla zapomenuta, a nehovoří o nepříteli, který straně už není nebezpečný a posluchačům dávno již lhostejný.

*

První republika, to byl stát, v němž vládla „řečeno všeobecně a konkrétně: nejmocnější vrstva čsl. buržoazie, velkokapitalisté, průmyslníci, bankéři, a ještě konkrétněji: oligarchická verchúška finančního kapitálu“ (str. 197). Člověk musí mít Kopeckého oči, aby ji viděl tak černě, plnou ploužících se hladových a špatně oblečených postav, jimž „mzda stačila sotva na nutnou obživu rodiny“ (str. 211).

Budiž zaznamenáno, že nedostatkem trpěl prý i Václav Kopecký a generální tajemník KSČ Klement Gottwald „na tom nebyl o nic lépe“. Pět tisícovek poslanceckého příjmu odevzdával Kopecký straně a z platu kvalifikovaného typografa, jenž mu byl partají vyplácen, prý nevyšel: „Žili jsme velmi chudě. A obzvláště já byl proslulý vypůjčováním pětikorun na kafe a cigarety“ (str. 212). Nestačil-li Kopeckého tříletné rodinné plat typografa, který patřil k těm nejvyšším, pak ovšem ty nářky nad poměry v první republice dostávají značně jinou barvu...

Píše taky Kopecký, že v důsledku dělnické bídý „na př. rostl počet nouzových kolonií v předměstích a v okolí Prahy“. Dodává zajímavou podrobnost: „...ještě dnes jsou tyto nouzové kolonie někde obydleny a budou odstraněny při uskutečnění obrovské bytové výstavby, jež je v Praze projektována do roku 1965“ (str. 207).

První republice nejsou přiznány potíže výstavby skoro z ničeho. A vzpomínáme si na procenta a miliardy, jimiž je plýtváno při ličení „budovatelských úspěchů“ 12 let vlády komunistů. Hle, ve státě, který prý patří pracujícím, nebyly ještě peníze na odstranění baráků, postavených v nouzi těžkých začátků republiky!

*

Oficiálně se až dosud (v komunistických pramenech) tvrdilo, že Slovenské národní povstání v roce 1944 bylo dílem komunistů, že bylo jimi řízeno. Kopecký tuto versi opravuje. Ličí pocity členů moskevského emigrantského centra KSČ:

„V prvé chvíli po zahájení Slovenského národního povstání se vyslovovalo podezření a obavy, zda i toto povstání není něčím podobným jako tzv. varšavské povstání a zda i tu nejde o snahu inscenováním povstání předem zachraňovat území Slovenska pro kapitalismus“ (str. 348). K „ujasnění charakteru povstání“ došlo prý až později.

Vedení KSČ v Moskvě mělo na ovlivnění průběhu slovenského národního povstání samozřejmě velký zájem. Ale co se nestalo! Gottwald byl potrefen „mrtničním mozkovým úderem“, přesto však prý — s pomocí Kopeckého jako stylizátora — posílal do Bánské Bystrice rady a pokyny: „Žel, těchto pokynů moskevského vedení KSČ, těchto naléhavých rad souduha Gottwalda, nebylo dbáno, a tak ukončení slovenského národního povstání se dělo v jiné situaci“ (str. 364—365).

Gottwaldův pověřenec na Slovensku Jan Šverma byl nucen uchýlit se do hor. Dovídáme se po prvé, že se při tom nepěkně zachoval k dnešnímu předsedovi komise strancké kontroly Janu Hárusovi. Nechal ho těžce raněného a bez pomoci ležet u cesty. Musel tak prý jednat, neboť byl „před-

stavitelem KSČ... a měl u sebe 400.000 korun na ilegální činnost". — Jedné noci pak Švermovi „někdo vyměnil boty", zůstaly mu jen ty, které tlačily — a protože měl „pravděpodobně zápal plic", zemřel... Najdete popsáno na str. 367 až 369.

Je to zajímavý odstavec, protože zcela zamlčuje účast Slánského na povstání a přináší nové znění příběhu o smrti „národního hrdiny" Švermy. Jeho malé boty, vzpomínáme si, hrály velkou roli v obžalobě proti Slánskému...

Skončila válka. Komunisté vstoupili do vlády, formulovali (tvrdí Kopecký) její program a „zápasili" o jeho realizaci, až se v únoru 1948 stali pány republiky. O tom všem Václav Kopecký, účastník všech jednání mezi moskevskou a londýnskou emigrací a člen vlády od roku 1945, ví mnoho věcí. Tuto část jeho knihy bude třeba konfrontovat s ostatními prameny k této tématice a věnovat jí zvláštní pozornost. —

My dnes chceme připomenout některé další údaje, které jsme až dosud nikde jinde nečetli a neslyšeli.

Tak např. na str. 440 píše Kopecký: „...měla-li Maďarská lidová republika Mindszentyho a měla-li Polská lidová republika Wyszyńskiho, má naše lidově demokratická republika arcibiskupa Berana a arcibiskupa Matochu jako představitele církevní vzpoury." Arcibiskup dr. Beran je prý „zdržen v soukromém ústraní" a je mu dovoleno psát studii o blahoslavené Anežce. —

Nový ve formulaci i v obsahu je také povzdech, který je zaznamenán o několik stránek později: „Velkým neštěstím by bylo bývalo bylo, kdyby se v roce 1956 bylo zachvělo i Československo a kdyby revisionistický nápor byl mohl uvést v zakolísání v jedné frontě Polsko, Československo, Maďarsko, při čemž na jižním okraji byla Jugoslavie, z níž revisionistický nápor a snahy o roztržnění jednoty socialistických zemí vyšly" (str. 467/68).

Velkou pozornost věnoval Kopecký kultuře. Vedle dlouhých odstavců obsahujících jen jména spisovatelů, vědců a umělců různých oborů, jimž uděluje dobré známky za jejich práci plus poměr k režimu — najdeme v knize např. i vyličení případu sedmi spisovatelů, kteří v čele s Ivanem Olbrachtem vystoupili z KSČ v roce 1929, kdy moc ve straně převzali gottwaldovští stalinisté (mezi nimi Kopecký).

Hojně místa je věnováno i popisu poměru vedení KSČ k Horovi, Halasovi a zvláště pak Seifertovi. „Učinil jsem si strašný dojem", píše Kopecký, „když jsem na II. sjezdu Svazu čsl. spisovatelů slyšel řeč Jaroslava Seiferta. Zní mi stále v uších. A stále slyším ten útočný hlas..., když pronášel svůj projev, zaměřený proti našemu režimu" (str. 454).

Druhý sjezd čs. spisovatelů v dubnu 1956 je pro nás, kdo sledujeme vývoj doma, charakterisován výrokem jednoho z účastníků, že spisovatelé mají být svědomím národa. Co říkal tehdy Seifert (jako jeden z mnohých), bylo svědomím, které promluvílo po letech hlidaného mlčení. Chápeme, že Kopecký měl „strašný dojem" — asi měl i strach. Věděl přece dobře (jak bylo připomenuto výše), co by se bývalo stalo, kdyby se bylo rozbourilo svědomí všech lidí, jejichž dočasným údělem je žít v komunistickém státě. —

S dnešním stavem kultury je Kopecký spokojen. Aparát strany a režimu zřejmě zvládl situaci; svědomí národa ztratilo svůj hlas.

*

Ve straně se prý poté, co byli odstraněni intrikáni typu Slánského, „dýchá nádherně čistý vzduch“ (str. 490). Víme ovšem z minulosti, že partajní povětrí je s to se měnit den ze dne... Kopecký snad chtěl vyjádřit uspokojení nad tím, že šťastně přežil všechny čistky, že nadále sedí dobře v sedle a má možnost povídat a řečnit; snad dokonce v Novotném a spol. našel (jako náhradu za Gottwalda, Gottwaldovou a Noska) dobré parťáky pro svůj milovaný maryáš (jemuž jsou v knize taky věnovány čestné zmínky).

Plány pro budoucnost?

V odpověď svěruje Kopecký čtenářům, co prý vedoucí KSČ vždycky znovu a znovu opakují Chruščovovi: „Naši velkou ctižádostí je to, aby naše socialistická Československá republika byla perlou v táboře socialistických zemí, aby byla perlou, která by stále více zářila v paprscích velikéhoslunce, kterým jest Sovětský svaz“ (str. 493).

Je třeba ještě něco dodávat o autorovi, jeho „myšlenkovém“ světě a o poslání jeho knihy?

Jiří Kovtun (Mnichov)

Zrození řeči

Bez úst, ach, jak to povědět,
beze rtů, jak to říci?
Slova jsou med, slova jsou med
a včela noří lžíci
do hrnků růží. Malý kmit —
a vyprázdňen je kalich.
Ale ty nesmíš použít
svých slůvek vychytralých.
Bylo lehké se procházet
pedagogickou strání,
ve verši napodobit svět
pampeliškou a laní,
zívnutím brouka v okvěti,
smýknutím kopyt o mech,
a naučit se zпамěti,
cos vyposlouchal v stromech.
Teď je to jiné. Zetlely
na polích dětské luky
a musíš hledat, dospělý,
starší svisty a zvuky,
elementární tóninu,
starší než hybléjská včela.

Třeba i takovou hostinu,
která se rozprostřela,
když do ubrusu ledovce
se první skvrny vpily
a pro zpěváka hladovce
najednou zazářily
křížaly usušených hvězd
v odlesku tajících sněhů.
Tehdy se zpívalo napočest
schnoucího, teplého břehu.
Musíš si, němý, osvojit
původní hudbu ticha.
Je ve tvé dřeni, jsi jí syt
a nikdy nevysychá.
Jsi tedy u pramene slov —
cvrčci se nezrodili
a ještě nesmýká se kov
v třaslavém smyčci pily,
ale ty mluviš, naleznuv
v mlčení původ kříku.
A takto dále zpívej, mluv
bez úst a bez jazyku.

Plášť z igelitu*)

Právě, když chtěl se vykoupat
vyplašil jsem ho od kaluže.
Já pospíchám, kos počkat může.
Pršelo tiše do poupat.
Růžová s bílou na šípku
jsou mé. A jdu vstříc polibku.
— Pod stromy pojdte, neprší tu,
na chvilku se tu ukryjem.
Však dívka v plášti z igelitu,
žel, měla před kolokviem.
Častokrát jsem ji k sobě zval,
pokojík měl jsem bez předsíně
a v zimě hřál se na komíně.
Nebyl to sice žádný sál
a velkou část ho zabrala
řada knih mistra Nezvala.
Namáčím opět slova v medu,
snad na ta dívčí zápěstí
z těch nitěk deště dneska svedu
hedvábná pouta uplésti.
Pak zatmělo se na hradbách
a hrozí bouře. Oblak tmavý
válel se kdesi nad Zbraslaví,
smál jsem se, dívka měla strach.
Zanedlouho pak na plynu
chystám studentskou hostinu,
čaj, vajíčka a olejovky.
To nestálo by za zmínku,
však na počest té filosofky
otvírám láhev ryzlinku.
— Podívejte se na odstín
té šťávy: hraje do úsměvu.
Je z Žernosek. Takovou révu
má Rakousko jen, země vín.
Nepřipomíná vám ten třpyt
barvu, již má váš igelit?
Pijí jen vína dobrých značek.
To byla ovšem tenkrát lež;
usrkla trochu jako ptáček,
pak napila se a já též.
Ač jejím očím slušel smích
a nožkám tanec, hlasem vdovy
vykládala mi o Kantovi
a jeho slavné Ding an sich.

Na prsou se jí napíná
chvilkami něžná tkanina
a něco hezkého vždy slíbí.
Nevím, kdo dnes mi zabrání,
hledím-li vzrušen na záhyby,
shrnout ji kadeř se skrání.
Vlas měla krásný, zlatistý
a dlouhý jako v bibli Marta.
Tehdy jsem žárlil na Herbarta,
když četla, vlál ji nad listy.
Studovala-li reály,
chodila pozdě na valy.
Kanta i všechny jeho žáky
proklínám v duchu ze všech sil.
Nalévám sobě a jí taky,
pozorně, abych nepřelil.
Však zprvu odmítala pít.
Citoval jsem jí Epikura:
béz révy život byl by chmura,
pít víno, to je šťasten být.
To řekl sic, však o lásce
ne o víně. V té otázce
vědu jsem bral na lehké váhy.
Povzbuzen klamným citátem,
otvírám druhou bez rozvahy
a nalévám jí obratem.
Májový večer na zemi
jako by snímal s věcí tíhu.
Kdepak jste hvězdy, svište mi.
Ruka se octla u výstřihu.
Špendlíček. Ach, ten ohava.
To nic, jen krůpěj krvavá
po prstě stéká. Hlavu nazad
zavírá oči. Kdybych moh
ty neodbytné ruce svázat,
aby byly jak ruce soch.
A švadleny ty dobračky,
porozumění by mít měly.
Prsty se dlouho pokoušely
o patentky a o háčky.
Výmluvnost je však velký dar,
mluvil jsem jako Abelard.
Ptal jsem se, zda zná jeho dílo,
chtěje řeč svěsti na téma

* Autor žije v ČR.

lásky a ctnosti. Komu bilo
víc srdce? Stejně oběma.
Však stačila jen vteřina,
vyklouzla z rukou a v tom mžiku
plášť skrývá ji až ke kotníku
a chvatně si ho zapíná.
Skrývá ji? Ach ne, neskrývá,
probleskuje pleť zářivá.
Okouzlen vzhlížím k Afrodité.
Však tato krásná bohyně
zjevila se mi v igelitě
skrčena v koutku u skříňe.
Opřena o zeď brání hrad
své krásy a je bez přilbice.
Už vím, proč někdy dívky spíce,
mohou se v spánku usmívat.
Průhledným pláštěm zastřena,
tiskne si k sobě kolena.
Mít křídla, křídly bránila by
své srdce. Jako nad srázem
jsem váhal chvíli, chtěje, aby
ten obraz zůstal obrazem.
A díval jsem se zpovzdálí,
strach máje, že vše zmizí vbrzku,
až sáhne ruka do paprsků,
které ten obraz utkaly.
Vonělo to tam víc než předtím,
Ne, tuhle krásu neznesvřtím
a zaprášené čtyři stěny
hned vedle schodů na půdu
viděly zrak můj okouzlený

a vešly do mých osudů.
Však přece jsem se dozvěděl
s kým o svou něhu květ se dělí,
kde včely kořist poztrácely
a odkud broskev má svůj pel.
Sevřel jsem jako náhodou
chomáček zlata pod vodou,
tak snadno jsem jej zakryl dlaní.
A padal tváří do krásy.
Děšť polibků se snesl na ni.
Co bez pláště by počla si?
Večer je chladno, prokřehtly
rozkvetlé pruty starých hlohů.
Chci pomoci jí, cožpak mohu.
Tu bluzku zitra přežehlí.
Vlas sčesává si za ouška,
těším ji: zkouška — nezkouška.
Však večer doma něco poví,
snad výmluvu si najde už.
Objemnou knížku o Kantovi
zapomněla si. A pak růž.
— To víno. Vzdechla nad klikou,
když odcházela před desátou.
Jdu s ní a s duší rozevlátou
vracím se domů oklikou.
— To víno, říkám, pohladiv
po hrdle láhev. Ne jak dřív,
ten dotek něžnější byl, tišší.
Bylo mi smutno, že jsem sám,
a roztouženě rtěnkou piši
na okno její monogram.

Prof. Dr. Felix Mikula (Mnichov)

Co je člověk

(Dokončení z minulého čísla)

Podívejme se ještě jednou na člověka, zatíženého přirozeností, v začátečním stadiu „nehotovosti“, kdy jsou všichni lidé stejní.

Chceme-li o člověku ještě „syrově přirozeném“ promluvit „přirozeně“, bez abstraktních formulací, musíme mluvit spíše se soucitem než s opovržením. Vždyť v okamžiku, ve kterém si kdokoliv z nás poprvé uvědomil „já jsem já“, už bylo toto „já“ hotovou skutečností. Museli jsme žít na vědomí a vložit na bedra zodpovědnosti onu „složeninu nebe a bahna“ tak, jak ležela před prvním duchovním pohledem. Z tohoto prvního setkání s naším „já“ zrodila se nekonečná, takřka sysifovská práce na naší vlastní sub-stanci. Nikdy jsme nebyli valně spokojeni s jejím přítomným stavem.

V dětství chtěli jsme být jako dospělí. Učili jsme se s námahou chodit, zvedali jsme těžké věci, pletli jsme se dospělým do práce a do řeči.

První nespokojnost s vlastní slabostí člověku už nepřejde nikdy.

Dokud je člověk nad svojí slabostí „smutný“, je na dobré cestě. Není moci, která by ho mohla přinutit, aby se své slabosti dobrovolně poddal, aby se v „bahnitě“ polovici ztratil celý. Hůře je s tím, kdo začne se svou slabostí obchodovat. Rovněž si pak zarážejí: „Každý člověk je v jádře nemrava. Jenom někdo navenek dělá, že není, a jiný ne.“ Připraví si tak závěr: Když je rozdíl tak malý, proč nedělat i navenek věci, které se jinak nedělají, a proč také o nich nepsát?

Viděli jsme a ještě uvidíme: „Dělat navenek jinak“, t. j. proti hlasu nižšího „já“, může znamenat rozdíl důkladný. Také se to jen tak nepovede. Někdy je to výkon skoro nadlidský. Předpokládá to bohatou rezervu vnitřních sil, nastřádanou cvičením charakteru radikální proměnu vnitřního „nemravného“ jádra.

Škvorecký degradoval člověka všeobecně proto, že mu ušel rozdíl mezi „mravným“ a „nemravným“. Jde jinak o pojmy dosti běžné a v praktickém životě důležité. Nelze přece tak lehko pojmenovat někoho „nemrava“.

Společné vášně, pudy a jiné mohutnosti „nižší přirozenosti“, které měl autor na mysli, nedělají z člověka sice anděla, ale „nemravu“ také ne. Nemravnost je až v jejich — zneužití. Kdo jich používá pro jejich přirozený účel, jedná podle správné normy, „mravu“, tudíž mravně. Kdo se o účel nestará anebo se od něho vzdaluje, jedná „nemravně“. Mysleme na hladného člověka, který se sytí tak, že si ublíží na zdraví.

Tedy znovu: Všichni lidé jsou stejní, pokud se díváme na složení jejich přirozenosti před činností. Značné rozdíly však vznikají, jakmile lidé přepustí odpočívající mohutnosti k slovu. Není přece jedno, zdá nás rozčilený člověk kopne anebo nekopne.

Škvorecký vypočítavě přehlédl také rozdíl mezi „přetvařovat se“ a „přetvářet se“, čili přemáhat, vychovávat se.

Vysvětlíme si tento rozdíl na vášni zvané „hněv“.

Tvrdí-li někdo do očí jasnou lež, pocítí nelibost člověk každý. V tomto stadiu jsou ještě lidé stejní. Pokud jde o jejich vnější reakci, jsou tu zhruba tři možnosti. První člověk lháře prostě kopne. Nepřetvařuje se, ale ani nepřemáhá. Taková „upřímnost“ vnějšího projevu mu není ke cti. Jaký by to byl život, kdyby všichni lidé projevovali rozčilení tak vulgárně? — Druhý člověk lháře fyzicky neinsultuje, ale hněvu se nezřekne. Přikryje jej klidem jen proto, aby si jej mohl ve vhodné chvíli „vylít“. Tento člověk se pouze přetvařoval. — Třetí člověk si při prvním hnutí spravedlivého hněvu hned uvědomí nesmyslnost prudké vnější reakce. Zbaví se hněvu tím, že začne myslet na něco jiného, nebo vzbudí v sobě soucit s mravní ubohostí lháře a přemýšlí o pomoci. Tento člověk se rozhodně „nepřetvařoval“. Byl soulad mezi jeho „tvář“ a nitrem. Také neskonale převýšil dva první. Není přece totéž být otrokem anebo pánem „vášně“.

V čem je vůbec hodnota a půvab velké osobnosti, velkého charakteru? Je zbudovaný na těchž základěch, na kterých jiný člověk zůstane ničím anebo klesne na „ničemu“. „Virtus in infirmitate perficitur.“ Ctnost, mravní

síla, buduje se se těžkým a vytrvalým zápolem se slabostí. „Kamenná socha nemůže být ctnostná“ (Augustin Aurelius). Nemá poklesků, ale ani vítězství nad slabostí. — Mezi primitivem a člověkem ušlechtilým, ač jsou oba z téže „materie“, je podobný rozdíl jako mezi železnou rudou a ocelovým perem v hodinkách. Tento rozdíl také není malicherný a nevznikl snadno a rychle.

Konkrétně nazval Škvorecký každého člověka stejným „nemravou“ proto, protože každý normální člověk pocituje přibližně stejně „jsem muž“ nebo „jsem žena“. Na vyjasnění omylu aplikujeme zde už uvedenou zásadu. Podle ní se někdo může stát „nemravou“ až pozitivním zneužitím pohlavního pudu. Hlad je zdravým voláním, aby člověk jídlem tělesnou schránku zrestauroval, ne zničil. Hlas pohlaví má přivést k tomu, aby mezi dvěma lidmi vzniklo ušlechtilé a účinné přátelství a nové zdárné potomstvo. Přetváří se ten, kdo tvrdí, že pohlavní pud vůbec necítí.

Toto všechno musel autor přehlédnout, aby se pojistil, až bude popisovat svou touhu po „lreně“. Plní tím celou knihu. Činí to naturalisticky, ne však úplně bez oné nenáviděné přetvářky. Úplně bez přetvářky byl by svou náklonnost k lreně a řadě jiných dívek vyznal asi takto: Nemiluji tebe, nýbrž spíše sám sebe. Tebe potřebuji pouze jako nástroj vlastní „žádostivosti“, s kterou si nevím rady.

Rovněž titul „Zbabělci“ vznikl alespoň částečně tak, že autor neměl dost jasný pojem o statečnosti.

Statečný není ten, kdo je zalíben do vlastního zničení anebo vůbec nepocituje strach. „Jen blázen se nebojí“, hovoří Schiller. Jen pošetilý člověk se postaví s holýma rukama proti lokomotivě, dělu, bombě. Podobnou bezmocnost cítí každý civil, obklopen rodinnou a civilní atmosférou, vůči cvičeným a otrlým válečníkům s automaty. Skupiny květnových povstalců v civilu nevyjímaly se před hrstkou ozbrojených Němců o nic směšněji než na př. padesát zaměstnanců v bance, kteří zvednou ruce před dvěma ozbrojenými bandity a vydají jim všechno. Tak vypadá normální život.

S nedostatkem abstraktního myšlení souvisí poněkud nepříjemně nápadná zvláštnost povahy formální. Jsou to výrazy, které existují i v jiných jazycích, ale na veřejnost se s nimi nechodí. Dvakrát překročil Škvorecký natolik linii obecného vkusu, že výrazy musel ztlumit alespoň nečeskou formou.

Drastickými výrazy snad chtěl rovněž prosazovat proti „přetvářce“ to, co je „skutečné“ a „přirozené“.

Hodně lidí jmenuje „přirozeným“ to, po čem volá a co „provádí nižší polovice lidské substance“. Většinu tato filosofie pomine, když se ožení a nastanou jim vážné povinnosti. — Skutečnost však vypadá takto:

Přirozenost člověka je složena z části duchovní a tělesné. Přirozené pro člověka je, aby „duch rozkazoval tělu“.

Hygiena a řekněme ohleduplnost jsou pro lidi rovněž něčím přirozeným, ne pouze přetvářkou. Toalety jsou zařízením „přirozeným“. Jestli jsou však odděleny od obytných místností, není to „přetvářka“, nýbrž docela „přirozený ohled na člověka“. Výrazy, které doptěrným způsobem v nevhodné chvíli vnucují představu záchodů, nejsou „přirozené“, protože vzbu-

zuji „přirozenou nelibost“. Toto uznávají i mladí lidé. Důvod, proč jejich konverzace oplývá hrubostmi, je jinde. Chtějí dokázat, že už nejsou děti, že se nebojí jít „proti všem“. Silné výrazy jsou snad nejčastějším a nejpohodlnějším prostředkem, kterým dospívající dokumentují „mužnost“.

Škvorecký sotva počítal s tím, že celou záplavou silných výrazů způsobí nějaké osvěžení nálady ve své románové skladbě. Lidé rozesměje pouze nečekaná výjimka pravidla, pokud nepůsobí ani škodu ani bolest. V tom je podstata každého vtipu.

Autor „Zbabělců“ chtěl lidi kolem sebe, i ve dnech vlastenčení, popsat tak, jací byli doopravdy. Jaké pak vyrábění mytů v době, která už vyrábí luniky. Autor dost jasně naznačil, že jiní lidé též nejsou lepší než kostelečtí. Chtěl tedy poskytnout holou a věrnou skutečnost. Čtenář ať si s ní dělá, co chce.

Přesto se znovu domníváme, že autor chtěl na společnost i žalovat. Ličil ji nejen nepříznivě, nýbrž i nevlídně. Dokazuje to už morální predikát „Zbabělci“, který si vysloužili Kosteletčí ve dnech revoluce. Vysloužili si jej proto, protože nebyli v očích autora na výši ani předtím ani potom.

Ne, autor nerezignuje před skutečností. Touží — poněkud nedůsledně — po člověku „lepší“, který se dovede za nižší instinkty stydět a jednat v rozporu s nimi. Jednoho „lepšího člověka-revolucionáře“ Kostelec nakonec poskytl. Autor ho znal dobře; byl to „on sám“.

Překvapení čteme, že mladý autor opovrhl oslavami hrdinů ještě dřív, než mohl vidět jejich malichernost. Když se mu, v spolupráci s kamarádem, podařilo zničit nepřátelský tank, ozvala se v něm taková touha po skromnosti, že si k vůli ní i zalhal. Udal nepravé jméno i adresu, aby zůstal se svým hrdinstvím v anonymitě. Freudovské klíše „abych udělal dojem na Irenu“, které bylo doposud nervus rerum všeho, co podnikal, ztratilo na jednu platnost.

Podle autora bylo jeho jednání vlastně „přetvářkou“. V každém člověku, už v dítěti, je uložena silná touha po uplatnění a uznání. Byla i v něm. Ještě před třemi dny dal se vyfotit s kulometem, aby se dostal do výkladu a zaimponoval Ireně. Podle vlastního definování člověka byl najednou jediným v Kostelci, který „se dělal navenek jiným než byl uvnitř“.

My jsme ochotni posoudit jeho jednání příznivěji. Lháť ovšem mladý hrdina neměl ani z čistého a nezištného vlastenectví. Mohl raději ostatním v Kostelci ukázat, jak způsobně se dovede chovat mladý hrdina při oslavách, které jsou v lidské společnosti rovněž jakousi „přirozenou“ nezbytností. Jinak bychom jeho touhu po „lepší člověku“ jen chválili. Vždyť potlačení chorobné touhy po nejnápadnějším místě v společnosti je — tak jako každá vnitřní askese — pokusem vyspělejšího ducha vymanit se z vnitřní prostřednosti. Touha dostat se ven z pout malichernosti bývá velkým duchům tak „přirozená“ jako je u dítěte přirozená touha dostat se ven z plénky.

Neříkáme, že je obraz „lepšího člověka“ u Škvoreckého převědčivý, ač jde o autoportrét. Může v malém městě někdo vážně chtít, aby ojedinělý úspěch mladého hrdiny zůstal navždy utajen? Udání nepravého jména sotva pomůže, je-li u toho kamarád. Rozumně musel předvídat: Až slav-

nostní řečník vzdá čest dvěma nejúspěšnějším a neznámým mladíkům, cestou vylučovací se na ně přijde, dostanou se na podium a půvab jejich hrdinství bude ještě umocněn půvabem skromnosti. — Trochu tedy mladého hrdinu podezříváme, že na oslavy osvobození zanevřel až post factum (odkud mohl mít mladý člověk předem tak solidní představu o oslavách toho druhu?), protože se na něho nedostala spravedlivá porce. Odlišil se přece od ostatních hned první den revoluce, když ho — vzdorovitěho — odváděli Němci na výslech před ustrašenými zraky Ireny a jiných; pak byla po ruce jeho fotografie s kulometem; s trochou námahy mohli také objevit neznámé ničitele tanku a jejich úspěch správně ocenit.

*

Spisovatelský talent je hodnota, která nemusí kráčet ruku v ruce se správnou ideologií. Naše připomínky nechtějí upírat autorovi „Zbabělců“ skutečný spisovatelský talent, včetně odvahy, samostatnosti a originality. Kde byl ovšem originální nad své síly vypsal věci a použil výrazů, které tuto jeho knihu sotva připustí mezi literaturu trvalé a všeobecné hodnoty — mezi literaturu světovou.

Jaroslav D r e s l e r (Mnichov)

Dvakrát bienále

Léto 1958. — V Benátkách jsme našli ztracený čas. Před čs. pavilonem, postaveným za první republiky, vítá návštěvníka vlajka a velký státní znak s heslem Jiřího z Poděbrad „Pravda vítězí“, které dal republice do vínku TGM. A již z dálky z parku spatřujeme na čestné želné stěně uvnitř pavilonu novou velkou variantu Kleopatry od Jana Zrzavého. Má provokativní červeň těla a jedovatou zeleň pozadí. Zrzavý ji dokončil před rokem, ale na jejím pojetí prý pracoval téměř půl století. První Kleopatru, dříve v soukromé sbírce v Brně, měla leonardovský šerosvit ze stupnice hnědí. Na tomto novém obraze barvy září skoro v plné, nelomené síle a burcují smysly. Je to týž obraz, proti němuž nedávno zaútočila Tvorba jako proti výlupku formalismu a dekadence. Zde, v Benátkách, má však první místo a je takřka lákadlem pro návštěvníky, kteří jdou kolem. Výstava je obrovská a mnozí by se do čs. pavilonu třeba vůbec nedostali. Na ty má působit jako znamenitá visitka právě Zrzavého dílo, doma pomlouvané, ale v cizině stavěné do přední řady. Dvoukolejnost komunistické kulturní politiky: jinak pro export, jinak pro domov. Doma je Zrzavý v očích dogmatiků téměř uměleckým záškodníkem. V exportní monografii Dalibora Plichty „Realista vnitřního pohledu“ (v originále „Realist der inneren Sicht“, Artia, Praha 1958) je však představován jako výtvarník evropského významu. Se zadostiučiněním cituje autor slova Gioria de Chirica z roku

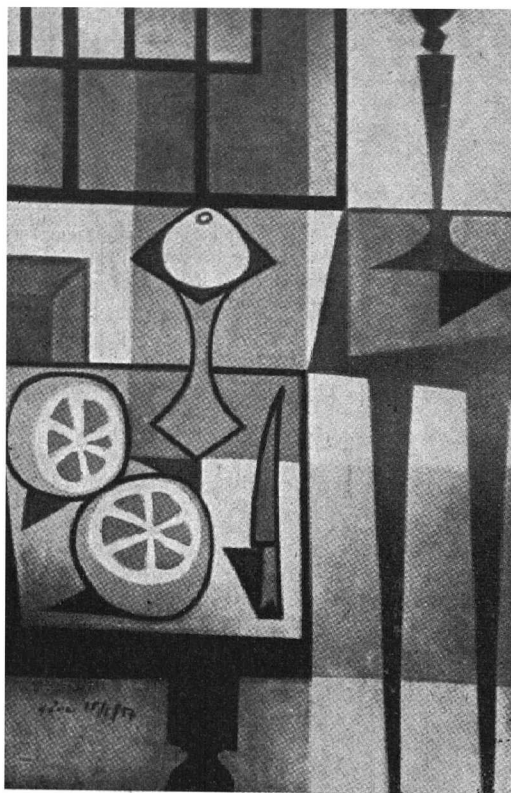
1934: „Po Odilonu Redonovi, Munchovi a Rousseauovi dal Jan Zrzavý duchovní malbě mocný a nezapomenutelný impuls.“ A humoristický aspekt: Zrzavý se ostatně už odedávna podepisoval pro export „Zerzavý“. Zůstaňme u filologie. Oficiální italský název zní „la biennale di Venezia“ nebo „biennale internazionale d'arte“. Pravidla českého pravopisu z roku 1957: „bienále stř.; bienální“.

V čs. bienální paviloně není ani stopy po socialistickém realismu. Z katalogu se nedovídáme, který výtvarník dostal státní cenu Klementa Gottwalda, zato však je na výstavě výrazně uvedeno, že slovenský grafik Ernest Zmeták dostal cenu mezinárodního institutu liturgického umění a že jiný výtvarník byl odměněn cenou z amerického soukromého fondu. Tak se tedy měří dvojím centimetrem před a za oponou.

Našli jsme ztracený čas. Platí to doslova i přeneseně. I když výstava zahrnuje díla, dokončená roku 1957, jakoby se pro ni historie zastavila už roku 1938. Každý západní kritik a teoretik by tyto obrazy a sochy, kdyby neměl katalog a nedíval se na datování výtvarníka, situoval do dvaceti let mezi dvěma světovými válkami. Je to pokračování v tradicích první republiky. Nikdo nenašel ještě nic lepšího. Bohumír Dvorský za posledních deset let zpevnil strukturu obrazu, dobral se monumentální kompozice krajiny a dal svému skvrnovitému impresionismu promyšlený řád zralých let. Ani on však nepřekračuje nebo nerozšiřuje umělecký prostor, který zabraly generace první republiky. Také u Karla Černého, patrně nejnadanějšího výtvarníka střední generace, se vývoj pohybuje v kruhu. Jeho barvy prosvětlyly a poněkud artistní pojetí obrazu z let protektorátu vystřídal láskyplný, realističtější poměr k věcem a k lidskému světu. Ani on však nedělá ani víc ani méně, než že osobitým způsobem pokračuje v pojetí svého hlavního učitele, Bohumila Kubišty, zemřelého po první světové válce.

Nynější sovětský pavilon v Benátkách dal postavit ruský car roku 1914. Je to zaprášený sádrový model dorty, s věžičkami a ornamentiky, s kudlinkami a byzantinismem. Náměty výstavy: kolchozníci, čtoucí usnesení ÚV KS SSSR, rudoarmějci, stavby komunismu, vousatí klasikové marx-leninismu, traktory a tak napořád dokola. Ztrnulý, mrazivý, panoptikální výraz. Při pohledu na toto umění se má divákovi zastavit krev a dech. Technika, rozměry a fotografický naturalismus ho mají ohromit. Místo toho nudí. Tu a tam, zejména u výtvarníků z neruských oblastí, se barva inspiruje na ikonách, lidových výšivkách a keramice, začíná svítit, přestává popisovat, vytváří. Svítání nového dne je v sovětském výtvarném umění ještě daleko. Ale první příznaky se objevují. Hvězdy socialistického realismu blednou. — Na druhém nulovém pólu současného malířství a sochařství je umění abstraktní. Je rovněž bezvýhodné, mění se v ornament, samoučelnou ozdůbku. Některé národní pavilony se podobají výstavě tapet. Jakobyste navštívili malíře pokojů, když si chcete ve vzorníku vybrat novou výzdobu bytu. Jiný pavilon se podobá kolekci předsádek do knih. A zase jinde jakoby běželo o surrealistické žertíky: tak známý výtvarník sešil na stroji starou pytlovinu, podepsal ji a zarámoval. Druhý polepil plochu obrazu plátky překližky. Třetí prostě okopíroval vlniku své země. Čtvrtý nacákal na plátno náhodně barvy a neméně náhodně je rozetřel houbou. Experimenty tohoto druhu, když jdou do tisíců, už nevzbuzují ani úsměv. Edison dal

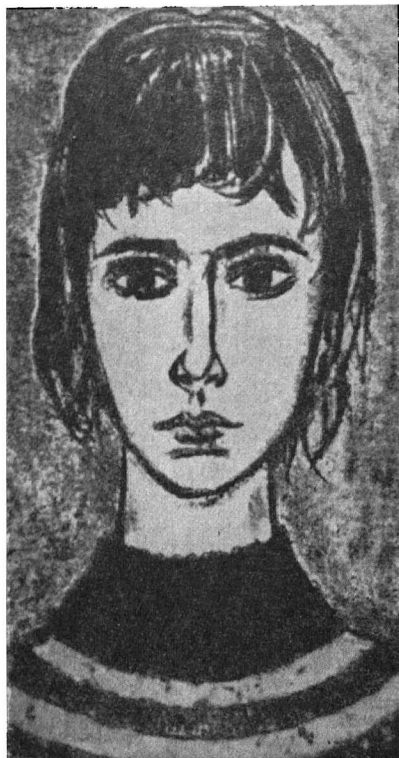
Ukázky prací čs. výtvarníků, které reprodukuje, nejsou z bienále. Zvolili jsme je jako příklady mezních situací, které čs. umění v uplynulých letech smělo, anebo se odvážilo zobrazit. Tyto práce byly uveřejněny v čs. tisku v letech 1958—1960 (viz také stranu 66).

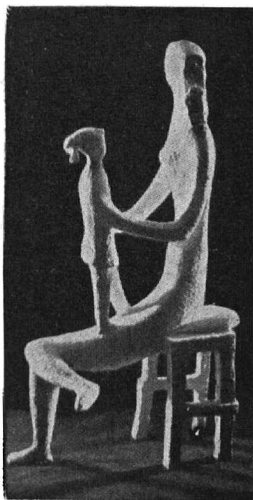
Libor Fára, „Zátíží s grapefruitem“, olej

Vladimír Tesař, „Děšť“, dřevoryt

Václav Menčík,
„Alexandra“, olej

Jindřich Wielgus, „Matka“, pálená hlína

světu hotovou žárovku. Nepřišlo mu na mysl, že by měl veřejnost seznamovat s desetitisíci předběžných nezdařených pokusů, které byly nutné, aby zazářilo elektrické světlo.

*

Dva roky později. — Na nádraží ve Veroně se probírám čerstvými dojmy. Výstava z roku 1958 vzbuzovala proto respekt, i když nepřinášela v podstatě nic nového, že v ní bylo něco, čeho si F. X. Šalda tolik cenil třeba na Jiránkovi: přímočarost, důslednost, věrnost sobě, řád, krátce charakter. Čs. výstava 1960 je jiná, plná kompromisů a politických ohledů. Je to všehecňuf, která má uspokojit každého. Nenašel by v ní však zalíbení ani příslovečný Ladislav Štoll, ani nepředpojatý umělecký kritik. Korouhvička na báni ukazuje, jaké vanou větry. Čs. výstava v Benátkách znovu dokládá, že u nás zase vše studený vítr východní. I když se pořadatel, Jiří Kotálik, v katalogu dovolává toho, že jeden z vystavujících, Richard Wiesner, patří k t. zv. pařížské škole, expozice klade důraz na socialistický realismus v pojetí Josefa Lieslera, Josefa Brože a dalších. Je pravda, že u nás socialistický realismus nenabyl nikdy tak absurdních forem, jako v umění sovětském, nicméně právě letošní čs. výstava ukazuje, že pokus o syntézu západních a východních výtvarných názorů a metod je ilusorní. Voda se nesnese s ohněm a socialistický realismus s moderním uměním. Stejně selhali komunističtí malíři ve Francii a v Itálii, kteří se upsali socialistickému realismu. Je to brzda a ne motor.

Zajímavější je čs. grafika, zastoupená Tesařem, Hruškou, Klimem a Důbravcem. Všichni projevují velkou technickou zručnost, řemeslnou dovednost a uměleckou poučenost. Opět komunisté vybírají úroky z kapitálu, který uložila první republika a její znamenité grafické školství. Kladné stopy dnešního režimu v našem výtvarném umění hledáme marně. Komunismus nedává výtvarným umělcům ani příležitost k řešení velkých monumentálních úkolů, jak o tom snily celé generace moderních malířů. Také v sovětském paviloně nenacházíme monumentální umění, nýbrž pohlednice, zvětšené na nepřiměřené formáty o několika čtverečních metrech. Jako pod mikroskopem vynikají pak všechny vady této v podstatě titěrné, vyštěňkované, zánrové malby. Mluvit ve výtvarném umění o sovětských vzorech, znamená hlásat restauraci nejreakčnějších uměleckých směrů minulého století. V čs. pavilonu jsou letos práce osmi výtvarníků: kromě čtyř grafiků ještě malířů Brože, Horníka, Lieslera a Wiesnera. Není to výběr ani reprezentativní, ani charakteristický. Jako za stalinismu; i dnes jsou pro čs. výtvarnictví a pro budoucnost našeho malířství důležitější umělci, kteří se uchýlili do ústraní, aby tam, vzdálení ideologie, pracovali důsledně na svém programu. Za tuto činnost se nedávají státní ceny ani tituly. Pro vývoj a tvorbu národního charakteru je však takové umění, byť zatím nesmí mít obecnost, důležitější, než masová produkce stranické propagandy. Zde se tříbí a rýžují charaktery, tady, ve skrytu, bez nároků na odměnu, se připravuje lepší budoucnost. Před dvěma lety jsme drželi palec vystavujícím. Letos, na 30. bienále, naše sympatie platí už zase těm, kterým není dovoleno vystavovat, protože čs. pořadatelé usoudili, že kompromis je příkazem dne. Tento postoj, i když snad lidsky vysvětlitelný nebo omluvi-

telný, sotva váží v umění. Kompromisní je vždy jen zkomírající akademismus.

Nemožnost naroubování socialistického realismu na moderní umění prokázal i tak velký malíř, jako je Picasso, který v mnoha jiných případech vyvrátil nejružnější apriorní teoretické poučky. Dokud mu politický námět byl jen záminkou k autonomní výtvarné meditaci, vytvořil dílo nesporných kvalit v Guernice. Jakmile začal politické teze ilustrovat, jako to udělal ve svém protimerickém Masakru na Koreji, jiném svém pokusu o monumentální politickou malbu, nebezpečně se přiblížil barvotisku, frázi a akademismu. Vraťme se však na bienále: Co nejvíc zaráží na sovětském pavilonu, je okolnost, že se sovětské malířství vůbec nevyvíjí, ani nemění. Všechno, co vidíme letos, známe už ve variantách z pražské výstavy sovětského umění, pořádané před pučem, z dřívějších bienále i ze sovětského pavilonu na světové výstavě v Bruselu. Oficiální sovětské umění je mrtvé, bez vývoje, bez cílů, bez tvůrčího poměru ke skutečnosti, bez aktivního poměru k minulosti. Je mimo čas a prostor, bez vztahu k divákovi, bez logické souvislosti s architekturou a prostředím. Je málo tvůrčích oborů, v kterých by Sovětský svaz tak bezvýhradně zklamal. Za touto oficiální fasádou existuje však ještě jiné sovětské umění. Západní novináři a turisté viděli v posledních měsících v zákulisí Moskvy řadu moderních, nyní v Sovětském svazu malovaných obrazů. Část těchto prací v létě reprodukoval časopis Life. Jednoho dne se toto zdravé jádro sovětského umění nesporně prosadí. V dnešní linii nelze pokračovat do nekonečna.

Abstraktní umění: bylo ho letos v Benátkách méně, příklady byly lépe volené. A figurativní umění získalo posice, jakoby mu plodná diskuse s abstraktivisty dávala novou tvůrčí mizu. Jádrem bienále byla velká výstava k padesátiletí futurismu. Protože tam byli i výtvarníci, na které měl futurismus podle názorů italských pořadatelů vliv, jako kubisté, patřil by sem tím spíše Bohumil Kubišta ze svého futuristického období. Jak Sovětský svaz, tak ani Československo však futuristickou výstavu neobeslaly. — Pozoruhodná byla letos v Benátkách účast malých a probouzejících se národů, Ceylonů, Israele a mnoha dalších. Tyto národy si zřejmě uvědomují, že zdravé a kvetoucí výtvarné umění není zbytný statek, luxus, bez něhož se lze obejít, ale že je to naopak nezbytná součást národní kultury, bez níž žádná společnost nemůže žít zdravým, mravním a tvůrčím duchovním životem. Právě proto vyvíjejí skoro všechny tyto národy i na výtvarném poli velké úsilí, aby nezůstávaly pozadu za ostatním světem. Moderní umění se tak stává zrakovým esperantem, které sblížuje země všech světadílů. Je ke škodě našeho umění, že se této světové diskuse nesmí zúčastnit způsobem, který by odpovídal dosavadnímu vývoji našeho umění, naší mentalitě a našemu charakteru, ale že musí jako provazolezec balancovat po cizí politické generální linii. Přes všechno, co se stalo, naše kultura však dosud patří k západu. Jde o to, tuto posici obhájit. Není to ztracená varta.

Swing from Paris

Usadili jsme se v malém městě. Od železniční stanice to byly tři kilometry k prvnímu stavení, to jest ke hřbitovu. Na dva, tři bohatší sedláky a jejich rodiny čekávaly u nádraží bryčky, do kterých obvykle byli zapřaženi dva hřebci s koženou čabrákou, podšítou plstí; na jircháře, na místní fotbalisty, vracející se ze zájezdu, na obchodní cestující a podobné čekávaly dva, někdy všechny tři místní taxíky, bachraté a vysoké, domácně spravované krakusy s nepravidelně vyklepanými, rozřfesenými blatníky; na ostatní, pokud nešli pěšky či nepedálovali na kole — které se uschovalo na vlastní odpovědnost v kolné vedle nádražní budovy — čekával u večerního vlaku, o půl osmé, zachátralý autobus. Liknavý šofér a majitel v jedné osobě vždy pečlivě dokouřil cigaretu až do samého konce, vešel ještě na nádraží, zdali se tam nepotlouká nějaký pasažér či nepovaluje poštovní balík, zašel si na slovíčko k přednostovi stanice, vymočil se na příslušném místě a zvolna mířil k autobusu. Stiskl klaksón, ale to ještě nic neznamenalo. Přehodil si brašnu přes rameno a prodával trpělivě čekajícím ženským jízdenky. Běda, neměl-li kdo drobné. I kdyby to byl sám pan farář, neslevil mu to. Brašnu pak pomalu odložil pod své vyvýšené, na cucky roztrhané sedadlo a znovu zatroubil a zapjal motor. To vše trvalo tak dlouho, že dohonil a zaprášil ty nejbystřejší chodce už nedaleko hřbitova. Tato každovečerní, neměnná událost rozvířila na chvíli hladinu městečka. Na chvíli nežli opět vše ztuhnulo.

Přirozeně, že se tu odehrávaly i jiné věci, zejména v neděli, kdy přijížděl na příklad truhlářův syn na motocyklu, kdy se někdy odehrával zápas v kopané na místním hřišti, obklopeném prořádlými borovicemi, či ve svatojánský večer a na mariánském procesí v srpnu. Taký jednou dostal rychtářův pes vzteklinu; později se ukázalo — když psa oddělali —, že to byl planý poplach, že to vzteklina nebyla; taký utekla jedna děvečka, zaslíbená chasníkovi, onoho času ve vojenském, se známým podomním obchodníkem, svého stavu vdovcem, který by mohl být jejím otcem, taký přijel jednou pojízdný biograf a pojízdná knihovna, ale to vše bylo tak výjimečné, že jen zdůrazňovalo celoroční klid malého města, lépe řečeno velké vesnice, kde jsme se usadili.

Je jisté, že i my, když jsme sem přitáhli, jsme se stali takovou výjimečností, a to hned z několika příčin: že jsme nebyli odsud, že jsme byli z daleka, ba, z ciziny, které se zde povšechně říkalo Francie, že jsme neměli zdánlivě žádné zaměstnání, žádné řemeslo, ale také ne mnoho peněz jako ti, kteří nemusí žít ze své práce. Nicméně v době našeho příchodu jsme neměli dostatečně znalostí a, jak to říci, duchapřítomnosti, tuto vzrušenou epizodu, již jsme byli příčinou i středem, také vychutnat jak náleží.

Od té doby uplynul málem rok. Znali jsme již všechny obyvatele a jejich drobné historky a osudy; tak jsme se szili, že nám je ani nikdo nemusil vyprávět, abychom je rozpoznali. Během té doby jsme se rozjeli do města, vzdáleného přes hodinu jízdy vlakem, všeho všudy třikrát, vždy jen na-

rychlo. Jednou jsme dali očkovat děti, jednou jsem jel sám — vyřídít neodkladnou úřední záležitost, a po třetí jsme nechali děti doma, chodili jsme ulicemi s výklady, sedli jsme si pak do kavárny, z kavárny jsme se přestěhovali do nejelegantnější cukrárny, nakoupili jsme ještě nějaké zbytečnosti, povečeřeli jsme ve vykachlikované restauraci naproti divadlu — jeden stůl byl obsazen zřejmě herci, byli rusi — a pak jsme šli na koncert. Přespali jsme u známých a odjeli ranním vlakem, pravda, jinou linkou — z nádraží jsme se musili kodrcat přes deset kilometrů nájemním autem — jen abychom nemusili ve městě čekat až do večera, na obvyklý vlak. Tak jsme odvykli městskému ruchu a rytmu. Jestliže se nám někdy na vesnické samotě zastesklo po dlažbě dlouhých tříd, bylo příjemnější si stýskat nežli konfrontovat nostalgii se skutečností.

Byli jsme tedy na večeru městské filharmonie. Koncert přispěl k našemu celkovému rozčarování z městské oázy; hudba učí trpělivosti, ale ne tímto způsobem provozovaná. Místní „maestro“, řekněme spíše kapelník, marně pohazoval křticí dozadu; nepřesvědčil nás o Brahmově 2. koncertu, v jeho Beethovenově Páté jsme se doslova nevyznali, Villa-Lobos vyzněl jak z hudebního kiosku v lázních a konečně Chačaturjanův „Mečový tanec“, kterým pořad měl dynamicky končit, se podobal vojenské kutálce pro rekruty, což je pojetí značně původní, kdyby hudebníci, z radosti, že už se blíží konec, nehráli tak hlučně falešně. Měli jsme totiž doma v našem městečku slušný počet dobrých desek s Furtwänglerem, Carl Schurichem, Ansermetem, Bruno Walterem, Markevičem, a srovnání dopadlo katastrofálním způsobem v neprospěch přímého poslechu v městě. Ševče, drž se svého kopyta a melomane své sbírkyl

Pouštěli jsme tedy dál, ještě s větším potěšením než doposud, gramofonové desky všech rozměrů a otáček, které byly v našem vlastnictví, ale jež nebylo, žel, s kým ve vesnici vyměňovat. Hráli jsme, když padaly dlouhé večery na babí zob za humny a na mečiky v naší zahradě; hráli jsme, když střemchy bolavě voněly. Hráli jsme někdy i dopoledne a mezi jednotlivými větami byla slyšet hrbatá singrovka ze sousedství.

S doznáním již nelze meškat ani minutu. Jirchářův syn jeť svědkem, že jsme nehráli jen ušlechtilou hudbu, ale také jazz. Jazz totiž přitahoval jirchářova synka, páchnoucího usněmi, pod naše okna; byl naší první zdejší upřímnou známostí, naším prvním průvodcem hlubinami městečka, naší spojkou s domorodci. Je jazz nevážený? Je frivolní? Z hudebního stanoviska nestojí za řeč, natož za poslech? Kdysi, v městech a velkoměstech jsme o tom mohli náruživě diskutovat, tady jsme prostě cítili nutnost časem jej poslouchat. Tečka za diskusí.

Zrychleně se začala blížit naše druhá zima. Zimou se zde nazývají nepřetržitě, melancholické deště, které prosakují i nejsilnějším zdívm a nejpečlivěji chráněnými kostmi. Lic melancholie doprovázel rub revmatizmu. První lijavce nás začaly dělit od světa ještě o něco intenzivněji než bychom si snad přáli; zejména po našem posledním fiasku ve městě samota nás začala i trochu tížit, snad proto, že byla jediné počestně možná a vlastně definitivní a bez návratky. Ne, nebylo to vážné, ale, jak to vyjádřit? třeba oklikou: objednali jsme si leteckou poštou z Anglie (ale pošťák chodil s dopisy a pro dopisy v tomto psím počasí jen obden) celou levnou sérii

nově přeložených klasických nahrávek — i s Čajkovským — s nejnámějšími dirigenty a nejproslulejšími orchestry, a krom toho dobrý tučt jazzových desek. Nikdy předtím jsem se neodvážil koupit tolik jazzového zboží najednou. Byla to zásoba profylaktického léčiva.

Jazzové desky, pro které nebylo zapotřebí psát do Anglie, došly první. Z objednaných chyběl jen Milton Mezz Mezzrow, na jehož "Gone away the blues" a "Really blues" jsme se těšili. Těšili? Slabé slovo v té tišině, do které mohl hromovat svým uskrípnutým hlasem jediný černocho, který se narodil bělochem: „Až si udělám svůj pingl a půjdu, nikdo ať není smuten... Jen ať mě, prosím vás, neházejí do společné jámy, aby zadek ne-
padl výš než hlava. Vrazte prostě mé tělo do pěkné pece, a až se roztajū, seberte, co zbylo, smíchejte s pryží a vytiskněte gramofonovou desku. Na nálepku jednoduše napište: Mezzrow se vrátil dom. A nahrajte na kotouč "Gone away blues", blues ztraceného, namiřte s deskou do Harlému a věnujte ji nějakému klackovi, který nemá prachy, aby si šel poslechnout pořádný orchestr. Ať si hraje desku, dokud ji neprodíe nebo nerozflákne nebo dokud ho neotráví, a pak ať ji teda zahodí do popela, a ať se už o tom nemluví. Zkrátka, udělejte to přesně tak a uvidíte, jak si budu spokojeně medít. Hotovo. Domluveno. Stačí. Blues ztraceného..." — Jak se to nerýmuje s mou adoptovanou vesnicí. Právě tedy proto!

Jednoho Mezzrowa mi sice vypravili, ale místo druhého, který byl k nalezení, mi poslali Django Reinhardta. Kdo by ho neznal, cigána?! Do smrti se nenaučil noty. Nikdy neslyšel hrát o půlnoční z kostela St. Germain de Près svou šerosvitnou mši.

Lilo. Šofér u nádraží nemohl nastartovat autobus, tak měl promočený motór. Široké černé deštníky lomcovaly rukama chodců. Stačilo jen na chvíli otevřít dveře dokořán — nabobtnaly vlhkem tak, že je nebylo možné již zcela uzavřít. (Když se nám to stalo loni po prvé, musili jsme je ohoblovat.) Cesty byly nepřetržitým deštěm protlučeny na kámen. Ranní mše se nekonala. Hřbety knih se ohýbaly jak ze staniólu, stoh papíru zhadrovatěl, obálky se samy zalepily. Lilo.

Hráli jsme Armstronga, Charlie Parkera, Sidneye Becheta; místo Mezzrowovy černé modřiny jsme spustili Django Reinhardta. S počátku se nám plotna příliš nezamlouvala. Chorus nahrává, ale skutečné sólo nepřichází. Chorus přešlapuje na místě, jako by chtěl svou monotónností vyburcovat, vyštípat velký křik, ten však nepřichází. Kytara trsá, doluje, ale ne hluboko. Ticho, které následuje, nezbouvá žádný barák, nerozestoupí žádnou stěnu. A znovu chorus, nenarůstá do žádného většího prostoru, ale je v něm cosi přerývaného, komorně patetického, filtrovaného, sladkohořkého. Skoro humor naruby. Skoro samet. Skoro zátiší, ale draselný papír opodál. Čím jsem déle poslouchal Django Reinhardta, tím nabýval věrohodnosti můj pocit, jako bych s muzikantem podepsal jakýsi pakt o vzájemné pomoci. Lilo jako z konve. Je zbytečné dodávat, že po krátkém čase nečasu jsem znal desku zpaměti.

Stalo se to jednoho večera. Pršelo bez oddechu čtvrtý den. Hráli jsme jazzové novinky jirchářovu Franciscovi, který obětavě proplul svými dřeváky, navlečenými přes boty, půl městečka, než se k nám dostal. Hráli jsme jazz, ale měl jsem zprvu i obavy před krátkým spojením, zapnu-li

v prostoru s takovým stavem vlhkosti náš primitivní elektrický gramofon, s nechráněnými vnitřnostmi, s nedbale izolovanými střevy drátů. Hráli jsme taky Django Reinhardta. Francisco jej slyšel po prvé a domníval se, že jsem špatně přehodil rychlost, že jsem nahrávku zpomalením zkarikoval, což jsme vskutku někdy činili k rozboru synkóp či prostě žertem, co to bude dělat... Byl to však autentický Django a to jen Francimu neswingo- val v jeho uchu. Byl to však autentický Quintet of the Hot Club of France, který se mu nezdál ani dost starý, aby byl dobrý, ani dost nový, aby byl dobrý: jazzovi fanoušci tomuto zdánlivému paradoxu, kterým lze označit určitý typ milovníků jazzové hudby, dokonale porozumějí. O to se však věru onoho večera nejednalo. Po Reinhardtově a Grappellyho "My sweetu" zazněl z desky potlesk, podle akustiky zřejmě z malého sálu. V tom okamžiku jsem si uvědomil, že právě ten potlesk jsem nikdy předtím, nechci říci neslyšel, ale nezpozoroval. A hned po dalším kousku, po Reinhardtově improvizaci a před tím skvělým "Sweet Georgia Brown" (Bernie, Pinkard, Casey) zmizela, jak se mi zdálo, několikavteřinová pauza a obě skladby spojoval bouřlivý potlesk, dupání nohou, hvizdot, ta pravá atmosféra jam-session, do níž někdo z bezprostřední blízkosti pokašlával, jak z rozpaků. Obrátili jsme desku. Poslech tentokrát proběhl bez incidentu. Tyto tři, čtyři kousky byly očividně nahrány ve studiu. Doposud jsem asi převážně hrál tuto stranu desky.

Chtěl jsem, aby si Francisco lépe povšíml Grappellyho houslí. Hledal jsem v krabici se starými deskami, ještě na 70 obrátek, na Ultrafonkách či to byly desky Vogue?, kde Stéphan Grappelly doprovází samotného Sid- neye Becheta, což není maličkost, protože Sidney je utikáček, na vlastní pěst. Náš večerní dýchánek pokračoval. Konečně po desáté přestal líják, jen krápal; mezi ženoucími se mraky se ukázal i měsíc.

Události se odehrávaly rychle. Ať přišlo, ať padaly kroupy, ať víchř vyvracel stromy a rozhazoval tašky se střech, ať zavládl na několik hodin umělý, nepřírozený klid v lůně přírody, skorem každého večera jsem se vracel k desce Django Reinhardta. Nesvěřil jsem se nikomu, že poslouchám a pátrám po tom, co jsem den předtím neslyšel. S obou stran desky postupně mizela úzká, jedinou rýžkou zbrázděná prázdná místa, která od- dělovala swingy od blues a obráceně; postupně mizela, což se vždy stalo až při samém hraní, nikoli snad přes noc, jako kdyby naše diamantová jehla měla schopnost rýt a nahrávat, nahrávat zvuky, ostatně nejsoucí nebo neslyšitelné. Záhy jsem se s Django Reinhardtem přímo schovával, ucho nad hladinou desky. Do "Sweet Georgia Brown", o čemž byla již, tuším, řeč, neznámý hluboký hlas namluvil špatnou, ale smyslně jistou francitinou, úsečnou větu v pařížském zargonu. Zněla: „Vykašlu se na to!“ Necelý týden později též hlas překryl další akord: „Vykašlu se na to! Nic mě netěší!“ A hudba znovu spustila jakoby nic. Pozitíří, když hudební část skon- čila, bylo lze zaslechnout stejným hlasem, ale jako z dálky: „Nic mě opravdu netěší.“ Po technické stránce dlužno současně dodat, že vlastně hudba pod slovy nikdy nezmizela docela, zůstávala jakousi ztišenou hudební kulisou, znamenitě zeslabovanou a zesilovanou. Hudba snížila svůj potenciál, „shantovala“, přesně, nenásilně, zatím co se na zlomek vteřiny přesně vynořil sytý hlas. Hlas dohovořil a hudba znovu vyplula,

znovu zdůraznila naplno svůj rytmus. Nebylo mrtvého místa, nebylo kritického bodu; po této stránce dobrá práce.

Brzy se hlas objevil i v jiných skladbách téže desky, i posléze na její opačné straně. Vedl si celkem stále svou, co řekl, nikdy nezmizelo, neproměnilo se, jen dodával. Vše, co vyjadřoval, vycházelo z negativní zkušenosti. „Vykašlu se... netěší mě... nebylo to docela tak... do smrti nic nesečteš...“, k čemuž hned při dalším hraní, v rozpětí několika minut, dodal: „... a nespočítáš!“ Hudby se z desky ozývalo stále méně, za každým třetím akordem byla přerušována, přerýval ji dlouhý, nesouvislý monolog, který však nebyl docela beze smyslu; už proto, že jeho intenzita měla svou dramatickou kadenci. Měl jsem pocit, že bych bez Djanga Reinhardta taky přezimoval, pomáhal mi; prostě, přilnul jsem ke gramofonové desce. Měl jsem pouze dvojitou obavu: aby nikdo desku neslyšel a zejména nehrál v mé nepřítomnosti a tudíž nekomentoval ji nepříznivě, bez znalosti věci, a aby příliš netrpěla její kvalita častým přehráváním.

Mužský monolog nebyl, tvrdím, zcela beze smyslu. Když se jednou v „Nocturne“ (Reinhardt, Grappelly) — pamatuji si datum, byl to právě den Sexagesimy, letos totiž byly velikonoce záhy — stále tentýž hlas vyslovil s nezvyklou naléhavostí a osobnějšími slovy: „Nelíbíš se mi...“, ozval se, ještě v téže skladbě, po prvé ženský hlas. Byl rovněž hluboký, dutější, trochu ochraptělý, nanejvýš smutný, lahodný a sympatický. Začal formulovat své stejně krátké věty anglicky. Průběhem doby jsem poznal hlas důvěrně. Několikrát bezprostředně odpovídal mužskému basbarytonu, na jiných místech kuse komentoval zdánlivě zcela odlišná fakta, vyjadřoval se nad zcela jiným konkrétním pozadím, které jsem ovšem neznal, jehož jsem se dohadoval. Ale i tehdy v jistém smyslu odpovídal muži, protože nenegoval, naopak, vycházel z pozitivního stanoviska vůči... nevěděl jsem, vůči čemu. Ženský hlas nebyl ovšem kladný systematicky, našly by se i vzdechy, ubohý smích poražené, smích za zavřenými ústy, procezený zuby. Nalezly by se i citoslovce, prozrazující trpný stav duše. Nicméně to byly spíše výjimečné, po mém soudu nanejvýš přirozené reakce normálně vyvinutého, chci říci nejistého člověka, nakloněného životu. Mám ostatně vypsaný veškerý dialog a neokopírují jej toliko z obavy, že nevím zcela přesně, kde s ním začít a kde končit, které nářky patří neúprosně k sobě, a tak dále. Bylo to sice více než hrubý materiál, který čeká na osnovu, ale bez současného svědectví samotné desky mám přece dál obavy, že bych mohl zkreslit jinak závazný dojem. Ženský hlas měl rovněž širší rejstřík než mužský, který býval, až na nepatrné výjimky, dobře nasazen, ale končival stejně jak začínal.

Od chvíle, kdy promluvila žena, muž se omezil na několik málo nových intervencí. Hudby bylo ovšem stále méně. Říkal jsem si pro sebe, jen s trochou přehánění, že z jazzu na desce zbyl jen potlesk a hvízdot se vším tím mladým příslušenstvím.

Všemu jistě není ještě konec, ale abych nezapomněl, zde je název a číslo desky, pro všechny případy: Swing from Paris, Decca, LF 1139, 33 $\frac{1}{3}$ RPM. Všemu jistě není konec — a nemohu si odpustit připomínku, že mužský hlas před týdnem, po dlouhém odmlčení, negoval i konec; řekl, hned na počátku první skladby druhé strany, ve „Three little words“ (Ruby,

Věznění spisovatelé

V poslední době vstoupila opět do popředí otázka věznění českých a slovenských spisovatelů, universitních profesorů a intelektuálů — na 31. kongresu PEN-Klubu v Rio de Janeiro stála otázka uvězněných československých spisovatelů v popředí diskuse a ostrého protestu mezinárodní spisovatelské organizace.

Podle posledních zpráv z Československa bylo sice na květnovou amnestii několik představitelů naší inteligence propuštěno — ovšem zůstali ve svém novém prostředí zcela izolováni — což je pro každou komunistickou diktaturu příznačné. Např. dr. Štěpán Trochta byl po propuštění poslán jako pomocný dělník na stavbu — jeho přítomnost ovšem měla takovou odezvu, že ho komunistická justice opět demokraticky internovala.

Ve Spojených státech vyjde nyní dvoudílná práce dr. A. Kratochvila „Československá literatura v letech 1948—1960“ — anglický titul „Notes and Materials to the Development of Czechoslovak Literature 1948—1960“.

Autor, který rozebírá vývoj českého a slovenského písemnictví od komunistického puče až po likvidaci revizionismu v našem písemnictví — věnuje také několik stránek uvězněným spisovatelům. Všíma si nejprve Seifertova prohlášení na II. sjezdu Svazu čs. spisovatelů v roce 1956 o uvězněných spisovatelích a pak o zahraničních protestních akcích až po poslední protesty PEN-Klubu a uvádí seznam uvězněných spisovatelů a intelektuálů, které rozděluje do tří skupin:

- „a) ti, jejichž uvěznění přiznal komunistický tisk;
- b) ti, kteří byli odsouzeni v tajných procesech a uvězněni;
- c) ti, kteří byli již propuštěni na svobodu.

a) Seznam uvězněných československých spisovatelů, básníků a intelektuálů, jejichž zatčení, uvěznění či deportaci přiznal oficiální komunistický tisk:

1. **Albert** Oldřich dr., literární kritik a teoretik, odsouzen k 20-ti letům (Rudé právo — 5.7.1952)
2. **Beran** Josef dr., arcibiskup pražský, PhDr., ThDr., řádný profesor na teologické fakultě Karlovy university, autor četných teologických publikací, učebnic a pojednání; ve druhé světové války v nacistickém koncentračním táboře, komunisty deportován (Rudé právo — rozličné články v roce 1949; The New York Times — 11.3.1949; Svobodné slovo — 15.3.1951; Le Monde — 29.12.1955; Osservatore Romano — 15.6.1959 atd. atd.)
3. **Berounský** Stanislav dr., literární kritik a estetik, odsouzen k 20-ti letům (Rudé právo — 5.7.1952)
4. **Brait** Silvestr dr., profesor teologické estetiky a mystiky na dominikánské řádové škole, redaktor revue Na Hlubinu, autor rozličných teo-

- logických a filosofických spisů, odsouzen na 15 let (Rudé právo — 1. 4. 1950 a 6. 4. 1950)
5. **Dokulil Jan**, básník a překladatel, odsouzen na 12 let (Jiskra — 29. 11. 1957; Večerní Praha — 11. 7. 1959)
 6. **Fučík Bedřich dr.**, literární kritik, nakladatel, odsouzen na 15 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
 7. **Gojdič Pavol**, řecko-katolický biskup, odsouzen na doživotí (Rudé právo — 12. až 16. 1. 1951)
 8. **Hlouček Josef dr.**, bývalý profesor olomoucké teologické fakulty, pozdější biskup diecése českobudějovické, autor řady děl všímajících si objektů kulturně-náboženských. Internace oznámena v pražském rozhlasu 31. 2. 1952; N. Y. Times — 12. 4. 1952; N. Y. Times — 24. 5. 1952; N. Y. H. T. — 1. 4. 1952.
 9. **Jarešimek Stanislav dr.**, kulturní a náboženský historik, odsouzen na 20 let (Rudé právo — 28. 11.—2. 12. 1950)
 10. **Jehlička Ladislav**, kritik, spisovatel románů a lektor, odsouzen na 14 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
 11. **Kajpr Adolf dr.**, redaktor, estetik, odsouzen na 12 let (Rudé právo — 1. 4.—6. 4. 1950)
 12. **Kalista Zdeněk dr.**, básník, literární kritik a teoretik, řádný profesor československých dějin na Karlově universitě v Praze, odsouzen na 15 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
 13. **Karhan Ladislav**, básník, odsouzen na 18 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
 14. **Klíma V. dr.**, esejista, odsouzen na doživotí (Rudé právo — 24.—27. 4. 1952)
 15. **Koch Karol MUDr.**, autor rozličných vědeckých pojednání, odsouzen na doživotí (Rudé právo — 17.—21. 6. 1951)
 16. **Kostehryz Josef**, básník, odsouzen na doživotí (Rudé právo — 24.—27. 4. 1952)
 17. **Křelina František**, prozaik, odsouzen na 12 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
 18. **Maršálek Josef**, kulturní pracovník, odsouzen na 15 let (nepřímě potvrzeno v Tribuně Lidu, Varšava — 6. 9. 1952)
 19. **Okály Daniel dr.**, spisovatel, odsouzen na 18 let (Radio Bratislava — 24. 4. 1954)
 20. **Opasek Jan Anastáz**, estetik, literární historik, benediktinský opat, odsouzen na doživotí (Rudé právo — 28. 11.—3. 12. 1950)

21. **Palivec** Josef, diplomat, básník, za druhé světové války v nacistickém koncentračním táboře, odsouzen na 20 let komunistickou justicí pravděpodobně již v roce 1949 (délka trestu dodatečně potvrzena: Rudé právo — 31. 3. 1959)
22. **Peška** Zdeněk dr., profesor ústavního práva na univerzitě v Bratislavě, odsouzen pro velezradu v roce 1950 na 25 let (Rudé právo — 31. 5. 1950)
23. **Prokůpek** Václav, prozaik, odsouzen na 22 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
24. **Reač** Václav dr., básník, překladatel, kritik, divadelní dramaturg a režisér, odsouzen na 25 let (Rudé právo — 24.—27. 4. 1952)
25. **Ryba** B. dr., člen korespondent ČSAV, odsouzen na 19 let (Rudé právo — 27. 6. 1954)
26. **Skácel** Miloslav dr., estetik, novinář, odsouzen na 17 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
27. **Šilhan** F. dr., esejista, autor rozličných teologických a filosofických pojednání, odsouzen na 25 let (Rudé právo — 1.—6. 4. 1950)
28. **Tajovský** Vít Bohumil, esejista, odsouzen na 20 let (Rudé právo — 1.—6. 4. 1950)
29. **Trochta** Štěpán Dr. prof., biskup litoměřický, vězněn v nacistickém koncentračním táboře, odsouzen komunistickou justicí na 20 let (Pravda, Bratislava — 27. 7. 1954)
30. **Tyl** Josef Heřman, spisovatel, převor tepelského kláštera, za války vězněn nacisty, odsouzen na 12 let pro velezradu a rozšiřování protistátních tiskovin (Rudé právo — 28. 1. 1951)
31. **Urban** Jan Josef, kritik a teologický spisovatel, odsouzen na 14 let (Rudé právo — 1.—6. 4. 1950)
32. **Vacková** Růžena dr., řádná profesorka klasické archeologie na Karlově universitě v Praze, odsouzena na 22 let (Rudé právo — 15.—17. 6. 1952)
33. **Zahradníček** Jan, básník, odsouzen na 13 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
34. **Zela** Stanislav Dr., světitel biskup v Olomouci, spisovatel — za války v nacistickém koncentračním táboře, odsouzen na 25 let (Rudé právo — 28. 11.—3. 12. 1950)

*

V mezidobí byli mnozí umučeni v koncentračních táborech komunistů. Zprávy se dostávají pochopitelně jen spoře (např. jezuitský spisovatel **Adolf Kajpr** — zprávu přineslo radio Vatikán a časopis *Nový život* č. 10/11 z října 1959) anebo dříve již biblista prof. dr. J. **Koutný** z Brna, v poslední době řecko-katolický biskup P. Gojdič (*Nový život* č. 11, 1960).

b) Seznam uvězněných československých spisovatelů, básníků a intelektuálů, odsouzených v tajných procesech.

Druhá skupina je daleko početnější. Jednak jsou v ní básníci a spisovatelé, odsouzení v tajných procesech, pak v procesech, které nezveřejnil komunistický tisk či rozhlas a konečně řada těch, kdož byli uvězněni bez jakéhokoliv soudu a jsou třeba po léta drženi ve vyšetřovací vazbě. Pochopitelně můžeme zde uvést jen několik jmen, která známe ze zpráv cizinců, kteří byli v Československu, od uprchlíků a z dalších pramenů.

Většina jmen však zůstává neznámá.

1. **Bár Zdeněk**, romanopisec, profesor francouzské literatury
2. **Dacík R.**, prof. dr., dominikán, chycen v roce 1951 v sovětské zóně Rakouska, od té doby mizí každá zpráva
3. **Chytil Václav** prof. dr., profesor právnické fakulty Masarykovy university v Brně — bývalý poslanec za Lidovou stranu
4. **Kubeš V.** prof. dr., profesor právnické fakulty Masarykovy university v Brně
5. **Rotrekl Zdeněk**, mladý katolický brněnský básník, autor řady sbírek, z nichž nejvýznamější je *Kamenný erb*
6. **Suchý Josef**, mladý katolický básník, člen Zahradničkova okruhu kolem revue *Akord*
7. **Svobodová Nina**, autorka řady historických románů a novel — *Světelný mrak*, *Duše Fresek* a další.
8. **Matocha Josef**, PhDr., ThDr., arcibiskup olomoucký, býv. univ. prof.

c) Seznam propuštěných československých spisovatelů, básníků a intelektuálů.

Tato třetí kategorie obsahuje jména spisovatelů, básníků či intelektuálů, kteří po odpykání trestu byli z komunistického vězení propuštěni. V době „tání“ dva z nich dokonce vydali nové romány, které ovšem komunistická kritika napadla. Jsou to:

Valenta Eduard, odsouzen pro to, že přispěl na sbírku pro pozůstalé po uvězněných.

Urban Milo, znám především z období Slovenského štátu.

Dále byl propuštěn nakladatel **Kuncíř**, kapucín **P. Kletus-Petěrka** (autor řady náboženských dramát). Na svobodě je i **Josef Knap** (romanopisec) podle prohlášení oficiální delegátky Československa na 30. kongresu PEN-Klubu ve Frankfurtu Aleny **Bernáškové** a **Michal Mareš**, kterému měl

vypršet trest 7 let v roce 1954 a konečně Metoděj **Habán** (profesor sociologie, autor řady filosofických a náboženských děl).“

(Seznam propuštěných po tzv. letošní květnové amnestii není již v Kratochvilově knize uveden.)

*

Důvod odsouzení byl u všech jediný: chtěli svobodně žít a psát a odmítli se sklonit před tzv. diktaturou proletariátu.

Z exilových literatur

Dr. Štěpán P. Vlašim (Solnohrad).

PŘÍPAD CHOCHLOV — „Právo na svědomí“

Na jaře 1954 prošla světovým tiskem zpráva v níž poprvé bylo odhaleno komunistické podsvětí — organisování atentátů na představitele protikomunistických exilů na západě. Exil je pro každou totalitní zemi nepřijemným hlasem svědomí, který před vlastním národem i před demokratickým západem demonstruje zločiny proti lidskosti, zdůrazňuje věznění spisovatelů, vědců, intelektuálů i studentů v zemích tzv. lidové demokracie, poukazuje na ostnaté dráty, minová pole a strážní věže, které dělají z každé sověty ovládané země velký koncentrační tábor. Nikolaj Chochlov, kapitán sovětské tajné policie, dostal z Kremlu na konci roku 1953 úkol, aby z neutrálního Švýcarska řídil akci, která měla vyvrcholit zavražděním vedoucího ruského podzemního protikomunistického hnutí. Místo „realizace podniku“, jak MVD nazývá atentáty na své politické protivníky — odjíždí Chochlov k „onomu muži“ do Frankfurtu a řekne mu pravdu. Cesta, která vedla Chochlova až k tomu, aby rozkaz Kremlu „sabotoval“, je ořesným svědecktím člověka prchajícího před výčitkami svědomí.

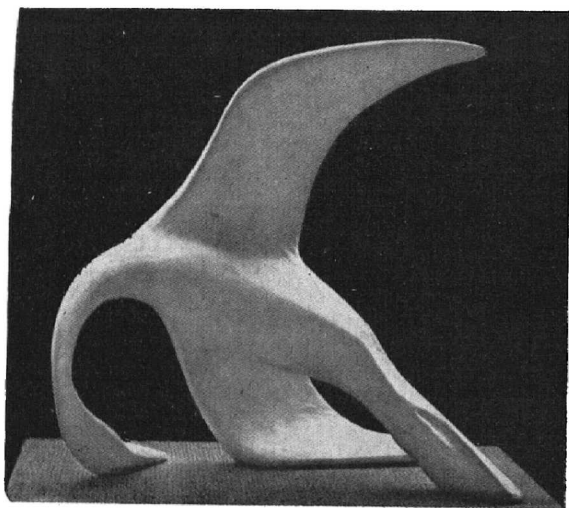
Kniha není románem — je vyličením faktů — pouhou zprávou, německé vydání (Deutsche Verlags-Anstalt) má podtitul „Ein Bericht“, a přesto je to kniha tak dramatická, dávající tolik odpovědí na naše vlastní otázky — proč jsme v exilu!

Chochlov absolvoval všechny stupně výcviku sovětského agenta-důstojníka, začínal jako jeden z domnělých zajatců dva roky v německém zajateckém táboře, potom pracoval v německém zázemí ve funkci nacistického důstojníka, těsně po válce řídil pak řadu akcí „studenté války“ ve Vídni, Ženevě, Curychu, Paříži, Kodani a v řadě západoněmeckých měst. So-

větská služba mu dodala pas zemřelého rakouského státního občana Josefa Hofbauera. Zvláštní kapitolou je případ Chochlovovy manželky, které se s dítětem nepodařilo uprchnout. Chochlov a jeho žena jsou oba příslušníci generace, která již vyrostla a byla odchována sovětskými školami a Komsomolem a přesto nacházíme u nich ony rysy, které vedly k tomu okamžiku, kdy si oba řekli „Ne“ —.

Velmi silně působí kapitola v níž Chochlov zachycuje rozpor, který zachvátí každého sovětského občana, když se dostane na Západ a srovnává život v Sovětském svazu s celým životním slohem na „imperialistickém Západě“ — konflikt toho, co mladé generaci je vtlačováno o „západním kapitalismu“ do hlavy a jeho poznání způsobí často i u vysokých stranických funkcionářů krizi — ze které však vyvodit konsekvence je možno jen jedincům — Chochlov byl jeden z nich. Ostatní cítí, že sovětský systém nechtějí, nemají však možnost jiné alternativy.

Chochlovova kniha vyšla nejprve rusky ve Frankfurtu a nyní je překládána téměř do všech jazyků svobodného světa.

Vincenc Vingler, „Raněný pták“, pálená sádra

Paříž očima M. Šaška

Jednou z knih, které budily zaslouženou pozornost na letošním frankfurtském knižním veletrhu — byly obrázkové knihy českého exulanta-malíře Miroslava Šaška „Paříž“ a „Londýn“ (vydalo nakl. Kindler v Mnichově). Šašek osobitým způsobem zachytil denní život metropole nad Seinou, s drobnými problémy studentů, hokynářů i umělců i s výroční pompou velkých slavností. Všechny kresby jsou prosyceny jemnou ironií i humorem. Miroslav Hrnčír v prvním ročníku Archy k prvnímu anglickému vydání Šaškova „Průvodce Paříží“, napsal že je to kniha určená pro děti — nejen pro děti i dospělí mají z ní potěšení. Po Paříži a Londýnu vyjde nyní v německém vydání i průvodce po Římě, Novém Yorku a Mnichově. sv.

Pod názvem Závan hněvivé svc-bady uveřejnil anglický list Guardian článek o sověsko-polské diskusi na filmovém festivalu v Karlových Varech. Článek se zmiňuje o veřejném prohlášení Poláka Rylského, který otevřeně řekl, že sovětské filmy posledních let se mu s výjimkou jednoho vůbec nelíbí. Když ho za to vedoucí sovětské delegace Romm napadl, že prý nemá právo kritizovat sovětské filmy, Rylski nepohnutě odpověděl: „Je to věc vkusu. Nezájímá mne, zdali film je socialistický nebo kapitalistický, ale zdali je dobrý nebo špatný. Špatný film ze socialistické země je právě tak špatný jako kdyby byl vyroben jinde.“ Referentka Guardianu, která v Karlových Varech byla, píše, že tomuhle prohlášení tleskali Jugoslávci a západní filmaři a že Češi se na Poláky obdivně zadívali. A dodává: „Poláci pokračovali v otrášení svých socialistických sou-

druhů tím, že hájili existencialismus, právo na filmy se špatným koncem a přiznáním, že polský odpor proti nacismu za války byl řízen z Londýna. Když se jich západní žurnalisté ptali nebudou-li mít doma potíže, polští filmaři se usmáli a odpověděli: „Kdybychom byli Rusové, Čechoslováci, nebo Východní Němci, tak ano, ale u nás je to jiné.“

*

LA REVUE MODERNE — významná pařížská umělecká revue, zabývající se převážně moderním malířstvím, přinesla ve svém posledním čísle (srpen 1960) kritiku věnovanou tvorbě paní Běly Erbanové. V rubrice „Umění v zahraničí“ píše autor kritiky P. Sinenberg mimo jiné:

»Svémi plátny, vystavovanými na vánočním a jarním salonu, přesvědčila paní Běla Erbanová minchovskou veřejnost, že expresionismus našel v ní skutečně dobrou pokračovatelku. Její umění, výsledek dlouholetých zkušeností, které ji dovedly od Karlovy university v Praze přes Holandsko, Itálii, a Východ do Spojených států a zase zpět do Evropy, našlo svou odezvu na výstavách organizovaných Sdružením mnichovských umělců. Paní Běla Erbanová, která je členem Mezinárodní konfederace uměleckých sdružení se sídlem v Bruselu, bude mít bez pochyby i úspěch v široké veřejnosti.«

Autor kritiky pak rozebírá její tvorbu z uměleckého stanoviska a končí slovy:

»Přál bych si, aby i pařížská veřejnost měla příležitost ocenit renovátorské expresionistické úsilí paní Běly Erbanové.«

Ke kritice je připojena reprodukce jednoho z jejích posledních obrazů (viz obálku).

Opora Vašeho zdraví!

Již od roku 1913 je známa ALPA-Francovka z Brna-Králova Pole jako vynikající prostředek, který nesmí chybět v žádné domácnosti. ALPA-Francovka ovládá všude kvalitou trh.

Jako dříve tak i nyní: **Vaši Francovku jen v láhvích se světle-temavomodrou nálepkou a hvězdičkou nad A.** Nezapomeňte si při nákupu všimnout těchto znamení, která již doma od roku 1932 byla zárukou ALPY.

Uvědomte si, že ALPU nelze ničím nahradit! ALPA-Francovka je proto stále tak oblíbená, že přináší vždy osvěžení a úlevu.

Vzorek zdarma obdržíte v odborním obchodě nebo přímo od závodu:

ALPE-CHEMA, Blümel & Co., CHAM/Bayern

I. Jelínek, J. Romanovski, P. Lesný	Nad třemi kongresy	35
J. Mates	"ČSR a KSČ"	39
J. Kovtun	Zrození řeči	42
F. Mikula	Co je člověk (II.)	44
J. Dresler	Dvakrát bienále	48
F. Listopad	Swing from Paris	55
F. C. Stěrba	Brasiliana	60
J. N.	Věznění spisovatelé	61
Š. P. Vlašim	Případ Chochlov	65
OKNA, POZNÁMKY, OBRAZOVÉ PŘÍLOHY, GLOSÝ.		67

Archa, literární revue československého exilu. Vydává Kulturní sekce
Čs. uprchlického výboru v Německu. Rediguje Dr. Antonín Kratochvíl
s redakčním kruhem. Odpovědný redaktor Josef Němeček. Grafická
úprava Jar. Dresler. - Adresa: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland,
München 13, Elisabethstrasse. 34 / III.

Články podepsané plným jménem nemusí vždy vyjadřovat mínění redakce.
Knižní příloha Archy "Sovětské československých škol" je rozvržena na
dva ročníky a obsáhne asi 500 stran s přílohami.

Tisk: Dr. P. Belej v Mnichově.

Do části nákladu tohoto čísla přikládáme prospekt knihy Böhmische
Küche, kterou vydalo nakl. Aufstieg – Verlag v Mnichově

ARCHA

Dr. Josef Palivec
(viz str. 73)

MNICHOV

3/1691

OBSAH

La Salletta	Jan Zahradníček
Pětasedmdesátiny Josefa Palivce	Antonín Kratochvíl
Odysseus ve stopách Jobových	Pavel Lesný
Pasternak stále živý	Jiří Svoboda
Paměti kardinála Mindszentyho	
Mikulášská třída	F. C. Štěrbá
Nová politická literatura v ČSR	Jan Mates
Několik vzpomínek z historie čs. filmu	J. A. Holman
Mrs. Fasske z Port Arthuru	Felix Mikula
Z exilových literatur	
Z dopisů čtenářů	
OKNA, poznámky, glosy, obrazové přílohy	

ARCHA, literární revue československého exilu. Vydává Kulturní sekce Čs. uprchlického výboru v Německu. Rediguje Dr. phil. Antonín Kratochvíl s redakčním kruhem. Odpovědný zástupce listu Josef Němeček. Grafická úprava Jaroslav Dresler. — Adresa: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland, München 13, Elisabethstr. 34/III. Tisk: Akademische Buchdruckerei Dr. Petr Belej in München.

Knižní příloha ARCHY „Sovětské československých vysokých škol“ je rozvržena na dva ročníky a obsáhne asi 500 stran.

BOOKS ABROAD

mezinárodní literární čtvrtletník, vydáváný od roku 1927

The Oklahoma University Press, Norman, Okla, USA.

Rídí: Prof. dr. Robert Vlach. Každé číslo má 120 stran.

Roční předplatné \$ 4.00

Na dva roky \$ 7.00

◆ Doporučujeme! ◆

JAN ZAHRADNÍČEK

LA SALETTA

Zvony (zbyly-li) jaké vyzváněly zblízka
na samém srázu věčnosti.
Už z rána se stmívalo, přišel déšť a potom slova,
má ubohá slova rozprášená od posledního útoku
na zamořené pásmo strachu,
táhnoucí se podél veškeré skutečnosti mých pěti smyslů.
a ještě dál,
počala se znovu šikovat
voják za vojákem.
Šlo o to proniknout hlasem, provrtat
přísností slova rozžhaveného
to, čemu od věčnosti nebyla dána žádná řeč,
žádná ústa, žádný nástroj, žádný dech,
a co se teď s dýmavou neprostupností
srazilo proti nám
v jedinou kráčeující zeď.
Mudrci, věštcí, hadači, kouzelníci
překřikovali se navzájem
a překřikovali zvony
jak v poslední večer Baltazarův
před tajemnou rukou, píšící
po stěně paláce Babylonského,
jehož základy se nezadržitelně porouchaly.
Bylo křiku,
ale na jedinou, poslední, nejzávažnější
otázku odpověď nenalézali,
sen zůstával nevysvětlen
a zeď se blížila

Jan Zahradníček zemřel po dlouholetém věznění v komunistickém koncentračním táboře dne 7. října 1960. Zpráva na Západ se dostala teprve začátkem tohoto roku. Pohřeb byl v Uhřinově. Tisk v ČSR nesměl pochopitelně přinést o jeho úmrtí žádnou zprávu a nad hrobem se nesměl s básníkem rozloučit nikdo ze Svazu čs. spisovatelů.

každým dechem,
 drtíc pod sebou kolébky i hroby,
 císařství červů
 se ustavičně roztahovalo...
 Nastal podzim.
 Bylo to po velké válce, ulice rozbourány,
 bylo to před velkou válkou, ulice postaveny.
 Léto od nás odcházelo jak dosud žádné léto.
 Srmívalo se, růže šly spát, děti se s pláčem
 probouzely, jak by jim kdosi bránil růst.
 Ty starší tlačila můra, ptali se druhá druh:
 Je to minulost, doznívající v hrůžách snů,
 je to budoucnost, přicházející v tuchách snů?
 Ale zatím daleko Babylona
 na jedné zcela obyčejné, nevzhledné, dosud přehlížené hoře,
 která však bude jmenována jako Ararat, Sinaj a Kalvarie
 bez hřímajícího průvodu blesků a orlů
 a také andělům příkazujíc, by zticha byli,
 ve společnosti pasáček a krav
 sedí a pláče
 dívka,
 paní vznešená,
 matka zástupů, matka krásného milování.
 Pláče nad námi všemi
 jako obloha v listopadu
 naříkajíc, že už nemůže zdržet
 Rameno trestající...
 Ta, která nepromluvila od svatby v Káně,
 mlčíc i na Golgotě,
 toho dne po prvé po více než osmnácti letech
 dává se do řeči s pasačkou Melanií Calvatovou
 i s jejím druhem, maličkým Maximinem.
 Oba jsou negramotní,
 modlí se špatně a nikdy nebyli dále,
 než o neděli na mši, nikdy neslyšeli vyprávět
 než o neúrodě žita a brambor a dobytčím moru.
 Děti nuznější a nevědomější si nemohla vybrat
 ta, která vládne oběma Zákonům a za jejímž pláštěm
 hrnou se hvězdy jako zrní z výmlatu nebeského.
 Heroldů se hlasem slabším nemohla nalézt pro svůj vzkaz.
 Láska, jež pláče,
 svěřujíc jim poselství,
 a přece s nimi rozmlouvá v nářečí jejich kraje
 jež platí všem lidem země.
 Výsměch dost krutý
 si tu ztropila Paní
 z mudrců, věštců, hadačů, kouzelníků,
 ze všech, kdo v Paříži, Salamance a Jeně
 přecpávají se zdechlinami filosofů,

řihájíce pýchou,
a zatím jejich slova se potloukají
co nejdále od pravdy.
Výsměch dost krutý si tu ztropila z jejich vychloubání,
že znají, jak se dělají sněhové vločky,
že znají, jak se dělá jítro,
že znají, jak se dělá úsměv neviňátka.
A zatím nevědí,
která hodina udeřila
na věžích světa
i v jejich srdci.

A proto je pominula, jak by jich nebylo vůbec
i s jejich soustavami, bojišti a vítěznými oblouky,
ani dost málo si neoblubujíc břeskne vytrubování
blahobytu a vzdělanosti pro všechny.

Hledala po celém světě, až našla
namísto blahobytu, kterého není, chudobu,
namísto vzdělanosti, které není, prostotu,
hledala, až našla dvojici dětí tak chudých,
dvojici dětí tak prostých, jak jen možno,
a s nimi se dala do rozprávky
o věcech, které se týkají hniloby zemčat
stejně jako hniloby měst a pádu říší,
o věcech, které se týkají celého světa
stejně jako se ho týká střídání noci a dne
i nevyhnutelnost smrti.

Protože druzí by ji patrně neposlouchali
anebo jen na půl ucha,
pospíchající od ničeho k ničemu,
pod stropem oblohy popraskané
rozpráví s Melanií a Maximinem,
usmívá se chlácholí vlídně,
když se lekají přílišné krásy
její tváře, jejich šatů
ze světla a slávy...

(Zpěv první)

(Závěr zpěvu šestého)

Však přes přebitost svou já strach bezruký — ukazuji,
přes svázanost svou já úzkost beznohá — běžím,
přes umlčenost svou já ústa bez hlasu — křičím.
Pod okny světadilu ukazuji, běžím a křičím.
Klopýtám. Suchý žal milionů očí mne prožehuje,
potřeboval bych hlasy všech zvonů, rozlitych v posledních válkách,
nebo aby stanice světa se rozehrály hymnou na radost
a já vypravoval podobenství o synu marnotratném,
který se vrací...
Aby se tak Evropa vrátila k své první lásce,

holdujíc Beránkovi,
aby se tak můj národ vrátil,
svátý Václave.
Abychom na všech stranách s královstvím Božím hraničili,
a hnáni k tobě strachem, jenž vábí, láskou, jež se třese,
abychom na poušti nepřítomnosti slávy tvé
nezabloudili,
ó Kriste,
jak blížíš se svícny,
První i Poslední, co od smrti klíče máš,
Cesto, po níž se rozběhnou
beránci s vlky
tam —

*

Dne 4. července 1952 ve svém závěrečném plaidoyer při zasedání tak zvaného státního soudu v Brně — který soudil 15 předních českých básníků, spisovatelů a literárních kritiků — hystericky křičel státní prokurátor Karel Čížek.

Žádám pro tyto obžalované tresty smrti a tresty doživotních žalářů...

A předseda tak zvaného senátu státního soudu dr. Vladimír Podčepický vynesl tehdy rozsudky kruté. — Jeden z největších básníků moderní české literatury, lyrik Jan Zahradníček, nedostal sice ani trest smrti, ani doživotní žalář — zemřel po řadě let na následky věznění a vyšetřovacích method tak zvané státní bezpečnosti.

V posledním vydání učebnice Kotrče-Kotalíka *Stručné dějiny česko-slovenské literatury*, která vyšla nedlouho před komunistickým pučem jste jméno Jana Zahradníčka ještě našli, — ale pak nastalo již jen mlčení.

Jan Zahradníček se narodil 17. ledna 1905 v Mastníku u Třebíče. Umělecky vyšel ze školy Otokara Březiny. Zpočátku šel paralelně s Františkem Halasem po cestě, značené vědomou reakcí na hravý poetismus a jeho pozdější variantu — surrealismus. Kořeny jeho básnického bytí však tkví jinde — ačkoliv se zprvu zdál být básníkem tragické inspirace, tak jako František Halas nebo Vilém Závada, postupně se však Zahradníček ve svém uměleckém vývoji změnil, dokonal svůj vnitřní zápas o očistu, o vyrovnání se světem a stále stupňoval křesťanský pocit života, který mu posléze vyrůstal v lásku k rodné zemi.

Jeho první umělecké období je značeno těmito knihami: „Pokušení smrti“, vydané v roce 1930, „Návrat“ 1931, „Jeřáby“ 1933, „Žiznivě léto“, které bylo vydáno rovněž roku 1933, a konečně „Pozdravení slunci“ 1937.

Dílo bylo poctěno národní cenou, nejvyšším literárním vyznamenáním z doby Masarykovy republiky. Touto sbírkou se propracoval Jan Zahradníček ke křesťanskému pojetí smrti a věčnosti, jež mu poskytuje naději na vykoupení a obrození v Bohu. Toto poznání vytváří zároveň kladný poměr ke světu, k němuž ze své samotářské cesty zprvu vzhlíží nesměle, aby později v tvůrčí radosti vyzpíval celou svou lásku k české zemi, k jejím lidu a k jejím národním patronům.

O tom svědčí především kniha „Korouhve“, vydaná 1941, kde Zahradníček domyslí problematiku svého rodu a ve stejnojmenném oddíle světuje svůj těžce zkoušený národ do ochrany svatých patronů českých a do ochrany Matky Boží.

Vyvrcholením tvorby Jana Zahradníčka jsou knihy, které vyšly po osvobození — Žalm roku dvaadvacátého, v němž dramatickým výrazem je zachycen konflikt Čecha, prožívajícího nacistické vraždění a věřícího křesťana, jemuž je přikázáno odpouštět. Na tomto díle je vidět, že Jan Zahradníček si svou uměleckou cestu nikdy neusnadňoval a směřoval vždy cílevědomě k jádru problémů.

Stejný umělecký boj najdeme i v dalších dvou sbírkách Stará země, 1946, a v poemě Svatý Václav. Uměleckým vyvrcholením je pak Mariánská kniha La Saletta. Ostatní díla Jana Zahradníčka již komunistická censura nepropustila.

Dr. Antonín Kratochvíl (Mnichov)

Pěťasedmdesátiny Josefa Palivce

Vedle Jana Zahradníčka je Josef Palivec hlavním představitelem nových cest moderní české lyriky, kterého komunistická justice osoudila k dlouholetému žaláři.

Josef Palivec se narodil dne 7. října 1886 ve Švabíně u Zbiroha. Jako československý diplomat v období mezi dvěma světovými válkami působil dr. Palivec v Paříži a v Ženevě. Svou metafysickou lyriku zasvětil odezvě díla Paula Valéryho, které přebásnil s integrální přesností. Překladatelská erudice byla přípravou k vlastní tvorbě — Palivcova básnická prvotina „Pečetní prsten“ (1941) nese jasné stopy Valéryho výrazových prostředků i nazírací metody. Pro českou lyriku však Palivec objevil novou tvůrčí metodu i nové perspektivy ve své přesné rytmičké zákonitosti i odvážnou organizaci tvůrčích jazykových forem. Strukturalisté několikrát zdůraznili, že „básnickým jazykem bohatým jak na novotvary tak i na výrazové prostředky minulých generací, zdůraznil Palivec zvukovou stránku verše, jako v české poesii po Máchovi málokdo.“ Monologické sdělovací prvky v reflexivní lyrice Palivcově dávají tušit celkovou filosofickou koncepci; v úkolech v duchovním dění světa zdůrazňuje naše tvůrčí poslání na zemi konflikt hmoty a ducha, konflikt nicoty a života.

Uměleckým vyvrcholením Palivcovy tvorby je sbírba „Naslouchání“ (1942), která ukázala na nová básnická bohatství českého jazyka. Osobitý prožitek i mistrovství slova způsobilo, že autor v sedmiveršových slokách čtyřstopého rozměru a daktylotrochejského rytmu ztratil namnoze kontakt se čtenářem, takže v kritikách této sbírky byla zdůrazňována mnohdy slovní deformace a Palicova cesta za tzv. destilovanou lyrikou, která „zákonitě musí vést k slovním hrám“ — což ovšem v moderní poetice,

kteřá má zcela nové zákony a dispepsi ke starým formám a hledá nové cesty je programové. Smysl a souvislost motivů mnohdy způsobených právě tzv. jazykovou deformací musíme v Palivcově poesii vystopovat z obrazů, které jsou dominantou celé sbírky. Sdělovací prvky, kontinuující vztah mezi tematem a obrazem jsou ve sbírce komprimovány na minimum a básník je zhusta ani nenaznačuje. Obrazy jsou rozvíjeny přiřazováním a transponováním jiných obrazů na základě asociace.

Kniha „Šíť“ (1943) obsahuje vedle sbírky „Naslouchání“ s titulem „Tesknění“ a „Pečetního prstenu“ nový cyklus nazvaný prostě „Spáček“ — monolog o spánku a snu, který byl prof. Ant. Grundem označený „jako chirurgický zásah“ do českých básnických forem. Přes všechno experimentální zasahování do jazykové básnické struktury i přes všechny snahy o obrozenécké jazykové úsilí je básnická řeč Palivcova čistá, je dokladem vysoké kultury slova současné české literatury. Nenese žádný rys jazykové katalapsie.

Samostatnou studií by vyžadovalo překladatelské dílo Palivcovo — nemáme v české moderní poesii druhého autora, který by s takovou adekvátní ukázněností a tvůrčí erudicí přetlumočil dílo jednoho z největších básníků moderní francouzské poesie. Vedle Valéryho převedl Palivec do české literatury španělského barokního básníka Góngoru y Argote.

*

Skutečnost Palivcova věznění nacistickým režimem a po únorovém puči komunistickým režimem vedla k širokým protestním akcím mezinárodní spisovatelské organizace PEN Clubu. Iniciátorem této akce bylo centrum spisovatelů v exilu při PEN Clubu.

Osobnost Josefa Palivce, vedle jiného vězně fašistických a nyní komunistických internačních táborů univ. profesora dr. Josefa Berana, pozdějšího arcibiskupa pražského, vedla k protestům již na XXX. kongresu PEN Clubu ve Frankfurtu nad Mohanem, kde němečtí spisovatelé protifašističtí bojovníci Margareta Buber-Neumanová a Willy Haas na tiskové konferenci zdůraznili nutnost veřejného protestu proti Palivcově věznění pražským režimem — na loňském XXXI. mezinárodním kongresu PEN Clubu v Rio de Janeiro stálo jméno Palivcovo na předním místě v seznamu uvězněných československých spisovatelů, intelektuálů a universitních profesorů. V roce 1959 (31. března) napadlo ještě Rudé právo ostře Josefa Palivce — podle posledních zpráv z CSR byl však Josef Palivec loni na tzv. květnovou „amnestii“ — propuštěn, ovšem s podlomeným zdravím...

EXILOVÁ LITERATURA JE NEDILNOU SOUČÁSTÍ NÁRODNÍ KULTURY...

D. S. Merežkovskij

Odyseus ve stopách Jobových

Napsal jsem před nedávnem, že Javorova poesie je zranitelně srozumitelná. Mám pokušení napsat o poesii Ivana Jelínka*), že je nezranitelně nesrozumitelná. Vaši vrozené touze pochopit smysl slov se nevede dobře, když čtete Jelínkovy verše. Zrácíte pevnou půdu pod svými myšlenkami, nemáte o co opřít svůj úsudek. Hádáte, domýšlíte se. Někdy se vám zdá, že jste zavadili o pevný bod nebo že jste našli klíč k pochopení básnických metafor, ale hned vzápětí v dalším verši vám zvrátí vaši radost a uduší plamének jistoty. Tápete dokonale v dohadech.

Potíž snad není ani v tom, že Jelínkova poesie je „metafyzická“. Každá pravá poesie je svou podstatou metafyzická, neboť se propaluje svou intuicí k jádru skutečnosti a svými obrazy zachycuje všechny rozměry lidských osudů. To, co znesnadňuje pochopení a srozumitelnost Jelínkových veršů, je spíše hermetický způsob psaní. Básník vtěsnává do mála slov, do prudkých zkratk a do pomlček co nejvíce myšlenkového obsahu. Hermetická poesie by se dala přirovnat ke kusým šifrovaným zprávám zachyceným v přeházeném pořádku. Jelínek zachycuje svou nevšedně pronikavou básnickou intuicí tyto šifrované a přetřhané zprávy o skutečnosti a překládá je do svého symbolického slovníku. Zdá se mi, že Jelínkův svět v básnické sbírce *Skutečna* má dva póly, v jejichž poli se odehrává drama lidské existence moderního Joba a věčného Odyseje, jakož i tragédie freudovského Oidipa: tělo a Bůh.

Mezi mocností rohů napjat,
říje po samici.
Mezi mocností rohů napjat,
zpívaje po ženě.
Mezi mocností rohů napjat,
mlče po Bohu (str. 23).

V prvním cyklu „Nevýslovná lůžka“**) básník hledá freudovskou symboliku a oidipovskou problematiku („matku mu, žena mu, jemu panna...“; str. 3; „koho oplakávám — syna, manžela?“ — „dcera za nevěstu se dávám“; str. 4; a „při vstupu manžel, při odchodu syn“; str. 19) zachytit spodní pól svého bytí. Neuralgickými body tohoto pólu jsou ženy, které svou mytickou tvář se stávají v Jelínkově pohledu symbolem jedné části lidského dramatu. Pythie „s břitkým břitem odevzdání žena mluví, slova rodic“ (str. 3) s Demetrou, „paní smutku usebraného“ (str. 3) a s vášnivou Euridiké, která přijímá „námluvy i prosby, říkot a ržání, van, ryk násilí“ (str. 5) se druží k věrné Penelopě, ke Koré, „včele srdce milostiného“ (str. 7) a k lokasté, přesilně „milující bělostný sarkofág“ (str. 8).

*) Ivan Jelínek, *„Skutečna“*; Mnichov, Lucernička, řídí dr. Ant. Kratochvíl, svazek 7, 1960.

**) Ukázky ze sbírky *„Skutečna“* jsme přinesli v ARSE č. 2, 1958, a č. 9, 1959.

Radu uzavírá Maria, Matka Ježišova. Jelínek jaksi v podvědomí tuší, že Maria přesahuje svou historičností a skutečností všechny ženy řeckých mytů. Škoda, že jeho symbolicko-hermetický způsob nepříliš jasně podtrhává tento nemytický charakter Matky Boží, která je jediným platným a skutečným symbolem ženství, neboť je ztělesněným věčným ideálem Boží myšlenky a představy o poslání a osudu ženy (viz Gertrud von Le Fort, *Die ewige Frau*). Druhá část básně „Maria“ se zabývá vykupitelským dílem Kristovým. Líbilo se mi šestiverší o Eucharistii:

„V závoj zas milostného masa
mě zahalil, za ruku jal.
Zatleskav, na stůl nosit dal,
dávaje z těla, všem, všem dal,
Ženich a pán, „král kraloval,
dal se mi v závoj milostného masa“ (str. 11).

Nemohu však souhlasit s Jelínkovým ztotožňováním tajemství neposkvrněného početí s pannenským mateřstvím Mariiným:

„Neposkvrněným početím
v život lůno otevřel mi“ (str. 10).

Maria, Matka Boží, uzavírá pole kolem historického pólu lidských osudů a zároveň otvírá cestu k Bohu — „Hlas slibu otevře, ten vryp v desky desatera ...“ (str. 21) — k druhému pólu skutečna, překonávajíc „marnosti prst“ a jako harfeník po marné cestě „v nevýslovných lůžcích“ spodních vrstev lidského srdce a těla mění ve skutečno to, co bylo jen snem, touhou, pokusem a tápáním — a jako bělostný oheň taví a čistí zlato skutečnosti od strusky nicoty, přímíchané do nápoje těla (str. 20).

Tělesnost je hluchá jako „to hrčení stébel, to vykřikování srdce a loutny v ránech růžohrstých“ (str. 10). Tento hluk nezaplní prázdne srdce. Proto se člověk ptá: „Co je za tím říčením, vzkřikováním?“ (str. 15). Jedině Bůh nasytí věčnem raněnou duši, která skoro vykrvácela a k smrti vyhladověla na pláních „nevýslovných lůžek“.

Bůh je však pro Jelínka zahalen do neprostopadlého mlčení. Rozkázal člověku dávat jména věcem, neslibil mu však svůj návrat — ba „hledat za rozpaku nechal se, trval beze jména“ (str. 13). Zde Jelínkův Odysseus a Oidipos ustupují do stínů Nicoty podsvětí a přichází ke slovu obyvatel Skutečna: Job. Rozumějme si: Jelínek nevyslovil toto jméno. Vyslovil však první polovinu Jobových otázek. Moderní Job, poznáv klamnost a nicotu odysseovských a oidipovských požehnání a vychutnav marnost všech začarovaných cest lidského těla a jeho zákonů, hledá do úmoru Boha. Plahočí se se svou mravní a intelektuální bídou, se svým nalomeným osudem a se svými narušenými nadějemi. Pře se s Bohem jako Job — jako ten, kdo trpí nevýslovně. Nakažen zoufalstvím, čirým a čistým, zásadní nedůvěrou v myšlenkou, která jako zajatý vzácný motýl v křísťalové průhledné kleci bije svými jemnými křídly o zeď světla, a stěnu mráкотy, o Gorgonin rov — a touží se dostat za ohnivý keř. Osláblý svými marnými pokusy prorazit hranici své bdy a osleplý ještě pozlátkem trpkých snů v náručí krve a těla, nemůže rozhodnout, zda za zdí lidského bytí a za pomezím lid-

ských osudů je jas, či tma, lůno, či hrob, Nic, či Bytí. A přece je drcen do úpadu jistotou otázky a nejistotou pochybování. Napjat nedočkavostí jako tětíva v luku stvořené existence, Job je pokoušen zoufalstvím (str. 18). Čím více přemýšlí, tím více se zamotává do přeházeného ráhnoví ve zmatku a děsu ztroskotávající lodi své existence pod podnebím strachu. Jak se může dohodnout s Bohem o smyslu života, když je schopen jen hrubých a mylných slov, která vyjadřují jen opak toho, co chtěl říci. Dívá se na drama dějin a vidí „Ničení — v dol hlíny dolíčkované. Lov podzimu. Skol zvíř svou, Pane!“ (str. 14). A přece by chtěli říci Bohu, že zpokornil v srdci, že se už nebouří nesmyslně, nýbrž že chce střežit jak zornici oka svého Boží léno: poklady i smetí. Jobova naděje je ještě zasnoubena se strachem — „jak v makovici mák strach naději chřestí“ (str. 22). Lidská touha je jen „klenotníci prázdnoty“ (str. 15); naše oběti se napájejí krví „z prázdného srdce“ (str. 24); je „sedmero ran, jen jedno Desatero“ (str. 24). V myšlenkovém labyrintu se otvírá světlá spirála naděje. Jmenuje se láska a jejím domovem je srdce. Biblický Job ji našel. Našel ji i Job Lippertův („Der Mensch Job redet mit Gott“) — hledá ji Job v Jelínkově poesii.

„Vidění dáváje,
neviditelný zůstal
až na srdce
na jeho malost vzrůstal
po kraj plné je“ (str. 14).

Dr. Jiří Svoboda (Dijon)

Pasternak stále živý

Arne Novák, který sice nebyl velkým obdivovatelem novodobé ruské poesie, poznamenal na okraj Horových překladů Pasternakovy lyriky, že Pasternakovu poesii — může překládat jen skutečný básník — nikoliv překladatel.

Na tuto Novákovu myšlenku jsem si vzpomněl, když jsem dostal do ruky knížku „Básně doktora Živaga“ v přelumočení Jiřího Kovtuna.*)

Těžko bychom hledali v českém současném básnictví — nejen v exilu, ale i ve vlasti člověka, který by hlouběji pronikl k uměleckým tvárným pramenům a inspiračním zdrojům Borise Pasternaka jako je Jiří Kovtun. Básně doktora Živaga nejsou překladem, ale v ryzím slova smyslu přebásněním.

*) Boris Pasternak: Básně doktora Živaga, přeložil Jiří Kovtun, vyšlo nákladem Edice Svědectví v New Yorku, cena \$ 1.50.

Román Doktor Živago s připojeným cyklem Básně doktora Živago tvoří umělecký vrchol tvorby Borise Pasternaka. Poesie zdánlivě nečasová — například poesie velikonoc — zrcadlí pochmurnou atmosféru básníka žijícího v domácím exilu:

Na konci byly sady, čísi leno,
Tam u zdi pravil učedníkům svým: -
„Srdce je žalem k smrti vysílno,
postujte zde a bděte se mnou. Bdím.“
Noc vysušila krajinu až k dřeni,
nicoty, zpustošení, nebytí.
Vesmír byl pustý jako po vymření
jen v sadu bylo místo pro žití.

*

Jen dohovofil, tlupy zbídačelé
obklopily ho, ohně v rukou všech,
pochodně, meče — Jidáš v jejich čele
se zrádným políbením na ústech...

Kovtunovo přebásnění posledních veršů Pasternakových má pro naši národní kulturu význam nejen proto, že je to ryzí překlad vrcholných veršů největšího moderního ruského básníka, ale především proto, že poslední Pasternakovo dílo je v dnešní ČSSR zakázáno a je terčem útoků oficiální komunistické kritiky, která vytýká básním doktora Živaga „povrchnost, umělecké zaostávání, reakčnost a tmářskou religiozitu“. Člověka napadne zda kritici, kteří vyřkli tento soud vůbec směli číst Doktora Živaga.

Pro nás v exilu Kovtunovo přebásnění deníkových veršů doktora Živaga není však jen aktem politickým, nýbrž především aktem kulturním a etickým. Boris Pasternak po obdržení Nobelovy ceny zůstal ve své vlasti „ve vnitřní emigraci“ jak zdůraznili jeho soudci ze Svazu sovětských spisovatelů, nemohl odejít do zahraničí proto, poněvadž mu jasně sovětské úřady naznačily, že by musel odejít sám bez své spolupracovnice a družky Olgy Ivinskaji, která několik měsíců po Pasternakově smrti byla „souzena“ a odvečena pak se svou dcerou do koncentračního tábora — na protesty*) řady předních světových spisovatelů nyní Moskva mlčí — to je msta „nejdemokratičtějšího“ režimu na básníkovi Doktoru Živago.

*) Protest proti uvěznění Ivinskaji podepsal např. Ignazio Silone, Georges Duhamel, Gunnar Gunnarson, Heinrich Böll, Alfréd Andresch a dalších 33 spisovatelů.

**Paměti
Kardinála
Mindszentyho**

Francouzským a německým tiskem proběhla v poslední době zpráva o dr. Mindszentym, který od maďarského národního povstání v roce 1956 žije v „exilu“ na budapeštském americkém vyslanectví. Jediná možnost „procházky“ je na dvoře vyslanectví, dvůr je ovšem otevřen přímému dohledu z budovy komunistické stranické centrály, která stojí v bezprostřední blízkosti vyslanectví, proto je kardinál provázen na svých „procházkách“ dvěma americkými vojáky. Před budovou vyslanectví stojí již leta ve dne v noci vůz komunistické tajné policie, jehož posádka má zabránit případnému kardinálově útěku. K této skutečnosti uvádějí komentátoři dvě glosy — „komunistická patrola před vyslanectvím je nejlepším důkazem strachu komunistického režimu z tohoto starce, který je dnes již symbolem maďarského boje za svobodu a dále poznamenávají kolik stojí komunistický režim za ta leta nepřetržité patrolování policie před budovou vyslanectví a kdo tento strach režimu musí hradit“. Kardinál má v budově vyslanectví k dispozici tři pokoje — jeden je změněn na kapli, druhý je pracovnou a třetí ložnici. Každou neděli slouží kardinál mši, které se zúčastní zástupci západního diplomatického sboru v Budapešti. V současné době ukončuje kardinál svou další knihu, napsanou „v exilu“; jsou to Memoary, ovšem zatím není žádná naděje, že by kterákoliv z knih Mindszentyho mohla za jeho života ještě vyjít. Od smrti své matky žije kardinál zcela osamoceně.

N.

MIKULÁŠSKÁ TRIDA

MILÁ ty ulice, běžící od Mikulášského hřbitova,
vidím tě ve dni, ve snu, znova — znova.
CHODIVÁM sám sebou za ranních červánků,
kráčívám sám sebou za nočních beránků,
vodíš mne za ruku, jak děcko vodí se,
odkrýváš clonu mládí,
dýcháš mně na skráně dechem matčiným,
smáváš se zvonivě nad zrakem zvlhčeným,
věješ mi teplý déšť na horké čelo,
sypeš mně krupičný sníh na celé tělo,
voníš mi závanem skořice, purpury,
kéz patron Mikuláš zbaví nás vši chmury...!
MILÁ ty ulice, běžící od Mikulášského hřbitova,
vidím tě ve dni, ve snu, znova, znova!

Z připravované sbírky: Město slunce

Jan Mates (Mnichov)

Nová politická literatura v ČSR

Tištěné slovo vždy bylo a je tak trošku nebo i víc politikum. Ať haní nebo chválí, opěvuje nebo zatracuje, ať vychovává nebo jen registruje — vždycky nějak zasáhne do života společnosti. Mocní tohoto světa bývali vždycky velmi citliví na podobné zásahy a dodnes jsou v menšině ti z nich, kdo slovu popřávají plnou svobodu. Existují státní zřízení, která mu přisoudila sloužit, podrobit se a otročit jen jednomu, jen jejich cíli. — Pokouší se o to i českoslovenští komunisté.

Verše a próza mají pít z ideologicky nezávadného (blíže nedefinovatelného) „socialistického realismu“ a myšlenky vědeckých statí a zásady a poučky tlumočené v učebnicích mají příkázáno vycházet z „marxismu-leninismu“; ještě včera byly tou oporou „ideje stalinismu“.

Literatura v celém svém rozsahu má být politická, praxežimní; ovšem, je stále ještě dost těch, kdo nešli za rudou „fangličkou“, ale „jdou za zeleným světlem“, kdo mají odvahu hlásit se k „Zbabělcům“.*) „V nakladatel-

*) Viz reakci na Švoreckého román Archa č. 10/11, 1959, str. 255—261.

stých se v nejednom případě snaží dosud uplatňovat vliv lidí", četli jsme v Životě strany č. 14/1959, „kteří často prosazují požadavky... zcela neslučitelné s kulturní politikou strany. (Jsou tam) jednotlivci, pro něž je marxismus-leninismus prázdnou ekvilibristikou.“ Prý je třeba je „odhalovat“ a „vylučovat z práce“. Aby se opravdu každé slovo stalo služkou státní ideologie.

Zatím tomu tak není. Domníváme se, že komunistická strana prohraje i tu příští ofenzivu, kterou odstartovala v rámci takzvané „kulturní revoluce“. Pasternak prožil a překonal čtyři dekády bolševismu a přežije... Příklady tedy jsou a následovníci jistě taky.

*

Máme před sebou „ediční plán plánujících nakladatelství na rok 1960 v uspořádání podle tematických skupin“. Co my máme na mysli jako „politickou literaturu“ je tu zařazeno v tematických skupinách 00, 01, a 02, ale i například ve čtrnácté z celkem 18 skupin; tady je pod „Dětskou literaturou“ ohlašována brožura „Svědectví o Bohu“ a doporučena takto: „Dialogy s věřícím člověkem o Bohu, jeho existenci a vlastnostech a funkci v životě člověka, v kosmu, v přírodě a ve společnosti. Tato kniha“, praví se na str. 152 citovaného edičního plánu, „má odpovědět na nejčastější náměty věřících a otřást jejich důvěrou v sílu vlastních argumentů“.

Ne nepodobně jsou vylíčeny obsahy ostatních „politických“ knih: nejde o politiku v toho slova smyslu, ale víc o to, co známe jako náměty současné režimní propagandy.

Hlavním zásobitelem politickou literaturou (nikoliv ovšem jediným) je v Československu tzv. Státní nakladatelství politické literatury (SNPL), podnik řízený přímo ústředním výborem KSC, jehož vedoucím je Květoslav Innemann, aparátčik nejtvrdšího ražení. Je nejvýš pravděpodobné, že ediční plán ovlivňují i vyšší páni než je pražský ústřední výbor. Nepamatujeme se, že by například „v souboru statí představitelů mezinárodního dělnického hnutí“ vyšly spisy šéfa albánských komunistů Envera Hodži — ačkoliv jejich vydání soudruh Innemann dne 12. ledna 1960 v pražském rozhlasu oznámil. Asi do toho přišlo nemoskevské chování dotyčného „představitele“. — Jinak však SNPL plán plnilo. Řekl Innemann: „Žádný rok ještě nebylo získáno tolik prací z vědeckého ateismu jako na rok 1960“ — celkem 14, jež byly vydány v nákladu pět až 25.000 výtisků.

*

Vynecháme-li pamflety o otázkách náboženství a knihy omílající všechny výhonky marx-leninské teorie — je politická literatura roku 1960 podle našeho názoru dobře representována třemi „díly“.

Výtvor Václava Kopeckého, nadepsaný „ČSR a KSC“, naši čtenáři už znají z recenze, uveřejněné dříve.*) Může vás snad zajímat, že ediční plán na rok 1960 se o této knize ani v doplňcích nezmiňuje. Byla asi stvořena

*) Viz ARCHA č. 2, 1960, str. 39—42.

na poslední chvíli a obdařena puncem autorova členství v politbyru KSČ a jeho prominentním postavením ve vládě dostala přednost před jinými. (Běžná výrobní lhůta knihy se všemi — to je i censurními — opatřeními je 12 až 18 měsíců.)

Knihou číslo dvě v tematické skupině „00“ bylo v plánu na rok 1960 „dílo“ dr. Čestmíra Císaře, zastupujícího šéfredaktora Rudého práva,**) které se původně mělo nazývat „KSČ 15 let v čele našeho lidově demokratického státu“ a obsáhnout 144 stran. Vyšlo pak pod názvem „S léty jsme rostli“, narostlé do 484 stránek. Nadpisy některých kapitol řečnou o obsahu víc než dlouhý jeho popis: „Lid buduje — reakce tarasí cestu“; „Generální linie“; „Efektivněji vyrábět a hospodařit“; „Dovršujeme socialistickou výstavbu“ a — kapitola poslední — „Síla strany“.

Autorem další knihy, kterou uvádíme jako příklad politické literatury roku 1960, je Bohuslav Lašfovička: Účastník španělské občanské války, za války exulant v Londýně, zapisovatel porad Beneše s komunisty v roce 1945, generální ředitel rozhlasu, velvyslanec v Moskvě, generál a náměstek ministra národní obrany, upadlý v letech 1952—1955 do nemilosti a teď zas na výši ve funkci šéfredaktora ideologického orgánu KSČ, Nové myslí. — Hlavním obsahem Lašfovičkovy práce je popis „boje KSČ proti piklům čl. reakce seskupené kolem dr. Beneše v Londýně... V souvislosti s tím autor správně poukazuje na vůdčí roli moskevského vedení KSČ v osvobozeneckém boji“. Původně se tato kniha měla jmenovat „Cesta zahraniční vlády a cesta národa“ — konečný název je „V Londýně za války“. Název číslo jedna zněl poněkud úchylně: dával mandát prezidentu Benešovi.

Tyto knihy (podobně jako celá řada brožur loni vydaných) vyjadřují jeden z hlavních směrů „politické“ literatury roku 1960: tendenci „upravovat“ dějiny — komunisté hovořívají o „přehodnocování“, my můžeme mluvit i o lži.

Důležité jsou podle našeho názoru i aspoň částečné údaje o autorovi — proto jsme plývali výřeky funkcí... Lašfovička stejně jako Císař (a Kopecký) patří k stoupencům tvrdé stranické linie; směru, který byl na výši za vlády Slánského a Gottwalda (a Stalina). Je příznačné pro rok 1960 — rok 15. výročí založení „lidovědemokratické“ Československé republiky — že jako oficiální komentátoři přicházejí ku slovu právě komunisté tohoto typu. Příznačné a zajímavé.

*

V úředních statistikách jsme našli tato čísla o vydávání knih v Československé republice:

V roce:	bylo vydáno titulů:	v tisících výtisků:
1937	6.490	32.000
1948	6.640	44.167
1949	2.994	48.695
1950	3.797	84.358
1951	4.586	89.649
1952	4.336	58.950
1956	4.444	42.548

**) Dr. Císař je od dubna 1961 také šéfredaktorem „Nové myslí“.

V současné době vychází u nás ročně na pět tisíc českých a slovenských děl v nákladu asi 50 mil. výtisků. Beletrie dělá asi polovinu. — Ročně je k nám dováženo přes 2,5 mil. knih ze Sovětského svazu (kolem 13.000 titulů); z celkového počtu překladů ze zahraniční literatury (asi 400 titulů ročně) dělá sovětská literatura — kterou v literatuře politické můžeme směle počítat — asi třetinu.

Odpusťte těch pár čísel, neboť v nich najdeme poučení.

První z nich: Komunisty ovládané Československo nedosáhlo prakticky ještě nikdy toho počtu titulů, jež vydávala předválečná resp. předkomunistická ČSR. Číslo z roku 1948 nesmí mýlit, víme přece, že výrobní doba knihy zabere nějaký ten měsíc, který sebelepší censura neobsáhne.

Další poznatek: V letech 1949—1952 klesá počet titulů velmi silně pod předválečné číslo, ale náklady knih neúměrně, ba enormně vzrůstají. Statistika tu zachycuje statistické náklady Stalinových, Gottwaldových a částečně i Leninových spisů, které byly v těchto letech vrženy na trh. Až někdy později se dovíme, kolik jich zůstalo v remitendě, jako (nejen nepřečtené, ale i) nepotřebné, nežádané zboží. —

Když to v komunistických režimech ještě „tálo“, přiznalo Rudé právo (21. 6. 1957), že jen za jeden rok (1956) nebyly prodány knihy v ceně 60 mil. korun, a že tedy byly „zlikvidovány“. Kolik tu asi skončilo Leninů, Stalinů a Gottwaldů!

*

V šedesátém roce byla reorganizována ediční činnost — reorganizace spočívá v centralisaci vydavatelské a distribuční činnosti pod dohledem známého nám již Květoslava Innemanna. Na rok 1961 má Státní nakladatelství politické literatury v Praze už společný plán se Slovenským vydavatelstvím v Bratislavě: vydání 300 knížek.

Skončí vydávání Sebraných spisů V. I. Lenina v češtině, začne však vycházet slovenský výbor z jeho „dílů“. Budou publikovány „sborníky ilegálního Rudého práva“ z válečných dob a vyjde celkem sedm knih věnovaných 40. výročí založení KSČ; jednou z nich má být vyprávění ředitele Ústavu dějin KSČ Jindřicha Veselého „Jak se rodila naše strana“.

K „politické“ literatuře roku 1961 jsou zařazeny soudruha Kyselého „Problémy současné ateistické výchovy“ a Arnošta Kolmana (neblahé paměti a smutné přítomnosti) „Výklad katechismu“. — Důležitou součástí edičního plánu politické literatury na tento rok je „výbor z projevů Fidela Castro“...

Jistě zajímavá směs.

Několik vzpomínek z historie čs. filmu

V roce 1936 napsal jsem s Hugo Haasem — který nyní působí úspěšně v Hollywoodu — podle francouzské předlohy „Mioche“ filmový scénář pro film, který dostal název „**Děvčata, nedejte se**“. Byl to úspěšný film, v němž hrál Hugo Haas profesora Unrata, který nalezne před dveřmi svého mladeneckého bytu novorozeně a nezbývá než aby se o ně staral. Neví se rady a proto angažuje mladá děvčata z dramatické konservatoře, jichž se mu na dotaz přihlásí celá spousta a z této situace se vyvine veselo-smutná příhoda. Tento film jsem společně s Haasem režíroval. Dvačet mladistvých adeptek ve filmu byl odvážný čin, ale zdařil se. Získali jsme posluchačky z třetího ročníku pražské dramatické konservatoře (nejvýznamnější z nich jsou dnes na Západě: Langová, Hübnerová-Smolíková, Matoušková a Eva Prchlíková — dnes Liková), které byly sice formálně ze školy vyloučeny, ale pak opět vzaty na milost a dostudovaly. Byl to znamenitý ročník, neboť z něj vyšlo mnoho budoucích divadelních hereček.

Začátkem roku 1937 začal jsem psát podle předlohy Rudolfa Medka scénář pro vojenskou epopeji legionářů na Rusi „**Zborov**“. Kromě dramatické fabule, sledující dějinné události doma i v Rusku, přinášel film věrnou rekonstrukci slavné bitvy u Zborova, k níž československá vojenská správa slíbila účast 3 tisíc vojáků. Exteriery tohoto filmu, jež jsem rovněž režíroval, byly natáčeny na vojenském cvičišti v Milovicích a na Podkarpatské Rusi. Byl to velkofilm, který zapadl do tragických událostí kolem druhé republiky, jimiž byl také ovlivněn v konečném střihu. Za účasti presidenta, celé vlády a generality měl sice slavnou premiéru v pražském Fénixu, ale v zápětí byl stažen z programu, neboť vliv Berlína na naši domácí politiku byl již příliš veliký. Bylo to v polovině roku 1938. Rozloučil jsem se s domácími plány filmovými, neboť situace byla velmi stísněná pro další soukromé filmové podnikání a odjel jsem do Paříže, kde jsem delší dobu pracoval na dubingu pro Francii, asistoval jsem při filmech Sachj Guitryho a tak vznikla německá a česká verze jeho významného filmu „**Historky polí elysejských**“. Velké scény historické byly ponechány v originále a Guitryho komentáře ve slově i obraze duboval pro českou versi Oldřich Nový. Film byl ještě v druhé republice promítán. V Paříži jsem upravil pro Francouze zfilmovanou Čapkovu Bílou nemoc. Několikrát jsem se z Paříže, kde se zatím pod evropským politickým tlakem soustřeďovala celá filmová emigrace evropská, do Československa vrátil, avšak veškeré filmové kombinace vyzněly naprázdno a tak jsem odjel dne 14. března 1939 zpět do Paříže, byv zavalán k další práci v Joanville netuše, jako málo kdo z nás doma, že pařížský rychlík byl poslední. Na tehdejší říšské hranici u Plzně v Borech setkal se náš vlak s čekajícím vojskem Hitlera pro vpád. Nezbylo než pokračovat v jízdě a pak pokračovat v Paříži s rozhodnutím stát se emigrantem. Jen málo dnů minulo a ve Francii začal se utvářet zahraniční

U příležitosti šedesátin spolupracovníka našeho listu J. A. Holmana — požadali jsme ho, aby nám napsal několik „filmových vzpomínek“.

odboj. Přijeli první politikové: Jan Masaryk, později Eduard Beneš, Jaromír Smutný z. Cařihradu, 5. Osuský byl již v Paříži jako velvyslanec. Paralelně s Paříží začal mluvit Londýn, kde zprvu byl Jan Masaryk. Dne 1. května byl již v Paříži svolán první sjezd Čechoslováků s účastí nejméně 200 osob i z jiných zemí evropských, jako z Belgie, Itálie, Anglie a začala pravá zahraniční odbojová činnost. Zúčastnil jsem se těchto prací a zapojil se do akcí, tehdy potřebných. Začali jsme přemýšlet o českém vysílání z Paříže navazovat kontakt s domovem atd. Mezi hlavami odboje vznikla myšlenka, abych se vydal na cestu do Prahy. Proč právě já? Poněvadž jsem do Paříže odejel ještě legálně, měl jsem povolení k pobytu v Paříži, což bylo již tehdy velmi svízelné, pracovní povolení a filmové smlouvy. Zdálo se to být snadné a jednoduché a cítě potřebu této mise, svolil jsem. Na německém generálním konsulátě v Paříži, kde zatím bylo zřízeno zvláštní oddělení „Protektorát Böhmen und Mähren“, žel Bohu s několika českými lidmi, byl mi přerazítkován pas Československé republiky na „Protektorát“ a dostal jsem blahosklonně visum do Prahy. Kromě visa vládné ujištění, že právní řád Hitlerovy Říše mi zaručuje bezpečnost a samozřejmý návrat zpět. Vybaven celou řadou čistých pasů pro ilegální transport potřebných našich lidí do ciziny, vybaven mikrofoty vzkazů a důležitými informacemi pro domácí odboj, vydal jsem se na cestu do Prahy, tedy do Protektorátu v červenci 1939. Měl jsem v úmyslu své poslání vyřídít velmi brzy a navrátit se zpět se vším, co bylo pro naši politickou práci potřebí. Jednu okolnost nevzal jsem zcela vážně, t. j. neuvědomil jsem si, že jsem byl autorem státně-politického filmu, který byl vyroben k dvacátému výročí Československé republiky a jmenoval se „Revoluce krve a ducha“. Tento dokumentární film konfrontoval krvavé revoluce ve světě s naším převratem 1918, který nebyl revolucí krve, ale ducha. Film zachycoval historický vývoj nacismu, Mussoliniho Itálii a komunistický převrat v Rusku. Jako autor a režiser tohoto filmu byl jsem na černé listině, neboť film po příchodu nacistů do Prahy byl okamžitě zabaven a odvezen do Berlína. Na Gestapu v Petschkově paláci jsem se dozvěděl, že sám Hitler si jej předváděl, aby zjistil, jací jsou jeho noví poddaní v Praze. Zdálo se, že nevyvážnu z této zlé situace, ale před Gestapem jsem svůj čin obhájil tím, že film spadl do samostatnosti republiky Československé a byl mi tehdejší vládou uložen, což odpovídalo skutečnosti a nakonec jsem byl na svobodné noze. Ovšem v Protektorátu jsem zůstat musel, neboť pas mi byl zabaven včetně průvodní doložky pařížského konsula. Ihned poté mohl jsem začít se splňováním svých úkolů, svěřených mi v Paříži. Zapojil jsem se do práce podzemní politické skupiny, seskupené okolo Arnošta Heidricha, která byla napojena na Vl. Krajínu a další. Nejbližšími spolupracovníky, které jsem znal, byl spisovatel Zdeněk Němeček, pozdější vyslanec v Dánsku, Jindřich Kolowrat, pozdější vyslanec v Ankaře a Rudolf Jilovský. Ostatní spojky byly nám všem neznámé a jedině tak jsme se mohli zachránit a pracovat téměř až do převratu. Navázali jsme spojení s činovníky exilovými všemi možnými prostředky a byli jsme správci tajného finančního fondu E. Beneše pro oběti nacismu a pro partyzány.

Ať to zní dnes jakkoli, byla doba protektorátu dobou nových pracovních metod českého filmu. Mělo to několik příčin. Soukromé peníze pro filmové podnikání byly snadno dosažitelné, bylo jich dost, finančníci neznali

jejich pravou cenu a proto se podnikaly filmy daleko nákladnější než kdykoliv předtím. Ze šest set tisíc korun za jediný film stouply náklady na několik milionů. A nacistické úřady český film nepřímo podporovaly, aniž by žádaly jeho tendenčnost, neboť v tom spatřovaly svůj vlastní prospěch. Jedině tak se mohlo stát, že vzniklo množství znamenitých českých filmů a jedině tak vznikla moje „*Minulost Jany Kasinové*“, „*Modrý závoj*“, „*Velká přehrada*“, „*Bláhový sen*“ atd. Český film volil předlohy literární a získával nové divadelní herce mimo Prahu, kteří se dříve před kameru nedostali. Náhle začaly pražské německé úřady klást velký důraz na to, bylo to začátkem roku 1940, aby vznikla opravdová německo-česká kulturní spolupráce a samozřejmě především ve filmu. Šly na to různými způsoby, i když se setkávaly buď s pasivitou a nebo s vysloveným odporem kulturních pracovníků. Začaly s vnadidlem peněz. Zavolaly si do jednoho všechny české režisery do nově vzniklého Prag-filmu a uzavřely s každým z nich smlouvu na režii, neboť jim šlo o to natáčet v Praze německé filmy, v té Praze, která byla uchráněna válečných hrůz a do níž se přestěhoval téměř celý filmový Berlín, Mnichov i Vídeň. Začaly se natáčet německé filmy na Barrandově s českými režisery. Prvním z nich byli dnešní velcí komunisté páni Mac Frič a Miroslav Cikán, kteří si dokonce dali německá jména, Cikán se jmenoval najednou Žitau, Frič ztratil Maca, říkal si Martin a zesnulý Slavinský byl Pittermann. Také herci se snažili o kolaboraci s nacisty, nejzuřivějším kolaborantem byl opět dnešní „zasloužilý umělec“-komunista Otomar Korbelář, který si říkal Körbeler a ucházel se o práci tím, že na protektora posílal žádosti, v nichž psal, že už jeho otec byl antisemita. Také hudebníci se nestyděli. Pan Jiří Srnka, velký komunista od ranného mládí, si začal říkat Sörnker. Avantgardní komunista Otokar Vávra, dnešní člen Umělecké rady čs. „státního filmu“, rovněž neváhal vzít markovou zálohu za režii, z níž se mu podařilo dlouho se vykrucovat, neboť dělal mnoho českých filmů pro tehdejší existující Lucernafilm, jednu z mála soukromých českých výroben. Na mě padl rovněž los dělat film německý. Svolil jsem až po té, když jsem se dorozuměl se všemi účastníky své odbojové skupiny, kteří mi práci nejen doporučili, ale dokonce si ji přáli jako nejlepší krytí mé činnosti ilegální, která mezi tím nabyla velmi nebezpečného rozsahu. Začal jsem s jejich svolením natáčet velký exteriorový film německý „*Liebe, Leidenschaft und Leid*“ s výlučně německými filmovými herci, neboť jsem účast z české strany kategoricky zamítl. Tuto okolnost mi pan O. Korbelář nikdy nezapomněl. Ironií osudu je, že námět tohoto mého německého filmu byl z pera největšího komunistického koryfeje, pana Jana Drdy, podle jeho povídky Voraři. Pan Jan Drda dostal velký markový honorář, u nás tehdy úplně nezvyklý a proto si žil v Protektorátu právě tak dobře, jako dnes na Dobříši. Filmování jsem protahoval, jak se jen dalo a počasí v Orlických horách mi byla nápomocná, takže jen na Pastvinské přehradě jsme strávili více než 4 měsíce. Byl jsem s očí Prahy, kam jsem jen tajně dojížděl, vyřizovat nutné věci politického podzemí. Tak vznikl tento film a proto nebylo divu, že po jeho shlednutí v Berlíně ho Josef Goebbels zakázal s okamžitou platností, přesto, že si vyžádal obrovských nákladů a byl technicky i herecky na výši. Nebyl promítán ani v tak zvaném Protektorátu, ani kde jinde. Teprve po válce, už jako uprchlík, jsem se s ním setkal v německých kinech v Západním Německu i Rakousku,

kde běží pod titulem „Anna, die Magd“ a dokonce byl na pořadu vídeňské televise.

Naše podzemní činnost, jako bohužel i u mnohých jiných skupin, byla v některých rykadlech prozrazena. Tehdy bylo již mnoho zatčených, Vladimír Krajina byl již dávno na Pankráci a k němu v roce 1944 přibyl nejprve Arnošt Heidrich, pojději Zdeněk Němeček, Rudolf Jílovský a ještě někteří jiní vzdálenější členové skupiny. Zůstali jsme s Jindřichem Kolowratem sami dva a záhy jsem byl varován motákem Zdenka Němečka i Rudolfa Jílovského, že ve vyšetřování padla již naše jména a že musíme zmizet. Podařilo se mi včas varovati Jindřicha Kolowrata, který odešel k partyzánům a já se vydal přes rusko-německou frontu na východ po německé ofenzivě v moravsko-ostrovské oblasti. Po trojnásobném pokusu přejít frontu se mně podařilo dostat se na Slovensko a odtud partyzánským způsobem ruskou etapou přes celé Slovensko do Košic právě v době, kdy dojela naše londýnská vláda přes Moskvu i s prezidentem. Byl jsem prvním a posledním poslem domova u prezidenta Beneše v jeho prvním sídle v Košicích na řece Hernádu, kam jsme bohužel již přicházeli přes závory NKWD. Pan prezident se dal informovat o všech podrobnostech z domova, neboť jsem byl vlastně jediným svědkem domácích událostí a také jediným poslem domácího odboje. Zažil jsem také tragické chvíle pražského povstání v prezidentově kanceláři, kdy jsme poslouchali události na třech radiových přijímačích současně: Prahu, Londýn i Moskvu. Naposledy jsem byl u prezidenta v okamžiku, kdy scházel se schodů Moskvou nám naoktrojovaný ministerský předseda Zdeněk Fierlinger, jehož nucené jmenování prezident právě podepsal. Zastihl jsem E. Beneše v okamžiku největší sklíčenosti, kdy hlavu máje opřenu o dlaně nepromluvil dlouhou chvíli. A nakonec vzdech. Myslím, že to byl okamžik jeho největšího politického zklamání se strany Sovětů. Stejně tragický okamžik jsem zažil při odtržení Podkarpatské Rusi. Šel jsem k prezidentovi a v posledním okamžiku vyběhl za mnou chlapci z prezidentovy hradní stráže, ovšem stráže formální, neboť ve skutečnosti strážila NKWD, a prosili mě se slzami v očích: „Bratře, řekni prezidentovi, že co se stalo, není možné. Raději všichni zemřeme.“ Bylo to v té době, kdy nově zmobilisovaní vojáci Podkarpatské Rusi jako výsledek mise Němcovy byli odvedeni do Ruska. Teprve nyní, v odstupu času, doléhají košické události. A v plném světle historické pravdy lze hodnotit falešnou tvář Sovětů. Tehdy nikdo z nás nevěděl, že když jsme vysílali z Košic výzvy na pomoc a posilu bojujícím Praze vysílačem, který nám daroval Sovětský svaz a o němž teprve po čase jsme zjistili, že nebyl slyšitelný ani na 20 kilometrů, natož v Praze. To věděl jen Klement Gottwald, Václav Kopecký, kteří již tehdy hráli svoji zrádnou hru, to věděla soudružka Outratová, která vysílač vedla, ale my ostatní nikoli.

To je část aspektů všeobecně politických z Košic. Ve věcech filmových bylo to stejné. Naše exilní vláda v Londýně připravila znárodnění československého filmu. Přípravy byly velmi důkladné a materiál, který vládní činitelé přivezli s sebou z Londýna, byl důkladně zpracován a mohl být velmi snadno ještě v Košicích nadekretován. Dostal jsem za úkol tento materiál prostudovat a doplnit jej důvodnými zprávami, které by navazovaly přímo na současnou situaci doma. O znárodnění filmu u nás nebylo

sporu a všichni političtí činitelé byli v té věci zajedno, stejně tak jako v otázce znárodnění klíčového průmyslu a bank. Ponořil jsem se do tohoto úkolu s velkou radostí a optimismem, z něhož jsem byl velmi brzy vyléčen přímým zásahem Václava Kopeckého. Dal mi nepokrytě najevo, že se jako nekomunista, tehdy již byl resortním ministrem pro věci filmové, nesmím věcí zabývat, natož abych měl nějaké osobní ambice se ve zestátněném čs. filmu nějak osobně uplatnit. Rekl: „Kdokoliv, ale nikoliv vy, pane Holman, mám svoje lidi.“

Poznal jsem, že se skutečně do filmové práce vrátit nemohu alespoň tak dlouho, dokud pováldne Václav Kopecký. A ten vládne ještě dnes a proto jsou všichni z nás všude ve světě, jen ne doma. Než skončilo mezidobí košické, přece ještě jedenkrát jsem stál za kamerou. Napadlo mě, že slavný návrat presidentův je nutno zfilmovat pro historii. Dohodl jsem to s presidentskou kanceláří. Dal jsem dohromady zrezivělou kameru od partyzánů a za tou jsem nejen stál, ale také vlastnoručně s ní natáčel. Jel jsem v suitě presidentově. S automobilovou kolonou dojeli jsme až do Blanska, možno říci nepřetržitým zástupem šťastných osvobozených lidí, kteří plakali radostí. Z Blanska pokračovala cesta obrněným vlakem do Prahy na Wilsonovo nádraží. Na Českomoravské vysočině projeli jsme ještě hloučky vzdorujících SS oddílů, které teprve později byly zdolány. Tento celovečerní film jsem nazval „**Vlast vítá**“. Film měl obrovský ohlas při premiéře, již byla přítomna ještě celá vláda a byl vzácným dokumentem finale našeho osvobození. Básnický komentář k němu zpracoval Miroslav Rutte. Film neměl dlouhý život. Vlivem Václava Kopeckého a Zdeňka Nejedlého ještě za života presidenta byl státní filmovou půjčovnou stažen z oběhu a později Nejedlým zakázán na školách.

*

O Holmanových filmech natočených v exilu „Zwei Herzen voller Seligkeit“ a především o barevném velkofilmu „Obrázková kniha Páně“ („Bilderbuch Gottes“) jsme psali v Hlasu exilu a Arše u příležitosti premiér. Ale filmová práce J. A. Holmana v exilu i rozhlasová práce (působí řadu let jako režisér ve Svobodné Evropě) patří již do jiné kapitoly Holmanova života.

Mrs. Fasske z Port Arthuru

(neboli Marienka Rutarová z Kysuce)

Neptejte se na přesný důvod, proč chci psát o staré Američance, která měla od dětství pouze jedno oko, kterou zápas se životem obral i o ostatní půvab, která ani nevěděla, odkud je. Nevěděla to jednak proto, že se nenaučila zdravým okem číst, jednak to bylo většinu jejího života pro širý svět tak nedůležité, odkud byla — anebo zda v něm byla vůbec.

Snad bych psal o staré Mrs. Fasske, kdysi Marience Rutarové, k vůli jediné příhodě, kterou čas z mé paměti nevyhladí a kterou trpělivý čtenář sám uhádne. Ale i jinak mi připadala vetřák stařenka hned při prvním setkání jako tvor zajímavý, nějak tragicky zajímavý. Až někde na březích říčky Kysuce, severně od Žiliny, v kraji chudých horalů, odvážila se objevit na tomto světě; loučila se pak s ním v bolestech až u Mexického zálivu, v nepříjemně parné a bažinaté části Texasu.

Život stařenky nebyl však bez obsahu a její duše bez hloubky.

I řekl jsem si: Napiši něco o této „nedůležité“ ženě. Bude to protest proti zmechanisovanému strojovému způsobu života, který točí lidskými bytostmi jako necitlivými kolečky. Byla by chyba, kdyby tomuto světu nikdo nikdy nepřipomněl, že v něm žije člověk a že je celý k vůli člověku.

Správně řekl někdo: Sedm závojů halí lidskou bytost, hlavně hloubku lidské duše. Lidé pak nestačí dnes poodhrnout ani clonu první.

Dále jsem si řekl: Proč by se mělo psát pouze o lidech „velkých“, t. j. takových, kterým se v životě poštěstilo uchvátit delší otěže, obsadit větší úsek působnosti, ačkoliv velkou duši vůbec neměli?

Umírající Mrs. Fasske byla však duše velká. Sama o tom nevěděla, ale rozhodně jí byla. Proto jsem odcházel od ní po každé zatížení myšlenkami, proto jsem k jejímu smrtelnému loži zašel 24-krát, proto moje poslední návštěva patřila právě jí, když jsem se jednu neděli (bylo to velmi žhavé srpnové odpoledne) loučil s městem nafty a kouře, Port Arthurem.

Mrs. Fasske v Americe

Vypravování o lidech většinou začíná dětstvím a mládím. Dělá se to již proto, aby bylo lépe rozumět věcem, které přišly později.

Já však nejprve řeknu, jaká byla z Mrs. Fasske Američanka. Rád bych svěřil čtenáři své dojmy tak, jak se mi nabízely. O jejím mladém věku jsem se stejně dověděl až za posledních návštěv a dověděl jsem se toho málo.

Mrs. Fasske řekla hned při první návštěvě, že přijela do Ameriky, když jí bylo 18 let. Přijela úplně sama, k vůli — penězům. „Mám doposud na ně pytel a lopatu, ale peněz stále nikde“, dokládala. Byl to vtip a ještě větší zkřivení bolesti pokrivené tváře měl být úsměv. — Na cestu jí pomohla nějaká teta. Měla farmu v Texase, nedaleko Hallettsville. Právě když byla Marienka na moři, teta ovdověla a zůstala na farmě sama; totiž — dopadlo to hůře: zůstala tam se šesti dětmi.

Marienka dva roky odsluhovala u tety cestovné. Prakticky to znamenalo: Celá farma visela na ní, takže jí sotva zbyl čas na spánek a na jídlo. A přesto se prý všichni sousedé po ní koukali, když se rozběhla po pastvinách za stádem dobytka. Přemýšleli: Z čeho má to děvče nohy, kde se naučila tak běhat?

Dobře, že věděla Marienka běhat. Byla by cestovné „odsluhovala“ třeba dvacet let, kdyby po dvou letech nebyla utekla. Stalo se tak v noci a tajně. Utlíkalo se jí snadno, protože jí příliš netížily ani bafoh ani kapsa.

Našla si práci v Hallettsville, tehdy městečku česko-německém. Tam se Marienka nejdříve „počestila“ a pak se vdala za Němce Golda.

Bylo požítkem naslouchat a vnímat, s jakým zadostučiněním dovedla vykládat ještě na smrtelném lůžku, co dělávala jako mladá žena.

Měli dům v blízkosti pily. Do domu přijala na celé zaopatření dvanáct mužských. Muži vydělávali denně dolar a půl. Jí platil každý šedesát centů denně. Muži hodně jedli. Hlavně prý na ni volávali, aby jim ještě přikrojila toho dobrého chleba, který se naučila péci na Kysuci. Za celou lopotu zbývalo jí denně „čistého“ pouze 60 centů. Ne, na zbohatnutí to nevypadalo ani trochu.

Roku 1900 bylo ve východním Texase, na bažinách prosáklých naftou, založeno město Port Arthur, které má dnes snad největší rafinerie světa.

Zrození Port Arthuru způsobilo pohyb obyvatelstva v okolí blízkém i vzdáleném. Kde-kdo si říkal: Když už v Texase a v Louisianě stejně musíš dobývat chleba jen v potu tváře, ať alespoň teče pot tam, kde se více platí.

Mezi prvními, kteří se přihnali do Port Arthuru za dobrým výdělkem, byl i Němec Gold s jednookou manželkou Mary. — Mary si pobyla v mladém městě velké budoucnosti plných 47 let. Čtenář ať posoudí sám, zda tam našla štěstí.

Uplynuly asi dva roky a Mr. Gold přišel v práci o oko. Celé město přirozeně pokyvovalo hlavou nad takovou náhodou: „Proč se to mezi tisíci dělníků muselo stát tomu, který už má jednookou ženu?“ — Kompanie ocenila oko na 500 dolarů. Za tu částku se dal koupit stavební pozemek. Dalších 500 dolarů se vypůjčilo a jednoocí manželé začali bydlet ve vlastním.

Roku 1915 bylo v Port Arthuru „Boží dopuštění“. Od Mexického zálivu se přihnal zuřivý hurikán a zařádl si plné čtyři dny. Pro mladé město nebyla to živelná pohroma první. Proto také obyvatelé začali prchat co nejdále od maře, jakmile začali věřit neštěstí. Pokud zůstali v městě,

naštěhovali se do vyšších poschodí a na půdy svých domovů. Tam v úzkostech přemýšleli, kde asi se nakonec zastaví záplava vody, která i na hlavní ulici dosáhla výše 6 stop.

Noviny celého státu přinášely o Port Arthuru děsivé zprávy. Někde v Kalifornii dokonce otiskli, že celý Port Arthur byl spláchnut do moře, že zbyl z něho pouze jeden telefonní sloup, který našli asi jednu míli od bývalého města.

Katastrofa nebyla tak velká, jak ji líčili světu novináři, ale zlá byla dost. Škody byly nesmírné. Museli to vzít na vědomí i jednoocí manželé Goldovi, když sestoupili s půdy do svého obydlí, které si docela hezky, ovšem na dluh, zařídili. Všechno bylo zničeno. S povodní odplula i naděje na lepší časy.

Neštěstí ještě nebylo celé. Mr. Gold se za povodně snažil zachránit něco z majetku. Uhnal si při tom zápal plic, pak dva roky churavěl, až nakonec podlehl. Co Mrs. Mary? Ve dne pracovala na rodinu a na dluhy, po práci venku se pak musela rychle otáčet kolem nemocného manžela a malé dcerky.

Dost brzy po smrti Goldově zaklepal na dveře a na srdce ovdovělé Mary jiný Němec, který se jmenoval Fasske. Jednooká stařena ani v posledních měsících života nemůže potlačit nevoli, když vypravuje, jak byl onen druhý Němec neodbytný.

„Šlo mu jen o zaopatření, protože neměl kde bydlet“, vykládá. „Všechno propil. Sliboval, že bude lepší, ale když jsme byli svoji, pil dále. — Přijel odněkud ze „Saxonie“ (t. j. Sasky). A byl to pyšný člověk. Říkal, že jeho rodina je nejvzdělanější rodinou v Port Arthuru. Sám byl vyučen nějakým mechanikem. Co dělával po celé dny — to říci nedovedu. Večera jsem se vždy bála. Vracíval se domů tak opilý, že děti za ním pokřikovaly. — Nechtěl ani dovolit, abych chodila do kostela. Měl jiné náboženství, o Pána Boha však nestál vůbec. Mně říkal: „Když je ti Bůh přednější než já, nechod mi ani na oči.“ — Věřu mne i bil. Když byl moc opilý, vyhrožoval mi i zabitím.

Jednou se dostavil obrat. V opilosti popadl pušku a pustil se za mnou. Měla jsem najednou všeho dost. Popadla jsem klacek a z celé síly jsem ho praštila přes nohy, pod kolena, přes holenní kosti, aby to pořádně cítil. Při tom jsem na něho křičela: „Jestli má být u nás stále vojna, bude se od dneška bojovat na dvou stranách!“ — Fasske chvíli na mne koukal jako začarovaný. Pak ke mně přiskočil, vzal mne kolem krku a pravil mi: „Ale maminko, kde se jen tato v tobě vzal!“ — Od té doby byl Mr. Fasske docela jiný člověk.“ (Věřu, jak jen přišla Marienka z Kysuce na to, jak třeba krotit Němce ze „Saxonie“?)

Jednou v koupelně něco bouchlo. To upadl na dlažbu Fasske, raněn mrtvicí. Mrs. Mary byla doma sama. Musela bzevládného manžela popadnout za nohy a dotáhnout ho na lůžko. Na něm si poležel ještě dva roky. — Ještě na smrtelné posteli spíná Mrs. Mary ruce nad tím, co vystála s manželem za ty dva roky: „Byl velmi těžký. Nikoho jsem neměla, kdo

by mi ho byl pomohl alespoň přeložit. Když po dvou letech zemřel, byla jsem tak zničená, že jsem nemohla jít ani na pohřeb."

Po smrti druhého muže sama Mrs. Fasske už se nikdy nedostala příliš daleko od lůžka. Nevěděla ovšem ještě krátce před smrtí, že kořeny jejího žití podhlodávala záluďná rakovina už tehdy, když se domnívala, že pracovitostí obrátí celý svět naruby, a když klackem zkrotila zlého Němce.

Také světlé kapitoly měl těžký život zajímavé Američanky z Kysuce.

Když vykládala o svých radostech, dokonce se zalesklo i dohasínající oko, které ji zbylo z dětství. „Tak se podívejte“, říkávala, „přijela jsem coby žebravá tulačka, ale naučila jsem se anglicky, dceru jsem sama naučila i česky, dobře jsem ji provdala..." — Měla pravdu. Zeť, který přijel odněkud od Krakova (rovněž za penězi), měl dost výnosný obchod. Jeden z vnuků měl tiskárnu. A pravnuci Marienky z Kysuce? Některý z nich bude snad prezidentem.

Dobrý humor mívala stará Fasske ještě i tehdy, když dcera nad vzhledem mámy stranou poplakávala. Když chtěla mluvit humorně, používala jadrných výrazů, jak je slychávala snad ještě doma anebo od mužských na pile, kterým právala zpoceně košile a ukrajovala tlusté skývy žitného chleba.

Když byla Mrs. Fasske ještě mladá

Pohled na Mrs. Fasske, když to byla ještě Marienka Rutarová, bude retrospektivou jen krátkou a rovněž ne příliš veselou.

Tedy pouze krátký pohled do její minulosti. Nějak se mi nehodilo, abych příliš vyzvídal u lože trpící a umírající ženy.

Stará Fasske opravdu nedovedla říci, odkud je. Když jsem se jí zeptal, jaké větší město měli doma na blízku, přece jen si vzpomněla: „Jezdívalo se do Žiliny, do Těšína, do Bohumína." Zda rodiště bylo na Slovensku nebo ve Slezsku, to už nevěděla. Mluvila sice moravskou češtinou, ale některé výrazy poukazovaly spíše na Slovensko.

Při čtvrté návštěvě se záhada rozluštila. Řekla mi: „Tam v zásuvce mám knížku, kterou jsem dostala, když jsem šla sloužit."

Vytáhl jsem důležitý dokument. Knížka byla vystavena maďarsky. Tedy Slovensko to bylo. V knížce stálo, že Maria Rutar se narodila v obci Rudničky, okres „Kiszuczaujhely", t. j. Kysucké Nové Město. Četl jsem všechno nahlas. Stařence bylo všechno tak vzácné, že jsem jí to musel číst ještě jednou.

Nato se trochu rozpovídala. Otec se k nim dostal odněkud z maďarského kraje. Byl vyučen tesařem a přišel až za Žilinu za prací. Už jsem zapomněl, kolik bylo v rodině dětí; vím jen, že jich nebylo málo. — Ztrátu oka vysvětluje stařenka takto: „Jak jsem přišla o oko? Jednou byla velká vichřice. Byla jsem venku. Když jsem běžela domů, víchř mi nahnal do očí spoustu prachu; o jedno (pravé) jsem pak úplně přišla." — Nějak se mi to vysvětlení nepozdávalo. Leč — proč obtěžovat dohasínající stařenu

otázkami o jejím mládí; proč si dávat popisovat všechny bouře a nehody, které se přehnalý přes dřevěnou chalupu s hejnem dětí, kdesi v nějakých Rudnickách nad Kysucí?

Jednou jsem se Mrs. Fasske zeptal, zda chodila do školy. Odpověděla žertem: „Ta škola ještě nestojí, do které jsem já chodila.“ Pak dodala, že škola u nich sice byla, ale otec ji tam nechtěl posílat, aby tam prý nepřišla i o druhé oko. Doma ji také nemohli ničemu naučit, takže kysucké děvče, pozdější Mrs. Fasske, musela si pozemský život odbyť, aniž kdy napsala nebo přečetla jedinou literu.

„Školní vzdělání“ a hmotné poměry kvalifikovaly Marienku už v 16 letech na služebnou. „Sloužila jsem po židech; když jsem přijela do Ameriky, sloužila jsem zase“, vzpomíná resignovaně. — Za jiné návštěvy prozrazuje: „Chlapcům jsem se vyhýbala. Smáli se mi už od mala, že mám pouze jedno oko. Mívala jsem raději zvířata, hlavně psy. Kdykoliv jsem viděla psa, honem jsem se za ním pustila. — Ne, mládenci o mne nestáli. V Americe tomu bylo jinak; tu jsem padla do oka nejednomu.“

Při posledních slovech kývla hlavou směrem k fotografii, která visela nad postelí. Věru, dívka na fotografii nebyl nikdo jiný než stará Fasske před 55 lety, brzy po příjezdu do Ameriky. Dala se vzít s profilu, aby slepé oko zatajila. Rysy tváře měly snad dost daleko k tváři „klasické“. Také nos už tehdy poněkud rušil souměrnost. Ale byla to tvář sympatická, tak venkovsky plná a zdravá, která se svým jediným okem na život jednak směje, jednak mu říká, že z něho nemá strach. Vůbec jsem nemusel pochybovat, že před 55 lety budila tato nefalšovaná kysucká svěžest zájem mladých obyvatel Nového světa.

Můj pobyt v Port Arthuru už se chýlil ke konci, když mi stará Fasske vyrazila, že její mládí doma přece jen nebylo bez dívčího románku. Nějaký Tonko dobyl si její lásky natrvalo. Loučení s hochem učinilo její odchod z domova hodně těžkým. Vzpomíná s nachýlenou hlavou: „Když jsme se viděli naposledy, řekla jsem mu: Když mi bude v Americe dobře, přijedeš ty za mnou; bude-li mi zle, vrátím se já domů.“ — Jak už jsme mohli vidět, Marienka při loučení přehlédla možnost třetí: Že se jí první léta v Americe povede tak špatně, že nebude mít ani na cestu zpět.

Když Mrs. Fasske umírala

O Mrs. Fasske mi pověděla začátkem r. 1953 jedna starší Polka. Odbočila k ní v řeči spíše jen mimochodem, protože byla nadána darem výřečnosti a mívala na jazyku i to, co neměla na srdci. Polka si dala ode mne vyložit můj zeměpisný původ. Pak mi skočila do řeči s překvapením: „Nedaleko fary máte krojanku. Leží sama v malém domečku, za domem svých dětí. Je na tom špatně. Má rakovinu, ale nic o tom neví.“

Tak jsem našel Mrs. Fasske 28. ledna 1953. Ležela kost a kůže, na loži, na které ji upoutala žaludeční rakovina. (Měl bych sto chutí napsat „texská nemoc“). — Stařena tedy o svém vážném stavu nevěděla. Mohla si alespoň

„ukracovat“ předlouhé noci a dni tak, že si lámala hlavu, proč najednou tak nemůže, proč ji nechtěli nohy zanést ani do předsínky; tytéž nohy, které kdysi vůbec nedovedly chodit pomalu.

Nebylo pro mne překvapením zrovna lahodným, když se nadto tak povedený obraz lidské bídy a strasti podíval na mne upřeně pouze jedním okem. —

Návštěvy u nemocných nedělávám dlouhé.

První návštěva u Mrs. Fasske byla však dosti dlouhá, abych se hned napoprvé dověděl o utrpení přemnohém. — Kromě nemoci trpěla i opuštěností. Dcera, zeť, vnuci — všichni museli pracovat celý den na živobytí. Večer se v práci pokračuje, aby měli ještě více. (Jsme v Americe.) Dcera se přesto po večerech matce věnuje, jak jen může, dovidám se s uspokojením.

Při dalších návštěvách jsem viděl, že stařenka opravdu měla hodnou dceru. Mrs. Fasske byla sama už značně „zamerikanisována“; vůbec ji netrápilo, že její zeť překročil práh jejího domku v životě pouze jednou (pomohl jí obrátit umírajícího Fasske) a vnuci snad vůbec nikdy. Věru, hodně vedlejším kolečkem stává se nakonec člověk v shonu žití.

Napříště jsem se staral, aby Mrs. Fasske nebyla neustále sama. Posílal jsem k ní každého, kdo měl k ní alespoň nějaký „krajanský“ vztah. Někteří si dali říci a navštívili ji.

Při druhé mé návštěvě přijala nemocná s radostí svaté svátosti. Modlili jsme se česky. Tak tomu bývalo i při návštěvách dalších: Nejprve jsme si pohovořili, pak jsme se pomodlili něco, co znala z paměti, a nakonec jsem jí přečetl některé kratší modlitby z malé knížečky, kterou vydali naši kněží v Římě pro vyhnance. Nemocná věnovala dojemnou pozornost oněm různým „exilovým“ prosbám.

K trpící krajanice jsem musel chodit často. Kdykoliv jsem vynechal několik dní, měla strach, že jsem byl přeložen.

Přiznávám, že na návštěvy jsme se těšili vlastně oba. Stařenka si mohla asi poprvé, co přijela do Ameriky, od srdce povykládat o svém klikatém zemském putování. Přišel jsem brzy na to, že to bylo putování nevšedně poutavé.

V předešlých odstavcích už jsem se zmínil o všem důležitějším, cokoliv mi Mrs. Fasske o svém životě vyjevila. — Protože pak lidské pero nedovede dost výstižně popisovat plížení smrti, věnuji zbytku života naší Kysučanky pohled pouze krátký.

Když jsem se přišel na ni podívat, po delší přestávce, kolem 20. července, měla oteklé nohy. Pro lékaře to bývá znamením, že krev už dobře nekoluje. Pro kněze to znamená, že nadešla chvíle více než příhodná pro svátosti umírajících.

Stará Fasske byla za poslední svátosti opět velmi vděčná. Když jsem ten večer odcházel, provázela mne upřeným pohledem a slabikovala: „Odkud vás jen Pán Bůh sem poslal... Takhle mě tu objevit a připravit na Pána Boha...“

Za té návštěvy už jsem cítil jakési výčitky svědomí, protože jsem před umírající něco tajil. Už delší dobu jsem se chystal přestěhovat se z Port Arthuru na sever. Odjezd se blížil, a já jsem stařence stále nic nenaznačoval. Ba neodhodlal jsem se říci jí celou pravdu ani když jsem se u ní zastavil naposledy už cestou na sever. Věděl jsem, že bych jí způsobil velkou žalost. Vždyť se na moje návštěvy tak úpřímně těšila. Také si znovu a znovu vymíňovala, že musím vykonat obřady nad její rakví.

Smysl pro žert neopustil trpitelku ani tehdy, když už bolesti stoupaly do posledního stadia. Jel jsem v horkých červencových dnech do české části Texasu, abych dal „s Bohem“ některým přátelům. Mrs. Fasske mi prikazovala, abych jí přivezl nějaké koláče. Když jsem se vrátil, zeptala se, „kde jsou ty koláče“. Dělal si takto posměch z vlastní choroby, protože už dávno snášela pouze ovocné šťávy.

Snad jednou jsem našel umírající stařenu poněkud roztrpčenou. Bylo to k vůli bolestem, k vůli různým nepříjemným komplikacím odumírajícího organismu a k vůli tomu, že si dcera nedala od ní říci, aby si šla na chvíli odpočinout.

Když na pokyn lékaře začali nemocné dávat omamné pilulky na zmírnění bolesti, opět se mrzila sama na sebe: „Připadám si jako hloupá; kdy už si mě Pán Bůh vezme?“

Vybral jsem se k Mrs. Fasske pět dní před odjezdem z Port Arthuru. Ležela nehybně na lůžku. Prosila mě, abych jí přinesl čerstvou vodu. Chtěla se zvednout. Protože už jí nestačily síly, pomohl jsme dceři, která se zatím vrátila, stařenu posadit.

Za té návštěvy bylo těžko navázat nějaký kloudný rozhovor. Ona mluvit nemohla, já před ní tajil, že za několik dnů se uvidíme naposledy. Dával jsem se mlčky na její trpitelný zjev. Ona přemáhala omamný účinek narkotik. Nastala chvíle ticha. Snad jen proto, „aby řeč nestála“, zeptal jsem se pojednou stařenky, nespouštěje oka s jejich nalitých nohou: „Zdaž pak zpívali u vás na Kysuci už tehdy, když jste byla mladá, písničku: Kysuca, Kysuca, studená vodička, keď sa fa napijem, bolí ma hlavička... Okolo Kysuce bystrá voda teče...“

Když stařenka nic neřikala, pozvedl jsem oči. Viděl jsem, že odpovědět nemohla. Pohnutím se začala nejprve chvět její brada. Pak se vyřinuly slzy. Nejprve z oka, na které viděla, ale pak si začala utírat oči obě. Ano, i slepé oko si stará Fasske utírala, když jsem se jí zeptal na písničku o Kysuci. Tedy oko, které bylo na celý život ztraceno pro světlo boží, zbylo jí alespoň — pro pláč? Až za malou chvíli dostala ze sebe stařenka slova, která na moji otázku vlastně neodpovídala: „A ještě bolí... a »hliboká« byla (tak asi říkali na Kysuci) ... a ještě bolí.“

Ve světničce, na kterou zvenku doráželo nemilosrdné texaské slunce, bylo opět ticho. Jen bzучení elektrického ventilátoru bylo slyšet. Stařena

a já, oba jsme měli co dělat s vlastními myšlenkami. — Tak tedy slova o bolení hlavy nejsou v písničce jen tak bez smyslu, aby se v ní něco rýmovalo? Asi ne. Alespoň jednou pěla písnička pravdu: Když jedno děvče, které se napilo studené kysucké vody roku 1897, rozplakalo se tesknoutou, když roku 1953 umíralo na březích Mexického zálivu...

*

Vždy budu nějak hrdý na to, že při odjezdu z Port Arthuru do Clevelandu (jel jsem s jiným exulantem, který se zatím zmohl na auto) dne 9. srpna 1953 moje poslední návštěva naschvál patřila nepatrnému domku, který se rozpačité skrýval za stavbami modernějšími, aby snad poskytoval útulek pouze lidem, na jejichž minulost i přítomnost není nikdo tak dalece zvědavý.

Při loučení jsem Mr. Fasske kvapně řekl, že odjíždím na delší cestu. Dlouho nechtěla uvolnit moji ruku. Učinila tak nakonec se slovy: „Ať se pak přijdete ihned na mne podívat, když se vrátíte!“ Dokonce jsem jí to slíbil, že se totiž přijdu na ni podívat, až se vrátím do Port Arthuru...

Konec

Mrs. Fasske trpěla po mém odjezdu ještě hezky dlouho, než ji vysvobodila dobrotvivá smrt.

Až 23. září 1953 přinesly „Port Arthur News“ zprávičku, že toho dne dokonala Mrs. Mary Fasske, která bydlela v Port Arthuru 47 let a pocházela — z Austrie. Potomci zemřelé nebudou tedy pravděpodobně nikdy vědět, kam sahají jejich kořeny. Tím méně se dovědí, že jejich prabába se napila vody z říčky Kysuce. Alespoň je nikdy nad tím nerozbolí hlava tesknoutou.

S výstřížkem novin přišel i dopis jediné dcery. V dopise čtu: Ještě pět dní před smrtí mámy přišel můj pozdrav z nového místa. Stařence přečetli z něho některá místa. Museli ovšem vynechat větu, ve které jsem ji už považoval za mrtvou. Nebožka prý se často divila, proč se z cesty tak dlouho nevracím.

Ve skutečnosti se často vracím vzpomínkami k smrtelnému loži stařenky na březích Mexického zálivu. Vždy si při tom pomyslím: Jak klamný je dojem uniformity v této zemi blahobytu. Kolik nepovšimnutého utrpení skrývá i tato bohatá země, kolik nesplněných tužeb odnášejí si její občané na druhý svět, kolik tragicky zakrnělých duší nám připomínají mnohé mohyly...

Hlavně kdykoliv uslyším písničku „Kysuca, Kysuca, studená vodička...“, vzpomenu si na Mrs. Fasske — vlastně nel. Na Marienku Rutarovou si vzpomenu, kdykoliv mi zavadí o sluch písnička o kysucké vodě! Vzpomenu si na jednooké děvčátko z Rudniček nad Kysucí, které se brodilo v studených vodách říčky, přišlo o oko, když řádila nad Kysucí bouře, žalovalo

vodám říčky, když se jí smáli, že má pouze jedno oko, které před odjezdem do Ameriky někde nad Kysucí bláhově slibovalo mládenci, že tak nebo onak, ale jistě budou nakonec svoji.

Ba jistě se mi při písničce vybaví v myslí spíše Marienka Rutarová než stará Mrs. Fasske.

Vždyť co na tom, že jsem viděl před sebou již dohasínající stařenu, když jsem se ptal, zda zná písničku o Kysuci? Vždyť ona sama v té chvíli zapomněla, že je stará Fasske, která už viděla veletok Mississippi a nespočetněkrát se podívala do bezedných hlubin oceánu. V oné chvíli teskného odmlčení octla se pojednou někde daleko a dávno a brodila se ještě jednou až po kolena v říčce Kysuci, aby v její studené vodě zchladila všechno žhavé hoře. Proč by se jinak byla rozplakala? Ba jistě se tak tklivě rozplakala, až se jí vyřinuly slzy z obou očí, i z toho slepého, protože v oné chvíli zamyšlení zapěla jí studená říčka svou dumnou melodií přilíš z blízka a — byla „hlboká“.

Z knihy „Bloudil jsem cizinou“...

(Objednávky vyřizuje administrace našeho listu)

Z exilových literatur

Ruská exilová literatura — nejpočetnější z exilových literatur a umělecky nejvyzrálejší obohatila naši únorovou problematiku závažným románem Leo Lania „Ministr zahraničí“, o tragickém osudu a smrti Jana Masaryka (německé vydání vyšlo v nakladatelství Kindler v Mnichově). Laniovi, který žil nějakou dobu před únorem 1948 v ČSR, se podařilo mistrovsky zachytit atmosféru z níž vrostla tragédie komunistického puče, který znamenal konec demokracie v Masarykově zemi. Na postavě Jana Masaryka je tragicky zachycen osud našeho národa — dramatické vyvrcholení románu zachycují především mistrovské scény studentských únorových bouří a poslední noc „ministra zahraničí“ před jeho tragickým pádem z okna

na dvůr Černínského paláce...

Leo Lania se narodil roku 1896 v Rusku — studoval ve Vídni a první světovou válku prožil v polské jednotce rakouské armády. Novinářskou dráhu započal Lania v socialistickém časopise „Avanti“ v Miláně, později působil v Berlíně, Paříži a v Londýně. Jako stálý spolupracovník „Weltbühne“ bojoval Lania řadu let na předních frontách proti nacismu. Po dobrodružném útěku z koncentračního tábora emigroval Lania do USA, kde působí jako nezávislý spisovatel a žurnalista. Jeho díla vycházejí ve všech světových jazycích. Zůstává pro nás skutečností, že to musel být rodilý Rus, který nám čs. exulantům napsal román o komunistickém puči v roce 1948...

Vlašim

Hlaskův „ráj“. Literárnímu profilu Marka Hlaska a odezvě jeho odchodu do exilu jsme věnovali v několika samostatných článcích pozornost.*)

Nyní vyšel v Kolíně nad Rýnem dosud jediný Hlaskův román **NASTĚPNÝ DO RAJU** (Der Nächste ins Paradies, nakl. Kiepenheuer und Witsch). Tento román napsal Marek Hlasko ještě v Polsku, knižně ovšem nemohl vyjít ani v době „tání“ — v období tzv. revisionismu, kdy stalinští linie na čas musela ustoupit vlně liberalisace — vycházel pouze na pokračování v jednom z krajových časopisů, ohlášené knižní vydání bylo však zakázáno. — Román je obžalobou komunistické strany, která přinutila živořit „žít životem nedůstojným člověka“ v našem případě „skupiny mladých dřevorubců,

kterí ve starých nákladních automobilech svázejí dřevo z hor“. Jeden po druhém z nich umírá — většinou při neštěstích, poněvadž jakákoliv bezpečnostní opatření při této práci jsou paradoxem. Všichni mají jen jedinou touhu dostat se do města a čekají jen, že budou podle slibu strany vyměněni — čekají marně. Strana místo, aby splnila slib a poslala novou pracovní skupinu jim posílá komunistického propagandistu a agitátora, který má upevnit pracovní morálku. Naturalistická atmosféra, přesvědčivá povahokresba a dramatický dialog jsou důkazem vysokého uměleckého vzepětí Marka Hlaska. I když řada naturalistických scén např. s Wandou, manželkou agitátora přechází mnohdy do grotesky, zůstává celé pojetí knihy obžalobou strany, která se vydává za stranu dělníků, za stranu, která chce zvýšit životní úroveň pracujících.

J. N-k

*) ARCHA č. 3/1958 a další.

Z dopisů čtenářů

Dostali jsme dopis z Bologne od K. J. Pokorného — zmiňuje se v něm, že byl před časem přítomen, když italská kritika udělila cenu sociálně-kritickému filmu Luchina Visconti „Rocco a jeho bratři“. Píše: „Jeden římský filmový kritik mi na tiskové konferenci italských filmových referentů řekl: Ovládám trochu několik slovanských jazyků a musím se vždy smát, když se mi někdy dostanou do ruky filmové časopisy ze sovětského bloku — s výjimkou Polska. Nejhumornější jsou ty dva z Československa (Film a doba, Kino). Stále se v nich pláče nad italskou filmovou censurou — proti státní cenzuře v sovětských satelitních zemích však asi psát nesmějí. Kolik tam bylo článků, že censura brojila proti filmu La Vérité (Pravda) od H. G. Clouzota, a to byl francouzský film, a hlavně proti Felliniho »Sladkém životu«. Co z toho divák v socialistickém Československu má, když slyší, že »censura«, Vatikán atd. polemizují o Felliniho filmu, když československá státní censura mu nedovolí tento film zhlédnout a posoudit jej. Působí

**Dopisy redakci a články podepsané plným jménem
nemusí vždy nutně vyjadřovat mínění redakce.**

ty jejich tiskoviny na nás víc než trapně. Českoslovenští komunističtí censoři mají asi strach, že by Felliniho film mohl vzbudit u jejich »socialistických« diváků touhu po sladkém životě a útěky na Západ. Zákaz uvádění nejzávažnějších vyznamenaných děl západní kinematografie vám satelitní novináři budou vysvětlovat obchodními, ideovými a nevim jakými důvody. To ovšem žádného diváka na světě — ani lidovědemokratického — nezajímá.“

K tomu my dodáváme: Svědectvím o jeho skutečném zájmu jsou dlouhé fronty před premiérovými biografi v Praze, ve kterých se občas uvádějí některé filmy západní kinematografie.

Nechtěli byste soudruzi napsat někdy článek o filmovém censored oddělení na ministerstvu vnitra a o historii zakázaného filmu „Tři přání“?

*

Z listu, který jsme dostali z Barcelony. — Autor v úvodu dopisu zdůrazňuje, že nepovažuje v žádném směru Španělsko za západní demokracii, spíše naopak, ovšem poukazuje na to, že komunističtí „kulturträgti“ a ostatní konfidenti StB mají nejméně oprávnění volat po právu pro španělské exulanty a po odstranění kulturní nesvobody v Španělsku. K samotné španělské kulturní problematice pak poznamenává jen tato holá fakta: „Četl jsem v březnových Literárních novinách (č. 12), že čs. spisovatelé napsali protest na obranu španělských emigrantů a protest proti kulturní nesvobodě v Španělsku. Jelikož žiji několik let již ve Španělsku — přál bych soudruhům v Praze, aby — kdyby jim to režim dovolil — si zajeli do Španělska se na tu nesvobodu podívat. Na hranicích Španělska neexistují ostatně dráty o vysokém elektrickém napětí — či minová pole, pohraniční stráž nestřílí do prchajících žen a dětí ze zadu, poněvadž ze Španělska může dnes každý vycestovat jak je mu libo. A pokud se týče té kulturní nesvobody — domníváte se, soudruzi, že by čs. exilový malíř mohl vystavovat v Praze, nebo, že by pražská nakladatelství mohla vydávat knihy bojovníků proti komunistickému režimu — určitě nel V Madridě proběhla právě výstava největšího současného exilového španělského malíře Pabla Picassa a instaluje se celá Picassova galerie a knihy F.G. Lorcy vycházejí ve velkých nákladech, s úspěchem hrají „Nosorožce“ od Ionesca atd. atd. Četl jsem, že nějaký pražský literární časopis uveřejnil ukázky ze současné španělské prózy v nichž je kritizováno a zesměšňováno španělské četnictvo a pochvaloval si, že je to důkazem odporu proti režimu. Domníváte se, že něco podobného byste mohli vy napsat, kteří žijete v lidově demokratické svobodě. (Jedná se o Světovou literaturu č. 5, 1959 — pozn. redakce ARCHY). Nebo domníváte se, že by v ČSR mohl na filmovém festivalu v Karlových Varech dostat první cenu film z katolického Španělska a ne ze Sovětského Ruska — to by byl paradox, ve Španělsku však na filmovém festivalu v San Sebastianu dostal první cenu Weissův film ze „socialistického“ Československa. Přejí čs. spisovatelům, profesorům a sportovcům, aby mohli tak cestovat jako španělští. S pozdravem Váš Ku ...

(K tomuto dopisu jen poznamenáváme: Co kdybyste soudruzi ze Svazu čs. spisovatelů třeba protestovali proti věznění býv. univ. profesora, vězně

fašistických koncentráků, arcibiskupa Berana, nebo spisovatele Václava Prokúčka, Josefa Kostohryze a řady dalších, kteří nebyli na tzv. amnestii loni v květnu propuštěni? To by bylo spíše na místě. Pro doplnění: Nový život č. 6/1961, str. 146.)

OKNA

Petr Demetz, bývalý kult. redaktor Svobodné Evropy, dnes universitní profesor v USA, napsal do německé literární revue MERKUR č. 2/61 studii o antologii Tschechische Erzähler, která vyšla v Bremách (viz ARCHA č. 6, 1959) a o posledních esejích pražského německého básníka Johannese Urzidila.

*

Československý uprchlický výbor v Německu ve spolupráci se **Společností pro vědu a umění** zahájil v Domě setkání v Mnichově cyklus rozprav o kulturních a politických problémech dneška. Cyklus byl zahájen úvahou prof. dr. Felixe Mikuly, místopředsedy Společnosti pro vědu a umění OTAZNÍK NAD AFRIKOU. Pod přednáškou byla diskuse. Další přednášku měl prof. E. Fišer na thema „Tajemství atomu“. Prof. dr. Brázda hovořil o současné Indii.

*

Dne 11. února t. r. zemřel v třebišské nemocnici básník **Jakub Deml**. V jeho básnickém díle dosáhla česká moderní lyrika jednoho ze svých integrálních vrcholů — takže ani dnešní pražský tisk nemohl přejít Demlovo úmrtí mlčením i když je doma dostatečně známo, že v roce 1949 Deml ostře odmítl Nezvalovu žádost, aby při komunisty or-

ganisované Katolické akci vytvořil sekci katolických spisovatelů. Za knihu „České verše“ dostal Jakub Deml v roce 1937 národní cenu. Nejznámějším jeho dílem — přeloženým do řady jazyků — je kniha „Moji přátelé“, v níž básník apostrofuje květiny. Literární profil Jakuba Demla jsme přinesli v ARŠE č. 5/1958. Umrť Demlovo zaznamenaly Literární noviny č. 18. II. 1961, Lidová demokracie č. 15. II. 1961 a Katolické noviny č. 26. II. 1961.

*

Spor o Kafku

Článek J. Dreslera „Pozdní navrátilce F. Kafky v lidově-demokratické Praze“, který jsme uveřejňovali na pokračování v ARŠE v roce 1959, vyšel v příštím roce ve štuttgartském časopise „Osteuropa“ (roč. 10, čís. 7—8) pod názvem „Die Verwirrung der Zungen — Franz Kafka im Spiegel kommunistischer Kritik“. Letos byl přetištěn v londýnském časopise „Survey“ (čís. na duben až červen) pod nadpisem „Kafka and the Communists“. Podnětem práce bylo několik rozhlasových pořadů, vysílaných roku 1958. Na dva z nich polemicky odpovídal pražská „Světová literatura“ až po třech letech v článku Ivana Dubského „O kafkovské literatuře“ (čís. 1, 1961). Spor o Kafku pokračuje. Ar

Rektor Prof. dr. IVAN MIRČUK zemřel. Po uzávěrcce dostali jsme zprávu, že zemřel velký přítel Československa, člen Académie Internationale Libre des Sciences et des Lettres v Paříži, člen Académie del Mediteraneo v Římě, člen Bavorské akademie věd a velké řady dalších mezinárodních institucí — rektor Svobodné ukrajinské university v Mnichově, **Ivan Mirčuk**. Co nás váže k rektoru Mirčukovi — osobnímu příteli Tomáše Garrigua Masaryka, jehož filosofickou soustavu rozebral ve vynikající analýze „Slovanské ideje v filosofii Tomáše G. Masaryka“ — je díky a porozumění, které věnoval československým vysokoškolákům-exulantům v Německu. Řada z nich ukončila svá studia na některé z fakult ukrajinské univer-

ty. Podle výnosu bavorského ministerstva školství a kultury z r. 1950 jsou všechny akademické hodnosti a diplomy rovnocenné diplomům německých universit. Při jedné z promoci prohlásil tehdy rektor Mirčuk: „Ukrajinská universita splácí tím díky českému národu za to, že v době Masarykovy republiky dal jí azyl a podporu za dvacetiletého působení v Praze.“ Mirčuk při žádné z promoci nezapomněl vzpomenout osobnosti Masarykovy, jeho hostujících přednášek na Ukrajinské universitě a Masarykových osobních velkých darů na vědecký fond této university.

Rozbor díla prof. Mirčuka najdou čtenáři v ARŠE č. 10/11 z 1959, str. 224—233.

Opora Vašeho zdraví!

Již od roku 1913 je známa ALPA-Francovka z Brna-Králova Pole jako vynikající prostředek, který nesmí chybět v žádné domácnosti. ALPA-Francovka ovládá všude kvalitou trh.

Jako dříve tak i nyní: **Vaši Francovku jen v láhvích se světló-tmavomodrou nálepkou a hvězdičkou nad A.** Nezapomeňte si při nákupu všimnout těchto znamení, která již doma od roku 1932 byla zárukou ALPY.

Uvědomte si, že ALPU nelze ničím nahradit! ALPA-Francovka je proto stále tak oblíbená, že přináší vždy osvěžení a úlevu.

Vzorek zdarma obdržíte v odborném obchodě nebo přímo od závodu:

ALPE-CHEMA, Blümel & Co., CHAM/Bayern

Dějiny české literatury (I. díl: Starší česká literatura)

Kniha zachycuje české písemnictví doby románské, gotické, renesanční a barokní — redigoval Jos. Hrabák — 531 stran celoplátěná vazba DM 23,90

Dějiny české literatury (II. díl: Literautar nár. obrození)

Kniha zachycuje období od sedmdesátých let 18. stol. až do roku 1848 — redigoval Felix Vodička — 658 stran celoplátěná vazba DM 31,—

ČESKOSLOVENSKO — soubor map:

Administrativní a fyzické mapy v měřítcích 1:750.000. Lidnatost, průmysl, zemědělství, květena a lesy, klimatické poměry.

Geologická mapa — měřítko 1:2,250.000. — Odborný slovní doprovod a rejstřík, rok vydání 1960 — DM 7,10

J. Hašek: **Osudy dobrého vojáka Švejka** s původními obrazovými přílohami od Josefa Lady DM 46,10

Dále upozorňujeme, že vedle knižních novinek máme bohatý antikvariát české a slovenské literatury, novin a časopisů z doby první republiky.

Dále vedeme veškerou československou exilovou literaturu a exilovou literaturu ostatních slovanských národností.

Vývoz a dovoz knih

KUBON & SAGNER

Majitel Otto Sagner

MUNCHEN 34, Postfach 66 — Knihkupectví: Hess-Strasse 39

Napište si o seznamy nových i antikvariátních knih.

Vyřizujeme objednávky do celého světa.

Jan Zahradníček	La Saletta	71
Antonín Kratochvíl	Pěťasedmdesátiny Josefa Palivce	75
Pavel Lesný	Odysseus ve stopách Jobových	77
Jiří Svoboda	Pasternak stále živý	79
N.	Paměti Kardinála Mindszentyho	81
F. C. Štěrba	Mikulášská třída	82
Jan Mates	Nová politická literatura v CSR	82
J. A. Holman	Několik vzpomínek z historie čs. filmu	86
Felix Mikula	Mrs. Fasske z Port Arthuru	91
	Z exilových literatur	99
	Z dopisů čtenářů	100

OKNA, POZNÁMKY, GLOSY, OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

102

Archa, literární revue československého exilu. Vydává Kulturní sekce Čs. uprchlického výboru v Německu. Rediguje Dr. phil. Antonín Kratochvíl s redakčním kruhem. Odpovědný zástupce listu Josef Němeček. Grafická úprava Jaroslav Dresler. - Adresa: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland, München 13, Elisabethstr. 34 / III. Tisk: Akademische Buchdruckerei Dr. Petr Belej in München.

Knižní příloha Archy "Sovětské československých vysokých škol" je rozvržena na dva ročníky a obsáhne asi 500 stran.

ARCHA

Před 15 lety zemřel Eduard Bass

MNICHOV

4/6 — 1961/62

OBSAH

Úryvky z poémy „Plavba“	Jiří Kavka
Věda a demagogie	Favel Lesný
Jubileum básníka (Seifert)	N.
„Dějiny KSČ“	Jan Mates
Komunistické rozpaky nad K. Bieblem	M. Zemek
Vzpomínka na arcibiskupa dr. Matochu	Jan Pražák
Revisionistické tendence v čs. literatuře	Jiří Rys
Dopisy vězňů z koncentračního tábora Leopoldov	
Básně z vězení	Jiří Kovtun
Audiatu et altera pars	Antonín Kratochvíl
Verše L. Rybničkové, Ladislava J. Broma	
OKNA a aktuality	

BOOKS ABROAD

mezinárodní literární čtvrtletník, vydáváný od roku 1927
The Oklahoma University Press, Norman, Okla, USA.
Řídí: Prof. dr. Robert Vlach. Každé číslo má 120 stran.
Roční předplatné \$ 4.00 Na dva roky \$ 7.00

◆ Doporučujeme! ◆

KAREL ČAPEK: PROČ NEJSEM KOMUNISTOU?

Čs. uprchlický výbor v Německu vydal právě
v edici KAMENNÝ ERB
v druhém vydání nejznámější Čapkův politický esej. Vydání na
křídovém papíře DM 2,50, vydání na leteckém papíře DM 1,50
(příloha Archy)

ARCHA, literární revue československého exilu. Vydává Kulturní sekce
Čs. uprchlického výboru v Německu. Rediguje Dr. phil. Antonín Kratochvíl
s redakčním kruhem. Odpovědný zástupce listu Josef Němeček. Grafická
úprava Jaroslav Dresler. — Adresa: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland,
München 13, Elisabethstr. 34/III. Tisk: Akademische Buchdruckerei Dr. Peir
Belej in München.

Knižní příloha ARCHY „Sověťisace československých vysokých škol“ je roz-
vržena na dva ročníky a obsáhne asi 500 stran.

Jiří Kavka :

Úryvky z poémy „Plavba“

Takto plul sedmnáct dní a bylo příznivé moře.
Když však se rozbřeskl den po osmnácté —

ODYSSEA, V., 278—279.

Předzpěv

O muži zpívej, má Múzo, který si přibytěk stavěl
z denního světla a střechou byly mu hvězdy a noc.
Zrcadlo připevnit nelze na stěnu domu, jenž není,
a proto viděl se jenom takovým, jakým si přál.
Kdo nemá domu, ten bloudí. Sluneční hodiny mládí
jedenkrát zůstanou stát...

O plavci zpívej, má Múzo,
který se potácel v kruhu, nevěda o tom a věda,
protože něco v něm prahlo zpět k bodu, z kterého vyšel,
v prostoru, v čase. A který nechápal bludnost své pouti
dříve, než seznal sám v sobě, že bloudí proto, že chtěl.
Ostrovy byly, a plavby, a ztroskotání. Ty, která
nabídlas vodu a lůžko, pochop, že opustí z rána,
jednoho rána, v němž shledá, že prodlít znamená smrt.
Proto jej nezdržuj déle! K tomu, co na cestu dáš mu,
přiložíš, netušíc ani, nejen svůj obřaz — i stesk.
Víc byl tvůj ostrov než přelud — a bude vděčný a smutný,
když vzpomene si. Však bude vzpomínat dlouho a přesně:
pevnina, ke které míří, ten hřbitov zpěvavých ptáků,
nebyla, není; on sám stvořil ji z žízně. A proto
bude se tisíckrát vracet do snů, jež dostal, jež byly.
Možná, že v hodině smrti uzří tvé břehy a tebe,
a ty, snad chorá, snad spící, polibek ucítíš na rtech,
slaný a navždy — neb kdo ví, osud snad spojí,
snad smíří v plavcové duši dva světy, dva cizí póly:
Kalypso s Pénélopé, tentýž a dvojmocný sen.

I.

Čím zpívá hodina mlhy, zavřené nad vršky stromů?
Byl někdy Kalypsin ostrov
a její obytný dům?
V kamenné truhle s víkem těžším hory
má mrtvá léta —

Zavřevši se, zpívá
 mlha kol voru.
 Kod jsi ty, jenž jsi se mnou,
 kdes byl tak dlouho?
 Kdes byla, má duše,
 že nepamínáš paží na mé šíji
 a vlhkých očí? Za jinými smutky
 hledalas kdesi, kdesi za přeludy,
 za plavbou k slovu, které ztrouchnivělo
 a ještě zní,
 jakoby skutečné. A po sté, po tisíci
 vyslovuji je, poznávám je, váhám,
 křísím je — což lze křísit jenom mrtvé? —
 myslím:
 Má lthaka.
 Co značí zaříkadlo?
 Hodina mlhy zpívá kolem voru,
 vše zavírajíc: vršky stromů, léta,
 Kalypso, mne... Jen slovo pozůstalo,
 průhledné, lehké, slovo jako svět.
 A víc než svět.
 Můj vor teď míří k němu
 na kraji plavby, můj vor jako nůž
 do střídy moře.
 Myslím:
 Pénélopé —
 Tvař Kalypsina taje před mým zrakem,
 stín mezi stíny,
 bledší nežli bledá.
 Už jenom jméno
 jako jméno divu,
 poslední ze všech neskutečných hvězd.

II.

Čím zpívá hodina pláchet, zvučících pod prsty větru?
 Co bylo úkolem plavce, je vykonáno.
 A osud
 hodil svou minci.
 Lic je Pénélopé
 a rub je smrt. Na chvíli chytit v letu,
 na zlomek chvíle, její pravou stranu!
 Co jsi, má ženo, co jsi víc než slovo,
 lehkomyšlné, před tolika léty,
 v červnové noci, slovo-zaklinadlo,
 užaslé slovo, které vypadlo mi
 jako pták z hnízda? Divák na tvé svatbě,
 udiven ještě, kdyžs mi dala syna,
 domov jsem měřil mládím vzpurně teskným,
 nepřipraveným milovat a stavět.
 lthaka byla ves,

nic nežli ves,
 v říši bez konce, říši nedobyté,
 neobjevené. Kdesi na pevnině
 (nebo na moři, na sopečném moři)
 čekal můj osud, hrdý, vyzývavý.
 Jak zavolal mne, na tom nezáleží,
 neboť jsem čekal. A pak dočkal jsem se.
 Nyní se vracím. K tobě. Na lthaku.
 Otevřeš oči,
 v panice je zavřeš,
 pomyslíš si, že bohové, ti krutí,
 pokoušejí tě. A já zlíbám ústa,
 bránící se a nedůvěřující
 — až poznají, že navrátil se, vítěz,
 tvůj Odysseus, poznají mne dříve
 nežli tvé oči, nerozotvořené.

III.

Čím zpívá hodina stříbra?
 Rozlité
 stéká
 po oblacích, vlnách
 a včerejších.
 (Ach, kameny v mé mysli
 a pinie,
 už jenom dětské hračky!)
 Je první večer. Měch je plný vína
 a smysly klidné. Ještě nepočala
 má plavba vpřed, tisíckrát rozpočatá.
 Teď, Kalypso, mne vězníš,
 teprve nyní, ty už vzdálená!
 Prvně je lehké břímě nutné lásky,
 prvně jsi krásná k nezapomenutí,
 milenka navždy,
 poprvé se blížíš,
 když odplouvám.
 Rozlité stříbro stéká
 po živých vlnách,
 po chladnoucí pleti
 vzpomínky, jež je náhle skutečnější
 než za skutečna —

IV.

Radostně zaržálo moře,
 poznalo přátelskou uzdu,
 přátelský hlas. A pružné, větrné,
 dalo se v pudový běh.
 (Moře je třeba si zmenšit,
 třeba je stěsnat a převést
 v obsahnutelné, jenom v podrobnosti

a v obrazy. Právě tak, jako lásku.)
 Mladý kůň, ještě hříbě, moře ráno,
 moře, mé moře, snad mne poznáváš,
 vlahá je vlna, vlahá jako jazyk
 — jeď, moře, jeď!
 Vracím se z dálky, z boje,
 dobytá města, říše dobyté
 doutnají ještě. Lodi s kořisti
 plují kdes vzadu, zdoluhavé pod nákladem
 zlata a stříbra, slonoviny bílé
 jako pleť žen. A králové a reci,
 mí zajatci, budou sít na lthace
 pro moje spíže. Drahé látky, víno,
 šperky a skvosty tobě, Pénélopé,
 synovi zbroj a zvířata a čluny,
 lehké a hbité.
 Všechno vlekou lodi, zdoluhavé, za mnou.
 A jenom já, volný,
 horoucí, spěchám uzřít břeh, kde stojí
 má žena, krásná jako mandloň v květu,
 za ruku syn —
 Jsou měchy plné vína
 a čarovitu —
 tobě připíjím,
 mé jižní slunce!
 A zazvoní, zazvoní moje píseň
 jak ostruhy, jež popichují čas! *)

*) Kavkova „Plavba“ vyjde na jaře 1962 nákladem edice LUCERNIČKA a edice SKLIZEŇ SVOBODNÉ TVORBY.

Libuše Rybničková (Mexiko):

TOUHA

Ostrov za ostrovem je nový
 vlna za vlnou se kupí v závěje
 před Tebou v dálce jsou nová souostroví
 proč nesložíš ruku v jiné naděje.
 Táhlá ozvěna však stále zdálky volá
 toužení je jako vesmír bez konce,
 tenkrát jsi odešel bez jediného slova
 loučení vytrysklo v bolestné vzpomínce.
 Dýcháš nostalgickou vůni po Tvém rodném kraji
 dnes zotročeném zvůli násilných sil,
 jsi spoután steskem po tom „zemském ráji“
 kde otec a děd Tvůj pracoval a žil.

Věda a demagogie

čili „scientia ad usum Delphini politici“

O dobré knize se dá v podstatě říci velmi málo; naproti tomu o knize přeplněné omyly a rafinovanou sofistikou by se toho mělo říci mnoho. Je to však práce nevďěčná. Nejraději byste sestoupili až ke kořenům a prvním předsudkům. To by znamenalo napsat úplný „traktát“. Tuto nevďěčnost jsem cítil při četbě první knihy čtyřsvazkových **Dějín filosofie**, přeložených z ruštiny: „Dějiny filosofie“ *). Ve srovnání třeba s takovými **Základy marxistické filosofie** (Praha, SNPL, 1960) vykazuje první svazek **Dějín** velmi mnohé formální nedostatky: rozdělení je typograficky nepřehledné, díla filosofů se neuvádějí v originálních titulech, nic nenajdete o jejich kritickém souborném vydání atd. Kniha není opatřena věcným rejstříkem ani seznamem použité literatury ani seznamem pramenů. Příliš popularizační překlad díla zabírá mnohdy přesnému vyjadřování. Jakási přednost zmíněného díla tkví v zařazení pokusů — ve skutečnosti o víc nejde — podat přehled filosofického myšlení v š e ch starověkých a středověkých světových kultur proti jednostrannému „západnímu centrismu“, jak říkají sovětská autoři. Pokus však končí spíše zdůrazněním západního, řeckého myšlenkového primátu, protože dialektickému materialismu chybí dost široké pojetí kultury, aby mohl integrálně a především objektivně zhodnotit náběhy filosofického myšlení a světového názoru mimoevropských národů a určit jim místo ve světových kulturních dějinách. Marxismus-leninismus se pokouší v těchto dějinách o jakési zhodnocení tím, že násilně vyjímá z výchoďích světových názorů jenom to, co se mu hodí do jeho krámu, to je: vyjímá pouze materialistické a ateistické prvky. Historický materialismus, jsa sám výhonkem onoho opovrhovaného západního centrismu, není s to vyhmátnout v mimoevropském myšlení právě to, co je typické a co chybí Západu a jeho filosofii, počítaje v to i marxismus.

Autoři si předsevzali zavrhnout „při hodnocení a kritice filosofických názorů minulosti jak nihilismus tak i subjektivismus“ a vycházet z toho, že „dějiny nelze libovolně pozměňovat, že je nelze ličit ani v lepší, ani v horší formě než byly ve skutečnosti“ (19). To zní velmi sympaticky! Jste ale hned zklamáni, protože ona „skutečnost“, o níž se v knize mluví, je ve věčném herakleitovském pohybu. Už Aristoteles upozorňoval na to, že věda nemůže existovat a neustále se měnit. A autoři v tomto bodě řeckého filosofa ani nekritizují (103). Tak místo vědy je českému — a sovětskému — čtenáři servírována propaganda, agitace a politika, o jejíž objektivnosti, kritičnosti a především vědeckosti si uděláme obraz, když si vzpomeneme na její všerejší zdůrazňování filosofické geniality takového **J. V. Stalina** a dnešní její spěch vymazat jméno tohoto diktátora ze svých příruček. (V 1. svazku **Dějín filosofie** se jméno a dílo Stalino vyskytuje jen třikrát.) Poučka o věčném dialektickém pohybu šikovně přikrývá trapně nevědeckou libovůli zpolitizované pseudohistorie, která zachází s dějinnou

*) Státní nakladatelství politické literatury v Praze (1959).

skutečností frivolně jako s amorfním materiálem. Neubráníte se dojmu, že do nebe vychvalované dialektické pojetí dějin filosofie s ekonomickou periodizací historie vůbec a se zásadou o stranickosti vědeckého poznání — že toto vše je úžasným trikem současné vládnoucí nové třídy, která se zbošřuje a připisuje si moc nejen nad milióny lidí v přítomnosti nýbrž i nad pravdou a skutečností minulosti.

Na základě těchto vnitřních metodologických zásad autoři Dějin (Dynnik, Jovčuk, Kedrova, Mitin a další) zacházejí násilně a libovolně s filosofickými soustavami od samých začátků lidských kultur až k počátkům 19. století. Nevytýkám jim, že se neomezují na pouhý výklad a že se snaží o zhodnocení ze svého stanoviska. **Není však vědecké promítat své hodnotící soudy přímo do výkladu filosofického myšlení,** takže čtenář, který nezná předem dějiny filosofie, nemůže rozeznat filosofický názor třeba takového Descarta od názoru marxistických historiků na Descartovu filosofii. Silácké, emotivně zabarvené vyjadřování a neustálé citování Marxe, Engelse a Lenina jako dějepiseckých autorit — ale též uvádění názorů Thoreze a Togliattiho —, a úplné mlčení o největších historických filosofie konkrétně osvětluje podstatnou slabinu tohoto díla. Seznam detailních nedostatků, nepřesností a pozitivních omylů by byl dost dlouhý, kdybychom chtěli být úplní.

Tak třeba neodpovídá skutečnosti, že Platon zavrhoval možnost poznání vědecké pravdy (92). Matematika byla pro Platona přece jen vědou; a je to ona, která tvoří i dnes páteř přírodních věd. Zajímavé je, že přemrštěně negativní hodnocení celé Platonovy filosofie nedovolilo autorům ani slovem se zmínit o jeho „komunistických názorech“ na uspořádání společnosti, zatímco se v knize mluví o obdobných sociologických utopiích třeba takového Campanelly, Tomáše Mora, Fr. Bacona. Rozkošně zní poznámka k ostré kritice, kterou vyslovil Platon na tyranii. Autoři upozorňují, že jde o tyranii starověkou (95), aby snad čtenář nebyl náhodou pokoušen vztahovat Platonovo odmítnutí diktatury i na sovětský režim a tzv. diktaturu proletariátu. Dějiny filosofie vynášejí ovšem Aristotela pro jeho domnělý živelný materialismus (99). Zaměňují ovšem materialismus s aristotelovským realismem a na důkaz uvádějí Leninovu autoritu: „Hřebík zde — »nachází vně« — vně člověka, nezávisle na něm. To je materialismus!“

Jiný hrubý nedostatek tohoto prvního svazku Dějin filosofie tkví v tom, že úmyslně mlčí o vzniku křesťanství. Ať už autoři hodnotí křesťanství jakkoli, neměli jako historikové přejít mlčením dějinný fenomen, který vtiskl nesmazatelné intelektuální a mravní vlastnosti celé západní kultuře a v jehož ovzduší a v dialogu s ním vyrostla nejedna filosofie. Celé křesťanské filosofii od 2. až do 15. století autoři věnují 16 stránek, kdežto třeba takovému v podstatě bezvýznamnému, římskému filosofu-básníku T. Lucretiu Carovi věnovali 8 stránek; tedy polovinu toho, na co směstnali 13 století evropského myšlenkového dění. Ale i tak oněch 16 stránek se přímo prohýbá pod historickými nepřesnostmi a sofistickými podáními. Není pravda, že Tertulián je „církvním otcem“ (243), ani nelze o něm tvrdit, že popíral hodnotu rozumového poznání. Výklad filosofie sv. Augustina je naprosto dětský a neúplný (243). Sv. Anselm bývá sice pokládán za prvního scholastika, ale nikdy nemůžeme tvrdit, že je nejdůležitějším představitelem scholastické filosofie (245). Jeho ontologický důkaz existence Boží ovšem autoři zcela zkomolili. Zkreslili i středověkou filosofickou dis-

kusi o universáliích (obecninách) (246), která neměla jen dva póly, jak píše autorůi Dějin, nýbrž čtyři. Fanatická jednostrannost a filosofická demagogie dostupují vrcholku, když jde o shrnutí soustavy Tomáše Akvinského: Lev XIII. jej neprohlásil za „jedinou pravdu“ (249). Tomáš nenapsal „několik sum“ nýbrž jen dvě. Autor, který jej vykládá, nepochopil dialogickou stavbu a životnost scholastického artikulu pod zdánlivou strnulou a stereotypní formou. Nedostatek historického pohledu se jeví i v tom, že se nikdy nedovíte o Tomášově aristotelismu, o nových latinských překladech přímo z řeckých originálů Aristotelova díla, o reformním hnutí mendikantů, o Tomášově vylčení a diferenciální stavebnosti různých druhů poznání, jako třeba jsou víra, teologie, filosofie, přírodní vědy. Pochvalně se zmiňuje autorský kolektiv o Duns Scotovi, protože „se ptal na možnost myslící hmoty“ (253). A tak koneckonců si uděláte dojem, že „prohlásila scholastická veteš středověků“ (256) v dialekticko-materialistickém podání ukazuje na vetešnickou metodu marxistické historiografie.

Třebas promineme Dějinám filosofie mlčení o Tycho de Braheovi anebo o kněžství Mikuláše Koperníka, nemůže se nedít tomu, co říkají o Galileovi, Bacanovi a Descartovi. Chci jen upozornit na nekritické — a někdy i rozšířené v západní historiografii — přehodnocení významu Francis Bacona. Autoři ovšem citují opět jen Karla Marxe, podle něhož „skutečným praotcem... veškeré moderní experimentální vědy je Bacon“ (315). Uvádějí dále rétorickou nadsázku A. I. Gercena: „Bacon, jako Kolumbus, objevil ve vědě nový svět... po něm začíná práce, neúnavné obětavé pozorování a svědomité, úsilovné bádání“ (tamtéž). Skutečným zakladatelem moderní zkušenostní přírodovědy je Itál Galileo Galilei. A je to také Galilei, který zrevolučinoval epistemologickou stavbu fysiky a tak podmínil její úžasný vývoj. Bacon byl obratným politikem a pronikavým sociologem moderního experimentálního vědění. Vytužil společenský a technologický význam přírodních induktivních věd, nepodařilo se mu však proniknout k podstatě jejich matematických metod. Sám nezanechal hlubších stop na vědeckém poli. Jeho Nové organum zůstalo nedokončeno a vyústilo ve spleť nepřehledných pouček o instancích. Bacon tužil tento svůj nedostatek a říkal o sobě, že „bucinator tantum, pugnam non in eo“. Zůstal na prahu moderní zkušenostní vědy, kdežto Galilei do ní přímo vstoupil. Pro písánské učenice vědecký experiment, organizovaný s přesností matematická, tvoří nejdůležitější část vědecké pokusné metody. Je to opravdu odvážné a aktivní přinucování přírody, aby prozradila své zákony. U Bacona jde spíše o odposlouchávání. Anglický filosof byl advokátem. Jeho induktivní tabulky připomínají spíše soudní protokol než vědecký pokus. Největší překážkou v Baconově úsilí o vytvoření moderní vědecké metody je jeho lpění na kvalitativně eidetickém nazírání na přírodu a nepochopení významu matematiky. Galileimu se podařilo vyemancipovat přírodní vědu z nerovného svazku s filosofickou kosmologií a vtisknout jí do srdce kvantitativní a matematisující postup.

Descartovi vytýkali autoři metafyzičnost. Ztotožňují ovšem jeho metafysiku s nadpřirozenem. Pro Descarta metafysické základy přírodních věd patří zcela nutně a evidentně do přirozeného řádu a vstupují do stavby přírody. Je také Marxovou iluzí (337) tvrdit, že Descartes „svou fysiku úplně oddělil od své metafysiky. Uvnitř Descartovy fysiky je hmota jedinou substancí, jediným základem bytí a poznání“. Právě tento poslední názor

„Dějiny filosofie“ ilustrují vědeckou úroveň tzv. Filosofického ústavu Akademie věd SSSR. Snad jednou dočkáme se i Dějin filosofie pražského Filosofického ústavu ČSAV.

(N) Letos v zálř se dožil šedesátin největší český soudobý básník Jaroslav SEIFERT. S jeho bohatým lyrickým dílem zůstane navždy spojena osobní statečnost, se kterou se dovedl na II. sjezdu Svazu československých spisovatelů v dubnu 1956 postavit za uvězněné české básníky a spisovatele a žádat jejich propuštění.

Z bohatého Seifertova díla přetiskujeme báseň „**Semlinská lípa**“, kterou věnoval rektoru Karlovy university Josefu Pekařovi v den jeho pohřbu. Báseň byla později pod titulem **NÁVRAT** přetištěna v řadě sborníků.

Semtínská lípo, právě dnes by měla
v každém tvém květu zabzučeti včela,
dnes-ano právě dnes-by měli zpívat ptáci,
a jeden básník, prsty na struně,
pomýšlet by měl na kasaci.

A právě dnes v hospodu pod Kostí
měla by přijít z kraje mládež všecka
a nejlepší kapela sobotecká.
I starý šenkýř než je pohostí,
než počne tanec, než se ozvou plechy,
vyvěsít by měl prapor se své střechy
a řeč si schvátat k téhle slavnosti.

Ať všechna světla v celém kraji hoří
a fanfáru ať někdo z vesela
dnes večer chutě spustí na nádvoří —
beztak už tady dávno nezněla.

Pan profesor se vrací k svému kraji
opásán šerpou — smrt mu utkala ji.
Však ještě dnes ho nutno uvítati,
dnes naposled a dřív, než půjde spát
pod stromy milené, v podklad vesnický,
neb právě slíbil lidem rukou dáním
i svému kraji,
lesům, hradům, stráním,
že tentokrát zůstane navždycky!

«Dějiny KSČ»*)

Jde o mimořádnou knihu. Mimořádnou například nákladem, který už v prvním vydání dosáhl 150.400 výtisků v češtině a slovenčině. Takový náklad je neobvyklý i ve větších státech než je 13 a půlmilionové Československo. — A co hlavně nesmíme přehlédnout: „Dějiny KSČ“ nejsou 704 strany jen leč jakého textu; je tu stanoveno oficiální znění některých úseků 40leté historie Komunistické strany Československa, nově určen poměr k některým osobnostem komunistického hnutí. Je tu, řečeno stručně, přelumočena generální linie KSČ, platná před 22. sjezdem sovětských komunistů.

Právě proto, že jde o tolik, že jde o určení hlavních směrů politiky strany, která si v Československu přisoudila ústavou z července 1960 „vedoucí úlohu“ — je třeba této knize věnovat velkou pozornost. Rozsah tohoto časopisu a koneckonců i jeho poslání nedovolují věnovat „Dějinám KSČ“ podrobnou, analytickou studii. Snad bude stačit několik poznámek, aby si čtenář mohl udělat obrázek, jaké zajímavosti tato kniha přináší.

*

Zajímavá sama o sobě je historie vzniku „Dějin KSČ“ a pak ovšem osoba „vedoucího autorského kolektivu“ Pavla Reimana. —

Na dějinách strany se začlo pracovat v roce 1955**.) V únoru 1957 vyšly. — „v omezeném nákladu jako diskusní materiál“ — takzvané these učebnice dějin KSČ, jejichž účelem „bylo vytvoření základny pro napsání učebnice dějin KSČ“. — V červnu téhož roku (1957) jednal ústřední výbor strany o problémech ideologické práce. Jednal asi, jak si můžeme doložit dnes, pod určitým vlivem oněch událostí v Kremlu v červnu 1957, jež nám nyní na 22. sjezdu KS Sovětského svazu popsali Chruščov et consortes, ličice „boj s protistranickou skupinou“ Molotov a spol. Ústřední výbor KSČ rozhodl zbavit these učebnice dějin „nánosu popisnosti a dogmatismu“ — a již půl roku po prvním jejich vydání vyšlo v říjnu 1957 „k posouzení a dočasnému používání“ vydání druhé, opravené. Vedoucím redaktorem „thesí“ byl dlouholetý ředitel Ústavu dějin KSČ Jindřich Veselý, nedávno odsunutý do funkce velvyslance v Sofii.

Dát dohromady dějiny (kterékoliv) komunistické strany není snadnou záležitostí, jak si jistě uvědomí každý, kdo i jen z velké dálky přes denní zpravodajství novin a rozhlasu sleduje vývoj za oponou a v enklávách, jež si vytvořily komunisté žijící mimo sovětské soustátí. Vyznat se v té směsi různých úchylek, slepenci pravých a nepravých názorů a kultů, to není úkol pro objektivního historika, ale pro všemi mastmi mazaného aparátčíka-propagandistu. KSČ našla tohoto muže v Pavlu Reimanovi.

*) Vydalo Státní nakladatelství politické literatury v Praze, 1961.

**) Údaje citované v tomto odstavci čerpáme z předmluvy k publikaci Státního nakladatelství politické literatury „Přehled dějin Komunistické strany Československa — These“, vydané v Praze v říjnu 1957.

Podle informací, které jsou o něm k dispozici, pochází Reiman z Brna a s komunismem přišel po prvé do styku na začátku dvacátých let v Lipsku. Později pracoval pro německý komunistický tisk v ČSR; v roce 1929, kdy vedení KSČ převzala skupina mladých bolševiků kolem Klementa Gottwalda, dostal se Reiman (tehdy ještě Paul Reimann) mezi stranickou prominenty. Patřil k těm nejradiálnějším a již v roce 1929 se s novým vedením dostal jako „ultralevý“ do konfliktu. Včas však přednesl „sebekritiku“, byl vzat na milost a pověřen sepsáním prvních a do letošního roku jediných dějin strany, které vyšly v roce 1931, psány německy, pod názvem „Geschichte der KPTsch“.

Válku strávil Reiman — stranické prameny ho nazývají „teoretickým pracovníkem“ — v Londýně, kde podobně jako po osvobození v Československu pracoval více-méně ve stínu. Po únorovém puči se však stal velmi vlivným mužem agitpropu, agitačně propagačního oddělení KSČ. Záznamy ze zasedání ústředního výboru Svazu československých spisovatelů, které se konalo v lednu 1953, a potom projevy řečníků II. sjezdu Svazu čs. spisovatelů v dubnu 1956 odhalují Reimana jako aparátčíka, který například „potlačoval vydání Bezručových Slezských písní a děl Fráni Šrámka a nemaje potuchy o slovenské literatuře, neomaleně do ní zasahoval“. Jaroslav Seifert pravil na spisovatelském sjezdu: „Po roce 1948 zasedal nad českou literaturou člověk, který neuměl česky a který rozhodoval o osudu českých spisovatelů a českých knih...“

Po čístce, která předcházela a pak provázela případ Slánský, byl Reiman, jeden z nejdůležitějších pomocníků padlého generálního tajemníka, nějakou dobu zase jednou v ústraní, ve stínu. A nyní se tedy slavně vrátil, jako „vedoucí autorského kolektivu“, který jménem „Ústavu dějin KSČ za spolupráce s katedrami dějin KSČ Vysoké školy stranické a Institutu společenských věd při ÚV KSČ“ připravil „Dějiny Komunistické strany Československa“ k nejnovějšímu, k prvnímu českému a slovenskému vydání.

Úvodem k 11 kapitolám, které tlumočí názory dnešního vedení KSČ na historii dělnického hnutí u nás v letech 1844—1960 je řečeno, že tento první ucelený výklad „nemůže ještě vyřešit všechny problémy“, bude prý časem „zdokonalován“.

Jsme již dneska zvědaví, jak bude například „zdokonalen“ (či „přehodnocen“, jak taky říkají komunisté) výklad Stalinovy role v bolševickém hnutí všeobecně a v poměru ke KSČ zvláště.

*

„Dějiny KSČ“ byly napsány v mezidobí pěti let od 20. do 22. sjezdu sovětských komunistů a obráží se v nich váhavý postoj KSČ k destalinizaci, která v této době tak výrazně zasáhla například do vývoje v Polsku a v Maďarsku.

Opatrně, ale přece je J. V. Stalin pochválen za „hluboký marxistickoleninský rozbor“ příčin krize, kterou procházela KSČ v polovině dvacátých let (str. 220—221). Jde o známý Stalinův referát „O pravé úchylnosti v KSČ“, který byl přednesen na plánu exekutivy Komunistické internacionály na jaře 1925, po němž byli zakladatelé strany a tehdejší vedoucí pracovníci KSČ (např. dr. B. Šmeral, A. Zápotocký, později B. Jílek, V. Bolen) při-

nucení k postupnému vyklizování pozic, jež pak v únoru 1929 převzali stoupenci stalinských metod v čele s Gottwaldem. —

„Dějiny KSC“ připomínají, že začátkem března zemřeli J. V. Stalin a Klement Gottwald: „Celá naše strana a drtivá většina našich národů cítily jejich odchod jako těžkou ztrátu.“ A pokračují: „Práce J. V. Stalina, kterou jako vedoucí funkcionář Komunistické strany Sovětského svazu vykonal pro národy SSSR i pro mezinárodní komunistické hnutí, byla i přes záporné rysy, jež se v souvislosti s kultem osobnosti objevily v metodách jeho práce zejména v posledních letech jeho života, velická“ (str. 583).

XI. kapitola „Dějiny KSC“ začíná líčením 20. sjezdu KSSS; hovoří se o „mimořádném významu kritiky kultu Stalinovy osobnosti“, a i tu, ve výčtu Stalinových chyb najdeme jeho chválu: „Výstavba (socialismu) v SSSR) vyžadovala vypětí všech sil, železnou disciplínu a nejvyšší bdělost vůči nepřátelům a přímo si vynucovala vysokou centralizaci vedení a dočasná omezení demokracie. Sovětský svaz za těchto velmi těžkých podmínek jako první země na světě socialismus vybudoval. Velkou zásluhu na tom měl i J. V. Stalin...“ (str. 609).

Dnes, po 22. sjezdu KSSS, po Chruščovově kousku se Stalinovou mrtvolou, je takovéto hodnocení bývalého Velkého Bratra — domníváme se — pro KSC neúnosné. Velmi nápadně se podobá názorům albánských komunistických disidentů a velmi připomíná chování stoupenců Mao Ce-tunga.

*

Vysoce zajímavé jsou nové „Dějiny KSC“ v popisu případu Slánský. V listopadu tomu bylo deset let, co byl tento všemocný muž ve straně a po únoru 1948 i ve státě zatčen, a bylo tomu devět let, co byl odsouzen k smrti a popraven. Pamatuje se, že se tehdy hovořilo o Slánském „služebníku buržoazie“, Slánském, který byl „agentem imperialistů“, špiónem, velezrádce atakpodobně. Všechna tato obvinění se ztratila, v „Dějínách KSC“ je už nenaleznete. Právě se jen — a je v různých obměnách na různých místech opakováno —, že Rudolf Slánský „šel cestou umrtvování politického života, že opouštěl třídní zásady ve stranické kádrové práci“.

„Tato protistranická sektářská politika výstavbu socialismu vážně poškozovala. To vše bylo, jak komise ústředního výboru později po novém setření potvrdila, součástí jeho plánů směřujících k uchopení moci ve straně a ve státě. Pokračování v této nebezpečné a zločinné politice bylo Slánskému a jeho společníkům znemožněno. V listopadu 1951 byl zatčen a o rok později odsouzen“ (str. 578).

Všimněme si, že není řečeno, k jakému trestu byl odsouzen. Všimněme si, že takto nově formulovaná obžaloba Slánského a nejménovaných společníků není nepodobná tomu, co jsme nyní slyšeli z Moskvy na adresu Molotova, Malenkova, Kaganoviče a ostatních z „protistranické frakční skupiny“. Není vyloučeno, že si dnes Novotný, muž, který se po Gottwaldově smrti uchopil moci jak ve straně tak ve vládě, vykonstruuje s pomocí šikovných „historiků“ strany z případu Slánský svoje osobní zásluhy v boji proti „protistranickým frakcionářům“, proti stalinským metodám. Byl by to odvážný veletoč od muže, který se dostal k moci a udržuje se v ní právě těmi tvrdými, bezohlednými metodami, „cestou

umrtvování politického života" řečeno v terminologii Dějin — ale koneckonců u komunistů nejsou obraty tohoto druhu neznámé.)*

*

To jsou po zběžném prolistování prvních „Dějin KSČ“ ty podle našeho názoru nejzajímavější poznatky. Nebo líp, přesněji řečeno ty, na něž jsme chtěli upozornit nejdříve, neboť mají určitý vztah k problémům, které dnes zatěžují hlavy Komunistické strany Československa. — Před krátkou dobou se sekretariát ústředního výboru KSČ přestěhoval z paláce u Prašné brány na nábreží do budovy předválečného ministerstva železnic, která byla pro stranickou prominenci zvlášť renovována. Soudruhům stačí otevřít okno a nemohou nepřehlédnout obludnou Stalinovu sochu, která tam byla v letech 1950—1955 postavena, podle tehdejší verze „na věčné časy“. Kam s ním? Kam se stalinismem, který je tím jediným „učením“, jež hlavy KSČ kdy opravdu pochopily a uznávaly a praktikovaly? Ze tomu tak bylo, to, mimochodem, „Dějiny KSČ“ velmi dobře v hlavních kapitolách dokazují.

*) Článek byl psán před zasedáním ÚV KSČ ve dnech 15.—17. listopadu 1961, na němž Antonín Novotný onen „veletoč“ skutečně provedl. Pozn. redakce Archy.

Libuše Rybničková (Mexiko):

MORAVA

Mojí vytouženou zemí je Morava,
kde jaro s létem si ruku podává,
kde vltř na podzim vane ze strniska,
kde děti pečou brambory u ohniska.
Nejkrásnější je českomoravská krajina,
když v zimě ji hálí sněhová peřina,
když rampouchy visí ze smrků jak svíce,
když mráz mrazí a chladem zebou líce.
Nejkrásnější řeka je řeka Oslava,
tak melancholická a temně modravá,
tak tesklivý stín má i v horkém létě,
tak ochotně ve svém klínu obejmě Tě.
Nejkrásnější kout je u nás na zahradě,
tam první fialka zavoní na jaře,
tam má babička sedala na lavičce,
tam uspávala mé děcko při písničce.
Mojí vytouženou zemí je Morava,
kde pták letí na jih když oseň nastává,
kde klasy se tyčí v slunci jak nože,
kde hvozdy se vlní jak rozbrázděné moře.

Komunistické rozpaky nad Konstantinem Bieblem

Dne 13. listopadu 1961 bylo tomu 10 let, co vyšly tehdejší Lidové noviny a jiné tiskoviny v Československu, s velkou, smutečně orámovanou podobiznou. Byla to pro široké čtenářské vrstvy málo známá tvář. Pod ní v černém rámečku, stálo:

»Svaz československých spisovatelů oznamuje bolestnou zprávu, že v pondělí 12. listopadu 1951 zemřel náhle, po delší chorobě, člen jeho předsednictva, vynikající český básník Konstantin Biebl, stár 53 let. Narodil se ve Slavětíně u Loun 26. února 1898. Zapálen ohněm Velké říjnové revoluce vstoupil do literatury v památných letech dvacátých po boku svého věrného druha Jiřího Wolkra, přinášeje si s sebou citlivý a láskyplný poměr k prostému pracujícímu člověku. Svou oddanost dělnické třídě vyjádřil i tím, že vstoupil roku 1922 do Komunistické strany Československa a zůstal jejím věrným členem až do své smrti. Jeho verše dojmají čistotou i statečností citu. Reagoval v nich na zločiny, kterých se dopouštěla česká buržoazie proti bojující dělnické třídě. Tato hluboká vroucnost, spojená s láskou k člověku proniká všemi jeho knihami, v nichž se obráží problematika české literatury posledních desetiletí. Osvobozující vliv rodící se socialistické společnosti zapůsobil i na útlou a křehkou Bieblovu poesii, která se v poslední jeho knize „Bez obav“ rozšířila a zesílila v mohutný básnický nástroj, promlouvající k širokým masám čtenářským. Konstantin Biebl padl uprostřed boje, stojí v první linii zápasu za socialismus a mír. Československé literární spisovatelé a všichni náš pracující lid, ztrácejí v něm velkého básníka a soudruha čistého charakteru a nesmírné prostoty a skromnosti. Čest jeho památce. Podepsaní zleva do prava: Václav Pekárek, Marie Majerová, Jan Drda.«

Zvolili jsme formu tohoto deset let starého smutečního oznámení — místo obvyklého životopisu, který se obvykle připojuje k výročním významným literárním úmrtím. Je si také těžko představit logičtější východisko k výročí smrti, jejíž temné okolnosti nutí, aby se co největší místo ponechalo řeči dokumentů, v tomto případě ostatně velmi výmluvné, a co nejmenší místo dohadu či soudu. Přesto, že se clona nad Bieblovou smrtí poodhrnula za uplynulých 10 let několikrát, nebyla ještě o ní řečena celá pravda, při čemž z toho, co bylo řečeno, jasně vyplývá, že nejde o diskretnost k osobnosti mrtvého básníka — ale o diskretnost vůči živým, přesněji o diskretnost vůči společenskému systému, k němuž se Konstantin Biebl, jak ve smutečním oznámení zmíněno, po desítkách a až do svého konce hlásil — a jehož se přece stal — uštvanou obětí.

V příštích číslech Lidových novin vycházely básně Bieblových soudruhů a přátel a také otisk části dopisu, který zesnulý básník ještě na jaře svého osudového roku 1951 psal redakci pražského „Nového života“, jehož redakce ho požádala o některé verše z jeho sbírky „Bez obav“. V tom dopise čteme:

»Tato kniha je teprve mostem k tomu, co přijde. Nefixuji — nepřeskakuji. Jdu svou vývojovou cestou k realismu dvacátého století, k socialistickému realismu... To hlavní — bolševické srdce — mám. A bolševickou

nenávidí k imperialismu všeho druhu také. To jsou dva póly mé budoucí práce. Jsem teprve na poloviční cestě k tomu, co ve mně dozrává... Jen ještě chvíli strpení se mnou... znám oceány, znám kolonie... půjdu proti Americe... vnitřně jsem na to připraven. Dá to však mnoho práce, aby bojovná poesie chytla čtenáře a posluchače za srdce... Pokusím se o to! Se soudružským pozdravem „Práci čest“. Tvůj Konstantin Biebl.»

Pro pozornějšího a podezřívavějšího čtenáře musela být v těchto řádcích obsažena větší část vysvětlení příčin Bieblovy smrti, kterého se mu potom v průběhu několika let dostalo i oficiálně. První komunistické zprávy o tom, že náhlý skon básníkův byla sebevražda, však svalují zodpovědnost na domnělé útoky z ciziny, prý za Bieblovu báseň, v níž požadoval trest smrti pro generála Mac Arthura. Tedy podobná verze, jaká se vynořila zřejmě z týchž pramenů — po smrti Jana Masaryka. Už 24. května 1952 přináší Literární noviny jiné vysvětlení. Citujeme:

»A tohoto složitého, těžkého a bolestného často přerodu, kdy umělec svlékl starou kůži, která mu byla těsná a nová mu ještě nenarostla, tohoto přerodu využila sektářská klika, aby umlčela, znechutila a odpudila tyto umělce. Využila období, kdy umělcovo nitro bylo zvlášť rozjito a oslabeno úporným zápasem o nový výraz a zasazovala mu rány na nejcitlivější místa. Pozůstatky starého způsobu uměleckého myšlení jim sloužily ne k tomu, aby je pomáhaly umělcům odstraňovat, ale aby jim podrážely jimi nohy a braly chuť k další práci. Dosažené výsledky třeba ještě s chybami a nedokonalostmi jim nebyly dost „ideové“ a „stranické“, podle jejich svérázných měřítek. Této zákeřné palbě byl vystaven i Konstantin Biebl. Je třeba zastavit se nad tímto rysem záškodnické taktiky na literární frontě, neboť mu padl za oběť jeden z našich největších současných socialistických básníků.«

Tedy nikoliv útoky z ciziny, ale zásahy vládnoucí strany, Bieblovy strany, dohnaly Biebla k sebevraždě. Literární noviny ze 14. června 1952 uveřejnily úryvky z dopisu napsaného Konstantinem Bieblem **před smrtí** Karlu Konrádovi:

»Vzpomněl jsem si na všechna příkoří, která musel snášet Majakovskij!... Nejráději bych si vpálil kulku do hlavy!... Otevřel jsem naplno své bezelstné srdce, lidi mi malují na dveře šibenice, čemuž se směji, ale když něco vyjde z komunistických řad, něco, co ti ublíží, tak najednou poznáš, že tvé srdce z této strany není chráněno, protože jsi tímto směrem ránu neočekával. Jak špatně znají své básníky!«

Důvod této náhlé sdílnosti Literárních novin není ovšem vnitřní, nejde o prostou pohnutku povědět pravdu, ale vnější, politický. 27. listopadu 1951 byl zatčen Slánský a jeho druzi, usvědčení prý z protistátní činnosti. Za rok na to přišly jejich popravy. Náhlá sdílnost ve věci „Konstantin Biebl“ šla na jejich konto. Šla na ně také, když se na sjezdu spisovatelů rozřečnil Nezval, Taufer a jiní. Ale odpověď na otevřené tehda tribuně nedala na sebe dlouho čekat. Milan Jariš pověděl:

»Dejme tomu, že máte pravdu. Že člověka je možno takto uštít. Pak dovolte, abych se zeptal vás, básníkůvých přátel: Kde jste byli, co jste dělali v té době, kdy byl básník raněn nepřiznivou kritikou, vždyť stačilo na příklad, aby Nezval jen kratičkým článkem se ujal básníka, stačilo projevit jen trochu občanské statečnosti na básníkovu obranu a básník by nebyl zůstal sám. Této statečnosti ve vás nebylo a proto dnes ne-

křičte „chyťte zloděje!“ A co více? Pokuste se vžít do situace toho káraného Ivana Skály. Domníváte se, že jen vy jste citliví, že on není, že je mu možno po léta spílat div ne vrahů? Žádám Vás: přestaňte s krevní mstou, abyste sami nebyli označeni za chrtý, kteří uštvali člověka.»

Napadený Ivan Skála mluvil o tom, že „pravda prchla ze sálu a vstoupil do něho zlý mythos, když se mluvilo o Konstantinu Bieblovi. Taufer, Nezval, Slabý prý tohoto případu zneužili k honičce, již bezmála padl za oběť jiný český básník. V příspěvku Michala Sedloně se praví:

»Dovolte, abych při této příležitosti prostě a se vši upřímností žasl nad projevem soudruha Taufera. Mám příliš dobře v paměti jeho inkvisitorské vystoupení nad Bieblou rkví, které spíše než hlubokým pohnutím a odpovědností za smrt básníka bylo naplněno řezavě a studeně nenávisným běsněním proti domnělým původcům jeho smrti, kteří byli označováni za sektáře, vulgarisátory, rappisty, prodloužené prsty Slánského. A nyní slyším, že Biebl nebyl žádná uštvaná laň, že jeho smrt nezpůsobili žádní kritici, schematici, vulgarisátoři. Kdy měl Taufer pravdu — tehdy nebo dnes? Soudruh Taufer má zřejmě privilegium dělat veletoče beze slova vysvětlení, beze slova sebekritiky. Kdo jiný štvál spisovatele domněnkou, že soudruh Biebl byl uštván — domněnkou, pro kterou nyní diy že nekárá soudruha Hrubína? Nebylo to snad také sektářství, když soudruh Taufer na první konferenci o poesii měl koreferát ke Štollovým Třiceti letům české poesie, koreferát, který byl vzorem sekernické práce a udával tón a to v období, které je dnes označováno jako doba barešovského a reimannovského sektářství? Nebyla snad doba, kdy se nám jevily názory a metody soudruhů Bareše, Taufera, Štolla, Reimanna, jako podobné, ne-li stejné?

Není snadné, a nikdo o to ani zvlášť neusiluje, hledat právo a pravdu mezi rozvaděnými stranami. Morálně hodnotit a vážit subjektivní či objektivní cenu jednotlivých disusních příspěvků, pronesených ve věci tohoto básníka, tohoto komunisty, tohoto osudu a této smrti. Jisto je, že povaha posledního příspěvku je taková, že jde nejdál, nebo lépe, nejhlouběji. Slánského ústup ze slávy začal ostatně počátkem září 1951, dva měsíce před Bieblou sebevraždou, ne dva měsíce po ní. Za dva týdny a něco po Bieblově sebevraždě, byl už Slánský veřejně obžalován, zatčen, politicky likvidován. Nelze vinit jen Slánského paušálně za sekyrářství a stalinismus, on přece také nestavěl Stalinův pomník. To už dělali Novotný, Široký, Fierlinger, Barák. Příčiny sebevraždy Konstantina Biebla, ať už jsou v jednotlivostech jakékoliv, mají své hlubší příčiny v samotném systému. V roce 1956, po sjezdu spisovatelů, byly uveřejněny další dopisy, které Biebl psal na sklonku svého života. Koncem roku 1951 se léčil na venkově a dostal dopis od desítkáře své stranické organizace, aby se dostavil do Prahy, na prověrku. V odpovědi Biebl napsal, že již prověřován byl a bylo konstatováno, že se zapojil do boje za mír a oceněna kvalita jeho poesie. Z Bieblovy odpovědi je cítit strach, že má být prověřován znovu, poněvadž proti výsledku první prověrky byly vzneseny námitky. Proto se dovolává na svou obranu všech svých zásluh a svého úzkého spění s komunistickou stranou:

»Nejsem intelektuál — chraň Bůh, jsem jen a jen od jisté doby básník dělníků. Nejsem knižní komunistka...«

Je to dopis štvaného člověka, poznamenaný hysterickým strachem. Z jiného dopisu se dovídáme, co předcházelo:

Byly doby, kdy jsem prchal ze svého pražského bytu. Stále mne tam někdo otravoval. Jedněm nebylo reht, že do noci svitím, druhí kontrolovali každou mou návštěvu. Frantu Einhorna, poněvadž je vysoký a blond, považovali za anglického špiona a měli strach, abych snad nenaletěl. Chtěli v noci poslat policii do mého bytu...

Jak už jsme zmínili, nelze se i při dnešním stavu jeho neujasněnosti nebo vlastně ujasněnosti pokoušet o detailní soud. Ten vynesla a ještě vynese spravedlivá budoucnost. Jedno je jen jisto, že se básník Konstantin Biebl stal obětí systému, který jej básnicky, umělecky i lidsky oklamal a nakonec mu vzal i to poslední co měl — život!

Jan Pražák (Mnichov)

Vzpomínka na arcibiskupa dr. J. K. Matocha

Položili na jeho hrob kámen mlčení, protože si nevěděli rady s jeho tichým odchodem. Nevěděli si rady ani s jeho tichým životem, životem filosofa a dobrého člověka, kterým zůstal dr. Matocha i na prestolu moravského metropolitů.

Sešel jsem se s ním pouze jednou v životě a jen krátce. Ale zůstaly mi v paměti dvě jeho vlastnosti. Hluboký klid muže, zvyklého na rozhovor beze slov s dílem klasických autorů philosophiae perennis. A lidské teplo křesťanské lásky, dobroty a shovívavosti, sálající z jeho kněžského srdce.

Příjemný tichý hlas, slova plynoucí beze spěchu, skromné vystupování, milý — skorem omluvný úsměv. A přitom upřímný zájem o konkrétní lidský detail. Trpělivost plná pochopení a povzbudivá, hřejivá добрota pohledu za malými skly brýlí, když jsme ho jako posledního československého biskupa, kterému se podařilo ještě přijet do Říma, bombardovali v koleji Nepomucenu svými dotazy. Průhledná, snad trochu nesmělá a skorem pedantská přesnost jeho odpovědí, které nás překvapovaly laskavostí a spravedlností vůči nepřítelům, jejichž obětí se měl brzy stát.

To je asi všechno, nač si vzpomínám.

Ani naše exilové časopisy a tiskové kanceláře (Nový život, KNA, RFE a FEP) nepřinesly o arcibiskupovi dr. Matochovi dlouhé nekrology. Kromě životopisných dat (narozen 14. 5. 1888 v Pitíně na Moravě, vysvěcen na kněze 15. 8. 1914, jmenován olomouckým arcibiskupem 23. 3. 1948, posvěcen na biskupa arcibiskupem Beranem 2. 5. 1948, zemřel v Olomouci 2. 11. 1961, pohřben v Pitíně 6. 11. 1961) uvádějí všechny citované prameny pouze jeho slavný výrok z roku 1949 na adresu komunistických vládců čtvrté t. zv. republiky: „Dejte nám možnost svobodné rovné soutěže a ukáže se, kdo je lepší, či škola vychovává lepší charaktery, či ideologie ukazuje možnosti lepšího života.“ A dále se uvádí již jen jeho vytrvalý, zásadní odpor proti komunistickému zneužívání Církve a náboženství a tiché mučednictví internovaného a izolovaného metropolitů v olomouckém

24. XII. 0000

A v této noci, tiché a svaté
v chlévě pod palmami
zrodil se Ježíš.
Bílým bílý,

černým černý,
protože bolest barvu nemá
Tichá noc — svatá noc
Pro všechny...

Úryvek z poémy **Africké vánoce** ze sbírky „Jižní Kříž“.

arcibiskupském paláci, přeměněném na ponižující koncentrák pod pláštěm zlaté klíčky.

Chci se však vrátit ke své vzpomínce. Filosofové mají být dle tradičních představ silně zatíženi suchopárem. Dr. Matocha rozhodně suchopárny nebyl. Viděl jsem u svých olomouckých spolužáků na Lateránské universitě v Římě, že mají — jako Matochovi bývalí žáci — o filosofii trochu jiné představy než my, kteří jsme ji studovali celou až v Římě. Chápali ji velmi životně a jen dost těžko se smířovali s abstraktním způsobem našich římských přednášek. Jejich učitel jim zřejmě dal něco z té své nedefinovatelné hřejivé konkrétnosti, kterou potom marně hledali v suchých scholastických traktátech. Dnes, s odstupem skorem 15 let, chápu, že se na mezinárodním, skutečně katolickém (t. j. všeobecném) římském universitním fóru nedá dělat křesťanská filosofie do detailů konkrétního života. Že je nutné omezit vyučování na předkládání a důkladné vykládání základních principů a ponechat pak studentovi povinnost, aby tyto zásady aplikoval na svou konkrétní národní, kulturní a snad i osobní skutečnost. Prof. dr. Matocha svým studentům tuto práci ušetřil, protože — hlavně po roce 1945 — měl možnost mluvit na Cyrilometodějské fakultě v Olomouci k velmi homogennímu posluchačstvu, k lidem spojeným společným jazykem, kulturou, zájmovou oblastí — a snad i tím milým moravským lokálním patriotismem, který nám Čechům z Čech někdy bývá nepochopitelný, ale rozhodně nám nesmí být směšný. Ale mohl jim tuto práci ušetřit jistě jen proto, že si své římské a pozdější široké theologické a filosofické vzdělání osobně propracoval, promodlil, protrpěl („myšlení bolí“) a prosytil křesťanskou dobrotou a láskou, která ví, že ve skutečnosti konkrétně neexistuje nějaké abstraktní lidstvo, které prý trpí, bojuje nebo nebojuje, pokrokově se vyvíjí nebo nevyvíjí a dokonce prý spěje něčemu vsříct (buď lepšímu zítřku nebo tragické katastrofě), nýbrž jen a jen člověk: ty, já, se svými palčivými maličkostmi, kterým se říká bolest a radost, štěstí a neštěstí, osobní odpovědnost před Bohem a tragická nutnost stálé svobodné volby, vítězství a porážka na prosaickém bitevním poli vlastního svědomí, láska a hřích, život a smrt — to vše nepříjemně konkrétně promítnuto do rozměrů vysloveně osobní věčnosti v osobním Bohu — nebo bez Něho!

Je těžké spojit hlubokou theorii s osobní a skorem malichernou praxí denního života. Je však i těžké snažit se o rozmach myšlení a neupadnout do mravní malichernosti v tom horším slova smyslu. Dr. Matocha to dokázal. Chtěl bych k upřímnému „Requiescat in pace“ dodat i skromné „Vivant sequentes“. Jen pokornou, drobnou a snad i neznámou práci mužů, jako byl dr. Matocha, poroste poklad naší národní kultury.

Revisionistické tendence v současné čs. literatuře

V dubnu 1955 v rozhlasovém interview zdůraznil akademik Jan Mukařovský, ředitel Ústavu pro českou literaturu ČSAV, že se ukončuje první svazek Dějin české literatury, který pod jeho redakci má brzy vyjít — trvalo to další čtyři roky než ohlášená kniha vyšla. Zachycovala období starší české literatury až po barokní epochu, druhý díl, který vyšel loňského roku, si všímal písemnictví národního obrození do roku 1848. Tyto dvě publikace jsou dosud jediná žen literárně-historické vědy po komunistickém puči v roce 1948 — těch několik literárně-historických pamfletů Štolla, Pachtý, Burianka či Štefánko všímajících si jen dílčích úseků literárně-historických, nebo jen určitých literárních forem (poesie, divadla atd.) nelze brát notoricky vážně.

Komunisté od roku 1948 připravovali stále vydání dějin písemnictví, které by zachytilo literární tvorbu od nejstarších dob až po současnost, ale nikdy tento plán nemohli uskutečnit — zabraňovala tomu jednak kádrová politika strany, která způsobovala „vylučování řady autorů z písemnictví“ (Seifert), podle Burianka TVORBA do roku 1952 vydala nejeden literární zatykač; jednak stále se opakující přehodnocující akce. (Případ Capek, Durych atd.) Pokud se někde probíraly dějiny české literatury, tak se ve těch hodinách probralo české písemnictví od Dalimila až po mladofrontovní frézismus a údernictví. Tento fakt se obejde bez dalšího komentáře.

Ve stejné době, kdy v Chicagu vyšla anglicky Kratochvilova druhá část *Československé literatury v letech 1948—1960**, vyšly v Praze krátce po sobě dvě drobné publikace se stejnou tematikou Buriankova „Současná česká literatura“ — určená spíše jen pro studijní a školní potřeby a „15 let české literatury“ Jana Petrmichla — kniha komunisty sice významaná a vydaná již v druhém vydání, neliší se však ve svých nevědeckých závěrech i metodě práce a především pak v politicky zahrocených útocích (např. na Jana Zahradníčka, Kamila Bednáře a Václava Cerného) od pamfletů éry dogmatismu a literárního likvidátorství (1948 až 1954).

Jan Petrmichl, pracovník univerzitní knihovny v Praze a pozdější literární kritik Rudého práva si vysloužil partajní ostruhy především nekritickými stranickými útoky na čs. literární revisionisty, kniha je napsaná výhradně jen z hledisek strany, čímž zužuje se její tematická náplň a svobodné kritické hodnocení, což je nejjasněji vidět v zachycení období od května 1945 do února 1948. Nekomunistické autory Petrmichl prostě nezná ať se již jedná o A. C. Nora, Jakuba Demla nebo třeba dožívajícího Jiřího Karáska a nebo o komunistické básníky, které strana vyloučila (např. Kolář), rovněž tak historické období II. Sjezdu čs. spisovatelů v roce 1956 obchází několika partajně zahrocenými poznámkami a polemikami. Právě z těchto hledisek vyvstává význam Kratochvilovy publikace, neboť

*) Dr. Antonín Kratochvil: Notes and Materials to the Development of Czechoslovak Literature under Communism. Part two: Revisionism and Liquidation in Czechoslovak Literature 1957—1960, Chicago 1960.

přináší nejen obsáhlý rozbor druhého sjezdu čs. spisovatelů, ale věnuje pozornosti nekomunistickým básníkům a především uvězněným spisovatelům.

Nicméně kritiku o této důležité publikaci musím začít negativním zjištěním (těžko pochopitelným), že vydavatelstvo "Czechoslovak Foreign Institute in Exile" vydalo nejprve druhý díl, který zachycuje období od roku 1957 až 1960 — tedy období revisionismu v literatuře a jeho likvidace. Kratochvilova publikace — první tohoto druhu vůbec — je ještě handicapována tím, že není jednoduché najít postup a metodu práce při zachycení a charakteristice „literární přítomnosti“ — při rozboru posledních třinácti let nelze použít běžné metodologie literárně-historické i když Kratochvil se snaží dokázat, že revisionismus v čs. literatuře je obdobím ukončeným a prakticky již neopakovatelným. Zda má pravdu se ukáže nyní po XXII. sjezdu KSSS. Jak jsem již zdůraznil, nebylo pro zachycení této omezené vývojové fáze dosud „žhavé aktuality“ snadné najít progresivní pracovní postup. Snad určitá obava před předimenzovaným subjektivismem vedla autora k tomu, že zvolil metodu krátkých komentů a delších charakteristických ukázek a typizovaných citátů, aby závěrečný soud si čtenář utvořil sám — metoda jistě pro zhodnocení určitého období čs. literární přítomnosti správná, ovšem vyžadující čtenáře nejen vyspělého, ale předem obeznámeného s materií. V tomto autorově požadavku na čtenáře vidím druhý částečně negativní rys této publikace. Těžko bych ovšem odpovídal na otázku, jakou vlastně metodou toto období zpracovávat, aby se člověk vyhnul metodám komunistických „literárních historiků“, kteří podle příznání Milana Jungmana bojí se osobního přístupu k práci a nikdo se jim nesmí divit, neboť jejich „strach před subjektivismem má v literární kritice a historii velké oči a bere kritikům i jejich osobnost“. Dále uvádí Jungman, že např. Milan Kundera, aby mohl napsat, že jeho neobyčejně podnětná kniha o Vančurově cestě za velkou epikou je výrazem „mého velmi osobního pohledu“, musel nastavit případným obviněním ze subjektivismu štít, dvou vět: „Nejsem literární historik. Jsem konce-konců literární praktik.“*)

Tímto citátem chtěl jsem naznačit, jak Kratochvilovi bylo mnohdy velmi těžko vyhmátnout charakteristický citát pro určitý literární úsek a obor, neboť většina komunistických autorů dělá vlastně cenzuru svých myšlenek a pak napsaných závěrů sama. Obrazně řečeno slovy jednoho nového uprchlíka „každý má svého malého estébáka někde poblíž své hlavy“. Jen neobyčejně bohatá znalost a sečtělá možnost umožnila Kratochvilovi dokonalý výběr pramenů — zde vidíme, že autor soustavně léta zpracovával nejen knižní novinky komunistické literatury a literární teorie, nýbrž i komunistický literární tisk. Tento první závěr shrnul bych asi takto: Jednotlivé vývojové tendence v literatuře řízené diktaturou ústředního výboru komunistické strany zachytil Kratochvil vědomně nikoliv souhrnou mosaikou celé literární produkce, nýbrž jen v jejích typických projevech a charakteristických úsecích lišících se od běžné komunistické praxe.

*

Kratochvilova důsledně historická metoda respektování chronologie se nejlépe uplatňuje v celkových charakteristikách — byť velmi stručných —

*) Literární noviny č. 2/1961.

určitých meziobdobí (např. stranická likvidace pozůstatku II. Sjezdu čs. spisovatelů až k Celostátní konferenci Svazu v březnu 1959). Právě při těchto charakteristikách poukazuje autor, že nevidí literaturu jen v akcích Svazu čs. spisovatelů, v knihách, nýbrž i v časopisech, dokonce i v jednotlivých básních otištěných v novinách, mnohdy na okraji literárního dění, ale přece výrazně charakteristických. Historická metoda a důsledný výběr pramenů způsobil, že vidíme v komunistické literatuře po roce 1956 určitou vývojovou fázi a tím dostáváme odpověď na otázku revisionismu a jeho likvidace v čs. literatuře víceméně definitivní. Přesahovalo by rámec této recenze, vysvětlovat typické znaky revisionismu v českém a slovenském písemnictví, Kratochvíl správně podotýká, že revisionismus (marxistická revize kulturní politiky strany) má řadu samostatných namnoze odlišných prvků od doby „tání“ např. v Polsku. Za výchozí „celkovou“ charakteristiku revisionismu uvádí Kratochvíl definici Lva Hanzely otištěnou ve Slovenském filosofickém časopise č. 1/1959: „Revizionismus je sústavou protimarxistických »teoretických« náhľadov — neustále sa vyvíjajúcich a nadobúdajúcich v rôznych obdobiach odlišné formy, vždy však príbuzných a nesúcich pečať buržoáznej ideológie toho-ktorého obdobia — ktoré sa objektívne pod kepienkom »marxizmu« alebo »socializmu« snažia revidovať základné poučky marxizmu-leninizmu, prispôbiť učenie robotníckej triedy záujmom buržoázie. Revizionismus sa týka všetkých teoretických otázok... Je špecifičnosťou — ako zvlášťnej formy buržoáznej ideológie — je, že pôsobí vo vnútri robotníckeho hnutia, že sa ho snaží objektívne podriaďiť buržoáznym náhľadom, zväčša zo zdánlivých pozícií robotníckeho hnutia.“ Z retrospekce 13 let diktatury proletariátu v literatuře, vidíme, že čs. literatura prošla vývojovou spirálou a nejvyššího bodu dosáhla v letech 1956—1958 a pak, pod tlakem ÚV KSČ se musela vrátit k podobným problémům, které měla v době koženého dognatismu a stranických čistek v literatuře. Dílčí pohledy a poznatky vyhmátnuté charakteristickými citacemi, uvedl Kratochvíl do systému, jež má základy pevné a historické. Historická metoda pomíjí jevy druhotné a zachycuje pouze jevy a události pro určitou vývojovou tendenci podstatné, čili na základě vývojově vybraných citátů chtěl vyložit autor sám vývojový proces. Nejvíce si na Kratochvilově práci cením, že se mu podařilo zachytit nejen zápas komunistického aparátu s literárními revisionistickými tendencemi, nýbrž i na vnitřní úpadek samotného socialistického proudu poúnorové české a slovenské literatury.

Na obrazu literární fronty po II. Sjezdu Svazu čs. spisovatelů v roce 1956 a po zákazu „časopisů nahravajících revisionismu“ Května a Nového života a administrativních změn ve vedení Svazu spisovatelů a vydavatelstev, ukázal Kratochvíl hlavní bitvy ideové a umělecké a zde vidím další klad v tom, že literární kritice věnoval mnohdy přednost před rozbořením poesie a prózy. Nedostatkem zůstává ovšem úplné přehlédnutí dětské literatury, dramatu a složek lidové osvěty.

K řadě negativních zjevů v Kratochvilově studii, které jsem uvedl již na počátku, přistupují ještě další, které nejsou ani vinou tak autora, ale především překladatele do angličtiny a lektora vydavatelství. Na řadě míst překladatel nepochopil a nebo přehlédl stylizační obrat a tak místo slovesné umění překládal do angličtiny slovenské umění atd. (např. str. 24) - z čehož vznikla řada komplikací, jelikož je to publikace určená

pro cizince, tak je to «faux pas» zvláště trapné. Další výtka padá ovšem přímo na hlavu autora. Měl jsem možnost vidět Kratochvilovu studii v originále, neboť tvořila základ jeho obsáhlého referátu na Sjezdu Křesťanské akademie v Rohru v roce 1960*). Žádný literární historik v sobě nezapře osobní vkus; určité literární zaměření, určitá literární forma je mu bližší a vyhovuje víc než onen hlavní umělecký proud, kritik má ovšem od pouhého čtenáře umět zařadit každé dílo do literárního vývoje, případně, je-li bezvýznamné, je přejít. Kratochvil násilně všrouboval současnou českou náboženskou poesii, která se stejně jen sporadicky objevuje v několika časopisech katolické církve a ostatních křesťanských církví v dnešní ČSSR — do celkového hodnocení poezie. Prakticky jedinou výjimkou je sbírka K. Bochořáka. V anglickém překladu je tato kapitola podstatně zkrácená, v českém originálu byla ovšem delší. Autor dobře ví, že dnešní náboženská poesie má do katolické poesie před pučem velmi, velmi daleko. Jestliže Zahradniček, Deml, Renč, Kostohryz a řada dalších vězněných znamenala namnoze vrchol českého moderního slovesného umění, pak dnešní náboženská poesie doma — je poesie okrajová i když někdy velmi odvážná a charakteristická. A nakonec jízlivou poznámku — pokud jsem informován, vystoupil mezitím již Miroslav Florian z církve*) (Kratochvil cituje jednu jeho báseň). Při výčtu některých negativních zjevů nechci upřít velký význam této publikace, neboť autor jako první zhodnotil československou literární tvorbu od komunistického puče a postihl zákony jejího vývoje. Dr. Kratochvil probral podstatné a charakteristické rysy tohoto časově ohraničeného úseku a zkoumal je na jednotlivých tvůrčích zjevech a dílech. Všiml si nejen ideového růstu a thematických výbojů, nýbrž i metod administrativních a namnoze policejních komunistického aparátu. Kratochvilova kniha není jen přínosem pro literární kritiku exilu a literární kritické hodnocení písemnictví pod komunistickým diktátem, nýbrž je především protiváhou jednostranného oslavného komunistického hodnocení „vítězství socialismu v literatuře“. Opakuji, Kratochvilova „Československá literatura v letech 1948—1960“ patří do exilového písemnictví a svým objektivním hodnocením staví zrcadlo tendenčně zkresleným a nevědeckým publikacím marxistických propagandistů — kdo se bude chtít objektivně zabývat cestami našeho písemnictví po komunistickém puči, nemůže se bez této knihy obejít, především pro její bohatý dokumentační materiál.

Je jistě velkou zásluhou Československého zahraničního ústavu v exilu, jedné z bezesporu nejsympatičtějších kulturních institucí, které v zahraničí máme, že zatím vedle Křesťanské akademie jako jediná instituce vydává vědecké práce našich exulantů, ovšem chtěl bych doufat, že první díl Kratochvilovy knihy vyjde ještě před zhodnocením výsledků XXII. sjezdu KSSS v literární oblasti u nás... (!)

*) České vydání má vyjít ve sbornících („Studie“), které vydává Křesťanská akademie v Římě.

*) Poznámka redakce Archy: V anglickém vydání, o kterém se v tomto článku jedná, není Florianova báseň vůbec uvedena. Podle čs. tisku např. deníku „Práce“ se vystupování z církve v ČSSR nikde již nehlasí a není rovněž v osobních dokladech uváděno.

Dopisy politických vězňů z koncentračního tábora LEOPOLDOV, adresované ÚV KSČ a členům tzv. Národního shromáždění

Citujeme výňatky z dvou dopisů politických vězňů, které byly napsány ve věznici v Leopoldově na podzim r. 1961 a našly si potom cestu na Západ. O jejich autentičnosti není, dle našeho názoru, třeba pochybovat. Části dopisů, které by mohly odhalit totožnost autorů, jsou z pochopitelných důvodů vynechány.

První dopis je adresován „Ústřednímu výboru Komunistické strany Československa a jejímu prvnímu tajemníku Antonínu Novotnému“:

»Kdybych mohl své řádky adresovat československému lidu, jehož jménem se již léta pokoušíte vystupovat, učinil bych tak. Kdybych se mohl obrátit na všechny lidi celého světa a seznámit je s vašimi činy, neváhal bych ani okamžik, i když vím, že váš hněv by mohl být příčinou mé bezprostřední smrti. Není to však možné; vězeňská censura by můj dopis nikdy nepropustila. Adresuji svá slova proto vám a vašemu svědomí. Buďte sami soudci svých činů. Zamyslete se nad hroznou nelidskostí a bezprávím v nich. Snažte se pochopit člověka, jeho potřeby, jeho život. A dospějete-li k tomu, že ne každý člověk musí být materialista a marxista, že i ten, kdo nesdílí váš názor, má právo žít, projevte i tolik odvahy, abyste se čestně vyrovnali s celou svou minulostí a neproměnili přítomnost v hroznou tragedii a věčnou hanbu lidstva.

Co kdyby ve svobodném světě všichni ti, kdo usilují o vítězství komunismu, byli nuceni žít v takových podmínkách, jako u nás všichni ti, kdo vidí svůj cíl v demokracii? Neprotestovali byste? A co kdyby každý komunista z politických důvodů byl souzen a vězněn tak, jak soudíte a vězňíte vy nás, své politické odpůrce? Neviděli byste v rozsudcích zvlášť a hlubokou nespravedlnost a v životních podmínkách odsouzených krutou nelidskost?

Po komunistickém puči jste mne dali odsoudit „státním soudem“ k mnoha létům těžkého žaláře. A trestný čin? Vnitřní potřeba spravedlnosti a lidskosti, potřeba těch svobod, jež jsou obsaženy v deklaraci o lidských právech a v každé demokratické ústavě. Těžký žalář se vám však zdá příliš lehkým trestem pro nás, kteří jsme přesvědčeni, že jedině v demokratickém zřízení má člověk všechny záruky plného a šťastného života. A tak nám jej ještě zotřujete. Ve vašich žalářích a koncentračních táborech nejen že neplatí výsady politických vězňů, nýbrž upírá se nám i právo na vlastní politické a filosofické přesvědčení a krutě jsme pronásledováni za jakékoli vnější projevy naší víry.

Prožil jsem řadu let v samovazební cele. Vyšší důstojník resortního ministerstva prohlásil při mém příchodu na uvítanou k jedné skupině politických vězňů v Leopoldově: „Nepřijeli jste sem proto, abyste si zde odpykávali trest, ale přijeli jste sem proto, abyste zde zdechli.“ Přeplněné žaláře a koncentrační tábory, prosté hroby bez kříže a jména — jsou vaší obžalobou.

Můžete namítnout, že na životních podmínkách ve vašich žalářích se v posledních letech leccos změnilo. Ano, ale jen pro někoho! Začali jste více přemýšlet a přišli jste na nové, dokonalejší formy likvidace poli-

tických vězňů. Vaše úvaha zní asi takto: Z utrpení, byť bylo sebevětší, lze mnoho utajit, mnoho zlehčit, neboť pochopit jeho skutečnou hloubku je neobyčejně těžké. Vážná věc je ovšem smrt. Zvláště tehdy, když nelze spoléhat, že je možno ji utajit. — Proto jste došli k závěru, že je nutno některých věcí — alespoň na přechodnou dobu — se vystříhat. Až na ojedinělé případy musí každá smrt budit dojem „přirozeného“ skonu. Může takto vůbec uvažovat člověk? Ano, chcete, abychom zemřeli, a chcete, abychom zemřeli „přirozenou smrtí“. Proč přirozenou smrtí? Svět nemá rád krev. Daleko se nesou výstřely, hrozná svědectví vydávají hromadné hroby. Není vhodná doba na krematoria, ani na plynové komory.

A že umíráme? Učinili jste vše, aby se o tom nikdo nedověděl. Pohřbili jste nás zaživa do samovazebních cel. Snažíte se umlčet každé naše slovo, každý náš výkřik. Bedlivě střežíte, aby se do našich rukou nedostala tužka a papír, abychom nepromluvíli. Pro váš klidný spánek a pro snadnější oklamání světa máme mlčet. Nespáchali jsme žádný trestný čin. Máme plné právo na spravedlnost a na lidskost a máme i plné právo na život. Uvrhli jste nás do žalářů a koncentračních táborů za naše filosofické, politické a náboženské přesvědčení. Většinu z nás vězníte již přes deset let v podmínkách, které mění náš každodenní život v mučivé útrapy a vedou k naší psychické a fyzické likvidaci. A o tom máme mlčet?

Ostatný drát, koridory, psi a kulometné věže nebyly v leopoldovské věznici za první republiky ani za druhé světové války. Teprve vy, komunisté, jste dali rozkaz, aby byly jimi zesíleny normální pevnostní valy, které již samy o sobě byly dokonalejší ochranou proti útěku vězňů než vězeňská zeď. Cely s betonovou podlahou, betonovým lůžkem a malým okénkem u stropu, kde v přítmí, špině, chladu a vlhkosti dostává člověk z pěti dnů jen jeden den jíst, to také poznal Leopoldov až v čase vaší „humanity“. To však všechno zřejmě nestačilo a proto jste se v roce 1959 rozhodli: další celý Tentokrát v podzemí nové samovazby. Opět beton. V těchto celách není již ani to malé okénko u stropu a výkřiky mučených spolehlivě tlumí čtyři stěny.

Proměnili jste náš život v peklo. Když jste viděli, že nás nemůže zlomit samovazba, že v zájmu zdání normální smrti nelze stupňovat podvýživu a že tuberkulóza a ostatní choroby nejsou s to dostatečně rychle umořit naše tělo, rozhodli jste se, že ještě před naší smrtí fyzickou má nastat „smrt psychická“. Vraždíte naši duši: Nesmíme vlastnit ani beztrestně používat psací potřeby — kromě krátké chvíle, vyhrazené jednou za měsíc nebo i delší dobu k napsání krátkého, přísně censurovaného dopisu rodině. V roce 1957 jste nám zakázali číst knihy a dones jste tento nelidský zákaz neodvolali. Korekci, to jest hladem, zimou, vlhkem a špinou v celách, které jsou hanbou dvacátého století, trestáte čtení novin, včetně Rudého práva, časopisů a všeho, co by nám mohlo říci: venku se žije tak a tak, ve vědě a v technice je to a to nové. Žijeme v naprosté kulturní izolaci. Právo na vzdělání a kulturní potřeby je v Leopoldově mrtvou literou ústavy i pravidel vnitřního pořádku pro vězně, nezřekne-li se vězeň svého filosofického, politického a náboženského přesvědčení nebo nezapře-li své já.

Narodili jsme se v zemi, kde měl svou kolébku i Jan Amos Komenský. Vy, komunisté, jste ho nedávno oslavovali. Před tváří celého kulturního

světa se chce představovat jako hodni jeho odkazu. Přitom však doma, v Leopoldově, jste nařídili, že se do našich rukou nesmí beztrestně dostat ani jediná kniha, noviny nebo časopis, že máme být v samovazebních celách zažíva pohřbeni. Těžký je život v samovazební cele bez knihy. Naučili jsme se však žít i v umírání. Nemůže nás však nebolet, že právě v našem národě jsou i dnes lidé, kteří mají tak záporný vztah ke knize, k člověku i k duchovnímu odkazu našich předků.

Nutíte nás měsíce a roky žít mezi čtyřmi stěnami, na osmi čtverečních metrech plochy. A obklopili jste nás parazity lidské společnosti. In-
struovali jste ty mravně nejzchátralejší z kriminálních zločinců, aby nás v celách napadali a aby v naší přítomnosti uráželi všechno, co je nám drahé a svaté — naše rodiny, národ i Boha, naše přesvědčení i naši víru. Vše je dokonale promyšleno. Převážně nám volíte za spolubýdlici nejen lidi s nejzápornějšími povahovými vlastnostmi, ale i s vážnými duševními poruchami. Mnozí z nich si zaslouží více politování než odsouzení. Nejednen z nich byl již i několikrát v ústavu pro duševně choré. I špatný člověk, je-li duševně chorý, má právo na léčení. Zákon nedovo-luje věznit lidi duševně choré a vy nejen že je vězňíte, nýbrž také zne-užíváte jich jako prostředku pro „zlomení“ nejednoho politického vězně.

Možná že řeknete: ne, to není pravda. A ani není pravda, že bychom v Leopoldově byli k vězňům tak krutí. Vždyť Leopoldov nemá jen samo-vazební cely, má i cely společné. Ano, má i společné! **Nemůže přece nemít výkladní skříň pro oficiální návštěvu, nemůže nemít část, v níž byste vystavovali na odiv svou „lidskost“.** Společné cely a moderní haly s obráběcími stroji, obsluhovanými vězni — novodobými otroky — upra-vené cesty, květinové záhonky, to je druhá tvář Leopoldova. Tam je více stravy, jsou tam i knihy, noviny a časopisy. A nechybí v ní ani kino a televise pro nevelký počet vyvolených.

Byla by však mylná domněnka, že tyto lepší životní podmínky mají svůj původ v lidskosti. Je to nutnost, potřeba! Jsou to pohonné látky a olej pro udržení určité vnitřní spokojenosti těch, kteří se dočasně smířili s postavením otroků. Je to nezbytnost, aby byly zamezeny hro-madné projevy odporu a je to prostředek pro křivení charakteru.

Nebojte se pohlédnout pravdě do očí a vyšlete komisi, která by pro-šetřila podmínky v Leopoldově. Prohlédněte si „výkladní skříň“ a vstupte do nové samovazby. Začnete třeba v bývalé kotelně nové samovazby, ve sklepě, a setrvejte aspoň pár minut v malých celách, které vás uvítají pachem a špínou. Je horké léto — a vy se chvějete zimou. Třeba i měsíc zde musí žít vězeň v hluboké podvýživě, v roztrhaných plátěných hadrech, ve vlhku a chladu, ve špíně. Je v těchto místech „ukáznován“ — a du-ševně chorý vězeň je zde „lčen“. A láskou se zde i hladovky. Ale vraťte se do přízemí a nechte si otevřít korekční celu. Podívejte se na stropy, pokryté plísní; podívejte se na vlhké stěny; uchovejte si dobře v paměti obraz těchto míst! Betonové lůžko, hlubokými jamami se šklebící beto-nová podlaha, u stropu malé okénko. Představte si: 16 hodin denně zde vězeň „šlape“ beton ode zdi ke zdi, ke dveřím a zpět, znovu a znovu — desettisíce kroků, třicet, čtyřicet a někdy i více kilometrů na čtyřech metrech! — ve špíně, o hladu, v hlubokém ponížení, v ledové a vlhké místnosti. Je-li zde pět dnů, jí z nich jen jeden den, v ostatních čtyřech dnech má půst.

Nechtěli byste se snad nad tím zamyslet? Nepřekvapil by vás potom vysoký počet tuberkulózou nemocných vězňů v Leopoldově a nemuseli byste dlouho zátat po příčinách. Nejedna z nás totiž vědí za tuberkulózu a celou řadu dalších chorob právě korekčním celám s neuvěřitelnými životními podmínkami. A zamyslete se i nad lidskou důstojností? Dejte si od velitelství předložit raportní listky. Pravda, mnoho je v nich zkresleno, ale i tak se z nich částečně dovíte, co všechno se v Leopoldově trestá korekcí, co všechno se považuje za kázeňský přestupek a porušení vnitřního pořádku. A zároveň se při této příležitosti zeptejte, jak je to zde s fyzickým násilím a se štváním psů na vězně, kolik vězňů zde v posledních letech spáchalo sebevraždu, kolik jich zemřelo za podezřelých okolností a bylo zastřeleno, kolik lidí žde vůbec ročně umírá.

Tvrdíte, že vašim nejvyšším cílem je lidskost. V Leopoldově jsou zřejmě jiného názoru. Nebo snad může o lidskosti mluvit ten, kdo s neuvěřitelným cynismem **vánoce co vánoce ještě více než kdy jindy posílá vězně do korekce**? — Nezapomeňte, když už jste v nové samovazbě, navštívit ještě aspoň oddělení se zvláštním režimem — oddělení, kde vaše nenávisť jde tak daleko, že jste dali před normální zamřížovaná vězeňská okna ještě zvenčí upevnit silné, neprůhledné skleněné tabule s drátěnou vložkou — abychom nemohli vidět slunce a oblohu — a kde jste zadrátováním natrvalo uzavřeli i malá podávací dvířka, tak zvané „okénko“ ve dveřích samovazebních cel, kterým jsme dříve dostávali potravu. A již roky nám dáváte jídlo na špinavou podlahu chodby, za dveře celý — hůře než psům!

Promluvte si s vězni na **oddělení se zvláštním režimem**. Dejte si předložit údaje, které by vám poskytl přesný obraz aspoň o jejich podvýživě, tuberkulóze a duševním stavu. Neboť tak hlubokou podvýživu, tak vysoké procento onemocnění tuberkulózou a duševních chorob stěží někde jinde v Československé republice najdete. Je to **oddělení likvidace**. Jsme zde doslova zaživa pohřbeni.

Jaký má být náš osud? To snad nejlépe vysvětlá z dvou výroků jednoho z bývalých referentů nové samovazby. První výrok: „Silnější vyhrává; do roka jste všichni hotovi!“ To bylo řečeno člověku, který tehdy vážil pouhých jednapadesát kilogramů a jehož zdravotní stav byl kritický — ale zároveň to platilo pro všechny ostatní politické vězně. A druhý výrok: „Vy budete první, kterého přijdu osobně do cely zastřelit v případě maďarských událostí u nás!“ Jak vidět, se vším se zřejmě počítá.

Žije-li někdo v samovazební cele den, týden, nebo i měsíc, nemusí to být ještě tak strašné, ale na oddělení se zvláštním režimem žijí lidé již roky! Nejedna z nás má za sebou už pět i více let života v samovazební cele, života v umírání. Pokoušeli jsme se o nápravu, stěžovali jsme si, hledali jsme — člověka. Bylo to bezvýsledné. Za pravdu, kterou jsme vám řekli, se ještě více prohloubilo vaše nepřátelství a zahrnuli jste nás dalšími persekucemi.

Hrozná je vaše morálka. Zatím co my jsme z vaší vůle zaživa pohřbeni a umíráme, vy protestujete proti životním podmínkám vězňů v Řecku, ve Španělsku a všude tam, kde třeba jen jediný komunista „trpí“. Připusťme, že i v zemích, o nichž mluvíte, se mohou v soudnictví vyskytnout případy, jež třeba napravit. Naše životní podmínky jsou však tisíckrát horší těch, proti nimž protestujete. Porovnejte tuto skutečnost:

Pan Glezos, v Řecku vězněný komunista, se může z vězení obracet na světovou veřejnost, může protestovat a domáhat se svých práv hromadnou i individuální hladovkou, aniž by se vystavoval hrubému fyzickému násilí a po případě i smrti; může také posílat školákům do Moskvy šachové figurky, vyrobené spoluvězni. My můžeme — a to ještě s velkými obtížemi — jen jednou za čas napsat pár řádků mámě a tátovi nebo manželce a dětem. Hromadná hladovka se v Leopoldově potlačuje všemi prostředky, včetně karabáče, psů a střelných zbraní. Považuje se za vzpouru. Trestá se soudně několika roky odnětí svobody a kázeňsky deseti dny korekce. Individuální hladovky se trestají deseti dny korekce. A posílat někomu šachové figurky, to naprosto nepřichází v úvahu.

Proč všude tam, kde vládnete, upíráte lidem právo na svobodu? Proč naše sestry a mámy mají slzy v očích, proč děti oplakávají otce a manželky muže? Proč umíráme na šibenicích, v přeplněných žalářích a koncentračních táborech? Proč?!

Možná, že mě za pravdu, kterou jsem vám právě řekl, postavíte před soud a odsoudíte. Možná, že jsem si svými slovy dokonce sám nad sebou podepsal rozsudek smrti. Jedno ani druhé by mě nepřekvapilo. Básník Jiří Wolker říká v jedné své básni: „Smrti se nebojím, smrt není zlá, smrt je jen kus života těžkého, co strašné je, co zlé je, to umírání je...“

A myslíte, že se může bát smrti. politický vězeň, jenž ví, že kdyby záleželo jen na vás, již nikdy se nevrátí ke své rodině, že během svého dlouholetého žaláře dříve či později v samovazební cele zemře? Kdyby se smrti bál, snad by už dnes ani nežil. A umírání? To můžete zhoršením životních podmínek jen urychlit!

Že by se mé řádky u vás střetly s patřičným porozuměním a vedly k nápravě, v to, pravda, snad není ani možné doufat. Proč je tedy vlastně píšu? Jen proto, aby byly napsány? Ne. Jak jsem již řekl, jsou určeny vašemu svědomí. Je-li mezi vámi třeba jen jediný člověk, v němž hrozná nenávist ještě zcela nezničila všechno to, co činí člověka člověkem, snad se přece jen zamyslí. A dostanou-li se tyto řádky do rukou čestného, zdravě myslícího člověka, pak věřím, že vloží celé své já do boje za zlidštění našich životních podmínek a i za důstojný lidský život.

Dost krve bylo již prolito na cestě lidstva — zříték patří lidskost! Aby jméno člověka mohlo znít skutečně hrdě, nestačí o člověku jen mluvit — je třeba především být člověkem. A to vy, jak mnohé z našeho života nasvědčuje, snad již ani nedokážete. Opojení mocí a materialistické pojetí vám vnikly myšlenku o nadřazenosti komunismu a porobení všech, kdo s komunismem nesouhlasí. O tzv. diktatuře proletariátu vypěstovali jste v sobě sebevědomí **nového nadčlověka**, komunisty, který od základu přetvoří svět a dobude pro sebe i celý vesmír. Nevidíte a nechcete ani vidět, že jste roztržili vnitřní jednotu člověka a zbavili jeho život štěstí. Trpí vaše okolí a začíná již i vy sami pocívat důsledky některých svých činů. V Leopoldově je mimo nás, politických vězňů, i celá řada kriminálních případů a mezi nimi několik set vrahů. Nikdy jich v naší republice nebylo tolik a nikdy se snad u nás nevyskytovali vražedci, kteří by měli na svědomí tolik lidských životů jako dnes: Jak to, že právě za vaší vlády stoupá tak nesmírně kriminální trestná činnost a že dochází k činům, které nemají obdoby? Kolik je dnes u nás rozvrácených rodin a kolik dětí je odsouzeno k tomu, aby nikdy nepoznaly teplo domova!

To všechno je výsledek vaší morálky.

Zbavte se konečně nenávisti a začněte opět vidět člověka, kterého vám skryl bezduchý materialismus. Ten mezi vámi, kdo lidsky cítí, by nejen začal hovořit o nápravě, ale svými činy by se snažil uskutečnit toto:

V Leopoldově se musí mnoho změnit. Musí zmizet beton korekcí, musí se vrátit kniha do rukou člověka. V samovazebních celách nesmí být zaživa pohřbení ani duševně choří, a za noci nesmí vězňům do očí bít ostré světlo žárovky, ani je nesmí okrádat o spánek lidská zloba. Za trestný čin se bude považovat používání fyzického násilí i působení mučivých útrap bezbranným vězňům. Odstraní se hluboká podvýživa i ponižování lidské důstojnosti. V životních podmínkách bude mít rozhodující slovo lidskost, a aby se mohlo dospět k správnému vztahu k lidem, bude se nenávisť považovat za zločin. A mnoho se musí změnit i v Československé republice. Člověk má právo žít! Má právo na spravedlnost, má právo na svobodu!»

Druhý politický vězeň adresuje svůj dopis z Leopoldova poslancům československého Národního shromáždění:

»Vám, z jejichž postavení vyplývá nesmírná odpovědnost za právo určovat způsob a náplň života všech občanů naší vlasti — poslancům komunistického Národního shromáždění!

Před více než deseti roky jsem byl ještě člověk. Měl jsem a stále ještě mám rád svou vlast a pracoval jsem a žil jsem tak jako většina jejich obyvatel. Přišel však únor 1948 a moci ve státě jste se uchopili vy, komunisté! Rok 1945 zbavil svět i náš národ krvavé diktatury nacistické. Ale rok 1948 přinesl naší vlasti diktaturu komunistickou. A všichni, kdo nebyli vašimi přívrženci a chtěli žít svobodně a beze strachu, začali těžce pocíťovat persekuci a pošlapání lidských práv. Donutili jste je, aby v boji o svá práva přešli do ilegality.

Když jsem byl za svou protikomunistickou činnost zatčen státní bezpečností, nedělal jsem si iluze, že se se mnou bude ve vězení zacházet jako s politickým vězněm. Krutost vašeho žaláře však překonává všechny představy kulturního a civilisovaného člověka. Jsem jen číslo, které může být vyškrcnuto. Ačkoli žiji ve dvacátém století ve Střední Evropě, žiji nyní v horších podmínkách než vězňové před několika sty roky. Ani bible ani žádná jiná kniha nesmí již po léta přijít do mých rukou. A právě tak nesmím číst ani noviny ani časopisy. Byl prý to sám váš ministr vnitra, který dal v samovazbě leopoldovského žaláře zřídit v říjnu 1957 zvláštní oddělení s názvem „Přísná izolace ministerstva vnitra“, kde platí zákaz četby novin, knih a časopisů a zákaz všech kulturních a psacích potřeb.

Nevzali jste mi jen svobodu, vzali jste mi i lidskou tvář; nesmím se vzdělávat ani tvořit! Odbornou knihu v mých rukou považujete za „výhodou“, které si nezasloužím a na kterou nemám nárok. Nevzali jste mi jen svobodu a lidskou tvář, chcete mi vzít i život. Myslíte však, že příliš lehké by bylo umírání s knihou v ruce, že by v ní vězňové měli přítele, s kterým by si mohli na samovazební cele povyprávět a zapomenout na chvíli na skutečnost, v níž žijí. Možná, že má dojít před smrtí k nervo-

vému a duševnímu zhroutil. Tak provádíte vy, komunisté, výkon trestu; způsobem, který nazývám nelidským, i když mi za to hrozí další persekuce. Proč jsem trestán nejen odnětím svobody, nýbrž i tím, že mi upíráte základní práva a právo na život? Snad proto, že jsem nikdy neopomněl důrazně protestovat a hájit právo člověka na demokratické smýšlení a lidskou důstojnost? Nebo snad proto, že jsem se po několikaletém „přeškolení“ v různých věznicích a koncentračních táborech ohradil proti tomu, abyste před světem hovořili i mým jménem? Nikdo z vás se nezamyslel. Nejen že nepřišla náprava, nýbrž byl jsem zahrnut dalšími persekucemi!

Chtěl bych pracovat a práci pro radostný život člověka a lidstva věnovat celý svůj život, všechny své síly. Není snad větší lidské tragedie než to, že sedím nepřetržitě již několik let v samovazební cele a nepracuji. Opět se nikdo nezamyslel nad postojem mým a ostatních spoluvězňů. Zato se zvedla strašná vlna vašeho hněvu. Několik set dní korekce pod nejrůznějšími záminkami jako: Mluvil na vycházce, našla se u něho tužka, chtěl se učit slovíčka, usnul za stolem a podobně. Několik let pobytu na samovazební cele mluví snad za všechno, co eni možno v těchto řádcích vzpomenout.

Kruté životní podmínky mě mají přesvědčit o nesprávnosti mého jednání a přivést k názoru, že komunismus je nejspřavedlivější a nejlidštější zřízení všech časů. Může však k tomuto názoru dospět člověk, který ví, že nikdy nebylo v naší zemi tolik nespravedlnosti a nelidskosti jako v letech vaší vlády, že nikdy nebyly jeho osobní životní podmínky tak zlé jako dnes, kdy vy o nich rozhodujete?

Přesvědčit může člověka jen lidskost, nikdy však násill. Víra v Boha a ve spravedlnost mi až dosud vždy pomohla překonat všechny krutosti a fízivý čas žaláře a věřím, že mi pomůže v hodině smrti, ať mě zastihne třeba i nad hromadným hrobem. Nechcete věřit mým slovům? Poslanecký mandát vás opravňuje osobně se přesvědčit o životních podmínkách v leopoldovské samovazbě. Zjistíte si třeba počet lidí, kteří si za posledních pět let ze zoufalství nasypali inkoustovou tuhu do očí, spolykali hřebíky nebo jiné předměty, pořezali žíly, spáchali sebevraždu. Zdravotní záznamy vám prozradí, kolik lidí bylo v hluboké podvýživě, kolik dostalo tuberkulózu a hlavně kolik jich zešílelo. Co povíte na to, že duševně choré vězně dávali na celu ke zdravým? Ti z vás, kteří by chtěli svou povinnost plnit důsledně, objeví, co znamená leopoldovská korekce a jaké jsou v ní životní podmínky: špinavé, potrhávané slamníky, deky stejné kvality, fyzické násill, smrt zastřelením — a mnoho dalších, po nápravě volajících krůž.

Co jste to vyvolali v život, v co jste to proměnili kdysi normální věznici Leopoldov? Neurážete se pro pravdu, jak často činíte, je-li vám nepříjemná? Vždy jsem hájil pravdu a pravda, kterou ličím by ve vás neměla vyvolat hněv nové násill, nýbrž silnou potřebu skoncovat s nelidskými skutečnostmi. Všechna čistá lidská srdce si přejí mír, spravedlivý mír pro všechny národy, pro všechny lidi, tedy i pro ty, kteří chtějí kráčet k šťastnému životu jinou cestou, než jakou prosazují komunisté: cestou demokracie, cestou křesťanství a lásky k bližnímu.

I já si přeji mír, takový mír, který bude znamenat svobodu našemu národu, svobodu a lidský život pro politické vězně, jejichž existenci v

»Recensent mé knihy "Revisionismus and its Liquidation in Czechoslovakia" se snaží nás v zářijovém čísle ZPRÁV SVU poučit, že v čs. literatuře (1956—1960) žádný revizionismus neexistoval a uvádí k tomu pádný důvod: s „revizionismem"... západní a demokratičtí propagandisté naletěli na trik propagandistů sovětských. Protože komunismus musí udržovat lidi v nejistotě a stále: musí proti něčemu bojovat, vymyslel si nepřitele neškodného protože neexistujícího: revizionismus.

Tento závěr mě pobavil — podotýkám k tomu jen holá fakta.

Revizionismus je hnutí o reálnou nedogmatickou interpretaci marxistické koncepce, která by odpovídala současně politické situaci; — v oblasti kulturní nadstavby je to pak revize kulturní politiky strany, provedené z marxistických pozic. Projevů revizionismů v letech 1956/57 byla v ČSR cela řada. Referent si asi ani nedal práci, aby si celou studii přečetl, protože nikde ve své práci neuvádím, že to byly projevy „organizované". Za pramen revizionismu můžeme považovat žádosti po svolání mimořádného sjezdu strany a změnách v ÚV KSČ, že těchto žádostí bylo mnoho je jasné z projevů krajských tajemníků strany, otištěných v krajoých orgánech, např. v hradecké Pochodni. Že Rudé právo mlčelo na skutečnosti již nic nemění. V kulturní oblasti byl to pak Sjezd čs. spisovatelů v dubnu 1956 a studentské resoluce předložené ministru Kahudovi. Na sjezdu mezi jiným žádal např. Seifert propuštění vězňených básníků — podle recensenta se můžeme domnívat, že Seifertovo volání po spravedlnosti bylo trikem sovětské propagandy, rovněž tak jako režimní ostuda se zakázáním literárního orgánu mladé generace KVĚTEN a ústředního orgánu Svazu NOVÝ ŽIVOT pro „tendence nadržávající revizionismu". Nepříjemnou odezvu měl tento zákaz dokonce i v satelitním tisku např. v Polsku. Rovněž tak i „propagandistickým trikem komunistů" byl asi skandál s vydáním staršího románu J. Škvoreckého. Ten, kdo se snaží dokázat, že literární revizionismus v ČSSR na rozdíl např. od Jugoslaviie neexistoval, jsou vedle autora recenze mé práce komunisté samotní. Viz např. studie Jiřího Hájka v Plameni nebo práci J. Petrmichla a dalších... **Kdy už konečně v exilu nechuf k někomu přestane určovat linii recenzi?**

*

Oháníme-li se demokracií, musíme mít odvahu otisknout i protichůdné (i když třeba nepříjemné) názory, ale ne vytrhnout dvě necelé věty z textu. Tato metoda není nová... Dr. A. Kratochvíl

*

Bohužel tento případ v exilovém tisku není ojedinělý. Londýnský Čechoslovák v listopadu 1959 napadl náš Komitét v Německu, že jsme nic neudělali proti vrácení J. Dlouhého do ČSR. Zaslali jsme redakci dopis, ve kterém jsme dokládali naše intervence u Vysokého komisaře Spojených národů pro uprchlíky a končili jsme smutným konstatováním skutečnosti, že proti rozhodnutí západoněmeckého senátu, jehož zmocněnec SPD-senátor Lipschitz dal příkaz k vypovězení Dlouhého, nezmůže nič žádná uprchlická organizace. Jistě sice útok na Komitét otiskl, ale naši odpověď již ne. (Viz ARCHA č. 12/1959, str. 294.)

Křesťanská akademie v Římě v edici *Vigilie* (svazek XVI.) vydala knihu vzpomínek **Petra DENA „Radost ve Veselí“**. V prvním čísle *Archy* tohoto ročníku dr. Jaroslav Jíra o připravovaném vydání *Denových* vzpomínek napsal: „Česká literatura má v odvětví vzpomínek na dětství nesmrtelnou knihu »Babička«, kterou napsala Božena Němcová právě před sto lety. Aniž se s ní chtěl přirozeně měřit, napsal Petr Den k ní jakýsi pendant — babičku městskou, rovněž plnou životní moudrosti a pohody, lásky k dětem a k okolí. Petru Denovi se zde podařilo vytvořit skutečnou malou literární perlu, která jednou přejde z exilové do společné české literatury.“ Tuto čistou pravdu jsem si znovu uvědomil při čtení *Denových* vzpomínek na dětská léta strávená v malém českém městečku u babičky ve Vysokém Veselí. Kus zašlé a přece nepomíjející krásy českého domova defiluje člověku před očima při čtení *Denových* řádků. Knihu „*Radost ve Veselí*“ po přečtení neodkládáme, nýbrž vracíme se k ní periodicky a rádi, neboť její čistoty a jejího optimismu je nám v exilu někdy tak potřeba.

*

Básnická prvotina Přemka Kociána. Nás několik, kteří kriticky zaznamenáváme literární tvorbu exilu, si v posledních letech zcela odvykli psát již o literárních prvotinách. V letech 1953 až 1955 začalo v exilu publikovat několik spisovatelů, kteří dnes patří nejen k vrcholům exilové tvorby, ale celé české literatury (např. Jiří Kovtun, Jan Kolár). Ta doba však již minula. Autor básnické

prvotiny, kterou mám před sebou, nebude sice nikdy patřit k vrcholným básnickým zjevům, nicméně jeho sbírka **PSALA MI SUMAVA** (vydáno o vánocích 1961 v Clevelandu v tiskárně Nového světa) je poctivou snahou o zachování našich lidových básnických ozvěn. **Přemek Kocián** nečiní si uměleckých nároků, v jeho verších není nic objevného ani nového a přesto celou sbírku přečetl jsem si s chutí pro poctivost s jakou Kocián své verše tepal. Jako většina básnických sbírek exilu je i Kociánův sešitek veršů evokací domova pokořeného a mlčenlivého. Za nejsilnější báseň celé sbírky považuji verše o hřbitově, na kterém odpočívá básníkova matka. — Kociánovi pro jeho další sbírku bychom doporučili méně snění (a veršů o snění) a trochu více realistického pohledu na domov, trochu vykrystalizovanějšího pohledu ideového a samozřejmě na druhé straně trochu více znalostí ze zákonů poetiky.

Kratochvil

*

FANNY RABEL, mexická malířka a esejistka, která uveřejňuje v jednom z mexických listů své dojmy z cesty, kterou koná po Evropě, napsala o Praze:

»Praha je dokonalost. Příliš krásná, aby se dala popsat, a příliš čistá ve své krásě, aby se dalo na ni dívat, aniž by se člověk cítil stržen zvláštní melancholií. Praha totiž není hlučná a rozčilená jako Paříž, která pobízí k životu, ani veselá jako Řím nebo Neapol, ani tak vstřebávající jako Londýn nebo tak pokojná jako Amsterdam se svými domečky jako z hraček, natisknutými mezi sebou

jako kmotry, které se chtějí dívat
do průplavu.

Praha je majestátní a unýlá, jako
Vltava, která ji protéká, a vzbuzuje
jedině obdiv bezhraničný, mlčenlivý,
který se pocituje před opravdovým
uměleckým dílem.

A nedovedla bych říci, proč před
tím skutečnem, tak hluboce krás-
ným, cítím v sobě ten neurčitý, mat-
ný pocit bezmocnosti, která dá vy-
stoupiti slzám v očích...»

Tyto řádky doprovodila autorka
výstižným náčrtem zakoutí židov-
ského hřbitova s rozvalenými ná-
hrobními kameny a stromky akátů
již bez listů, který dokonale vyja-
druje její náladu smutku.

Dr. V. Lásková

*

Čs. dálková škola v exilu vydala
další publikaci v serii **MÁ VLAST** —
cyklostylovaný **Zeměpis Českoslo-
venska II. díl, 2. část**. Doufáme, že
se najde u krajanské a snad i exi-
lové veřejnosti dosti pochopení, aby
text učebnice mohl být vydán i tis-
kem. Tiskem zatím vyšla jen mapa
republiky a 7 stran doprovodného
textu. Jestliže jeden z kritiků čítanky
Má vlast I. díl mluvil o grafickém zá-
zraku v exilu, zaslouží si nemenší
chválu grafická úprava a forma vy-
dání této mapy. — Mapa pochopi-
telně zachycuje celou republiku i s
Podkarpatskou Rusí. Sloh této učeb-
nice je jednoduchý, jasný a srozumí-
teľný mládeži. Učebnice zeměpisu
se neprodává a slouží jen účelům
Čs. dálkové školy v exilu. Mapa je
naproti tomu k dispozici každému
— můžete si ji objednat prostřednictvím
Čs. upravitelského výboru v Ně-
mecku (adresa na 2. straně obálky
v tiráži). Učebnici zeměpisu a mapu
sestavil pracovní kolektiv Čs. dál-
kové školy pod vedením doc. dr. J.
Kratochvíla.

V minulém čísle **ARCHY** (str. 99)
jsme přinesli recenzi knihy Leo Lani
o Janu Masarykovi a komunistickém
puči v únoru 1948. Nedlouho na to
přinesl mnichovský tisk zprávu, že
Leo Lania zemřel 9. listopadu v jed-
né z mnichovských klinik ve věku
65 let.

*

Ethologie lumiků se jmenuje kul-
turní film, který za podpory norské
vědecké rady a min. zemědělství
natočil doc. dr. Josef Kratochvíl.

Novoroční anketa ARCHY

V říjnu jsme položili řadě našich
spolupracovníků otázku: kterou z
politických knih, co jste v tomto roce
přečetli, považujete za nejzajímavější?

Z dopisů, které jsme do uzavěrky
dostali, jsme sestavili tento přehled:
Nejvíce hlasů dostal **Nikolaj Choch-
lov** za knihu „Právo na svědomí“
(In the Name of Conscience, Das
Recht auf Gewissen, atd.), na dru-
hém místě je příběh lékaře-katolic-
kého kněze, který působil jako vo-
jenský lékař v partyzánských jed-
notkách Rudé Armády: „Partyzáni,
křesťané a komunisté“ (G. Palmer),
uváděno většinou v anglickém a
německém překladu; na třetím místě
je kniha polského exilového autora
Gustava Herlinga-Grudzińskiho „Svět
bez slitování“ (Welt ohne Erbarmen
atd.). Dále pak knihy **Marty Rudzké**
„Workuta“, **K. Petrowskaji** „Kyra“ a
konečně příběh lékaře v sovětském
koncentráku **Josefa Scholmer** „Mrtví
se vrací“ (Die Toten kehren zurück)
atd. V příštím čísle **Archy** přetisk-
neme některé z dopisů na okraj
naší ankety.

**ARENA, mezinárodní literární re-
vue PEN Clubu v Londýně**, přinesla
ve svém čtvrtém svazu studii dr. An-
tonína Kratochvíla o českém vězně-
ném básníkovi Josefu Palivcovi.

ČESKÉ A SLOVENSKÉ GRAMOFONOVÉ DESKY

Doplňte svou diskotéku klasickými díly českých skladatelů
Janáčka, Dvořáka, Smetany, Suka a Fibicha,
nahránými předními symfonickými orchestry.

Dále máme v bohatém výběru gramofonové desky
s českými a slovenskými lidovými písněmi.

Z knižních novinek upozorňujeme na

Průvodce Prahou DM 8,80

a školní zeměpisný atlas Československa DM 10,60.

Dále vedeme veškerou československou exilovou literaturu
a exilovou literaturu ostatních slovanských národností.

Na požádání pošleme Vám katalogy knižních novinek
a novinek gramofonového průmyslu.

VÝVOZ A DOVOZ KNIH

KUBON & SAGNER

Majitel Otto Sagner

KNIHKUPECTVÍ MUNCHEN 13, HESS-STRASSE 39

Opora Vašeho zdraví!

Již od roku 1913 je známa ALPA-Francovka z Brna-Králova Pole jako vynikající prostředek, který nesmí chybět v žádné domácnosti. ALPA-Francovka ovládá všude kvalitou trh.

Jako dříve tak i nyní: Vaši Francovku jen v láhvích se světle-temavomodrou nálepkou a hvězdičkou nad A. Nezapomeňte si při nákupu všimnout těchto znamení, která již doma od roku 1932 byla zárukou ALPY.

Uvědomte si, že ALPU nelze ničím nahradit! ALPA-Francovka je proto stále tak oblíbená, že přináší vždy osvěžení a úlevu.

Vzorek zdarma obdržíte v odborném obchodě nebo přímo od závodu:

ALPE-CHEMA, Blümel & Co., CHAM/Bayern

Jiří Kavka	Úryvky z poémy "Plavba"	107
Pavel Lesný	Věda a demagogie	111
N.	Jubileum básníka (Seifert)	114
Jan Mates	"Dějiny KSČ"	115
M. Zemek	Komunistické rozpaky nad K. Bieblem	119
Jan Pražák	Vzpomínka na arcibiskupa dr. Matochu	122
Jiří Rys	Revisionistické tendence v čs. literatuře	124

DOPISY VĚZŇŮ Z KONCENTRAČNÍHO TÁBORA LEOPOLDOV

Jiří Kovtun	Básně z vězení	128
Antonín Kratochvíl	Audiatur et altera pars	135
L. Rybníčková, Ladislav J. Brom	Verše	136
		110, 118
		123

OKNA A AKTUALITY

138

Archa, literární revue československého exilu. Vydává Kulturní sekce Čs. uprchlického výboru v Německu. Rediguje Dr. phil. Antonín Kratochvíl s redakčním kruhem. Odpovědný zástupce listu Josef Němeček. Grafická úprava Jaroslav Dresler. - Adresa: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland, München 13, Elisabethstr. 34 / III. Tisk: Akademische Buchdruckerei Dr. Petr Belej in München.

Knižní příloha Archy "Sovětské československých vysokých škol" je rozvržena na dva ročníky a obsáhne asi 500 stran.

ARCHA

IN MEMORIAM

JAROSLAV DURYCH

2. prosince 1886 – 7. dubna 1962

MNICHOV

7/8 1962

OBSAH

Zmíraje	Ivan Jelínek
Durychovy kulturně-politické úvodníky . .	
V hadí slují	
Nejen my — nýbrž i oni!	
Jaroslav Durych o estetice proletariátu . .	Jaroslav Dresler
Bloudění	Antonín Kratochvíl
Historie jedné komunistické historické práce .	Jan Mates
Vzpomínka na Eduarda Basse	Václav Láska
„Cenzura v ČSSR?“	Jos. Káfrdach
Dokončené dialogy	Ludvík Bradáč
OKNA (kulturní aktuality, jubilea, glosy)	

BOOKS ABROAD

mezinárodní literární čtvrtletník, vydáváný od roku 1927
The Oklahoma University Press, Norman, Okla, USA.
Řídí: Prof. dr. Robert Vlach. Každé číslo má 120 stran.
Roční předplatné \$ 4.00 Na dva roky \$ 7.00

◆ Doporučujeme ◆

KAREL ČAPEK: PROČ NEJSEM KOMUNISTOU?

Čs. uprchlický výbor v Německu vydal právě
v edici KAMENNÝ ERB
v druhém vydání nejznámější Čapkův politický esej. Vydání na
křídovém papíře DM 2,50, vydání na leteckém papíře DM 1,50
(příloha Archy)

ARCHA, literární revue československého exilu. Vydává Kulturní sekce
Čs. uprchlického výboru v Německu. Rediguje Dr. phil. Antonín Kratochvíl
s redakčním kruhem. Odpovědný zástupce listu Josef Němeček. Grafická
úprava Jaroslav Dresler. — Adresa: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland,
München 13, Elisabethstr. 34/III. Tisk: Akademische Buchdruckerei Dr. Petr
Belej in München.

Knižní příloha ARCHY „Sověťisace československých vysokých škol“ je roz-
vržena na dva ročníky a obsáhne asi 500 stran.

Ivan Jelínek (Londýn)

Z M Í R A J E . . .

Na pamět Jaroslava Durycha

Zmíraje žízní, a přece u džbánů
sladké vody a vína.
A ne a ne píti,
ne se osvěžiti, zpíti
z prahnutí klamu a mamu.
Zmíraje hladem, sedím u hostiny
Ženicha, Syna,
Kralevice.
Však nejím, běda,
z Jeho chleba
nepije, nejeda
plodů Jeho více:
jsa bez plamene svíce,
oko bez zřetelnice.
Zmíraje smrtí, kříslen Jím
trvám na rubáši a hrobě.
A ne a ne vyskočiti
a rubáš odložit
odít se Kristem svým.
Jen oko bez zřetelnice,
ta bez plamene svíce.
Zmíraje samotou, tak milován Jím
s Ním nejsa. Maje odmítám Ho.
A ne a ne prozřeti,
a ne a ne viděti
Pána, druha převěrného.

Durychovy kulturně-politické úvodníky

Dostali jsme do redakce svazek Durychových kulturně-politických a osvětových úvodníků z let 1937 a 1938, většinou publikovaných v OBNOVĚ.

Jsou mezi nimi známé úvodníky z května 1937 „Co je práce“ a „Privilegium práce“ o smyslu, mravním poslání práce a tvůrčí činnosti, dále známý úvodník „Funkce národů“ (8. I. 1939), ve kterém Durych vyjádřil svůj odpor k nacismu; několik úvodníků z let 1938 je pak věnováno otázce smyslu českých dějin, která pronásledovala Jaroslava Durycha až do jeho smrti.

Rada úvodníků jako např. „Nejasnost demokracie“ zůstává aktuální do dneška. V novém ročníku ARCHY budeme postupně některé z těchto úvodníků otiskovat. Durychovy kulturně-politické úvodníky a komentáře otiskované především v AKORDU a OBNOVĚ čekají dosud na kritické zhodnocení a zařazení do synthetického obrazu Durychova díla.

Do dnešního čísla Archy, které je vlastně sborníkem k Durychovu úmrtí, jsme vybrali dva úvodníky z roku 1937; jejich aktuálnost je dnes stejně platná jako byla na prahu druhé světové války.

Dr. A. K.

V HADÍ SLUJI

Obnova 26. VI. 1937

Trojím způsobem jest udržována na světě chudoba. Předně tím, že se lidé v chudobě rodí. Za druhé tím, že se lidé chudými stávají anebo chudými zůstávají následkem své přirozenosti ať dobré či špatné. A za třetí tím, že jsou dělání; chudé lidi si dělá společnost, poněvadž potřebuje k svému zisku, aby se stali nebo zůstali chudými. Ti, kteří se v chudobě rodí, nemusí ještě chudými zůstat. Těm, kteří zůstávají chudými následkem přirozenosti dobré, nelze tuto chudobu brát, neboť jest jejich štěstím. Těm, kteří se stávají nebo zůstávají chudými následkem přirozenosti špatné, nepomůže nikdo, ani lékař, ani vychovatel, ani ruka zákona. Zbývají tedy ti, kteří se stávají nebo zůstávají chudými, poněvadž chtějí tak jít pro svůj zisk. Bez toho rozlišení nelze mluvit o chudých, leda s velikou dávkou úmyslů nekalých. Jest totiž dosti lidumilů, kteří by se ve prospěch vraha, drženího ve vězení třebaž u protinožců, vzbouřili celý svět, nehnuli by však prstem, aby pomohli tomu, kdo jim umírá hladem před očima. A právě tato společnost, těžící z chudých, řídí politiku světa.

Není tedy rozdílu mezi finančními a živnostenskými piráty a komunisty. Není už třeba dalších důkazů o tom, že není cílem komunismu prospěch chudých a bídných, ani prospěch pracujících, nýbrž že jeho cíl jest úplné jiné. Podnětem komunismu jest toliko msta; nikoliv spravedlnost, nýbrž

msta a to nikoliv msta za leta bídy a ponižení, nýbrž za vědomí vlastní ať vrozené či získané méněcennosti; není to nenávist chudého vůči bohatému, nýbrž nenávist špatných, zkažených či propadlých žáků, mravních trosečníků a úchylných tvorů, kteří nechtějí a pro svou závist už ani nemohou připustit rozdílnost nadání, schopností a zásluh. A tak třeba i takový **univerzitní profesor**, nepoživá-li vážnosti, jaké by si přál, raději se přidá ke komunistům a prohlásí svou rovnost se zločinci a vyvrheli, než by připustil, že někdo má právo se ptát, jak mohl se státí universitním profesorem. Komunismus nenávidí práci a nenávidí štěstí, nikoliv proto, že by tato práce a toto štěstí zdržovalo neb ochuzovalo jiné, nýbrž pro pouhou nesnesitelnost představy práce a představy štěstí. A pak také člověk pracující a člověk šťastný už nemyslí na mstu, kdežto jediným obsahem komunismu jest msta. Proto nemůže komunismus nikdy přivolit k tomu, aby lidé pracovali a byli šťastni. A poněvadž i ve státě „nejsocialističtjším“ vždy bylo by dosti lidí, kteří se svou povahou vylučují z práce i ze štěstí, vždy najde komunismus dosti přívrženců, ochotných k teroru, a to až do skonání světa.

Nezáleží na rozdílech mezi komunismem a anarchismem; nemají pro nás důležitosti. Všecko to jsou květy buržoasie a kapitalismu. Všichni jsou ubožáci, ať mají v rukou dynamit, anebo zlato. Kapitalista a komunista, to jest jen líc a rub téhož peníze, který jest falešný. Také si velmi dobře rozumějí, třeba si na oko spílají nesnesitelně.

U nás se ovšem udržuje vůči komunistům bázlivá úcta, aby se někdo z nich neurazil. Jest to pochopitelné. Mnoho se změnilo za dvacet let, a ne vždy a všude jen tak, jak se doufalo před dvaceti lety. Mnohé naděje byly zklamány a nic nedráždí tak jako zklamaná naděje. Národ šel. Šel dobře? O tom soudí každý jinak. Zajisté nešel vždy dobře, ale mohl též jít hůře a to mnohem hůře. Záleží na tom, jak si kdo dělá nároky na právo, aby o tom soudil, jaký měl titul a oč se opíral.

Můžeme říci, že nejsme-li spokojeni, nejsme aspoň zklamáni. A tu si musíme uvědomiti, že to můžeme říci jen proto, že byli zklamáni ti, kteří očekávali, že dosáhnou uspokojení, kterého nedosáhli. Ono se doufalo a očekávalo. Ale národ si šel. Ono se národu kázalo a připomínalo to i ono, ale národ si dělal, jak chtěl. Jak by tedy nebyla vítána i nestálá přízeň komunistů, nedbal-li národ toho, čeho dbátí měl. Vždyť v těch komunistech zbývá opravdu už poslední naděje, že snad ještě někdy nějak bude zkaženo to, co si dělá pro sebe a podle svého ten národ, tak málo dbalý vážných hlasů a výstrah.

Snese ze tedy s komunismem kapitalista, a třeba i kanovník, ale nikdy ne člověk chudý, nikdy ne člověk pracující. Komunismus u nás jest pro syny kapitalistů a měšťáků, pro propadlé studenty, pro kavárenské flákače, pro avantgardní spisovatele, pro zlatou mládež a pro stárnoucí i zestárlé vášnosti vyšších hodnostních tříd; jest to jen takový záchod buržoasie; a jest jim tam dobře.

A od těchto lidí čeká se spása. Zajisté pro určité cíle jest všecko dobré. Nutno však nezapomínati, kdo očekává tuto spásu a pro jaký cíl. Nesmí se na to zapomínati. Musí si toho býti vědom každý, kdo živí a miluje

své děti, kdo pracuje, trpí a tvoří, neboť ten, kdo miluje, musí též bránit to, co miluje, a bdít. Přece jen lze poznati, komu záleží na štěstí lidí a komu jest nesnesitelná štěstí lidí toliko z toho důvodu, že na ně padá stín chrámů. Dlouho zajistě ti, kteří nosí dynamit v rukou, nosili jej v srdci.

NEJEN MY — NÝBRŽ I ONI!

Obnova 17. IV. 1937

Kdybychom musili zůstatí národem závislým, pak bychom ovšem bez hlasité odmluvy se musili podrobovatí všemu, co by nám ukládali protektoři. Nesměli bychom mítí vlastního myšlení, vlastního charakteru; nesměli bychom s úplnou volností užívatí ani svých smyslů; musili bychom chodití jednou napravo, jednou nalevo, dle toho, jak by kdo zatáhl za opratě, a obětovatí své síly a svou krev za něco, o čem bychom třeba ani nevěděli. Za to bychom snad tu a tam dostali půjčku, za niž by se však především koupily pro nás nové opratě.

Jsmo-li však, či chceme-li býti národem nezávislým, pak si musíme býti vědomi toho, že máme svobodnou volbu přátel a spojenců a že přátelství a spojení spočívá ve vzájemnosti. Podle zdravého rozumu a zvláště podle rozumu mravního se za přítele a spojence hodí ten, kdo má aspoň přibližně stejný způsob myšlení a mravní praxe. Za nejhnušnější čin se za starých časů považovalo spojení křesťanů proti křesťanům s pohany, Turky, kacíři. Nová doba odložila tuto citlivost; ale vždyť ještě ani zdaleka není konec všech katastrof, kterými nutně musí býti vyváženo to, co bylo napácháno porušováním cti.

Patří se tedy, aby každý národ, který nás chce udržeti v poměru přátelském či spojeneckém, napřed si sám uvědomil, že nezáleží jen na tom, zda se přátelství či spojení s námi hodí jemu, nýbrž i na tom, zda se přátelství či spojení s ním hodí nám. Nehodláme se považovati za žebráky, kterým nezbyvá jiného, než aby se dávali najímati do služeb cizích, ani za domnělé dlužníky, kteří se musí točiti podle příkazu velmocného věřitele. Lépe jest mítí méně přátel, za to však přátele dobré, než mítí jich tolik, až nás to dusí.

Není tedy vždy každé přátelství výhodou nebo ctí a nespočívá vždy výhoda přátelství v tom, že snad je to přátelství s velmocí. Vždyť nejprve i naposledy budeme vždy musiti hájiti svou věc vlastními oběťmi a vlastní krví. Mohlo by se pak státi, že by některá velmoc chtěla, abychom vlastními oběťmi a vlastní krví hájili věc cizí, do které nám není naprosto nic, ba která nám může býti i nanejvýše odporná.

Patří se tedy, aby každý národ, který nás chce udržeti v poměru přátelském či spojeneckém, napřed si sám uvědomil, kdo že my jsme a jací žijeme. Že jsme národ, který má viru, který též zná poctivost a čest, který stojí o svou svobodu a který žádnému národu není nic dlužen; že odmítáme cizí rady a poručnictví, pokud odporují naší víře, naší svobodě a naší cti. Že jsme ochotni pomoci slabým a nevinným, že se však nelze spoléhatí na naši pomoc na příklad ve prospěch těch katalánských družstev, která si svá skladiště a své prodejny zřídila v kaplích kostelů. Chce-li

ve prospěch těchto družstev vykrváceti některá velmoc, nemůžeme jí v tom překážeti prostředky hmotnými, jakýkoliv však její nárok na naše přispění v podobné věci musili bychom považovati za projev neomluvitelné nestoudnosti: po němž by mohl následovati toliko úplný rozchod. Neboť jest lépe míti méně přátel, za to však rozumných a čestných, než přátelé bláznivé, byť jakkoliv velmocenské.

Nejsou to pouze velmoci, které mohou posuzovati, jakou cenu má pro ně přátelství naše; jsme to i my, kteří musíme posuzovati, má-li pro nás přátelství s některou velmocí cenu či nikoliv. Titul velmocenský není ještě titulem mravním. Ti, kteří o naše přátelství a spojenectví usilují, musí ukázati, že jsou toho hodni. Musí si této myšlenky pomalu přivykat. Musí se smířiti s tím, že my jsme tu ve středu Evropy nikoliv jako zajatci a vězňové, nýbrž jako svobodní lidé, kterým byl svěřen právě střed Evropy, a že si toho přece už jednou začínáme býti vědomi a že tento střed Evropy opravdu chceme hájiti za každou cenu a to především obětí vlastní, neboť tu nejsme nájemníky, ani chráněnci, nýbrž pány. A až si to všecko uvědomí, pak jako vrchol všeho musí si uvědomiti to, že jsme ochotni umřít v boji pro Boha, nikdy však pro věc bezbožnou a nad to ještě v zájmu cizím.

A jsme tedy ochotni poctivě žít, bojovati i umřít v boji demokracie proti bezbožné diktatuře; nikdy však v boji bezbožné „demokracie“ cizí, jejímž jediným skutečným cílem už od dob encyklopedistů jest toliko zhanobení a rozvalení božích chrámů. Každý národ, byť jakkoliv velmocenský, který by nás chtěl k tomu vésti, poznal by záhy, lze-li nás do nekonečna urážeti beztrestně.

Jest třeba, aby tuto pravdu zvěděli cizinci.

Jaroslav Dresler (Mnichov)

Jaroslav Durych o estetice proletariatu

Zesnulý básník Jaroslav Durych, velký virtuos češtiny, získal své jazykové a umělecké mistrovství mimo jiné právě studiem lidové poezie a svou nepatetickou, nesentimentální, ale i nedemagogickou láskou k chudým, k poníženým, k proletářům. Durych lid neidealizuje, nepodlézá a nenadbíhá mu. Přesto, že komunisté v něm vždycky viděli skoro až dekadentního aristokrata, byla by to jistě dlouhá a zajímavá studie, kdyby bylo možné srovnat všechny po časopisech roztroušené a dnes takřka nedostupné Durychovy příspěvky a konfrontovat jejich názory s lidovými postavami jeho románů, povídek, her a básní. Ukázalo by se patrně, že Durych jako spisovatel, jako lékař i jako člověk byl lidu blíže, než mnozí jeho dnešní samozvaní mluvčí.

Téměř v týchž dnech, kdy Karel Čapek uveřejnil v Peroutkově Přítomnosti svou proslulou úvahu „Proč nejsem komunistou“, uveřejňoval Durych na tři pokračování v časopise „Cesta“ esej „Estetika proletariátu“. Nyní je tato práce zcela zapadlá a zapomenutá, ačkoli je svým významem a svou argumentací Čapkově esejí rovnocenná! Na počet mrtvého básníka chceme si z této studie ocitovat některé její hlavní myšlenky. Mladším bychom chtěli připomenout, že „týdeník pro literaturu, život a umění“, jak zněl podtitul Cesty, vydávaný Miroslavem Ruttem, nebyl nikterak časopis „zpátečnický“, nýbrž naopak pokrokově demokratický, tolerantní a liberální. V ročníku 1925 jsou básně Erenburga a Majakovského, povídka Konstantina Fedina, a česká literatura je zastoupena jmény K. J. Beneš, Lev Blatný, Jan Čep, Čapek-Chod, Hejduk, Hora, Jeřábek, Knap, Kalista, Langer, Valenta a mnoha dalšími.

V úvodu svého článku Estetika proletariátu Jaroslav Durych píše:

„Jméno proletariátu bylo nesčetněkrát bráno nadarmo... Ohlédneme-li se po lidech, vidíme a slyšíme, že o proletariátu se mluví na kožených nebo sametových sedadlech, že lidé, kteří o něm mluví a píší, mají fyziognomie spíše salonních lvů a salonních opic, než jakýkoliv lidí, zabývajících se jakoukoliv vážnou prací... Díla těchto lidí musí u proletariátu vzbuzovat hnus: spíše by se mohla líbiti nevzdělaným zbohatlíkům, ale ani ti v nich nemají zálibení, neboť i těm se zdají příliš primitivní.“ Skoro podobnými slovy hovořil i Karel Čapek, který dal své další polemice s komunisty název „Proletářské umění“. Jak Čapek tak Durych zde útočí proti skupině Devětsil a proti tak zvaným poetistům a surrealistům. Pojem socialistický realismus ani stalinsko-ždanovské dogma tehdy ještě neexistovaly.

V dalším Durych píše: »Nejlípším argumentem proti doktrínám puristického komunismu v umění jest lidová píseň. Lidová píseň vzniká leckde, ve městech, na ulicích, na trhu, v dílnách, v kasárnách, na velko-statcích i v chalupách. Mohou ji tvořit lidé zaopatření i nejchudší. Z některých písní lze slyšet bezstarostné veselí a zdravou sílu lidí zabezpečených, sedláků, řemeslníků. Ale většinu písní národních tvořily a uchovávaly vrstvy chudé a nejchudší. Kdo si přečte písně jako Když jsem plela len, Kudy, kudy cestička, Pod našima okny, Šla Nanyňka do zelí, Včera neděle byla, Zakukala žežulička, uzná, že tyto písně neskládala bohatá selská děvčata z velkých statků, nýbrž dcery nejubožejších chalupnic a podruhyň; a obsah? Tyto autorky nezpívají o touhách kolektivních, nýbrž o své nej-subjektivnější milostné touze. A má snad proletariát odpor proti tomuto cítění? Tu nutno poslechnouti, co si zpívají služky, drhnoucí zem, peroucí prádlo nebo umývající okna; lze říci s jistotou, že vždy budou raději zpívat písně individualistického obsahu, než nové zpěvy, které jim předkládají nebo ještě předloží apoštolové nové krásy z kaváren... Zpěvem internacionály budou uspávat děti nebo se ucházeti o přízeň žen jenom papírové osoby směšných papírových románů a jiných uměleckých děl, která z této teorie vzejdou.« V těchto slovech Jaroslav Durych právě tak jako Karel Čapek v Proletářském umění předznamenal budoucí vývoj svázaného umění.

Jako Karel Čapek, jako F. X. Šalda a jini se i Jaroslav Durych přiznává, že sám touží po novém, vyšším a niterně pravdivějším umění, a že by mu bylo lhostejné, zda přijde zprava nebo zleva, ze západu nebo z východu. Durych píše: »Bouřlivá a ovšem že i značně barnumská slova o nové kultuře, novém životě, nevzbuzovala mnoho důvěry, byla nám však přece jen novým vzrušením... Mnohem spasitelnější bylo by bývalo i pro nás, kdyby mezi těmito fotelovými revolucionáři se byl vyskytl alespoň jediný duch tvůrčí, alespoň jediný legitimní proletář.

Neboť toužíme po přemožení, toužíme po novém, světlém básníkovi...

A kdyby přišel člověk nový, který by svým příchodem nás zatlačil do ústraní a ukázal svým činem svou pravou duchovní sílu, byli bychom mu vděční; jen babský duch by žártil, duch mužný nikoli. Ale nic takového najde. Nemáme z toho radost, spíše smutek, a to jediné, co nás v tomto smutku utěšuje, jest právě logická a truchlivá úvaha, že to, co neumíme a nedovedou mladí, musí učiniti staří: že jim tedy musíme sami naléztí ten jejich „proletariát“, ukázat jim jeho duši, srdce, potřeby, touhy, tvář, že je musíme sami zdvihnout na jejich rachitické nožky a učit je dělat krůčky ve světě tajemné proletářské kultury a učiti je léztí na žebříku proletářského umění, držíce pod nimi ochrannou síť, aby, až spadnou, nerozrazili si hřbet k nesmírné škodě budoucích.«

U Durycha to nebyla rétorika ani jenom ironie. A paradoxně u něho nacházíme niterně pravdivější proletářské postavy než u Olbrachta, Majerové, Malířové, Vančury a jiných kacířů komunismu, odklonivších se později od stalinismu. A také jeho posměch nad kavárenským komunismem tehdejších papírových literátů nebyl jen polemickým trikem. Jako vojenský lékař měl Durych k chudině jistě blíže než komunisté z Mánesa nebo z redakce Rudého práva.

Článek Jaroslava Durycha proti komunistům z roku 1925 není ovšem jen kritikou negativní. Sám sobě klade několik postulátů, z nichž nejzávažnější se nám zdají tyto dva: **vrátit slovům čest a původní vznešenost — a milovat lidi**. O tendenci v umění Durych píše: »Není rozumné dávatí témata a určovatí tendenci. Všecka témata jsou přípustná a žádná tendence není absolutně dobrá, každá tendence zkresluje a vyvolává odpor... Boj o nové umění není tedy bojem o ujačnění a zúžení umění, nýbrž o osvobození, rozšíření a povýšení umění, které si dosud netroufalo ze společenské bigoterie hledati krásu tam, kde jest jí nejvíce a kde jest nejživotnější.« Podle Durycha — právě u chudiny. A zase to není prázdný řečnický obrát: na jiném místě Durych útočí proti přepjatému aristokratismu a přepjatému individualismu.

Následující věty ze závěru Durychova článku jakoby byly určeny pro náš dnešek. Durych píše: »Úžasná jest obludnost návrhů a pokusů o nalezení ukazatele pro kulturní výchovu proletariátu. Vyžehlení a napudrování proroci, dobře honorovaní a vyhýčkaní, honí proletariát ke žlabům, do kterých dávají nejhorší padělky a odpadky úpadkové a odpadkové kultury, ze kterých je až příliš cítit buržoasní kuchyně. Dělalí si z proletariátu blázny, zapomínajíce, že proletariát dával světu za všech dob nejlepší lidi a že mu je dá zase a ti pak zúčtují s nynějšími podvodníky. Lidé, kteří

nikdy nedozrají a nedorostou k tomu, aby pochopili, čemu se mohou od proletariátu učit, chtějí sami být jeho učiteli a chtějí ho kaprálovati. **Poměr pravého spisovatele k lidem jest jiný. Chce-li některého člověka vyličit, musí ho milovati...** Spisovatel jest otcem toho, co tvoří; chce-li z lidí učiniti děti svého díla, musí k nim chovati lásku otcovskou, která jest vážná, obětavá, plna odpuštění a plna naděje.«

O Durychově díle básnickém budou psát jiní. Bylo by pošetilé a dokonce by to byl postup ještě horší, než komunistické rozdělování umění podle politického klíče, kdybychom zde chtěli Durychovi dodatečně poklepat na rameno za to, jak jim to dal. Stejně nerozumné by bylo, chtít Durycha nějak historicky prověřovat po stránce jeho ideového postoje v různých obdobích jeho života. Polemický článek, který jsme chtěli připomenout, je však významnější a k dokreslení autorovy osobnosti důležitější právě tam, kde se Durych pokouší stanovit svůj úkol, a kde nepolemizuje, nýbrž sám sobě ukládá těžká břemena mluvit pravdu, vracet slovům čest a milovat lidi.

Antonín Kratochvíl

Bloudění

(Poznámky z deníku)

Naposledy jsem ho viděl na pohřbu Jiřího Karáska ze Lvovic. Do studeného větru šeptal žalmy za umírající. A pak kdosi řekl: „Bylo to surové. On doufal, že dostane ke svým osmdesátinám nějaké státní uznání.“

Jiří Karásek, představitel české dekadence, musel těsně před svým jubileem opustit Tyršův dům, v němž bydlel a v němž byla i jeho galerie. Taková byla gratulace Zdeňka Nejedlého k jeho osmdesátinám. Karásek ji nepřežil. A nad jeho hrobem, stála skupinka vyděděných literátů a psanců.

*

Rok 1956 znamenal určité uvolnění na literární frontě — možná i předem plánované z Moskvy v rámci kampaně pro koexistenci. Prodloužené ruce XX. sjezdu KSSS otevřely i zámky tiskového oddělení StB*). Vyšla v novém krásném vydání „Sedmikráska“ s Götzovým doslovem — na pokračování v Lidové demokracii vyšla novela „Bětuška“. V brněnské kulturní revui „Host do domu“ napsal Oleg Sus „Návrat básníka...“

„Sedmikráska svou fakturou a tensí je uměním uzavřeným... a spočívá na něm odlesk hvězd ze souhvězdí Poesie. Čteme je, vzdávající úctu básníkovi a nepodléhající stašině.“

Avšak nedlouho potom napsal Jiří Brabec (23. března 1957) do Literárních novin článek, který nazval „Sedmikráska nebo krátká paměť a krasořečnění“. Oficiální orgán Svazu čs. spisovatelů Brabcovými slovy ostře odsoudil nové vydání „Sedmikrásky“ a napadal všechny, především pak Olega Suse, kteří přijali kladně nové vydání Durychovy kouzelné novely. Nenávist a nemohoucnost se ozývala z každého Brabcova řádku.

„Durych je spisovatel, který ve většině svých děl rozzívá pověry, sráží lidský vzlet. Nejde tu o prostou duši vášnivého katolíka, ale o rafinovaného estéta dráždícího sebe i jiné... Kolportážnost obalená mystikou.

Zapomíná se, že v letech třicátých, současně s úpadkem Durycha umělce, úpadkem podmíněným jeho vztahem k světu, roste žlučovitost a ješitnost občana Durycha k projevům, které nemají u českých umělců téměř obdoby. Čím více se ztrácí schopnost vtisknout svému thematickému umělecký tvar, tím více roste nenávist a zášť proti všemu, co je tvořivé a zahleděné do života lidí. A nejde tu snad jen o rozdvojení politika a umělce...

Nastavovaná a nudná paní Anežka Berková, lopotně konstruovaná a banálně papírová Píseň o růži, nemohoucí fanatismus Děti a díla barokního Jezeje Masopusta a Služebníci neužiteční, to je závěr Durycha, pendant k jeho projevům. To nelze zapomínat, to je poučení pro dnešek i pro zítřek!... Není třeba, abychom politikařili, zavírali oči před fakty a stavěli dílo, podle mne zcela okrajové, tam, kam nepatřilo a nepatří. Hlavní pokrokový proud naší literatury (prózy) šel zřetelně mimo Durycha. Šel a půjde.“

Tím však neskončil dialog komunistů a mlčícím básníkem. Krátce před tím, než napsal Brabec svůj útok, dala Varšava políček do tváře všem pražským literárním pistolníkům. Polský kulturní list Kierunki (Varšava, 10. února 1957) věnoval Durychovi téměř celé číslo. Vedle rozboru Durychova díla otiskl také povídku z menší Valdštejnské trilogie, která je v Československu zakázána a na kterou útočí i „literární historik“ Literárních novin soudruh Brabec. Kierunki napsaly:

»Nedávno — na konci minulého roku — uplynulo sedmdesát let od narození a čtvrt století umělecké tvůrčí činnosti Jaroslava Durycha, největšího spisovatele soudobého Československa.«

Uplynulo pár měsíců. Nakladatelství Lidové demokracie v edici Vyšehrad vydalo „Tři dukáty“ — šest próz shrnutých z původních cyklů „Tři dukáty“ a „Tři troničky“; v těchto baladických příbězích tkví celá hloubka Durychova pohledu na sociální skutečnost, „na život chudých této země“.

Komunistická kritika mimo ostravského měsíčníku „Červený květ“ většinou mlčela.

Za několik měsíců po „Třech dukátech“ vyšla v nakl. Lidové demokracie „Kouzelná lampa“ (1958). Tato kniha je souborem symbolických próz tří starších cyklů „Hadí květy“ (1924), „Kouzelná lampa“ (1926) a „Kdybych“ (1929).

Komunistická kritika vydání „Kouzelné lampy“ již ignorovala a katolícké literární kruhy se většinou ve svých recensích odvolávaly na Bedřicha Václavka a na F. X. Šaldou — a jeho vyznání, že „Durychovy prózy — to jsou exploze z vnitra věcí, které vybouří jeho tvořivý zrak z klidu“.

Ve dnech 6. a 7. listopadu 1957 se konalo v Praze plenární zasedání ústředního výboru Svazu československých spisovatelů. Programový referát o práci svazového tisku přednesl dr. Jiří Hájek. Ve svém projevu mluvil o nebezpečí eklekticismu v současném stavu kritiky. Na několika místech svého projevu všiml si zběžně otázky Jaroslava Durycha v současné literární problematice. Z poznámek tisku i Hájkova projevu vyplývá, že marxističtí literární teoretikové si s Durychem nevědí rady.

Nechť jí mu prostě odpustit, že zůstal v poúnorovém Československu. A při tom jasně vědí, že ho nemohou vyškrtnout z dějin české kultury.

Když byl před dvěma roky na koexistenční návštěvě v Linci tehdejší tajemník Svazu československých spisovatelů Josef Sekera, zasypali ho rakouští i zahraniční novináři otázkou: Co je s Jaroslavem Durychem? Sekera tehdy upřímně odpověděl: „Durych s námi nejde.“

V roce 1958 začal v CSR boj proti tzv. revisionismu v literatuře a „Durychovská problematika“ přestala komunistické literární teoretiky zajímat zcela.

A nakonec se dostávám k otázce, kterou jsem si sám několikrát položil a kterou nejjasněji formuloval jeden ze spolupracovníků v Hlasu exilu (prosinec 1956).

„Sedmdesáté výročí narození Jaroslava Durycha je především příležitostí ke zpytování vlastního svědomí.“

Co jsme se od Durycha vlastně naučili? Co jsme si v exilu z Durychova díla vydali? Lámeme si často hlavu nad dnešními výkyvy ať naší nebo polské či jihoslovenské poesie. Kdybychom znovu vzali do rukou Durychův soud o proletářském umění, pochopili bychom, že především dnes je žhavý a pravdivý.

My jsme se naučili (s čestnými výjimkami) nanejvýš koketovat nejprve s „národním komunismem“ pak s tzv. revisionismem; a pokoušet se přes hlavy národa o dialog. Ale uvědomují si na příklad pánové ze Svědectví, s kým chtějí dialog vést?

A přesto básník sám dal nám exulantům velký dar, o kterém snad ani nevěděl. Po vydání ve Vídni vyšel nyní i v Heidelbergu jeho „Friedland“ — Bloudění — dílo, ke kterému chtěl Brabec připsat epitheton nenávislného barokního jezuitství a které nám v exilu klade stále před oči žhavou skutečnost i lásku:

„Šla. Sama neznámá, do bídy a zimy, do nejistoty věku, s jistotou v srdci, mezi hady.

Nešťastná země! Cizí země! MOJE POŽEHNANÁ VLASTI!"
„Sie ging. Allein, unbekannt; in Elend und Kälte, in die Fährnis des
Zeitalters, in die Unsicherheit, mit Sicherheit im Herzen.
Friedloses Land! Fremdland! Mein benedictes Vaterland!"

(Z „Knihy setkání")

Durychovo úmrtí (7. 4. 1962) zaznamenala lidová demokracie (10. 4. 1962) krátkým, v podstatě zbabělým nekrologem Gustava Francla, Literární noviny zprávou dne 14. 4. 1962 a Kostnické jiskry (12. 7. 1962) nepřímou v článku o Nečasově Literárním průvodci. Katolické noviny (pražské i bratislavské) nepřinesly k Durychovu úmrtí ani slovo.

Odpověď na otázku čtenáře

Historie jedné komunistické historické práce

Jde o dílko Jana Kozáka, zaměstnance aparátu komunistické strany Československa, který byl pověřen zpracováním novějších jejích dějin, konkrétně období 1945—1948. Dvě kapitoly z jeho knihy (dodnes neznámého rozsahu) vyšly na podzim 1957 v Praze ve sborníku „Příspěvky k dějinám KSČ" pod názvem „Možnost revolučního využití parlamentu při přechodu k socialismu a úloha lidových mas". Dostaly se na západ a vzbudily zde určitý rozruch.

Jak k tomu došlo a proč si tato Kozákova práce zaslouží pozornosti — to je otázka, na niž se snažíme našemu čtenáři J. K. z Braunschweigu dát co nejpresnější odpověď.

V polovině padesátých let, po Stalinově smrti v roce 1953 došlo v komunistickém světě k určitému uvolnění, které má dnes už svůj ustálený název „tání"¹⁾. Do určité míry roztáli tehdy i čs. komunističtí vůdci. Připomeňme si jen to jejich rozhodnutí, které má vztah k dnešnímu námětu: zpřístupnili jistou část vládních a komunistických archivů z poválečných let a pověřili několik lidí — je jich, pokud je nám známo, sotva třicet — aby je studijně zpracovali.

Jedním z nejzajímavějších plodů tohoto rozhodnutí vedoucích mužů KSČ byl „neperiodický sborník" (od ledna 1961 periodikum) nazvaný „Příspěvky k dějinám KSČ", jehož první vydání vyšlo v nákladu 8.500 výtisků na podzim 1957. Vedoucím redaktorem byl Jan Pacht, bývalý přednosta poli-

¹⁾ Podle stejnojmenného Erenburgova románu.

tického archivu presidenta republiky (tj. Klementa Gottwalda), pozdější vedoucí „odboru Klement Gottwald“ na Ústavu dějin KSČ. Nyní šéfredaktor dvouměsíčníku „Příspěvky k dějinám KSČ“. —

„Sborník bude přetiskovat“, oznámil tehdy v roce 1957 úvodní článek, „doposud nepublikované dokumenty k dějinám dělnického hnutí a k dějinám KSČ“; bude „tribunou propagandistů, lektorů a politických pracovníků, jimž (má dávat) odpověď na nejasné otázky“.

A nyní se už dostáváme ke Kozákovi, jehož příspěvek byl otištěn hned v prvním čísle „Příspěvků“ na str. 29 až 64. U titulu (který jsme citovali v úvodu) byla tato poznámka: „Pod tímto názvem otiskujeme dvě kapitoly z práce soudruha Jana Kozáka »O možnosti přechodu k socialismu cestou revolučního využití parlamentu a československá zkušenost«, která byla v dubnu t. r. (1957, pozn. J. M.) diskutována na teoretické konferenci učitelů Vysoké stranické školy.“

Kulturně politický týdeník KSČ, „Tvorba“ č. 52 ze 26. prosince 1957 přinesla „poznámky“ k prvnímu číslu „Příspěvků“ s podtitulkem „užitečná publikace“. Je jistě zajímavé, že jejich autor, kandidát historických věd Zdeněk Bradáč říká o Kozákově článku, že „zasluhuje především pozornosti“.

Proč?

„Ukazuje možnosti a úkoly využívání pozic revolučních sil v parlamentě, vládě i hospodářství pro boj za postupný přechod od demokratických přeměn socialistickým“, říká s. Bradáč.

„Cena Kozákova článku“, pokračuje, „spočívá v tom, že je prvním pokusem objasnit **mezinárodní význam zkušenosti z bojů KSČ v letech 1945—1948** (podtrhl Z. B.), přínos tohoto období dějin KSČ mezinárodnímu revolučnímu hnutí.“

Byli jsme tehdy v prosinci 1957, po přečtení Bradáčova posudku prvního čísla „Příspěvků k dějinám KSČ“ přirozeně zvědaví na jejich obsah, na Kozákův článek, na jeho knihu, na ostatní studie.

Museli jsme čekat dva a půl roku.

*

Rozhlasová stanice Svobodná Evropa má v Mnichově tzv. vyhodnocovací („Evaluation“) oddělení, které komunisté (naposled v „Rudém právu“ z 12. 5. t. r.) rádi častují přizvisky jako „semenišť špiónů“, středisko „agentů“ a podobně. Ve skutečnosti se tu studují a vyhodnocují komunistické noviny, časopisy a všechny dosažitelné publikace z ČSR a výsledky této práce se ve formě „Přehledů tisku“ nebo zvláštních studií předávají jednak redaktorům RSE, jednak všem zájemcům z řad těch, kdo studují vývoj za Železnou oponou. Jsou mezi nimi např. spolupracovníci „Archy“ a pravděpodobně i „Nezávislé informační středisko“ v Londýně — skutečnost, o níž je třeba se v popisu historie Kozákovy historické práce zmínit.

Kozákova studie o „možnosti revolučního využití parlamentu“, přesněji řečeno, „Příspěvky k dějinám KSČ“ č. 1/1957, v nichž byly uveřejněny její dvě

kapitoly — se dostaly za čs. hranice až někdy začátkem roku 1960. Dne 3. května 1960 je datován „Přehled čs. tisku“ vydaný RSE, v jehož úvodu se praví: „(Příspěvky) jsme dostali teprve v minulých týdnech; vzhledem k důležitosti přetiskujeme Kozákův příspěvek v plném znění“. O něco později vydal RSE i jeho anglický překlad.

Tak se tedy Kozákova studie o využití (lip je mluvit o zneužití) parlamentu pro potřeby komunismu dostala — pravda, v omezeném počtu — na západ.

Dalším krokem pro její rozšíření bylo zasedání v britské sněmovně lordů dne 8. listopadu 1960. Na něm bylo podle záznamu, který máme k dispozici, potvrzeno, že Kozákova práce přišla na západ „přeložena a distribuována rozhlasem Svobodná Evropa“. Lord Morrison byl jedním z řečníků; poukázal na její význam, spočívající především v popisu „způsobů komunistické infiltrace do demokratických institucí“.

Nejbližší příštím činem pro vpravdě masovou (na exilové poměry) publikaci Kozákovy studie bylo její vydání nejprve v angličtině,²⁾ pak v řadě dalších jazyků londýnským „Nezávislým informačním střediskem“, které inspirovalo už výše zmíněnou rozpravu britských osobností. — V prvním a několika dalších vydáních je Jan Kozák z neznámého nám důvodu vydáván za poslance čs. Národního shromáždění; v zájmu přesnosti musíme dále poznamenat, že redaktor těchto vydání Josef Josten opomenul jak v anglickém, tak španělském a českém vydání uvést, odkud Kozákovu práci a její anglický překlad získal — totiž z materiálů RSE, jejichž redakční úpravu jen s malými změnami prakticky převzal. Vynikla by tím spolupráce institucí, jejichž pracovníky jsou většinou exulanti — a to je věc, která nám v očích západní veřejnosti může jen prospět.

Rozšíření Kozákovy práce o metodách, jimiž komunisté operovali v našem Národním shromáždění v letech 1945—1948 a chtěli by operovat i jinde na západě — se podujala také — což je nejen zajímavé, ale i velmi důležité — americká sněmovna reprezentantů, a to její Výbor pro neamerickou činnost. Schválil ji k vydání dne 30. prosince 1961 jako zvláštní tisk sněmovny pod hlavním názvem „The New Role of National Legislative Bodies in the Communist Conspiracy“³⁾. Úvodem se říká, že „svobodný svět byl na knihu upozorněn po prvé v roce 1957 při příležitosti londýnské konference Meziparlamentární unie. O tři léta později se dvě kapitoly dostaly do rozhlasu Svobodná Evropa, které je dalo přeložit do angličtiny“.

*

Zaslouží si práce Jana Kozáka opravdu takové pozornosti?

Domníváme se, ba jsme přesvědčeni, že ano. Kozák na základě úředních komunistických dokladů, dlouhá léta nepřístupných, popisuje, jak se

²⁾ „How Parliament Can Play a Revolutionary Part in the Transition to Socialism and the Role of the Popular Masses“, Independent Information Center, London, 16. února 1961; cena \$ 1.00.

³⁾ Zaslíla Superintendent of Documents, US Governmental Printing Office, Washington D. C. — Cena 20 US-centů.

v podrobnostech uplatňovala taktika vedení KSČ v poměru k Národnímu shromáždění, k našemu parlamentu. Jak komunisté ve vládě prováděli „tlak shora“, jak se organizováním všelijakých „deputací“ všelijak sehnaných „dělníků“ a „pracujících“ a „rolníků“ a zástupců „masových organizací“ vyvíjel na parlament „tlak zdola“ — a jak kombinací obou „tlaků“ (slušelo by se spíše mluvit, ve většině případů, o vyhrožování než o „tlaku“) postupně se oslabovala pravá role nejvyššího zastupitelského orgánu.

Skutečnost, že se Kozákova práce zásluhou výše zmíněných institucí a osob tak rozšířila, není komunistům milá. Prozrazuje to například (jedovatá) poznámka, již soudruh Milan Hübl doprovodil svůj článek „Květen 1945 a dnešek“ v „Nové myslí“ (ideologický orgán KSČ) č. 5/1962. V odstavci nadepsaném „Tvořivý přístup ke skutečnosti“ tvrdí (na str. 517):

»V počínání komunistů nebylo v letech 1945—1948 nic spikleneckého. Dodatečné pokusy utečeneckých a západních publicistů dodat mu takový smysl jsou někdy přímo groteskní. Nejmarkantnějším dokladem je poprask s článkem J. Kozáka v Příspěvcích k dějinám KSČ o využití parlamentu. Utečenec Josten, pravcový labourista Morrison, známý „východní expert“ Bruce-Lockhard a jiní vydávají článek normálně uveřejněný v historickém časopise prodávaném na všech novinových stáncích a zasláném všem předplatitelům doma i v zahraničí, za jakýsi tajný materiál, určený pro tajné školení afrických (!) komunistů, jak provést v těchto zemích po vzoru února 1948 stejný převrat. Tím... prokazují malý smysl pro politické reality a slabomyslný úsudek.«

Máme starou zkušenost, že komunisté, když už nevědí kudy kam, začínou urážet — a to dělá, jak je vidět, i s. Hübl. Nevíme, kde přišel zrovna na to, že se Kozákova práce vydává za tajný materiál pro tajné školení Afričanů: takové školení obstarává přece komunistická Praha na tzv. Univerzitě 17. listopadu docela veřejně. Nevíme taky, jak by chtěl Hübl provést zázrak a prodávat publikaci, která vyšla v nákladu 8.500 výtisků, „na všech novinových stáncích“. Těm se dostává jen „Rudé právo“ (náklad asi 800.000), ale už ne např. „Lidová demokracie“ nebo „Svobodné slovo“ (povolенý náklad něco přes 100.000) — natož „Příspěvky k dějinám KSČ“!

„Groteskní“ není snaha seznámit západní veřejnost s Kozákovou publikací, ale spíše pokus (např. s. Hübla) snížit její význam. Citovali jsme úvodem recenzi jiného soudruha, jakéhosi Bradáče, jenž studii Jana Kozáka přece ocenil především jako „pokus objasnit mezinárodní význam“ činnosti našich komunistů v letech 1945—1948. Podobná hodnocení aktivity KSČ v uvedeném období⁴⁾ se objevují i dnes.⁴⁾ Tvrdí se v nich, že taktika KSČ je poučením zejména pro komunisty z vyspělých „kapitalistických“

⁴⁾ Viz např. studii Jaroslava Šedivého, „Únor 1948 a buržoasní svět“, Příspěvky k dějinám KSČ č. 1/1962.

států s tradicí demokratického parlamentarismu. Mohli bychom o tom snést řadu dokladů.

A zeptejme se ještě: Kde zůstaly ostatní kapitoly Kozákovy práce?

*

Úvodem jsme se zmínili, že postalinské údobí „tání“ obměkčilo do jisté míry i vůdce komunistické strany Československa natolik, že dovolili citovat z pramenů do té doby málo zdůrazňovaných nebo dokonce tajených. Kozákovo dílo je jedním příkladem. Jsou tu však další, které dokládají — mimo jiné — že kdyby se byla ta taktika s parlamentem nepovedla, měli komunisté připravenou jinou cestu k moci.

Dovolte nám na závěr ocitovat, co komunistický právník Jozef Fischer připomněl z projevu Klementa Gottwalda k čs. volbám v květnu 1946 — tedy ještě před pučem⁵⁾:

»I keby sa malo stať, čo je nepravdepodobné, že by sme nedosiahli taký priaznivý výsledok... robotnícka trieda, **naša strana**, pracujúci ľud môže mať vždy v rukách **dostatečné prostriedky, zbrane a spôsob, ako korigovať mechanické hlasovanie.**« (Podtrhl J. M.)

Nezapomeňme: „Co sdělil český komunista Kozák a napověděl slovenský komunista Fischer je příběhem, který pro Československo vyústil v tragedii komunismu. Je to varování; varování, které svobodný svět našťastí v hrubých rysech už rozpoznal. Je ovšem třeba, aby je znal do všech podrobností.

Jan Mates (Mnichov)

⁵⁾ Jozef Fischer, „Niektoré otázky vedúcej úlohy KSČ v boji za socialistickú demokraciu v období rokov 1945 až 1960“, Právnické štúdie č. 4/1961.

Nejtrapnější na komunistické propagandě našich dnů je její generalizování: Každý protikomunista je fašistou, kdyby třeba celou válku byl vězněn v koncentračním táboře a zůstává skutečností, že mluvčí této propagandy kolabovali a nebo se zúčastnili dělení Polska.

(1946)

Univ. prof. dr. Josef Beran, pozdější arcibiskup pražský

Vzpomínka na Eduarda Basse

Při pohledu na jeho fotografii, uveřejněnou v posledním čísle Archy k výročí jeho smrti před patnácti léty, vybavila se mi vzpomínka na tohoto autora „Cirkusu Humberto“, opravdu jednoho z nejkrásnějších děl naší literatury, který nám za války dával kus sebevědomí, kdy bylo tak málo spisů, které by nám, kromě klasiků jako Jirásek, dávaly povzbuzení k překonání tohoto hrozného života pod botou nacistů.

Setkával jsem se s ním občas za těch neblahých dob a bylo to po sobotách dopoledne ve velkoobchodu vínem přítele Goldhammera v Křemencové ulici v době, kdy tento nektar opěvovaný básníky všech časů, abych citoval aspoň Horacia, nebyl vůbec v obchodech k dostání a ve vinárnách se hostům dávala jen čtvrtka a to se musilo přijít hodně brzy, aby se na člověka dostalo, a chtěl-li dvě musil kalupem utíkat do druhé, poněvadž jejich denní příděl byl malý — do třetí už přišel pozdě. A tak nám žíznivým poskytoval přítel Goldík, jak jsme mu říkali, nějakou tu kapku pro lepší náladu a dal se někdy uprosit nad toa nějakou lahvičku k odnesení; budiž mu to v nebi připsáno k dobru.

Scházela se u něho při těch sobotních příležitostech společnost umělecká a literární, členové Národního jako Vydra, primadona Podvalová, redaktori Bass, Khas, několik diplomatů jako V. Radimský a Zdeněk Němeček, spisovatelé jako Drda, o němž jsem tehdy nevěděl, že je komunista a netušil, že jednou dosáhne tak pochybné proslulosti, kteří při sklence vína, uštěřovaného mecenášsky přítelem Mus Goldhammerem, hovořili o situaci na poli uměleckém a literárním a ovšem i politickém a vojenském, co kdo slyšel v nějakém cizím rozhlasu, nebo v šeptandě o poměrech mezi tak milovanými protektory.

Jak řečeno, chodil mezi nás též E. Bass, obtloustlý, bodrý a vtipný společník, a já ačkoliv jsem hořel dychtivostí zvědět, kde vzal všechny ty znalosti cirkusáckého života, který tak podrobně líčí v Cirkusu Humberto, nikdy jsem si netroufal se ho zeptat, poněvadž v celé společnosti, jak jsem věděl dříve, nikdo se od něho o tom nic nedozvěděl, nebo mi to nechtěli říci, a tak to nevím dodnes.

Už ke konci války postihla E. Basse nehoda, při níž na stěstí vyšel s rodinou bez úrazu, když totiž američtí letci, kteří měli bombardovat Drážďany si je snad pro neviditelnost spletli s Prahou a pustili bomby pásem od Smíchova, přes Nové Město, na Vinohrady, při čemž byl zasažen i dům v Resslové ulici u nábřeží, kde Bass bydlil, a jeho byt utrpěl značné škody.

Přišel tehdy na schůzku značně otřesen a přirozeně každý z účastníků se mu snažil po tehdy omezených možnostech pomoci nějakým způsobem. Já aspoň trochou mýdla z malé továrny R. Bartoňe, kde jsem byl schován, když mne Němci vyhodili ze služby jako legionáře. Odcházel tehdy po-

těšen účastí mu projevovanou a společně sdílenou nadějí, že bude brzy konec války a my opět svobodni.

A dočkal se s námi všemi. Bylo to zas v sobotu 5. května 1945, kdy jsme se opět sešli, a to již bylo plno zpráv o strhování německých nápisů na úřadech a obchodech, o odzbrojování německých vojáků a sem tam střelení, a když jsme se předčasně rozcházeli pod vlivem těchto zpráv, viděl jsem právě na druhé straně ulice vyvěšenou naši pravou vlajku svobodné Republiky. Domů do Dejvic jsem se sice ještě dostal tramvají, ale tam již s obtížemi i přes dvory dvou bloků, protože se tam již značně střílelo, ale to je již jiná historie.

E. Basse jsem pak ještě několikrát viděl, než jsem odejel do Mexika, a tam dočetl, že zemřel. Byl mu aspoň ušetřen život pod novým útlakem, za něhož zas nemá spisovatel možnost tvořit svobodně. Jeho Cirkus Humberto je jistě zas doma ctěn jako za nacistů a Vašků je opět příkladem nezdolné české duše.

Náš fejeton:

«Cenzura v ČSSR?»

Vážený pane redaktore!

VAŠI OTÁZKU DOST DOBŘE NECHÁPU

Cenzura v Československu samozřejmě „neexistuje“. Ústava 9. května ji nedovolovala. Ústava ČSSR rovněž ne. Místo toho však existuje orgán ministerstva vnitra, zkratkou HSTD, jménem Hlavní správa tiskového dohledu. Ta dbá, aby autor nepoškodil veřejný zájem a nemá práva preventivní cenzury. Ovšem, někdy by se mohlo stát, že autor by mohl veřejný zájem poškodit. Tu HSTD ona nebezpečná místa v textu označí a „doporučí“ autorovi, aby se na ně blíže podíval. Většina autorů je samozřejmě na takové úrovni vyspělosti, že věc zváží a závažná místa rychle odstraní. Dobrovolně. A ráda! Kdo by přece chtěl škodit lidu a společnosti. Tím je při naprostém zachování svobody slova a tisku chráněna věc socialismu.

Samozřejmě, jako každá dobrá a „lidu“ prospěšná věc, tak i HSTD má své nepřátele. Pomlouváče, kteří tvrdí, že jim HSTD něco zakázala: nevěřte jim! Jsou to třídní nepřátelé a jejich historky vymyšlené; ne-li, pak jsou rozhodně netypické. Pravda, jednou se na příklad stalo toto: Na dotaz posluchače, podle čeho se skloňuje „Bukurešť“, odpověděli

v jazykovém koutku, že podle vzoru „kost“. Totiž chtěli odpovědět. HSTD jim „doporučila“, že to není dobré. Proč? Ale... v třídním nepříteli by totiž toto srovnání dvou na sobě nezávislých symbolů mohlo vzbudit dojem, že v Rumunsku je hlad. Dlouholetým a neustále se opakujícím (revolverovým) odhalováním nedobrých věcí v textu HSTD vybudovala v autorech pavlovovský reflex. Podmíněný reflex, ale naruby. Nevím, znáte-li ten vtip, jak si povídají dva psi ve výzkumném ústavu: — Čoveče, všim si se, jak ty hlídačové maj vybudovanej podmíněnej reflex? No, jak začneme kanět a do týdle zkumavky u držky nám začnou týc sliny, tak v ten samej moment se vobjeví hlídač se žrádlem? Opravdu. Stane-li se vám několi-krát, že jste přistižen při nekalé myšlence a HSTD vás svým doporučovacím pravítečkem klepne přes duševní prstíky, přistě se klepnete sám a raději velmi rychle přemýšlíte o něčem budovatelštějším. — Tato úvaha není vůbec vymyšlena a pro zajímavost uvedu teorii, kterou si vybudovali domácí intelektuálové. Ta říká, že „každej člověk má vlastně tadydle u hlavy, přibližně tam, co je ucho, svého malýho, soukromýho estábáčka. A ten za vás dává bacha, vidí do vás a už předem vás varuje: — Todle je volovina, to nefikej; todle je ještě horší, na to vůbec nemyslí; todle, promarxe nepišli! Namítnete: — Přeháníš, protože jak bys chtěl vysvětlit fakt, že se doma vydávají dobré knihy, hraje se občas znamenité divadlo, místy se točí průměrné filmy? Čím to? Inu: vím, že každé přirovnání, kulhá, ale představte si pro zajímavost, že skutečnost je Staska (Lotto). A vašim úkolem je uhodnout šest čtverečků — jenže ne ze čtyřicetidevíti, nýbrž (a to je to nejhorší) z několika desítek tisíc možných. Prostě ke všemu je nutno obrovské náhody a štěstí, po případě známých funkcionářů, kteří vědí, která čísla budou příští neděli tažena. Protože Staska, stejně jako ostatní věci v socialismu, není ponechána živelnosti a je plánována. V tom je ten vtip. Uvedu jeden pars pro všechna tota. Jednomu mému příteli napadla myšlenka, která by mohla ohrozit zájmy socialismu, ale film byl přesto natočen. Stalo se ta takto:

Jednoho večera byl osobní estábáček přítelův nesmírně unaven. Měl za sebou dlouhatánský flám, na kterém přítele doprovázel a úsilovně dával bacha, aby přítel nevyprávěl vtipy. A když už, tak pouze oplzlé. Touto prací se tak vyčerpal, že usnul. Dost tvrdě. Tak se stalo, že myšlenka byla napsaná. A přítel, místo aby ji hned roztrhal a spálil v kamnech a nejbližším vlakem jel do Pardubic a cestou pomalu pouštěl popílek s plošiny posledního vozu, přítel-hlupák místo toho zanesl napsaná slova „jim“. Dramaturgii. Kdyby byl vedoucí dramaturg tvůrčí skupiny dobrým kamarádem mého přítele, věc by mu rozmluvil, námět vstrčil do drtičky a zapjal motor a řekl: — Hele... já nic neslyšel, nic nevím, Ale ne. To proto, že se těsně před tím stala neuvěřitelná věc: Vedoucí dramaturg den před tím svého estébáčka zabil. Mluvil totiž po několik hodin s jedním bývalým španělákem, bývalým náhradníkem ÚV, později zatčeným a mučeným a ještě později (1955) propuštěným s docela slušnou penzí. Vypravování tohoto španěláka učinilo na dramaturga takový mocný dojem, že svého hlídače na místě zabil, přečetl si znovu Lenina „Stát a revoluce“ a umínil si pevně, že se stane statečným činovníkem socialismu. A že hrůzy

období kultu osobnosti se nesmějí opakovat a že pravda musí jít dále. Můj přítel ho zastihl v této situaci a dramaturg pustil věc dále. A navíc zapůsobil svým vlivem na podřízené dramaturgy (těžká práce, co?) a vysvětlil jim, že „scénář je odvážný a tak řád politicky potřebný“. A že by měl jít do výroby. V tom případě chodí scénář před IUR — Ideovou uměleckou radu. A tam ho obyčejně zakáží. Obyčejně. Ne tak se stalo mému příteli. Nastala totiž tato neuvěřitelně náhodná a šťastná, nebo též nešťastná konstelace: Jedním z členů Rady byl osobní přítel scénáristy. A byl přítomen. Číslo jedna. Dále, pro secundo, jeho osobní nepřítel, hudební skladatel Fhyxi (tento pseudonym jsem zvolil proto, abych nemusel plným jménem jmenovat A. Sommera), byl nemocen. Drittens: další členkou poroty byla stará komunistická spisovatelka, která za útlaču kapitalismu strašně trpěla a náš scénárista se jí tolik líbí pro svou, soudruzi, odvahu a tu krásu toho slova, že? a kromě toho má tak čisté modré oči. Tessara: uznávaný filmový režisér, který už za Protektorátu točil překvapivě progresivní filmy a v lidovém zřízení se zapojil a vždy oddaně sloužil věci lidu. Zvlášť jeho poslední film „Žižka, Holý, mír!“ se velmi líbil masám. A ten chytřín ví, že scénárista byl v úzkém osobním styku se zesnulým dělnickým presidentem, zvlášť v posledním období a ještě neví, že za půl roku bude ze Zápotockého polozrádce. A taky ví, že ministr státních obran Barák, mu vydal po jedné rozmluvě výjezdní povolení do Francie. A hlavně: předseda komise, A. M. Brousil je též rektorem AMU. Scenárista, ještě co student, navštěvoval jeho semináře a Brousil se v něm trochu vidí co v záku. A všichni četli poslední Chruščovovu řeč proti Stalinovi. Ostatní schvalovatelé podlehnou.

Estébáčkové přítomných se této masovosti zaleknou a sami doporučí svým chráněncům: — Přijmout! Co když zítřka, že...? Tak se stalo, že scénář byl schválen. A dán do výroby; to znamená — byl natočen. HSTD film shlédla a spoléhajíc se na vybudovaný podmíněný reflex autora i schvalovatelů, certifikát podepsala. Ale aby nevypadala, že je úplně k ničemu, doporučila se blíže podívat na obraz 27., dialog Karel: — Až bude samooobsluha v bankách, tomu já budu říkat komunismus... a na obraz ext., 34., kde je záběr pohoří, za nímž je továrna na postroje pro vojenské koně. Autoři (ochotně a rádi, že se nejedná o nic horšího), scény vystříhnou a schválí se masová výroba kopií. Distribuce je filmem nadšena a tvrdí, že to bude kasa, přestože je to politický. Vedoucí kin po zkušebním promítnutí mají radost, že splní plán návštěvnosti. Pak se film předvede ústřednímu výbour KSC, jemuž se velmi líbí. „Pro svou mladost a svěžest“..., jak stojí v protokolu. (Kopecký se obrací ke Štollovi: — Vidíš, Ládo, to je pěkný film, víš, dyť my nejsme krucinál moralisté. Ten režisér... no... to je fuk, ten ti nám udělal už jednou radost, víš, tou „Sklárnou“. Nebo jakže se to 'menovalo? Jo, máš recht, „Tejden v tichu“. Celýmu ÚV, víš... jo, počkej, Slánskému se nelíbí, vidíš, Ládo, Slánskému ne, Slánskému ne...) Pak šel film mého přítele, jak k poslední instanci, před pras. Novotného. A byl zakázán. Z kopií se vyrobil jakostní krém na boty, výrobní skupina byla rozpuštěna. Režisér dostal roční dištanc a šel do Vesnického divadla. Hostovat. Přítel scénárista se po delší době uchytil

jako lektor ve výrobě loutkových a dětských filmů v Čs. televizi. A všeobecně se čeká, až soudruh prezident umře. Anebo až bude umřen. Nejvíc čekají vedoucí kin. Zatím hrají sovětský film „Ljusja, Ljusja, ja vľubľusja“. V českém překladu: „Setkání v dešti“. Věc se roznese a důkladně přetřásá v couloirech (vysl. kuloarech). Ostatním kolegům začnou sliny kapat ještě víc, objeví-li se ve vratech muž se žrádlem... promiňte. Chťel jsem říci, že jejich soukromí estébáckové ještě více zobražít a zebdělí. Jak ja vidět, leninské mlýny melou pomalu, ale jistě. Zločin na společnosti nezůstane nepotrestán. Spravedlnosti neujdete.

Právě jsem si vzpomněl na jeden středověký verš z „Mistra Holešovského“:

— Pověz, Mistře, um můj nedostačí:
cože slova „JVSTITIA“ značí?

— Spravedlnost. Někdy sice
takto zvána bývá šibenice.
Toho ale nesmíš dbát,
JVSTITIA udržuje stát.

Kolegu Pastorka napadla kdysi skvělá idea na veselohru. Pastorka napadaly zásadně jenom veselohry, ale většinou to bylo takové zboží, že jsme Pastorkovi říkali „obchodník smíchem“. Tentokrát to však byla věc, která by potěšila samotného Zavattiniho: Jan a Marie jsou zaměstnanci jednotkového domu; chodí spolu a společně šetří. Až budou mít dost našetřeno, vezmou se. Jan odevzdal do sběru starý papír, asi dvě kila a staré sklo. Za tyto sběrné suroviny dostal tři losy sběrové soutěže. No a na jeden z losů vyhrál auto, tehdy funglnáglnovou Felicii. Tedy jakýsi zázrak. Vedoucí oddělení si okamžitě Jana pozval a vysvětlil mu, že je volovina, jestli si už dávno netykají a upozorní ho, že kdyby se náhodou dostal do finančních nesnází, že by auto koupil. Ale Jan ani slyšet. Ale abych neunavoval: přebírka, autoškola pro dva, pokuty, garáže, úplatky, olej, benzin (za pět korun litr), pojištění, zkrátka a dobře, mladí lidé zjistí, že na auto nestačí, že se zadlužili a že musí vůz prodat. Tak dojde na slova vedoucího oddělení. Jan mu vůz prodá. Zaplatí dluhy, které vozem nadělal a zbude mu něco přes dvě stovky. A teď vemte na pomoc logiku: scénář, jakožto nepřátelský lidu se komisím nelíbí a byl zamítnut. Ale chyba lávky. Líbil se, velmi líbil. Pouze s malým přípodotkem: Auto je radost našeho dnešního pracujícího člověka a musí tedy Janovi a Marii zůstat. A film byl natočen. V barvách. Končil takto: Jan a Marie jsou u konce finančních sil, dluhy až po uši, rozhodují se, že auto prodají — stříh — ze Staroměstské radnice vychází náš pár a autem jede na svatební cestu. Vyskytli se pomlouvači, jimž prý se lépe líbil stometrový snímek „Dostaveníčko u mlýnice“, natočený v roce 1898.

Jeden režisér se delší dobu zabýval námětem. A ani námět to nebyl. Bylo to méně, než nápad. Znali jsme se dobře. Proto se mi s tím svěřil. Řekl mi, že to, co ho už delší dobu pronásleduje a straší, by točil okamžitě. (Řekl doslova: — To bych točil, až bych křičel.) A chťel, abych mu to napsal. Když jsem chťel, aby mi látku vypravoval, řekl, že žádnou látku nemá. Ví jenom, že se to musí odehrávat v Československu, teď, a že se

to má jmenovat „Strach“. A tak jsme ten scénář nenapsali. On natočil sinemaskop o stavbě přehrady a já dostal smlouvu na film o chmelových brigádách. Ale jinak, braši — jak by řekl Zoščenko — jinak cenzura neexistuje. Není jí totiž potřeba. Umíte-li anglicky, pak mají Angličané velice trefné přísloví: — Privykněš — „žít“ budeš. Ně privykněš — zdochněš.

S úctou Jos. Kafrdach (t. č. mimo dosah StB.)

*

P.S. Jména v textu jsem úmyslně nechal v původním znění, abych zmátl StB. Pokud by vám tato jména někoho připomínala, upozorňuji, že nejde o podobnost čistě náhodnou a bylo to mým úmyslem.

Z novinek „Sklizně svobodné tvorby“

DOKONČENÉ DIALOGY

KNIHA SETKÁNÍ Antonína Kratochvila (Sklizeň svob. tvorby, sv. 39, Lund 1962) patří spíše do oblasti umělecké prózy než k pracím úzce dokumentárním a politickým. Autor v úvodu říká: „V našem životě jsou momenty, kdy v diaspoře času a za jiné konstelace souhvězdí osudu dokončujeme dialogy, které jsme doma započali a v exilu docela jinak chápeme... Medailon je literární útvar, který nežádá rozbor celého díla — je pro mě pouze setkáním, setkáním třeba s jedinou knihou a nebo jen s jedinou myšlenkou...“ (str. 5). I když se tedy může zdát, že autor si položil za cíl postihnout pouze jen jednotlivé tvůrčí období nebo pouze fakta, zachytil v některých medailonech KNIHY SETKÁNÍ celou tvůrčí atmosféru, mnohou výraznou kapitolu našich republikánských kulturních dějin. V modernosti analýz až ke kritikám a syntetickým pohledům nejnovějších pramenů domácích i exilových (Pekař, Schulz, Novák), vidím jedinečnost Knihy setkání, tato aktualizace je progresivností Kratochvilova díla, které přes velkou řadu citátů neopakuje jen napsané věci, nýbrž ukazuje, že i kulturní a osvětové bádání v exilu má trvale co říci k současné problematice našeho kulturního vývoje. Nepamatuji se z poslední doby na knihu, která by stavěla proti sobě výsledky literárních rozprav v exilu i doma a tvořila z nich syntezu. Tímto pohledem, který je protiváhou komunistickým propagandistickým publikacím, přejde Kratochvilova kniha z pole exilového na pole řekněme celkového hodnocení našeho písemnictví. Tuto myšlenku bych shrnul do konstatování: Kratochvil navázal úmyslně na tradici přervanou komunistickým pučem a v oblasti literatury ukazuje jak demokratické tendence a svobodná tvorba české literární fronty pokračuje po roce 1948 v exilu (Papiniho vliv a překlady doma před pučem

a jejich pokračování v exilu — zde ovšem zapomněl Kratochvíl na Papiniho vliv na Jiřího Ortena —, diskuse o Pekařovi, Halasova závět atd.). Čas vykáže každému v historii jeho pravé místo a komunistické boje proti Josefu Pekařovi, Arnu Novákovi a Josefu Šustovi dotvrzují jen tuto starou pravdu. Kniha je proto cenná nejen pro literární historiky, ale především pro kulturní a eminentně politické historiky; nejen svým thematem, ale autorovým stanoviskem, které je shodné s vědeckou analýzou republikánských problémů.

Blízké jsou mi především dva medailony o republikánských vědcích, kteří stáli v době největšího kulturního a politického rozmachu Masarykovy republiky v čele našich universit jako rektori Josef Pekař a Arne Novák. Ideová bohatost a tvůrčí jednota těchto vědců nebyla jen ve vnějším spojení s republikánskou stranou, nýbrž v jejich kategorickém imperativu, který rozmetával naivitu a nevědeckost marxistického socialismu. Autor správně zdůrazňuje na citátech publikace Socialistické akademie, jak komunisté jsou bezbranní právě tomto bodě Pekařovy a Novákovy koncepce a jak svou nemohoucnost zakrývají nenávistí usměrněnou rekvizitami marxistické výzbroje. Kratochvíl cituje Buriankův pamflet proti Arne Novákovi, ve kterém se říká: „Novákův poměr k Pekařovi jde dál než jen k shodnému politickému reakčnímu názoru“, snaží se, vytvořit z Pekaře „silného muže“, který by eventální presidentskou volbou vedl důslednou státnickou protimarxistickou koncepci. Zatím co komunistická střední a mladší generace doma musí z příkazu strany se věnovat boji proti stále žhavé a živé republikánské koncepci, v exilu pokračuje jen zvolna v domýšlení našich demokratických tradic. Typickou ukázkou boje komunistické generace, o které jsem se právě zmínil, je obsáhlá studie Jaroslava Čésara a Bohumila Černého „O ideologii československého agrarismu“, která vyšla v čísle 2 1959 v Československém časopise historickém (Orgán akademie věd), při útocích na republikánský tisk se nejednou objevuje útok nejen na Pekaře, Šustu a Nováka, nýbrž i na Šaldu, Ruženu Svobodovou a J. Hilberta.

Kniha setkání pro mladou exilovou generaci bude zdrojem poznání neboť je konečně psána mladým autorem, který cítí kulturní problematiku naší mladé generace v exilu a pro nás starší je zdrojem vzpomínek a konečně i dokreslením obrazu z nejkrásnějších kapitol z našich moderních kulturních dějin, které jsme kdysi prožívali a jejichž dědictví jsme si donesli do našeho zahraničního boje za osvobození a integrální demokracii.

Ludvík Bradáč (Videňské Nové Město)

Nepřeseme literaturu emigrantskou, ale národní-ruskou, ta, kterou tisknou nyní sověti je bolševická nikoli ruská.

Ivan Bunin

List z moderní kroniky

Za nejzajímavější exilovou politickou knihu, kterou jsem v posledních letech četl, považuji práci dr. Ladislava Feierabenda „Ve vládách druhé republiky“, která vyšla nákladem „Universum Press“ v New Yorku, stran 208.

Bylo třeba již dosti dlouho určité věci říci nahlas a hezky jasně o politickém a kulturním životě druhé republiky a o státnických osobnostech, které nesly daleko více odpovědnosti nežli politici předešlých let a kteří měli předešlými lety zkomplikovanou situaci. Zde je třeba zdůraznit Feierabendův realistický pohled na státnické dílo Rudolfa Berana, generála Eliáše a ostatní politiky a ministry vlád druhé republiky.

Feierabendova analýza historických událostí od září 1938 do března 1939 vyniká objektivitou (pokud se ovšem v memoirech o objektivitě dá mluvit) a snahou zachytit charakteristické rysy naší státnosti před vypuknutím druhé světové války a před okupací našich zemí.

Feierabendova kniha je hodnotnou protiváhou komunistických publikací o tomto období a domnívám se, že žádný historik se bez ní dobře neobejde. Sympaticky na mě také zapůsobil objektivní vykreslení postav Karla Schwarzenberka, Rudolfa Černína, Zdeňka Radslava a Františka Kinského a Jana Lobkovice).

Kdybych měl navrhnout exilového spisovatele na Říjnové uznání, které každoročně uděluje Křesťanská aka-

demie a Kulturní rada, navrhl bych na letošní rok dr. Ladislava Feierabenda. J. N.

„Na co se nezapomíná“ je název práce Květoslava Svobody o koncentracích a metodách komunistické politické policie v Titově Jugoslávii. Autor odejel studovat do Jugoslávie na námořní akademii a skončil jako politický vězeň č. 3652. Doporučoval bych, aby si tuto knihu poctivě přečetli všichni z našich řad, kteří koketují s titoismem a národním komunismem atd. — Květoslav Svoboda aniž sám si toho snad byl vědom, ukázal opět na konkrétních případech, že komunismus je stejný ať je dirigován z Moskvy, Varšavy, nebo Bělehradu. Škoda, že si autor nedal knížku před vydáním jazykově zkorigovat. Knihu si možno objednat ve vydavatelství „Universum Press“ v New Yorku. jn

*

Nedožitě osmdesátiny
prof. dr. Josefa Kratochvila
(* 1882 — † 1940)

Všestranná myslitelská a pedagogická činnost prof. dr. Josefa Kratochvila se podílela na utváření moderního českého filosofického myšlení. Jeho vědecká a výchovatelská činnost jeví užasnou sílu tvůrčího elánu, jak ukazuje zejména jeho základní předsevzetí, totiž snaha napsat dějiny světové filosofie. Svou myšlenku uskutečnil ve čtyřdílném spise „Meditace věků“, kde s obdivuhodnou jasností narysoval nejpodstatnější problémy filosofického vývoje od doby staročinské až po

novověk, přičemž podrobnému rozpracování jednotlivých otázek věnoval další svá díla a studie jako „Filosofie středního věku“, „Věda a víra ve filosofii středního věku“, kde se obrátil přímo k thomistické scholastice. Jakkoli hlavní vědecké těžiště Kratochvilovy činnosti je třeba spatřovati vedle celkového syntetického obrazu, především v těchto dílech, nelze nikterak opomenouti ani jeho živý zájem o novověkou a moderní filosofickou spekulaci a jeho pronikavé postřehy v řešení různých speciálních otázek z oboru psychologie, noetiky, pedagogiky, estetiky a logiky, jak svědčí celá řada jeho prací, často publikovaných v zahraničních sbornících. Rovněž „Filosofický slovník“, který sestavil (za jeho života dosáhl 8 vydání), je důležitým článkem jeho velkého díla, prochnutého křesťanským pohledem na skutečnost světa a života a proto naplněného hlubokou a upřímnou láskou k pravdě. — Kratochvilova výročí dala podnět ke studii Jaroslava Dreslera v římském periodickém sborníku STUDIE (č. 8/1962) a drobné redakční vzpomínky v kulturním měsíčníku Nový život.

r. s.

Očekávání, že po XXII. sjezdu KSSS, bude Lev Trocký rehabilitován se nesplnilo, knihy Trockého (i ty proti Stalinovi) jsou v SSSR i v satelitních státech na indexu. Na tiskové konferenci krátce před vypuknutím druhé světové války dostal představitel ruské exilové literatury Dimitrij Merežkovskij otázku od pařížských novinářů, zda počítá dílo Trockého do exilové literatury. Merežkovskij odpověděl, že Svazy exilových spisovatelů nikoho z literatury nevylučují, že tahla nedemo-

kratická metoda je vlastní jen Sovětům, že však na Západě mají právo vyjádřit svůj nesouhlas s dílem i lidským profilem nešťastného revolucionáře, byť by žil nyní v exilu. Zůstává Trockého dílo proto součástí exilové literatury — Trocký sám jednu svou knihu nazval **Deník z exilu**. Nedávno vyšla v německém překladu v nakladatelství Kiepenhauer a Witsch v Kolíně. Tato kniha zachycuje Trockého myšlenky z doby jeho exilu ve Francii a Norsku. Dále je v knize i Trockého testament, napsaný krátce před jeho zavražděním sovětským agentem v Mexiku 1940. Rukopisy se nalézají v Trockého archivu Harvardské university v USA. jn

Český vědec prohlášen čestným doktorem mnichovské university

Ve čtvrtek dne 6. července zazněla v aule starobylé Ludviko-Maximilianovy university v Mnichově čeština při promoci prof. dr. Františka Krále na doktora veterinární medicíny „gradum honoris causa“.

Prof. Král, který oslavil letos v srpnu sedmdesátiny, se narodil v Albrechticích, v letech 1932—34 byl rektorem na Vysoké škole veterinární v Brně. Po komunistickém puči v roce 1948 odešel prof. Král do exilu a přijal místo ředitele na kožní zvěrolékařské klinice filadelfské university, jedné z nejstarších a největších universit v USA. (Státní pennsylvanská universita má 17 fakult.) Kožní veterinární kliniku, jedinou toho druhu na světě, prof. Král vybudoval a dal jí pevný vědecký progresivní základ.

Při promoci hovořil prof. Král o problému epidemičnosti kožních chorob zvířat a o nebezpečí přenosnosti těchto chorob na lidský orga-

nismus. Jeho projev v mnohých zá-
věrech revoluční a objevný byl od-
měněn dlouhotrvajícím potleskem
mezinárodních vědeckých kruhů, kte-
ré se sjely k promoci profesora
Krále. Jakkoli je biologie věda, kte-
rá musí vycházet z realistických po-
zic, celá přednáška byla nesena ná-
boženskou jistotou, které dal prof.
Král výraz závěrečnými slovy.

Prof. dr. Ullrich, nový děkan vete-
rinární fakulty v Mnichově, je bý-
valým žákem a pozdějším prvním
asistentem prof. Krále na brněnském
učilišti; v českém projevu děkoval
děkan Ullrich prof. Králi za pro-
gresivní metody vědecké práce a
výzkumu, které se naučil jako jeho
asistent a později je mohl propa-
covat a realizovat na universitě v
Mnichově.

Světová vědecká pocta, která by-
la českému katolickému vědci udě-
lena, není jen poctou americké vě-
dění, nýbrž je i poctou všem věd-
cům, kteří ve ztížených podmínkách
exilu dokončují a realizují vědecké
objevy a průzkumy, které ve vlasti
započali a které komunistickým pu-
čem a autorisováním jediného ma-
teriálistického systému byly přervá-
ny.

Vědecký obor prof. Krále je der-
matologie; v roce 1938 vydal první
českou dermatologii a v doplně-
ném vydání vyšla tato kniha v roce
1953 v USA jako první americká
dermatologie vůbec. Za svého půso-
bení v USA vydal prof. Král 36 vě-
deckých prací a loňského roku mu
byla udělena Světová cena „veteri-
nárů roku 1961“, mezinárodním kon-
gresem. Prof. Král byl již po druhé
prohlášen čestným doktorem; první
doktorát honoris causa byl mu udě-
len roku 1938 v Sofii za účasti cara
Borise.

Třetí REQUIEM Rafaela Kubelíka

Světová hudební kritika se sjela
letos na hudební festival do švý-
carského Lucernu, aby vyslechla
skladbu Rafaela Kubelíka „Requiem
pro memoria uxoris“. Toto dílo bylo
inspirováno úmrtím Kubelíkovy že-
ny houslové virtuosky Laly Bertlo-
vé. Hudební kritici přijali nové Ku-
belíkovo Requiem příznivě a ocenili
především jeho přesvědčivost a po-
tencionálně čisté zpracování. Re-
quiem pro memoria uxoris je třetím
requiem Kubelíkovým — první
zkomponoval v roce 1940 pod do-
jmem úmrtí svého otce, houslového
virtuosa Jana Kubelíka (Requiem
pro memoria patris). Druhé re-
quiem zkomponoval Kubelík v roce
1948, když opustil zotročenou vlast;
pod dojmem diktatury proletariátu
a pod dojmem uvržení českosloven-
ských vlastenců a mnohých umělců
a vědců do hrozného mlčení komu-
nistického žaláře komponoval re-
quiem, které patří k významným
dílům moderní světové hudby. Ku-
belíkova requiem nesou počet osob-
ního prožitku. Sám říká o svém
skladatelství: „Komponuji vlastně
pro sebe, je to pro mne záležitost,
řekl bych interní a mám to štěstí,
že se nemusím živit komposicí. Kom-
ponuji stále, nejsem sváteční kom-
ponista. Musím psát, protože mám
prostě potřebu psát. Píši denně, zda
je to dobré, to se uvidí za pár
roků. Pochťivě komponuji a dělám
svou povinnost vůči nadání, které
pocituji...“ Jos. Holman

**U příležitosti šedesátin spisova-
tele Jana ČEPA** vydal Čs. uprhlí-
ký výbor v Německu (München, Eli-
sabethstr. 34/III) v edici ARCHY v
novém vydání Kratochvilův esej
„Modlitba domova v díle Jana
Čepa“.

K.

ČESKÉ A SLOVENSKÉ GRAMOFONOVÉ DESKY

Doplňte svou diskotéku klasickými díly českých skladatelů
Janáčka, Dvořáka, Smetany, Suka a Fibicha,
nahránými předními symfonickými orchestry.
Dále máme v bohatém výběru gramofonové desky
s českými a slovenskými lidovými písněmi.

Z knižních novinek upozorňujeme na

Průvodce Prahou DM 8,80

a **Školní zeměpisný atlas Československa DM 10,60.**

Dále vedeme veškerou československou exilovou literaturu
a exilovou literaturu ostatních slovanských národností.

Na požádání pošleme Vám katalogy knižních novinek
a novinek gramofonového průmyslu.

VÝVOZ A DOVOZ KNIH

KUBON & SAGNER

Majitel Otto Sagner

KNIHKUPECTVÍ MUNCHEN 13, HESS-STRASSE 39

Opora Vašeho zdraví!

Již od roku 1913 je známa ALPA-Francovka z Brna-Králova Pole jako vynikající prostředek, který nesmí chybět v žádné domácnosti. ALPA-Francovka ovládá všude kvalitou trh.

Jako dříve tak i nyní: **Vaši Francovku jen v láhvích se světló-tmavomodrou nálepkou a hvězdičkou nad A.** Nezapomeňte si při nákupu všimnout těchto znamení, která již doma od roku 1932 byla zárukou ALPY.

Uvědomte si, že ALPU nelze ničím nahradit! ALPA-Francovka je proto stále tak oblíbená, že přináší vždy osvěžení a úlevu.

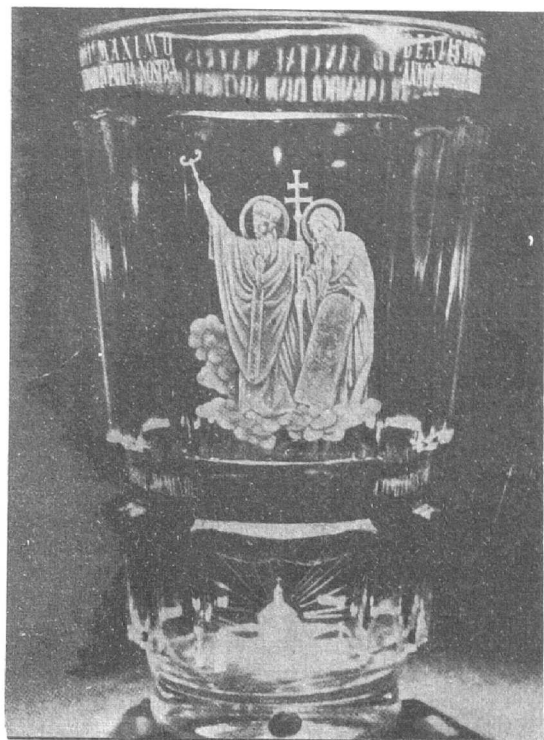
Vzorek zdarma obdržíte v odborním obchodě nebo přímo od závodu:

ALPE-CHEMA, Blümel & Co., CHAM/Bayern

Ivan Jelínek	Zmíraje	143
	Durychovy kulturně – politické úvodníky	144
	V hadí sluji	146
	Nejen my – nýbrž i oni!	146
Jaroslav Dresler	Jaroslav Durych o estetice proletariátu	147
Antonín Kratochvíl	Bloudění	150
Jan Mates	Historie jedné komunistické historické práce	153
Václav Láská	Vzpomínka na Eduarda Basse	158
Jos. Kafrdach	"Cenzura v ČSSR ?"	159
Ludvík Bradáč	Dokončené dialogy	163
OKNA (KULTURNÉ AKTUALITY, JUBILEA, GLOSÝ)		165

Archa, literární revue československého exilu. Vydává Kulturní sekce
Čs. uprchlického výboru v Německu. Rediguje Dr. phil. Antonín Kratochvíl
s redakčním kruhem. Odpovědný zástupce listu Josef Němeček. Grafická
úprava Jaroslav Dresler. - Adresa: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland,
München 13, Elisabethstr. 34 / III. Tisk: Akademische Buchdruckerei Dr. Petr
Belej in München.
Knižní příloha Archy "Sověťisace československých vysokých škol" je rozvržena
na dva ročníky a obsáhne asi 500 stran.

ARCHA

Křišťálová váza s cyrilometodějskými
motivy podle M. Alše - dar čs. biskupů
papeži Pavlu VI.

MNICHOV

9/10 - 1963

OBSAH

1100 let křesťanství	Felix Mikula
K pevnému bodu	Pavel Lesný
Congresus Historiae Slavicae Saliburgensis	Jaroslav Dresler
Acta Academiae Velehradensis	
V rámci cyrilometodějského jubilea	
Pozdravení Zdenku Rotreklovi	
Otráasající svědectví flámského misionáře .	Antonín Kratochvil
Na okraj Sícova filmu "Obklíčení"	
Ze Vzpomínek	Václav Láska
OKNA	

/Do rubriky OKNA přispěli: Přemysl Pitter, Jaroslav Dresler, Jan Pražák, Antonín Kratochvil, Jiří Svoboda, Josef Němeček, F.C. Štěrba/

ALPA - opora Vašeho zdraví
Vzorek zdarma obdržíte v lékárnách nebo drogeriích - případně přímo od výrobce

ARCHA, literární revue československého exilu. Vydává Kulturní sekce Čs. uprchlického výboru v Německu. Rediguje dr. Antonín Kratochvil, odpovědný zástupce tisku: Josef Němeček. Grafická úprava Jaroslav Dresler. - Adresa vydavatele a redakce: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland, 8 - München 13, Elisabeth Str. 34/III. Tisk: Zdenka Kubíčková, München 54, Moosacherstr. 100. Předplatné na 10 svazků - Anchy činí DM 12.-

1100 LET KŘESŤANSTVÍ

ÚVOD

Krajanům, kterým připadlo slavit cyrilometodějské jubileum daleko od Velehradu, domnělého či skutečného, chceme úvodem připomenout: Zeměpis a přesná dějepisná data jsou podřadnou hodnotou u historických osobností, které oslavujeme pro jejich ideovou přítomnost mezi námi. Z fyzické přítomnosti vždy zbude zakrátko jen holý dějinný fakt. Světci nebo jinak kulturně významné osobnosti jsou nejvíce přítomny všude tam, kde se nejvčetněji ctí jejich ideový odkaz.

Dále: Doba od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu a existence křesťanství v naší vlasti nevykazují přesně stejný počet let. Kdo však hodnotí pouze křesťanství vnitřní, ne čístečné a vnější, ten oslavuje s příchodem svatých bratří současně i příchod křesťanství do naší vlasti.

Nadpis této úvahy neobsahuje tudíž omyl. "Křesťanstvím" chceme rozumět křesťanství plné. - Úvahu píšeme pro literární revui v přesvědčení, že plné křesťanství znamená i plné národní a kulturní bytí, především svým pojmem, ale částečně i empiricky, ve světle dějepisných dokladů o křesťanství živém i žitém.

I

HODNOTA A KŘESŤANSTVÍ

Nemůžeme počítat s tím, že všichni krajané budou souhlasit s naším vysokým hodnocením křesťanství nebo vůbec náboženství. Nebyli by všichni dnes ochotni začít budovat fyzické a kulturní bytí národa či lidstva na základech, které nejsou z tohoto světa. Snad budou alespoň ochotni vyslechnout některé důkazy naší these : snad v jubilejním roce alespoň zdravě zapochybují o oprávněnosti své skepse.

Kdo bude považovat za pouhou náhodu, že ze "sedmi divů světa" zrodilo se jich pět /pozoruhodná většina/ přímo z náboženských představ? Ostatní dva /babylonské zahrady a maják Pharos/ byly rovněž výtvozem duchů, kteří byli již zušlechtneni alespoň nějakou náboženskou ideou, dovedli se povznést poměrně vysoko nad zemi, dovedli se v myšlenkách pokochat i na slávě posmrtné, nebavilo je uplatňovat se pouze krátkodobě a primitivně "účelově". - Ostatně už lidé doby prehistorické nepovažovali malování na stěnách jeskyně za ztrátu času a energie, čistý duševní požitek nepovažovali za dětinství. Projevy vysloveně "náboženskými" naznačili pralidé ještě výrazněji, že cítili závislost na vyšší bytosti a že toužili po nesmrtelnosti. Proto také už oni tvořili duchovní čili kulturní hodnoty. Každá kultura vyrůstá, vědomě nebo podvědomě, z víry v nezníčitelnost ducha nebo alespoň z touhy po nesmrtelnosti.

Plodem života je radost a ovocem radosti jsou činy. Nejprve se musí člověk ze života radovat, až potom začne tvořit. Život, kterému hrozí věčná smrt, není žádný život hned od začátku. Jediným lékem proti smrti je pak nesmrtelnost.

Představme si člověka na tonoucí lodi. Zda mu napadne myslet na to, z čeho bude "zítra" žít? Podobně bez víry v nesmrtelnost - alespoň podvědomě - nemá člověk chuti tvořit nehynoucí čili kulturní hodnoty. - Člověk si však nemůže prodloužit sám vlastní život zrovna tak, jako Dr. Prášil nemohl vytáhnout sám sebe, za vlastní cop, z močálu. Víra v nesmrtelnost může se spolehlivě a rozumně opřít pouze o víru v Absolutno. Bez Absolutna, které je zároveň neměnitelnou normou pravdy a dobra, zbyly by na světě pouze "náhodné skutečnosti"; nebyly by možné mravní závazky a hodnoty, platné vždy a všude. Byl by to život kulturní?

Snad jsme v zkratce dost jasně ukázali, že se náboženství a kultura vzájemně nejen prolínají, nýbrž i podmiňují. Náboženství má při tom prvenství bytostní, logické a časové.

Závislost svého bytí a svého štěstí na vyšší a absolutní bytosti uvědomují si jednotlivci i národy nejživelněji, kdykoliv jejich tuzemské vyhlídky klesnou na nulu. Uvažující hlavy na takové neblahé lekce čekat nemusí.

My však zde nechceme hodnotit pouze náboženství ve všeobecnosti, nýbrž náboženství našich národů, to jest křesťanství.

Někteří lidé zazlívají křesťanství nejvíce to, co si jiní na něm nejvíce cení. Křesťanství totiž nechce být pouze "jedno z mnoha náboženství". Kříž Kristův si činí nárok na spásu všeho lidstva na této planetě; křesťanství chce tak být náboženstvím světa a lidstva; ne proto, že je pro všechny ostatní tak dobře "vymysleli" a vybudovali někteří schopní jednotlivci; křesťanství zjevil jako nejlepší cestu k sobě Ten, ke kterému se chce každý člověk svým náboženstvím dostat. - Z toho plyne: Křesťanství slibuje, že dá lidem nejvíce, že přivede každého člověka k nejvyšší možné dokonalosti; je proto dobré a nejlepší pro všechny lidi. / - Křesťanství tedy není formálně nějaký ústav pozemské kultury. Ke kulturnímu životu však přímo nutí, protože chce mít již na zemi člověka nejdokonalějšího podle normy nejpovolnější.

Křesťanství vytváří vyššího člověka. Tím však, že mění k lepšímu člověka, mění k lepšímu na zemi vše.

Člověka zušlechťuje křesťanství snad nejvíce tím, že mu zvěstuje něco nového, až tajemně radostného, o jeho důstojnosti a že mu jako specifickou cnost a vnější poznávací znamení ukládá lásku. - Povolání k nadzemskému a nadpřirozenému cíli mění důkladně pohled člověka na přítomnost; relativisuje všechny pozemské hodnoty. - Někomu se může zdát, že důsledný křesťan si nehledí dost pozemského života, především pozemského blahobytu. Nakonec se však musí svět vždy dovědět, že důsledné křesťanství dává i pozemskému životu nejdokonalější proporce, nejpůvabnější obsah i formu, vyvolává, jiným slovem, nejutěšenější kulturní transformace.

Křesťanství se svou povahou rozlévá na celou šířku vnitřních možností člověka. Všechny je oživuje a aktivuje. Nikdy nebudou na světě lidé, kterým by křesťanství už nemělo co dát; křesťanství se nikdy "nepřežije".

Protože si křesťanství bere na starost celého člověka tak jak ho Bůh de facto stvořil, neohrožuje pozemské dějiny a kultury národů protipřirozenou jednostranností. Křesťanské

umění jako takové nemíní stavět pouze kostely; křesťanská literatura nechce psát pouze katechismy a modlitební knihy. Křesťan vždy bude ze všech nejlépe zachovávat šest dní "pracovních" /určených pro potřeby tohoto krátkého, ale mrzutě náročného života/ a pouze jeden "den ~~volný~~ svátek"; i tento nebude dnem pouze výlučně náboženských úkonů, nýbrž i dnem zotavení pro další dny pracovní. - Poměr 1:6 měli by mít věřící veřejní pracovníci živě před očima.

Pomyslí si ne jeden: V krásné theorii zaručuje křesťanství nejen blaženou věčnost, nýbrž i optimální rozvoj a rozkvět života na zemi; ale skutečnost? - Chyba by byla pouze na straně lidí, kdyby se tu theorie ještě nebyla stala praxí. "Vzduch je něco platný jen když se dýchá" a křesťanství, když se žije.

Je známo, že lidé jsou vždy o hodně horší než zákon, podle kterého se snaží žít. To platí i o křesťanském zákoně čili o křesťanské moudrosti života. - Jestli je lidstvu souzeno pobýt si na této planetě ještě statisíce let, jest křesťanství stejně teprve na prahu svých dějin a svých úspěchů. Nedá se také říci, že by už některý národ byl předvedl, co dovede produkovat křesťanství, uplatňované v tomto životě s vzornou důsledností.

V celku však dlužno říci: Křesťanství se nemusí stydět za své dosavadní kulturní dějiny. Jen neradi jim upírají jedinečnost i lidé, kteří se urputně zdráhají uznat křesťanství za universální a navždy platný zákon lidského života, kteří v křesťanství spatřují pouze jeden z kulturních fenoménů lidstva. - Naše vlast by například bez 1100 let křesťanství vypadala nanejvýš podobně jako Praha bez svatovítského dómu, bez Karlova mostu, bez stovek svých věží.

Za vděčné dědice cyrilometodějského odkazu měli by se tedy v tomto jubilejním roce znova považovat všichni příslušníci našich národů, ne pouze jednotlivci v příštím a běžném smyslu slova "věřící".

Lidé bez náboženské víry ať se přestanou domnívat, že bez víry "to jde" na světě také, nanejvýše trochu jinak, ale stejně dobře jako s vírou. Těžko by na to sháněli důkaz. Bez

víry u nás kulturně ještě nikdo asi nežil a nežije. Všichni se přiživují na kulturní atmosféře, která byla vytvořena křesťanstvím. - Motor dovede běžet dosti dlouho pouhou setrvačností. Podobně žije jednotlivec nebo celý národ, chtě-nechtě, "po křesťansky" ještě dlouho po tom, co v myšlenkách zaujal vůči křesťanství postoj negativní. - I společnost radikálně liberální nebo dokonce materialistická neodváží se dnes představit světu bez pojmu "čest", "pravda", "spravedlnost" a mnohých jiných, které jsou vypůjčeny z theistického slovníku, které bez víry v Absolutno nemají ani základ ani obsah.

Je nemožné konkrétně ilustrovat blahodárný vliv víry na všechny oblasti kulturního a národního bytí. - Výslovně však chceme ještě podotknout: Bez víry v Absolutno nemá jednotlivec nebo národ ani sílu k svobodě, odvahu dostat se z otroctví. Nejprve musí být člověk přesvědčený, že existuje někdo daleko větší a mocnější než nejmocnější vládce tohoto světa; až potom bude mít chuť a odvahu postavit se mu na odpor. Bez této víry vyjímá se odpor slabého vůči silnému velmi nesmyslně a nevolnictví se stává samozřejmou nezbytností.

II

ÚMYSLY KNÍŽETE ROSTISLAVA

Už kníže Rostislav, který r. 862 žádal v Cařihradě slovansky mluvící misionáře, byl si jasně vědom, že národní a kulturní hodnoty nejsou pouze náhodným produktem živého a integrálního křesťanství.

Žádost už svou povahou byla ostražitým, obranným i odvážným gestem proti germanisujícímu západnímu vlivu. Nemusíme se tu utíkat k dohadům, jak se častěji činí v historii pro nedostatek pramenů. Spolehlivě se zachovalo znění Rostislavovy žádosti v slovanském životopise Konstantina /Cyrila/ a v takzvané "Italské legendě", napsané latinsky. Oba prameny pocházejí ještě z 9. století.

Podle nich píše Rostislav císaři Michalovi:

"My, Slované, jsme lidé prostí: nemáme nikoho, kdo by nás poučil o veškeré pravdě a vysvětlil nám ji srozumitelně; pošli nám takového muže, který by dovedl ukázat lidu úplně víru, nařízení křesťanského zákona a cestu pravdy: nemáme učitele, který by dovedl vysvětlovat pravou víru v naší řeči, tak aby to i jiné země viděly a nás napodobovaly".

Z textu vysvítá, že Rostislav měl daleký kulturní, ba i politický rozhled. Můžeme právem u něho tušit kulturní a politickou koncepci nejen "velkomoravskou", nýbrž i "všeslovanskou".

Kulturní a národní dosah křesťanství zdůraznil i císař Michal v odpovědi Rostislavovi:

"Bůh jenž si přeje, aby každý člověk dospěl k poznání pravdy a usiloval o své povznesení, viděl tvoji víru a snahu; něco, co se stávalo pouze v dobách dávných, učinil Bůh ještě dnes; zjevil písmo ve vaší řeči, abyste i vy byli přičleneni k velkým národům, které velebí Boha vlastní řečí ... Posíláme vám tohoto bohabojného muže, velmi učeného filosofa. Přijmi tento dar, větší a vzácnější než zlato, stříbro, drahokam a veškeré pomíjející bohatství ..."

.

Jestli se dovedeme vžít do norem křesťanského středověku, přicházíme k závěru: Slovanský bohoslužebný jazyk vyžadoval pro sebe i samostatnou integrálně slovanskou hierarchii. Národní hierarchie mívala pak další významné aspekty; vedla k národnímu sjednocení a k politické autonomii, ne-li k úplné státní nezávislosti.

.

III

ÚMYSLY SOLUŇSKÝCH BRATRŮ

Musíme vzít vděčně na vědomí, že i svatí bratři měli kromě hodnot nadpřirozených zřetelně na paměti také národní a kulturní budoucnost našich národů.

Císař Michal zdůraznil Konstantinovi-Cyrilovi:

"Filosofe, musíš tam na Moravu jít ty. Tento úkol nemůže splnit nikdo jiný". Filosof odpověděl: "Ačkoliv jsem vyčerpaný a nemocen, půjdu tam rád, jestli mají písmo ve vlastní řeči".

Pohanští Slované však žádné písmo neměli. Pokud jde o

duchovou kulturu, vyjímají se vůbec chudě po boku nejen Řeků a Římanů, nýbrž i početných jiných starověkých národů, které už dávno před Kristem psaly a budovaly kulturní pomníky, které monumentálností nikdy nepřestanou udivovat. - Později, v silné konkurenci křesťanské kultury latinské a řecké, už patrně chyběla naším předkům i odvaha pokoušet se o nějaké nové písmo vlastní. Nejvzdělanější jednotlivci, kteří se naučili psát, psali patrně nejen cizím písmem, nýbrž i cizím jazykem. Bylo úžasně těžké vtěsnat hláskovou škálu jazyka slovanského do abecedy, která byla utvořena pro hláskovou škálu latinskou nebo řeckou. Moderní jazyky to činí, ale musí se pak hodně dlouho učit číst to, co napsaly. Např. v angličtině je pro "a" osm výslovností, pro "e" šest; různě se čte v moderních jazycích "c", "r", "s", "z" atd.

Rozhodně musíme zdůraznit: Soluňští bratři už tím, že zavedli slovanské písmo, konservovali i slovanský jazyk. Je možné, že by to byl později a ještě zavčas učinil i někdo jiný, ale faktická zásluha patří jim.

Vlastní písmo a literární jazyk považovali sami bratři za dar vzácný, přímo za dar Boží. Proto se také nejprve modlili k Bohu, aby byl nápomocný jejich snaze o vytvoření slovanského písma a slovanské gramatiky. "Když uslyšeli velké slovo /t.j. rozkaz císaře/, začali se modlit spolu se svými druhy. Tu zjevil Bůh Filosofovi slovanské písmo. Ihned sestavil písmeny a slova a odebral se s Metodějem na Moravu ... "

Bratři obhajovali se zánícením a též s velkým úspěchem slovanský jazyk jako dar Boží také roku 868 v Římě před papežem Hadrianem II. a před římským vysokým duchovenstvem.

Povolání filologové uznávají, že soluňští bratři s pozoruhodným úspěchem v krátké době zdolali dílo mimořádně obtížné. - Jak známo, povýšili na "spisovný" jazyk všech Slovanů dialekt z okolí Soluně. Císař Michal, když posílal bratry na Moravu, argumentoval: "Jste přece Thesaloničané a všichni Thesaloničané dovedou hovořit slovansky ... "

odchod do neznáma nebyly ještě celou obětí, kterou přinesla láska svatých bratří naší národní a kulturní existenci. Jak víme, jejich utrpení pro šlechtivé dílo už nikdy v jejich životě nepřestalo. Snášeli nepochopení, podezírání, potupu morální a Metod věru i potupu fyzickou, t. j. žalařování a bití. Všechno to tušili bratři - alespoň částečně - už předem. Přesto se však roku 863 vydali na cestu k naším předkům.

IV

CYRILOMETODĚJSKÝ ODKAZ V DOBĚ DÁVNĚJŠÍ

Nemůžeme se teď pustit do obtížné historicko-filosofické otázky, jaký je "smysldějin" našich národů. Z vědeckých pracovníků stejně přiznával každý, že náboženství bylo vždy mimořádně význačným nebo nejvýznačnějším činitelem ve všech projevech kulturně-národních nebo i politicko-národních. Nedá se nic jiného ani očekávat. Naši předkové byli nábožní. Kdo však je nábožný skutečně, považuje náboženství za hodnotu nejvyšší a centrální.

Náboženské, kulturní a národní vědomí našich předků nikdy nepřestalo být "cyrilometodějské". Přítomná doba o tom částečně neví a částečně nechce tomu ani věřit. Jde-li však o staleté kulturní a národní tradice, musí v pravé demokracii obdržet hlas i mrtví.

Nebylo by možné zachytit empiricky všechny "drobné" účinky cyrilometodějského odkazu na naše celkové dějiny. - Jak dovede ovlivňovat celý život svého okolí např. každý kostel, každá kaple, každá píseň, každý obraz ... Naše národy pak měly brzy po kristianisaci v každé osadě nějakou svatyni a vroucnými chorály vyjadřovaly od začátku i city náboženské i odhodlaně národní sebevědomí.

V kostelích se vždy budovala národní jednota už proto, že tam mizely společenské a politické rozdíly. Podobně jako v kostele stáli všichni příslušníci národa vždy věrně a bez rozdílu pospolu kolem památky svatého Cyrila a Metoděje, úplně podle přání bratří samotných.

Památka svatých věrozvěstů politickými katastrofami silně utrpěla brzy po smrti arcibiskupa Metoděje na "Velehradě" /r. 885/, nikdy však nepřestala žít a působit úplně; vždy byla pocítována také kulturně, národně i státně-politicky.

Bez přerušení se zachoval cyrilometodějský kult alespoň na nynější Moravě. Zamysleme se nad několika historickými doklady.

Roku 1063 bylo založeno biskupství v Olomouci s přímým odůvodněním, že vlastně bylo na Moravě jen obnoveno to, co tam bylo před dvěma lety, v době cyrilometodějské. Olomoučtí biskupové při určování pořadí počítali svatého Metoděje za svého předchůdce. /Pro neúplnou znalost historie považovali nejprve za předchůdce i Cyrila, který zemřel r. 869 v Římě pouze s kněžským svěcením./

Olomouc zůstala centrem cyrilometodějské úcty, i když byl r. 1198 založen nynější Velehrad, t.j. jeho klášter a chrám. /Původním nositelem jména "Velehrad" bylo však nynější Staré Město u Uherského Hradiště./

Roku 1268 žádal Přemysl Otakar II. o povýšení olomouckého biskupství na arcibiskupství. I on se výslovně odvolával na cyrilometodějskou tradici.

Roku 1400 prohlašuje biskup Jan Mráz soluňské bratry za zemské patrony. /V Čechách se tak stalo až kolem roku 1650, protože země měla více světců vlastní krve./

Roku 1579 požádal biskup Stanislav Pavlovský papeže Řehoře XIII., aby ostatky sv. Cyrila byly převezeny z Říma do Olomouce. Papež tehdy žádosti nevyhověl. Žádost olomouckých biskupů se opakovala častěji. Konečně r. 1881 daroval Lev XIII. jejich residenčnímu chrámu sv. Václava alespoň část ostatků sv. Cyrila.

Nejstarší zmínka o svátku svatých bratrů je v Olomouckém misale přibližně z roku 1360. Svátek se slavil 9. března.

Roku 1371-72 dal Karel IV. vybudovat v Praze pro slovanské benediktiny /povolal je z Charvatska/ známý klášter Emauzy. Klášter byl zasvěcen také památce soluňských bratrů. Jeho název zněl: Opatský chrám Matky Boží a svatých

patronů slovanských, Jeronyma /narodil se v Dalmácii, proto ho někteří mylně považovali i za Slovana/, Cyrila i Metoděje, Vojtěcha a Prokopa.

Lidé si obvykle uvědomují nutnost a přítomnost Boha nejvíce, když se Bůh zdá nejvzdálenější, to je v neštěstí nebo nebezpečí. - Analogicky bývala i úcta soluňských bratří v národě intenzivnější v dobách zkoušky a národního nebezpečí.

Cyrilometodějská úcta měla zřetelný národně-kulturní dosah především zásluhou uvědomělých kněží. Nedbajíce na historický vývoj několika staletí, mluvili se zápalem o "slovanském národě" a o "slovanském jazyku" jako před staletími Cyril a Metod.

Slovák Daniel Horčíčka /Sinapius/, evangelický kazatel v Levoči, r. 1678 ve svém "Neoforum latino-slavonicum" praví, že náš jazyk je nejstarší a nejrozšířenější; mluví prý se jím od moře Adrijského až po Kaspické ...

Jezuita Bohuslav Balbín /1621-1688/ ve svém slavném "Spise na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého" spatřuje v cyrilometodějské slovanské liturgii "velký doklad chvály" pro jazyk slovanský.

Moravský farář Jan Jiří Středovský /1679-1713/ v apologii, podobné Balbínově, píše o slovanském liturgickém jazyku: "... neméně slavné je pro Moravany, že dosáhli této slavné výsady přičiněním sv. Cyrila a Metoděje, věrozvěstů a arcibiskupů /sic/ moravských". Citáty jsou jen zlomkem z řady dokladů, starších i novějších.

V

CYRILOMETODĚJSKÝ ODKAZ V DOBĚ NOVĚJŠÍ

Lidé bez společných dějintěžko vybudují společný "státní domov" na spolehlivých základech. Buďme vděční svatým bratřím i za to, že oni sami považovali naše praotce, na východ i na západ od řeky Moravy, za tytéž "Moravany", za týž "slovanský lid". Buďme svatým bratřím vděční rovněž za to, že právě v minulém století jejich úcta budila u našich národů

vědomí spolupatříčnosti a sounáležitosti a nepřímou pomáhala připravovat je na společný státní útvar v století následujícím.

Horliví cyrilometodějští ctitelé cítili v minulém století velmi horoucně "všeslovansky", tím spíše pak "československy".

Velkým datem byl pro české země a též pro uvědomělé Slováky rok 1863, tisícileté cyrilometodějské jubileum.

Moravský farář Václav Kosmák, autor "Kukátek", zažil jubilejní rok ještě jako seminarista. Později líčí v jednom "Kukátku" své vzpomínky: „Na Velehrad putovali poutníci ze všech končin slovanských, s nadšením zpívající píseň Křížkovského "Ejhle svatý Velehrad již září". Kdejaká škola, kdejaký kostel, všude se písní učili ... Nadšení pro myšlenku cyrilometodějskou bylo všeobecné, nejen u kněží, nejen u zbožných venkovanů a věřících vzdělanců, ale u všech Slovanů. Tenkrát platilo: svaté naše apoštoly cítí a Slovanem býti jedno. Proto se hrnul k Velehradu kde kdo, ba až z dalekého Ruska poslali tam zlatou lampu ..."

"Všeslovanská" je dokonce i encyklika "Grande munus", kterou r. 1880 papež Lev XIII. rozšířil svátek svatých bratří na celou církev. /Datem byl pro celou církev 5. červenec; roku 1897 byl svátek přeložen, kvůli novému světcovi, na 7. červenec, změna se však netýkala zemí českých/ -

Encyklika hovoří o "Slavoniae populi", t.j. "národy Slavié" /Němci překládali "slavisches Völk" nebo "slavisches Völkerschaften"/, - Svatí bratři byli "Slavoniae magistri" /"Lehrmeister der Slaven"/. - Encyklika se v dlouhém životopise bratří zmiňuje o každém slovanském národě jednotlivě. Z omezitelnosti se výslovně nezmiňuje o Slovácích. Nepřímou tím upozorňuje na opravdu svízelnou národní situaci Slovanů v tehdejší Maďarsku.

Rovněž liturgické hymny, které se dostaly do kněžských breviářů, jsou stilizovány "všeslovansky". Biskupové a kněží celého světa čtou tedy rok co rok, že svatí bratři jsou "duplex column decusque Slaviae gentis" /dvojsloup a okrasa slovanského národa/, "Lux decora Patriae Slavisque amica" /"světlo, jež bylo na ozdobu vlasti a slovanským národům k blahu"/.

Mešní modlitba, kterou se modlí rok co rok věřící všech světadílů, velebí Boha, "jenž národy Slávie /Slavoniae gentes/ skrze blažené vyznavače a velekněze Cyrila a Metoděje přivedl k uznání svého jména".

V blízkosti cyrilometodějského milenia vzniklo v naší vlasti i více významných cyrilometodějských svatyní, oltářů a pomníků. Karlínský chrám byl dokončen roku 1863. Na jeho umělecké výzdobě pracoval např. Josef Mánes. - Bělostné sousoší z cararského mramoru v Týnském chrámě je z roku 1846. Zakoupil je císař Ferdinand V. - Dokonce i votivní chrám /"Votivkirche"/ ve Vídni dostal umělecké cyrilometodějské okno. - Od roku 1850 do konce století bylo na Moravě zasvěceno svatým bratřím asi 25 farních kostelů. - Slováci cyrilometodějské svatyně ve své vlasti dost dobře budovat nemohli. I vynahradili to svatým bratřím slovenští emigranti v Americe. Postavili si tam cyrilo-metodějských kostelů více než krajané z českých zemí.

V minulém století se v laických vlasteneckých kruzích už hodně rozmohl náboženský indiferentismus; náboženství nebylo pocítováno jako cenný majetek všenárodní a přenechávalo se spíše "příslušným místům". "Cyrilometodějství" přesto v určité formě působilo ve všech vrstvách národa. Jeho jménem byli liberálové /např. K. Sladkovský/ pro spojení všech Slovanů v pravoslaví. /Masaryk tyto snahy v "České otázce" odsoudil/. Staročeši byli pro společný východní obřad /např. L. Rieger/. - Věřící vlastenci však začali přestavovat pravý "unionismus", usilující o novém spojení slovanských národů v jediném společenství Kristově, jak si to přáli Solunští bratři.

Zejména nynější Velehrad se stal významným místem nejen pro cyrilometodějské poutě /hlavně roku 1885, ve výročí smrti sv. Metoděje, přišlo na Velehrad hodně poutníků i ze Slovenska/, nýbrž i pro kongresy věřících vlastenců z českých zemí i ze Slovenska. Po roku 1918 se toto velehradské hnutí rozšířilo. V církevních dějinách jistě se dočkají zvláštního ocenění velehradské "unionistické kongresy", které se začaly pořádat zásluhou Dr. Cyrila A. Stojana, pozdějšího olomouckého arcibiskupa.

Vzpomeňme ještě, že sousoší svatých bratří na Karlově mostě bylo postaveno k 20. výročí Republiky. Sousoší je dílem prof. Karla Dvořáka. Znakují svaté bratry, jak učí a křtí Čechy i Slováky.

VI

ZÁVĚR

Neoslavujeme letos svaté bratry pouze z jakéhosi přinucení, protože se podle platného kalendáře náhodou píše rok 1963. Mimořádné události dělají si samy svůj vlastní kalendář. Ať je nám tento rok památným ne pouze tím, co se stalo dávno a bez nás, nýbrž ať se stane památným i tím, co se stane v něm a naším přičiněním.

S okázalou důvěrou svěřme znovu svatým bratřím své národní a kulturní osudy. Jejich památka a jejich odkaz má se napříště zaskvíti v našem národním životě a v našem kulturním snažení jasněji než doposud. - Společná oslava apoštolů našeho křesťanství, kterým byli všichni naši předkové stejně drazí a kteří by měli proto být oběma naším národům stejně drazí, jistě nám vleje novou sílu a odvahu také k překonání různých překážek společného soužití.

Stalo se tak na manifestační cyrilometodějské pouti krajanu ze všech končin světa, v Římě v červenci.

PO UZÁVĚRCE:

Dne 5. října přinesly všechny západní tiskové agentury zprávu ČTK podle které byl prof.dr.Josef Beran, třiatřicátý arcibiskup pražský propuštěn po 14 letech věznění na svobodu. Zároveň s ním byl propuštěn brněnský biskup prof.dr.Josef Skoupý, který rovněž bez soudu byl komunistickou justici vězněn 14 let. Krátce na to měli být propuštěni biskupové J. Vojtašák, St. Zela a Lad. Hlad. Dominantní otázkou ovšem zůstává budou-li moci zastávat své vysoké funkce. K případu dr. Berana a k případu protestních akcí pořádaných mezinárodními spisovatelskými organizacemi - např. PEN-Clubem - proti jeho věznění se vrátíme v příštím čísle.

Red.

K PEVNÉMU BODU

Duchovní a metafyzický neklid moderního člověka našel své podobenství v básnickém přepracování homerovské postavy Odysea /viz Joyce/. Básníci, dramaturgové a výtvarní umělci vidí v osudu neklidného Řeka platný symbol lidské existence. Vrací se k němu i český exilový básník Jiří Kavka ve své poemě *Plavba* /Vydala edice Lucernička v Mnichově 1962/.

Neobyčejně ukázněnou a vybranou řečí český básník, exulant a zbloudilec v moři národů, rýsuje své vidiny a své básnické intuice lidského života podle odyseovského vzorce. Člověk-Odyseus je bludným poutníkem své vlastní pravdy, svého nitra a své zapomenuté tváře. Staví si přisbytky z denního světla a z hvězdných nocí. Nemá čas ani místo, kde by si připevnil zrcadlo, kde by poznal sám sebe a rozluštil jinotaje svého neklidného a tuláckého srdce. Opojný tanec v kruhu, jako řecké pojetí dějin s věčným návratem, toulání po vesmíru pro radost ze svobody a pro rozkoš tuláctví se někde na dně lidského osudu rozlamují ve dvě jako skořápka. Někde v hloubce lidské bytosti obživuje neustále palčivá jizva zraněné touhy prahnoucí zpět "k bodu, z kterého vyšel". Osud Odyseův se pne jako oblouk mezi Kalypsíným ostrovem Oggygiou a Pénolopinou Ithakou; je jako neklidné, burácející moře v odlivu a v přílivu mezi dvěma břehy, Oggygia "posvátná svým stářím", pohostinná jako těšící polibek, ze smutku zrozená, skutečnost ve snu. Ithaka, pevnina stvořená jenom v žízni, hřbitov zpěvných ptáků. Dva světy, dva sobě cizí póly, tentýž a dvojnásobný sen: Kalypso a Pénélopé. Život je utkán z hodin mlhy, zařikadel, z hodin plachet navrácejících se plavců, z hodin stříbra stékajícího po chladnoucí pleti vzpomínek, které se náhle stávají skutečnější, vábivější a tíživější, když už nejsou. Čas z hodin šera, samoty a snu, v nichž splývá neoddelitelně minulé s příštím. Šero osamoceního života je jako kouzelná moc proměňující radosti a bolesti nashromážděné v životním ranci tulákově - v něco co tušíme, ale co neznáme.

Čas je též utlučen z hodin štítu, které nám brání v pohledu vpřed a vzad. Hledající odyseovská myšlenka naráží stále svou přídíl jen na štíty vln; s žalem v srdci odkrývá žal přesahující srdce smrtelníků, věčný žal Boží. Dobrodružstvím absolutna nakažený plavec opouští vždy něco nepodstatného, co nedovedlo zahojit jeho duši věčněm raněnou. Žádná pozemská Oggygia krásnější jak květ, lehčí jak šepot vánku, sladká jako Kalypso ... není s to zachovat to nevýslovné na dně našich snů, - není s to dát uzrát vidění odvčkého Odysea.

Kavka prožívá s úžasnou básnickou citlivostí toto uštknutí absolutnem a nejistotou lidského bytí ve svých podobenstvích, jimiž jako každý ryzí básník se pokouší zajmout pro sebe právě to, co je za štíty vln, za mlhou přeludů, za clonou snu a za mnohostí zděděných slov. Něco se v člověku stále a živelně a dravě brání proti skeptickému pocitu, který našeptává opět naší generaci, že všech - no bylo a je marné, že lidský pohled nepronikl za hvězdy, že všechna poesie byla a bude jen bláhovým zkypěním neklidné krve a jejich solí. Vždy nový Odyseus se vrací, třeba po tisíciletích, raněn touž touhou a nadějí, natruc všemu chladu a šedi básnických zkušeností minulosti. Opět chce dobýt něco z tajemství vidin, "jež nestvořili jsme, jež byly v nás" od věků. Ani dnešní Odyseus se nevyhne poslednímu a konečnému dobrodružství času: smrti. Ve svém nezkrotně bouřlivém a lehkomyslném mládí přijal její výzvu; a nakonec přece musí pokorně přiznat, že prohrál sázku. "Otvírá smrt - ptá se Kavka - anebo uzamyká?" Postavit se poslednímu nebezpečí tváří v tvář už nelze na nejistém a neklidném moři, na zrádných vlnách pohybu. I on, tulák a plavec celým srdcem, touží nyní po pevném bodě, aby mohl přijmout smrt ne jako nutnost nýbrž jako dar. Za smrtí je onen břeh, "poslední či žádný", opakuje si poslední otázku v hodinách vražed ten, který

"vino neznáma hledal... v hroznech,
hroznech divokých daleko od cest,
on plachý, divoký,
neodpovědný, smutný, slabý, sám ..."

a který odmítal

vzdorovitě odpověď nabízenou mluvčími mnoha bohů, odpověď

"hotovou, jasnou, příliš beze zbytku" pro svou touhu. A nyní dělá počty svých odyseo-vských vzpour proti "jasným odpovědím" a za osamělé dobytí posledního tajemství lidské existence. A shledává vítězek levný, smutný, horký; zpěv sirén, Pénélo-pé, mnohost svého bytí, hledání marnosti, nějaký laciný vavřík snadného vítězství a exil. Nakonec zbaven všech zbytečných nánosů a lživých stínů, objevuje poslední v nejisté jistotě tušený věčný smysl moře. ●

Moře jej, tuláka a plavce, přitahovalo svou dramatickou písni, operní hudbou nebezpečných vln, zásvitem, zásvitem svých přístavů, již předem opuštěných, začarovanými obrazy prchavých lásek. Všechna prchavá a nestála marnost pohybu vyslovuje jen jedno a jediné slovo, že kdesi za časem a prostorem, za dálkami moří a hvězd je Bůh - tak daleko lidskému zraku, že skoro není.

Jiří Kavka vyslovil s obdivuhodnou hloubkou tragicky odyseo-vský neklid moderního člověka, který lehkomyšlně opustí svou rodnou Ithaku - Církev a hledá marnost ve válce, u děvek Tróje, o nestálé Kalypso, u lstivé Kirké, v touze po dobrodružství a po hledání pro hledání. Je si jist svou technickou inteligencí a řeckou vychytralostí koketuje svým mládím ducha, chvástá se jako mladíček, vyzývá i smrt; hází přes palubu poslední otázky své existence jako zbytečnou přítež své lehké lodice, jako prsten svého smutného vdovství. Ale moře, hluboké, moudré, tvrdé a tajemné mu jej vrací zpět, jemu plavci a hráči, neboť je NIKDO a přece dychtí BÝT. Miloval vrátké, zrádné a měnivé mlhy. A přece neutišil svou touhu stále drásavější po pevném bodě. Žízeň dokazuje existenci vody. Neklid moře dokazuje nutnost pevného břehu. Církev se stává opět dobrodružstvím pro Odysea budoucnosti. Církev je Ithaka obklopená mořem neklidu dějin; je to pevný a klidný bod, který si musí člověk v nejistotě, úzkosti, naději a bolesti znovu a opět vydobývat. Je to síť ponořená do hlubin, je to takový odhad, ale odhad Boží a ten jediný platí pro bouřlivé plavby.

Úrůvky z "Plavby" jsme přinesli
v "Arše" č. 2, 16 (1962).

CONGRESUS HISTORIAE SLAVICAE SALIBURGENSIS

Latinským projevem zahájil dne 12. července v aule university v Solnohradě profesor dr. Hugo Hantsch mezinárodní kongres slavistů na počest jedenáctistého výročí příchodu svatých Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu.

Je to až překvapující, s jakým ohlasem a s jakou jednomyšlností se letos v mnoha a mnoha zemích Západu i Východu připomínají naši národní světci Cyril a Metoděj, kteří před jedenácti sty lety přinesli na Velkou Moravu slovanské písmo a slovanskou bohoslužbu, utužili a dovršili pokřesťanštění našich předků a uskutečnili na naší půdě první duchovní a kulturní syntézu západních i východních myšlenek. Cyril a Metoděj se oslavují nejen u nás, ale právě tak v Bulharsku jako ve Spojených Státech, v Moskvě jako v Kanadě, v Rakousku, v západním Německu a v mnoha dalších zemích. UNESCO napočítalo, že se cyrilometodějské oslavy, kongresy, poutě a jiné podniky budou konat celkem ve více než sto deseti státech na celém světě. Jistě se tak neděje z pouhé zdvořilosti. V dějinách duchovní Evropy zaujímají totiž svatí Cyril a Metoděj jedno z klíčových míst. Pomohli pootočit kola dějin o velký kus vpřed.

Jestliže k jednomu z nejvýznamnějších cyrilometodějských podniku letošního jubilejního roku došlo v Solnohradě, nestalo se tak náhodou. Solnohrad, známý v naší době jako jedno z měst Mozartových a jako sídlo jednoho z nejlepších a nejstarších hudebních a uměleckých festivalů, byl v raném středověku metropolí karolinské východní marky a střediskem zprvu tak zvané iroskotské misie a poté karolinských misionářů, kteří působili mezi Slovany a kočovnými Avary na našem území. Tak naše země patřily před příchodem Cyrila a Metoděje k solnohradskému arcibiskupství a území Čech bylo později církevně ještě krátký čas spravováno z bavorského Pasova. Když byl roku 798 Solnohrad povýšen na arcibiskupství a stal se metropolí bavorské církve, hranice jeho

diecéze zahrnovaly Bavorsko, dnešní Rakousko, Čechy, Moravu a Slovensko, maďarskou Panonii a Slovinsko. Proto je volba Solnohradu jako místa tohoto mezinárodního kongresu jistě oprávněná. Ukázalo se však, že tato volba byla správná též politicky, protože neutrální půda Rakouska umožnila, aby se tu k vědeckému dialogu sešli jak vědci z komunistických zemí, tak také exulanti. Tak pestrá společnost by se dnes nemohla sejít ani v Moskvě ani v Praze, kam by mnozí z účastníků nedostali visum a jiní odmítají jet ze zcela zásadních důvodů. Mnozí západní slavisté zdůrazňují, že do východní Evropy pod komunistickou vládou nikdy nepojedou. Volbou Solnohradu se tyto námitky a starosti odstranily.

Co bylo cílem a smyslem tohoto kongresu, odmyslíme-li si jeho slavnostní rámec; daný letošním jubileem? Dá se říci, že jako u každého vědeckého kongresu šlo o bilanci a výhledy. O jakousi inventuru vědeckých poznatků, které máme o době Cyrila a Metoděje, o prověrku těchto poznatků v lučavce objektivní vědecké pravdy a o výhledy na nejbližší úkoly. Více tento kongres dosáhnout nemohl. - Na Západě, kde je věda svobodná, se bádání nedá ani centrálně řídit ani ústředně plánovat. Velký význam měla především osobní setkání různých vědců. Tak zvláště pro některé mladší české a slovenské pracovníky z domova měl kongres proto tak velký význam, že se zde po prvé sešli nejen s vědci zahraničními, ale i s naším nejvýznačnějším byzantologem, bývalým profesorem theologické fakulty Karlovy university Františkem Dvorníkem, který žije už čtvrt století na Západě a působí nyní na slavné Harvardské universitě ve Spojených Státech.

K československé delegaci patřili jazykozpytci profesor Bohuslav Havránek, který promluvil o významu Cyrila a Metoděje pro začátky psané literatury na Velké Moravě, a profesor Karel Horálek, referující k otázce latinského vlivu na staroslovanské biblické překlady. Z řad našich muzikologů do Solnohradu přijel profesor Jan Racek, který pohovořil o nejstarší české náboženské písni "Hospodyne pomiluj ny". Naproti tomu se kongresu nezúčastnil docent doktor Bohumír Štědroň, který měl přednášet o Janáčkově Glagolské mši. Československá archeologie byla zastoupena doktorem Antonem Točilkem z Nitry a profesorem Josefem Poulíkem z Brna.

Zdá se, že vědecky nejúspěšněji v Solnohradě vystoupil právě Poulfík, který shrnul své nálezy na jižní Moravě, kde až dosud odkryl základy jedenácti kostelů z devátého století, z doby před i po příchodu Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu, dále mnoho hrobů, ozdob, křížů a podobně. Pro budoucí obraz Velké Moravy budou mít tyto objevy patrně rozhodující význam.

Poulfík i Točík doprovodili své přednášky četnými diapozitivy a Poulfík seznámil kongres zčásti s materiálem, který doposud vědecky nepublikoval. V empóře solnohradského dómu byla v souvislosti s kongresem otevřena výstava "Metropole Solnohrad, Bavorsko a Slované v osmém a devátém století", kde byly vystaveny četné fotografie Poulfíkových objevů. A při zahájení měl profesor Poulfík příležitost vysvětlit svou vědeckou metodu solnohradskému arcibiskupovi, doktoru Rohrerovi a jiným církevním hodnostářům. Bezpochyby patří dnes archeologie k nejúspěšnějším duchovnědným disciplinám v Československu. Je tomu tak proto, že se opírá o konkrétní, hmotný vědecký materiál a že v ní není místa pro marxistický iluzionismus. Kromě toho se zdá, že se jak v Československu tak v jiných komunistických zemích uchýlili k archeologii pracovníci, kteří by za normálních okolností možná pracovali v jiných oborech. Dnes má archeologie tu výhodu, že je tak říkajíc politicky neutrální, skoro jako fyzika nebo lékařství.

Solnohradský kongres nepatřil ovšem jen archeologům a cyrilometodějská problematika se na něm probírala z nejrůznějších perspektiv. Hovořilo se o stycích Solnohradu s Polskem v raném středověku, odborníci informovali o stavu středoevropského bádání v Americe, pojednávalo se o otázkách dějin hudby a výtvarných umění, o problémech jazykovědných a mnoha jiných. Literatura, pojednávající o době Cyrila a Metoděje je dnes tak obsáhlá, komplikovaná a rozvětvená, že sotva existuje vědec, který by ji celou znal. Zajímavé je, že významné příspěvky této literatury pocházejí v poslední době též z našeho exilu. Tak docent Dr. Zdeněk Dittrich z university v Utrechtu vydal nedávno o "Počátcích křesťanství na Velké Moravě" rozsáhlou anglickou práci a nyní má v tisku holandskou publikaci o dějinách Slovanů od nejstarších dob po středověk. Také Dittrich byl v Solnohradě,

kde hovořil o poměru svatého Metoděje ke knížeti Svatoplukovi. Též jiné národní exily byly na kongresu zastoupeny. Tak exulant dr. Thomas von Bogyay z maďarského institutu v Mnichově promluvil na téma "Problémy kontinuity v karolinské dolní Panonii". Mezinárodní slavistika není dnes myslitelná jen bez západních vědců. Je nemyslitelná též bez exulantů, s nimiž dnes rádi-nerádi musí počítat i vědečtí pracovníci z komunistických zemí. Ostatně nejen v archeologii, ale i v byzantologii se s dialektickým a historickým materialismem ani s tak zvanými leninskými principy daleko nedojde. Skutečná věda musí pracovat s jemnějšími nástroji a užívat adekvatnějších metod než jaké jí poskytuje komunistická ideologie.

*

Za účasti vídeňského kardinála doktora Franze Königa, arcibiskupů a biskupů z Rakouska, Německé spolkové republiky a Jugoslavie, zahájil řezenský biskup prof. dr. Graber slavnostní akademické shromáždění na počest svatých Cyrila a Metoděje latinským, francouzským a německým projevem.

Biskup Graber připomněl, že svatí Cyril a Metoděj museli svou misii na Velkou Moravu vykonávat za těžkých podmínek, vyvolaných stěhováním národů. Oba usilovali o jednotu západní a východní církve a jejich práce je nám příkladem i dnes. Poté biskup Graber uvedl slavnostního řečníka, profesora Františka Dvorníka z Harvardské university ve Spojených státech. Profesor Dvorník žije od roku 1938 na Západě a je jednou z největších autorit na poli byzantologie. Letos na podzim hodlá na pozvání Československé akademie věd přijet do Prahy, aby se mohl na místě seznámit s novými vykopávkami z cyrilometodějské doby.

Ve své asi hodinu trvající přednášce profesor Dvorník shrnul nejnovější bádání a zdůraznil, že historické zásluhy Cyrila a Metoděje je třeba odvážit velmi opatrně. Za posledních sto let se vědomosti o cyrilometodějské době a Velké Moravě velmi prohloubily. Dnes víme, že už v druhé polovině osmého století, skoro sto let před příchodem Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu, tam existovala církevní správa. V polovině 9. století byla Morava už tak církevně pokročilá, že Rostislav žádal, aby se církevní správa dostala na Velké Mo-

ravě do rukou domácího kněžstva. - Hlavní zásluhu Cyrila a Metoděje vidí profesor Dvorník v tom, že pořídili Slovanům překlad bible, kterou Slované mohli číst po svém pokřesťanství dříve než jiné evropské národy. Slavnostní shromáždění pak zakončil biskup Graber, který Dvorníkovu přednášku označil za geniální shrnutí moderního bádání. Pro profesora Dvorníka bylo toto ocenění vyznamenáním za celoživotní průkopnickou práci. Muže se z něho radovat jak náš exil, k němuž se Dvorník vždycky hlásí, tak také domácí i zahraniční československá věda.

I s průběhem celého kongresu můžeme být spokojeni. Ukázalo se, že v slavistice a historii byly již překonány dřívější nacionalistické tendence, takže všechna tvrzení komunistické propagandy na příklad o tak zvaném revanšismu v západoněmecké vědě patří do říše trapných pohádek a fantasií.

ACTA ACADEMIAE VELEHRADENSIS (Velehradská akta)

V rámci cyrilometodějského jubilea byla pořádána exulanty a starousedlíky řada významných kulturně-historických akcí - ať již v Americe, kde střediskem se stalo opatství sv. Prokopa v Lisle, nebo v Římě, kde Křesťanská akademie založila novou edici, nebo ve Vídni či v Německé spolkové republice, kde mají vycházet v novém vydání Akta slavných unionistických kongresů na Velehradě.

V RÁMCI OSLAV CYRILOMETODĚJSKÉHO JUBILEA vydal v New Yorku básník Zdeněk Rutar knihu "Saints Cyril and Methodius - Jubilee Almanac", v níž zachytil celé bohatství cyrilometodějské tradice. Kniha vyšla s oficiálním církevním schválením.

POZDRAVENÍ ZDENKU ROTREKLOVI

Podle neoficiální zprávy z Československa byl letos v březnu propuštěn z komunistického koncentračního tábora brněnský básník a literární theoretik Zdeněk ROTREKL, narozený 1. X. 1920. Rotrekl patřil k mladé křesťanský orientované moravské literární skupině - spolupracoval jak se Zahradničkovým AKORDEM tak i ARCHOU olomoucké Družiny literární a umělecké.

Rotrekl byl především meditativní lyrik, jeho spiritualistická poesie ztrácela mnohdy logický kontakt se čtenáři. Nicméně dokonalost básnické formy, integrální rytmisace posvěcená tvůrčí bohatostí kultury slova i obrazu byla příčinou, že Zdeněk Rotrekl se stal hlavou mladé katolické literární Moravy. V prvotině, v improvizovaném básnickově deníku, sbírce KYVADLO DUŠE /1940/, najdeme vedle ozvěny chlapeckých stesků i touhy, tolik přibuzné Jiřímu Ortenovi, i verše ryzího uměleckého požitku. Druhá sbírka KAMENNÝ ERB /1944/ patří k nejzávažnější lyrice českého spiritualismu. Na vidinách záměčku Schönwaldu na náměšťském panství se rýsuje dávná minulost i apokalyptická budoucnost; drobné básně, ale každá z nich je ryzí krupějí tvůrčí poesie. Třetí Rotreklovou sbírkou jsou PERGAMENY /1947/, sbírka, která otevřela nové zákonitosti moderní české poesie. Symbolika nadskutečná sestupuje do prožitku metafysické úzkosti války a propůjčuje jí nový tvar. Básník odhaluje naše úkoly v duchovním dění světa. Téhož roku kdy vyšly PERGAMENY uspořádal Zdeněk Rotrekl i VELIKONOČNÍ ALMANACH POESIE, kterému vtiskl svůj názor na dějiny i umění. Almanach byl antologií moderní české katolické poesie.

V roce 1949 byl Zdeněk Rotrekl odsouzen tzv. Státním soudem v Brně pro špionáž ve prospěch Vatikánu a USA na doživotí - do exilu nám došla řada zpráv o jeho těžké chorobě ve věznicích komunistického podsvětí, proto z úcty k jeho dílu i utrpení nazval Kulturní referát Čs. uprchlického výboru v Německu svou edici krásné literatury KAMENNÝ ERB,

podle druhé Rotreklovy básnické sbírky.

Utrpení Rotreklovo tak jako Zahradníčka, Renče, Kalisty, Křeliny, Kostohryze, Dokulila, Palivce, Bedřicha Fučíka, Josefa Berana, Štěpána Trochty, Josefa Hloucha a dlouhé řady uvězněných básníků a spisovatelů nebylo nadarmo; jejich jména a jejich umlčené dílo obžalovávalo na mezinárodních kongresech PEN Clubu režimní kejklře, ověšené socialistickými řády, kteří chtěli reprezentovat československé spisovatele, bylo nejen obžalobou, ale i hlasem svědomí.

Red.

*

OTŘÁSAJÍCÍ SVĚDECTVÍ FLÁMSKÉHO MISIONÁŘE

Ve věznicích Mao-Ce-Tunga.

Hlavními ulicemi Pekingů zněla píseň nové Číny: "Nebe nad novou Čínou je jasnější než azur. Slunce svítí na novou Čínu a již nikdy nesmí zapadnout...".

V jedné z postranních ulic zastavil policejní vůz - vyskákalo z něho více než třicet mužů, kteří ihned obklíčili náš dům. Byl jsem tehdy právě v kapli. Když jsem chtěl z kaple odejít, zastoupil mi cestu muž ve známé khaki-uniformě a beze slova pokynul hlavou, abych ho následoval. Zachvěl jsem se. "Bože, moje hodina nastává...".

Komplex vězeňských budov byl nepřehledný, Odvedli mě do druhého bloku - číslo cely bylo "10". Klíč zaskřípěl a já se ocitl v místnosti, kde na pryčnách a na stole leželo asi deset mužů. Většinou byli zaměstnaní četbou. "Studovali" povinně Marxe či Lenina, jak jsem se později sám přesvědčil.

Dozorce cely mě později představil ostatním vězňům a jen tak mimochodem podotkl. "Až budeš předveden k soudci, přiznej všechny své zločiny! Jinak bude s Tebou zle. Pamatuji si jedno: Vláda je dobrá a jako matka se stará o své děti."

Ještě téže noci jsem byl předveden k výslechům. Vyšetřující soudce byl asi pětadvacetiletý s poměrně inteligentní

tváří:

Jak se jmenuješ?

Van Coillie

Kolik je ti let?

39 - -

Proč jsi uvězněn?

Nevím přesně - domnívám se, že pro založení Mariánské legie.

Proč ještě?

Nevím.

Soudce mě chvíli uštěpačně pozoroval, pak vyskočil a zařval: Imperialistický zločinče! Už od kolébky jsi byl reakcionář - ty ses jako reakční krysa narodil a reakci máš v krvi. Celý tvůj život není nic jiného než podvod a ty se domníváš, že nás ošálíš svým žvaněním? My máme nejen čas, ale i prostředky, abychom tě donutili k přiznání. Co je to Mariánská legie?

To je organisace katolického apoštolátu.

Reakcionářská organisace.

- - -

Nevím, co je na ní reakčního.

- - -

Drž hubu! Soudruhu vojíne, přines pouta a svaž mu ruce za zády. Sedmikilová pouta na rukou i na nohou - odvedli mě zpět do cely. Věřil jsem v porozumění spoluvězňů - vždyť měli stejný osud, ale jak hrozně jsem se mýlil!

Sotva jsem překročil práh cely - vrhli se na mne.

Proč nepřiznals svoje zločiny, ty reakcionáři, kapitalistický vyvrheli, špione, diverzante, vykořisťovateli!

Nejvíce řval představený cely. Všiml jsem si dobře, že pozoruje také, zda ostatní mi nadávají ... a pak začali na mne svorně všichni plivat. Nemohl jsem svou poplivanou a zasychajícími hleny znečistěnou tvář si otřít - natož se bránit. Byl jsem jediný v cele spoután. Ustali teprve tehdy až byl dán povel k spánku.

Já jsem však nesměl ani usednout ani si lehnout. Starosta cely dostal rozkaz nenechat mě spát. Spoluvězni se tedy střídali - první z mých trýznitelů mi poručil, abych vyprávěl o "zločinech" mariánské legie. Snažil jsem se mu vysvětlit

podstatu věci a když jsem skončil - opakoval svou otázku a nutil mě, abych začal znovu. To se opakovalo po druhé, po třetí...

Nikdy jsem tak netoužil po svítání jako té první noci v pekinské věznici. Při druhém výslechu se vše jen opakovalo: Špióne, nepříteli lidu, bestie, okrádající stát - přiznej se! Prosil jsem úpěnlivě Boha o pomoc, neboť jsem se začínal již obávat, abych neučinil něco, co je v rozporu s mým svědomím.

21 dní jsem nesměl spát. Ruce i nohy mi otekly v těžkých poutech a klouby mi začaly hnisat - těch 21 bezesných dní a nocí bylo první etapou "velkého umýváním mozku".

*

Touto kapitolou začíná dokumentární zpráva mladého flámského misionáře dr. Dries van Coillie o letech strávených v Mao-Ce-Tungových věznicích a o metodách výslechu komunistické justice. Titul knihy "De enthousiaste zelfmoord" - v německém vydání "Der begeisterte Selbstmord" - namnoze vysvětluje podstatu komunistických výslechů tzv. Gehirnwäsche. Politický vězeň se musí nejprve učit, přizpůsobit své myšlení myšlenkovému schematu vyslychajícího komisaře a doktrinou vězeňských hlídačů je pak "Magická formule" tisíckrát opakovaná: "Vláda je dobrá a plná starostí hledí na falešné cesty po kterých kráčíš". Do procesu výslechu spojených s fyzickými i duševními mukami - charakteristickými pro Čínu - přijde dříve či později den, kdy výslech dopadne zcela v intencích a k plnému uspokojení vyšetřujícího komisaře. Vězni jsou pak ze zahnisaných kloubů sňata těžká železa a on ulehčením pláče: "Dopracovali to se mnou tak daleko, že jsem byl nakonec také já vládě vděčný!" A to je první úspěch výslechu, pro který byl stanoven termín "velkého umýváním mozku". /brain-washing/. Další postup metody výslechu je tak otřásající, že si každý uvědomuje, že slavná Orwelova utopie se stala suchou skutečností.

Kniha, která je dokumentární zprávou až s vědeckou věcností, má neobyčejně dramatickou kulturu slova a zavádí čtenáře doslova do podsvětí, které dovede vytvořit režim, který

zcela zašlapal všechna práva lidskosti a svobody ducha. Kniha bez tendence - konkrétně a suše dokumentuje jak komunistické "brain-washing" dovede změnit celého člověka - do posledního záhybu jeho myšlení.

Autor sám na okraj knihy poznamenává: "Má zpráva není nic víc a nic méně než ilustrace drastického vlivu, který způsobuje určitá metoda výslechu a zacházení s vězni, jejíž resultát je absolutní psychický zlom". Touto knihou nechce nic jiného než aby lidé poznali, co vlastně komunismus je!

Jeden z největších německých znalců světové politické literatury, býv. minister zahraničí dr. Brentano o Coillieově knize napsal: "Jsem přesvědčen, že nikdo nebude moci bez otřesu číst tuto "zprávu" o tříletém martyriu - zprávu, která střídavě bez všeho pathosu dává člověku poznat ta fakta a ty skutečnosti, které dříve mohl považovat jen za utopii - kniha je proto, i když sama si ten úkol nevzala, vysoce politickým dílem".

Dr. Antonín Kratochvíl

Na okraj Sicova filmu "Obklíčení"

"Je velmi dobré a nutné si připomenout všemi formami minulost, ale pro minulost nesmíme zapomenout na přítomnost, na to, že ještě DNES existují koncentrační tábory, že ještě dnes jsou lidé pro svou touhu po svobodě vězněni a mučeni starými anonymními garniturami agentů Stb, kteří se od dob stalinismu nezměnili, nesmíme zapomínat, Na Příbram-Jáchymov, Leopoldov v CSSR a nebo Vorkutu v SSSR, na zeď v Berlíně, za kterou komunističtí hlasatelé marxistického humanismu střílí ze zadu do prchajících mužů, žen a dětí. Tato přítomnost je žhavá."

ZE VZPOMÍNEK

Za sudetské krise a po jejím nešťastném konci konsuloval jsem v Alžíru. Před jejím vyvrcholením v Mnichově, kdy jsme mobilizovali a vypadalo to, že snad přece k válce dojde, kdy též Francie se částečně k ní připravovala, zdál se Alžír klidný, i když byly instalovány poplašné sirény, zkoušeno zatemnění, a o možnosti války se všude mluvilo. Dostal jsem několik dopisů, v nichž francouzští důstojníci se nabízelí k službě v naší armádě, budem-li bojovat sami, ale celkem se zdálo, že alžírští Francouzi půjdou do války třebašné s nadšením, ale že ji ovšem přijímají jako nutné zlo. Ještě před naší mobilizací stál jsem přirozeně u radia denně pozdě do nocí a v sobotu dne 23. září po vyslechnutí naší půlnoční mobilizační rozhlášky se mi ulehčilo z tohoto rozhodnutí, které vyjadřovalo vůli národa neustoupit Hitlerovým hrozbám a bojovat třebaš sami, jak svědčily pozdější zprávy o rychlém průběhu mobilizace a o nadšení s jakým se rukovalo.

Druhý den v neděli jsem našel v úřadě telegrafické instrukce, že se zatím mobilizace čsl. příslušníků v cizině netýká, přečetl noviny, které o ní podaly zprávu, odpověděl několik dotazů telefonických našich rezervistů a doma v hotelu S. George, v jehož dependenci jsem bydlil, promluvil s číšníkem Havlíkem, který se ptal též, co se bude dělat.

Tak uplynulo pár dní napětí a očekávání až do hanebného rozhodnutí v Mnichově a zhroucení všeho, co jsme budovali s úspěchem dvacet let a co začaly naše legie za první války, které obnovily slávu husitských vojsk, kdy dovedla vítězi i proti přesile lépe vyzbrojeného nepřitele. Nedalo se nic dělat. Marně jsem doma bouřil a zatínal pěstě v bytě, který později za války obýval americký diplomat Murphy, dnes významný vysoký úředník washingtonského State Departmentu, a který v něm tajně připravoval s De Gaullovými přívrženci v alžírské armádě známé ponorkové přistání Američanů a jednání o příští invazi spojenců do Severní Afriky. Chci si namlouvat, že stěny bytu byly tak prosyceny mou ne-

návisť k nacistům, že se mu vše podařilo s její pomocí.

Jako před krizí, tak i po ní byl Alžír klidný, jistě si oddechl, a reakce se strany alžírské vlády nebyla žádná. Přišlo vyslovit účast několik přátel, mezi nimi i redaktor listu *Depeche Algerienne* Mr. Rimbeau, který však byl ještě tak netaktní, že upozornil, že jsme po ztrátě opevnění a pohraničního území nyní v tlamě lva, který nás pohltí, načež jsem mu odpověděl, že to je zásluhou našich přátel a že ještě není konec přes Chamberlainovo ujištění, že je mír zajištěn na celou generaci! Nicméně rozešli jsme se klidně.

Přišel též Americký gen. konsul F. Cole, aby též vyslovil lítost nad neštěstím, které nás stihlo. Žije nyní na odpočinku u New Yorku a občas si vyměníme dopis.

Bylo však v té francouzské lhostejnosti k našemu osudu aspoň trochu útěchy v několika dopisech důstojníků, kteří se vyslovili s despektem o jednání své vlády, ale byla však i jedna účast osobnosti, která v pozdějším vývoji událostí hrála vynikající úlohu. Přišla navštívit mou ženu paní generála Catroux, který byl velitelem vojsk Sev. Afriky a řekla, že jí manžel k ní poslal, že nemohl ke mně sám přijít, že nechápe, jak ti velcí páni v Paříži mohli tak jednat, jak se mohli tak zachováti za té krize, že sám počítal s válkou a že zařídil vše nutné k přípravným operacím proti italské Libyi. Obě plakaly nad naším neštěstím a nad stavem, do něhož Francie upadla, že mohla zrušit spojenecké slovo.

Vzhledem k mému přeložení do Prahy koncem roku, kdy byla zrušena celá řada našich zastupitelských úřadů pro hospodářské změny v důsledku odstoupení pohraničního území a pozdějšímu naznačení Gen. Catroux na jiné působiště, již jsem se s ním nesešel, je však známo, že se hned po porážce Francie připojil k De Gaullovi, dobyl pro něj Syrii a Střední Afriku a po válce byl jmenován velvyslancem v Moskvě. Vyměnil jsem s ním po válce zprávy jako s mnohými přáteli, kteří se domnívali, že mne nacisté zlikvidovali na základě zprávy, která se do Alžíru dostala, ač jsem byl jimi jen uvězněn na štěstí ne na dlouho, a mohl jsem dělati svou povinnost dále v jiných ohledech, ale to je již jiná historie.

Do Alžíru přijel potom min. předseda Daladier, aby posílil skleslé sebevědomí obyvatelstva, a zdůrazňoval, že Francie odmítne italské nároky na Tunis, které v důsledku

mnichovské kapitulace značně stoupily, třebaš i zbraní. Byl jsem odhodlán, že se omluvím na vládní recepci pořádanou na jeho počest jako tichý, ale výmluvný protest proti jeho vině na naší tragedii. Alžírská vláda to asi očekávala, a aby se tomu vyhnula, zařídila, abych dostal pozvánku pozdě, a tak se vyhnula mé případné omluvě a vysvětlení.

A brzy na to přijel do přístavu americký křižník Omaha, vlajková loď velitele středozemního loďstva S. Státu, jehož lodi tam křižovali a čas od času kotvily v jeho přístavech. Zmíněný již gen. konsul F. Cole uspořádal na počest admirála C. Lackey-e recepci, na níž mne též pozval. Zavolał jsem jej a prosil aby mne omluvil a též u admirála, že se nechci setkati se zástupci alžírské vlády, že jsem omráčen ještě tou ranou, abych se mohl tvářiti, jako by se nic nestalo, a že rád udělám admirálovi návštěvu sám, když mám tak blízké vztahy k S. Státům, když jsem tam žil služebně několik let.

Den po recepci přinesl mně admirálův posel pozvání na příští den na křižník a že mne bude čekati člun u mola odpoledne ve 4. h. Druhý den když člun přirazil ke schůdkům obrněnce, čekal mne nahoře admirálův pobočník a po vzájemném pozdravení zavedl mne do salonu, kde mne admirál přivítal a po usazení žertovně se omluvil, že mne nemůže uhostiti něčím "lepším" než čajem neb kávou, protože na amerických válečných lodích platí stále prohibice, i když doma již byla zrušena, a ptal se, proč jsem nepřivedl svou paní a dva synky, o nichž věděl, že se narodili v Americe. Vysvětlil jsem mu, že pozvánka zněla jen na mne a že moji chlapci budou litovat tím víc, poněvadž chodili na každou americkou loď, když kotvila v Alžíru, a že je nechávali celou prolézt a div, že je nenechali vystřelit z největšího kanonu. Smál se lituje zároveň opomenutí na pozvánce a pak jsme přirozeně přešli na Mnichov. Zajímalo jej, neměl-li jsem v odstoupeném území majetek, jak to zasáhlo celý národ vůbec, a řekl, že on sám i mnoho jiných v Americe věřilo, že dojde k válce, do níž budou též musít jít Spojené Státy; seděli jsme dlouho při debatě o těch jiných věcech okolo a na konec vyslovil lítost, že sice náprava přijde, ale že se jí dočká asi jen příští generace, já že jí sotva už uvidím.

"Pane-admirále - řekl jsem - já pevně věřím, že tohle je jen začátek a že brzy přijdou jiné události, a jsem pře-

svědčen, že se ještě dočkám zadostiučinění pro svou vlast."

Očividně nevěřil, ale přál si, abych měl pravdu - snad si později na má slova vzpomněl- Začal jsem se konečně loučit, při čemž admirál zavolal pobočníka, kterému předal rozkaz: "Čestnou stráž a salvu pro zástupce toho statečného národa československého, který se chtěl bít a nebylo mu to dovoleno."

Vřele jsem poděkoval a šel s ním a popočníkem, který se mezitím vrátil, ke schůdkům, kde nastoupivší oddíl vzdal zbraní čest, a po posledním pozdravu tak pozornému veliteli, sestoupil jsem do motorového člunu, který popojel od křižníku a zastavil se opodál. Nad přístavem byla již skoro tma s ukazujícími se světlý ve městě a na okolních návrších a do panujícího již ticha začala na impozantní válečné lodi bouřiti rána za ranou a svítiti záblesky děla odpalujícího salvu. Stál jsem s obnaženou hlavou a skoro seslzámi v očích od pohnutí nad myšlenkou na zmrzačenou vlast, která neví o poctě, kterou jí prokazuje největší země svobody a demokracie; byl při tom cit radosti smíšený se smutkem, že tak slibný rozvoj po třistaleté nesvobodě, kdy za pouhých dvacet let bylo jméno Československé Republiky tak ceněno, byl zahozen.

Dozněla salva, člun se dal do pohybu, vystoupil jsem na nábreží, poděkoval a jel v zamyšlení domů.

Druhý den objevil se na konsulátě poddůstojník s dvěma bílými čapkami, které nosí američtí námořníci v létě a v tropických vodách k bílé uniformě, a vyřizoval vzkaz admirálův, že když moji chlapci nemohli přijít, že jim posílá aspoň památku na zemi, v níž se narodili. Zůstaly v rodině do dneška.

Poslal jsem potom admirálovi do Ville Franche u Nizzy, kde kotvil, k vánocům popelník z našeho skla, zač mně poděkoval s vzájemným přáním lepšího roku 1939, který však přinesl našemu národu ještě horší utrpení ...

Po válce jsem zvěděl, že křižník Omaha operoval s úspěchem v Atlantiku a že admirál Lackey je snad na odpočinku. Jistě asi vzpomínal za války, jako já na naše setkání a má slova, že Mnichovem nebylo vše skončeno. Chtěl jsem se s ním dostat do styku, přišel však neblahý únor a s ním spojených mnoho osobních nepříznivých okolností, takže jsem se již k tomu nedostal, až jsem zjistil, že zemřel r. 1952.

(Kapitola z Pamětí)

Vzpomínka na profesora
Emanuela Rádla

* 21. 12. 1873 + 12. 5. 1942

Dr. Emanuel Rádl by se koncem tohoto roku dožil devadesátilet. Charakterizoval onu generaci naší První republiky, která zápasila o náboženskou jasnost, sociální pokrok a se snažila o smíření a poctivou spolupráci mezi národy našeho státu. Rádl si nás - tehdy mladé - přitahoval tím, že nás odpuzoval. Nic se mu tak nepříčilo jako epigonství, slepé vyznavačství a romantický pathos. Ucházeli se o nás tehdy mnozí vůdcové a předáci a lákali nás k sobě a do svých stran všemi způsoby. Jak blahodárně na nás působil Rádl svou bezohlednou analýzou a kritičností. Nikdy nám nepředkládal něco hotového, ale podněcoval nás k samostatným úsudkům k vlastní volbě. Jeho přednášky byly neuhlazené, věty kostrbaté, nedokončené, a ústily obvykle v otevřenou otázku, o kterou jsme se pak v diskusích horlivě přeli.

Rádl stejně jako Masaryk se hlásil k české reformaci, přijí-

mal náboženské názory Masarykovy, ale Ježíš mu byl Kristem. Byl nesnášenlivý a zas podivuhodně snášenlivý. Nesdílel barthovskou teologii Hromádkovu, a přece s ním vydával "Křesťanskou revui". Řekl mi jednou, že Karl Barth je náboženská reakce a že jemu a české reformaci je blízký Leonhard Ragaz, a že se diví, že se Hromádka Barthovi tak upsal.

Když se Rádl vrátil ze své cesty kolem světa, při níž navštívil též Indii, vyslovil se neolibě o Gandhim a napsal o něm v "Lidských právech" článek, který mne popudil. Vyjádřil jsem Rádlovi svůj nesouhlas. Řekl mi: "Napište mi to." Nevěřil jsem, že by otiskl ve svém listě článek, v němž mu vytýkám, že Gandhiho nepochopil, a když přece otiskl, pak připojí k článku své ohrazení. Rádl uveřejnil článek celý bez poznámky. Když jsem mu pak vyslovil dík i podiv, že na mé trochu agresivní výtky neodpověděl, prostě řekl: "Máte na to právo; ale pravdu mám já." Měl-neměl, to je dnes vedlejší, ale jeho zvláštní druh tolerance charakterizuje Rádla.

Rádlova "Válka Čechů s Němci" /1928/ je kniha dnes už splněných neblahých věštek. Je to kniha bojovná, volání prorokovo na poušti. Je neštěstím, že výzvy Rádlovy zůstaly bez ohlasu. Jak se ukázalo, měl Rádl ve

stěžejních věcech pravdu a viděl jasně. Při novém budování bychom neměli tuto knihu přezírat. Právě teď, když jsme prošli změnami, v nichž mnohé pojmy a skutečnosti přestaly existovat, měli bychom si zejména na Rádlově "Válce" ověřovat, v čem byly chyby a v čem pravda, a na té pravdě nově stavět.

Přemysl Pitter

*

Montini - intelektuál a diplomat na papežském stolci.

Papež Jan XXIII., zanechal Církvi pozoruhodné dědictví všeobecné sympatie. Jeho dobrota a láska neznaly mezí. Skromný "farář celé Církve", jak se sám nazval v jednom ze svých prvních projevů, se stal duchovní hlavou celého křesťanstva, jak ke konci jeho pontifikátu jasně dali najevo téměř všichni zástupci význačných nekatolických církví, pravoslavného i evangelického ražení. Ba více ještě: za čtyři a půl roku své duchovní vlády se stal všeobecně uznávanou mravní autoritou provšechny lidi - jak dosvědčili židé, mohamedáni, budhisté, liberálové a dokonce do určité míry i bojovní ateisté z komunistického tábora.

Toto dědictví převzal po papežovi Roncallim, Janu XXIII., papež Jan Křtitel Montini, Pavel VI. Je to dědictví velmi od-

povědné a náročné, ale nový nástupce svatého Petra a Kristův zástupce na zemi se k němu přihlásil. Formálně znovu svolal všeobecný církevní sněm, který dospěl za papeže Jana jen k prvnímu zasedacímu období, a nařídil pokračování přípravných prací pro druhé zasedací období, které začalo 29. září tohoto roku.

Z prvních počinů a projevů nového papeže vyplývá však jasně, že v díle papeže Jana bude pokračováno přece jen v trochu jiném duchu! Kardinál Montini měl v posledních letech jako arcibiskup třímilionové velkoměstské, průmyslové a obchodní diecéze milánské skvělou příležitost ke konkrétnímu setkání se všemi problémy moderní duchovní správy. Ale bylo by chybou považovat ho za "faráře", duchovního správce, celé Církve jen v omezeném smyslu tohoto slova, nebo dokonce ve smyslu zlehčujícím. Je to představitel integrální inteligence celou svou minulostí: rodinným původem z prostředí žurnalistického a politického, vzděláním světským a církevním, dlouhou duchovní správou italských vysokoškolačů, dlouhou akademickou dráhou, kterou korunoval profesorskou katedrou na diplomatické akademii v Římě, kde poléta přednášel dějiny papežské diplomacie. Je to diplomat, církevní, vatikánský, pa-

pežský diplomat celým svým životem: již jako mladý kněz byl úředníkem papežské nunciatury ve Varšavě a pak po víc než třicet let vysokým úředníkem Státního sekretariátu, vatikánského ministerstva zahraničních věcí. Roku 1935 byl jmenován státním podsekretářem, od roku 1944 vykonával spolu s Msgre Tardinim funkci státního sekretáře a spolu s ním byl 1952 jmenován zastupujícím státním sekretářem.

Myslím, že se tyto dva charakteristické rysy postavy nového papeže projeví právě ve způsobu, jakým bude usilovat o důsledné provedení a dokončení odkazu a dědictví svého předchůdce. Jako intelektuál bude postupovat s velkou ideovou přesností a výrazovou jasností. Jako diplomat půjde cílevědomě, houževnatě, ale i promyšleně za svými zásadními požadavky v církevní politice.

To znamená, že bude dost těžké překrucovat jeho slova nebo nesprávně vykládat jeho politické počiny. A bude to zvláště těžké těm, jejichž církevně politické zaměření není zcela upřímně kladné a jejichž záměrně nezávazná prohlášení "dobré vůle" postrádají skutkové podstaty.

V tom smyslu bude s pomocí Boží dílo papeže Pavla VI jistě velkým krokem vpřed na cestě

k rozkvětu duchovní správy ve svobodném světě, k zajištění minimálních podmínek církevního života v socialistických zemích, k zdárnému dokončení 2.vatikánského koncilu, k sjednocení všech upřímných křesťanů a k dosažení pravého a trvalého míru - v pravdě, spravedlnosti, svobodě, demokracii a lásce - v celém světě.

Jan Pražák

*

Rozšíření organizace exilových spisovatelů sdružených
v PEN CLUBu

PEN CLUB /Poets, Essayists, Novelists/ mezinárodní organizace spisovatelů se sídlem v Londýně má vedle národnostních sdružení téměř v 60 státech i rozvětvenou organizaci spisovatelů žijících v exilu. /viz ARCHA č. 2, 1961/.

Exilové centrum je jednou z nejaktivnějších složek celého PEN Clubu a několikrát za podpory celého PENu /pochopitelně s výjimkou sovětského bloku/ žádalo propuštění vězněných československých spisovatelů a básníků.

Na posledním zasedání předsednictva mezinárodního PENu bylo schváleno rozhodnutí presidia exilového sdružení, aby se v Německé spolkové republice utvořila samostatná sekce exilových spisovatelů PEN Clubu.

Ustavující schůze se konala v srpnu v Mnichově - mezinárodní PEN zastupoval dr. Paul Tabori z Londýna. Tato sekce má sdružit spisovatele žijící v německém jazykovém prostředí. - (To znamená v Německu, Rakousku a Švýcarsku.) Je to již třetí sekce exilového centra PEN Clubu / jedna je již ve Francii - předsedou je Jan Čep a jedna sekce úspěšně pracuje v USA /. Presidentem sekce exilového PENu v Německu byl zvolen polský novelist a Tadeuš Nowakowski - českoslovenští exiloví spisovatelé jsou v předsednictvu zastoupeni dvěma členy. Na příští rok připravuje tato nová sekce PEN Clubu samostatný kongres.

K.

*

Vídeňská pocta Františku Langrovi.

Bylo to ve Vídni a bylo to v máji. V divadle Akademietheater se rozhrnuje opona a na jevišti vstupuje drobnými energickými kroky malý vzpřímený šedovlasý stařec. Je to spisovatel František Langer, který přijel do Rakouska na pozvání PEN-klubu a jemuž na tomto matiné vzdávají poctu vídeňské dvorní divadlo a rakouská literární společnost. Je to tak trochu náhrada za to, že se v Praze oficiálně neslavily letošní Langrovy 75. narozeniny, i když Langer stále ještě nosí pří vlas-

tek "národní umělec", který mu udělila vláda před komunistickým pučem na návrh demokratických ministrů. Langer není sice spisovatel zakázaný, ale z veřejného života ho režim přece vytlačil.

A už vítá Františka Langra Friedrich Heer, známá vídeňská kulturní osobnost formátu F. X. Šaldy a Karl Krause, historik, universitní profesor, šéfdramaturg dvorního divadla a význačný katolický myslitel liberálního směru. Heer se ve svém rozmanitém a bohatém díle zasazuje za náboženské, politické, kulturní a lidské vyrovnání a dorozumění mezi evropskými národy a mezi Východem a Západem, je znamenitým vykládačem středověku, obdivovatelem Erasma Rotterdamského a zastáncem "otevřené" Evropy, v níž by se ideje a formy mohly pohybovat sem a tam bez hraničních závor a opon. Hned v první větě Heer prozrazuje obecenství, v němž jsou herci, spisovatelé, literární vědci a kulturní pracovníci zvukných jmen, že Langer byl naposled ve Vídni před nějakými dvěma a půl desítkami let. František Langer, říká profesor Heer, se narodil ve staré Evropě, v níž Vídeň měla snad více obyvatel českého původu než samotná Praha, a vyrostl ve staré Evropě bratrství, která nás zavazuje k novému bratrství zítřka.

Langer je představitel moderního českého humanismu, vrstevník Jaroslava Haška a Karla Čapka. Jeho humanismus je totožný s věrností k malým lidem, drobným věcem, ke zvířatům. Je to humanismus, jehož kořeny jdou až ke Komenskému a k jeho obrázkovým knížkám a učebnicím pro děti. A pak, obraceje se k hostu z Prahy, Heer říká: Na tomto jevišti slavily před lety Vaše hry triumfy a jeden Váš kus se zde dával dvěstěkrát. A ještě dříve chodili naproti tomuto divadlu do gymnasia básník Hugo von Hofmannsthal a Tomáš Masaryk. Také to nás zavazuje. - Stisknutí rukou a krátký pohled do očí. A potlesk, srdečný, radostný, ale ne hlučný jako na symfonických koncertech, nýbrž tlumený, jak se sluší tváří v tvář staříčkému básníkovi a jeho mladé družce poezii.

Potom František Langer usedá ke stolu, bere své papíry a zvolna, tichým a melancholickým hlasem předčítá pěknou němčinou, jež má něco z melodie zašlých časů, útržky svých vzpomínek. Vypráví, jak se dával inspirovat událostmi a lidmi, ale jak je nikdy nepopisoval a nekopíroval. Jeho poezie je probuzení ze sna. Nikdy jsem nebyl realistou, říká Langer, a vždycky jsem se bránil, když mě tak označovali. Poezie je sen. - A pak vypráví několik

historek z dětství a z mládí, které se mu nesmazatelně vtiskly do paměti a později ho inspirovaly k některým postavám jeho kusů. Tak vypráví o muži, kterého odvedli pro podezření z vraždy, ale který nebyl vrahem. Když ho propustili, neodvážil se už do čtvrti, kde dřív bydlel. Anebo Ferdyš Pištora. To bydlel jednou ve stejné ulici jako Langer jakýsi chlapík. Ten, když komusi uletěl kanár, se nabídl, že ho chytí, když se dověděl, že jeho majitel slíbil odměnu pěti zlatých. A to tehdy před první světovou válkou byl přece nemalý peníz. Kanár se mezi tím usadil kdesi ve fasádě domu. A pak celá ulice sledovala se zatajeným dechem, jak onen chlapík kanára s nasazením života skutečně chytil. Když však slezl dolu, udělal něco, co všechny ohromilo ještě více. Místo aby si vzal odměnu pěti zlatých, které by byl jistě mohl potřebovat, nechal kanára letět. Ne z lásky k svobodě, nýbrž proto, aby tímto svým husarským kouskem a kavalírským gestem ohromil své publikum. Zde je tedy inspirace Pištory. Avšak, tot není realismus, dodává Langer znova, nýbrž sen.

A pak vypráví o svém trojím setkání s Vídní. První bylo ve dvacátých a počátečních třicátých letech, když ho Vídeň přijala stejně jako Praha a kdy měl štěstí vyzkoušet také zde

své schopnosti. Druhé setkání přinesla emigrace v Londýně. Pamatuji si na jeden večer, praví básník, kdy v malém sále v jednom londýnském divadle hráli rakouští emigranté německy mého Pištoru. O přestávce mi kritik Alfred Keer otcovsky hladil ruku. Třetí setkání je dnešní. Trochu nostalgicky se dívám zpět. A básník zmlká a tlumený, diskrétní potlesk nebere konce. Langer zvolna povstává a klaní se zřejmě dojat mnoha svým starým i novým přátelům.

V druhé části matiné vystupují herci z dvorního divadla v ukázkách z Langrovy tvorby. Slyšíme jeho vzpomínku na Jaroslava Haška z doby Haškovy parodistické "strany mírného pokroku v mezích zákona" a pak drobnou poetickou prózu Pradleny z Kampy. A závěr tvoří tři scény z Langrovy Periferie. Zdejší obsazení je prvotřídní a ani pražské Národní divadlo by nemohlo toto matiné vypravit a obsadit lépe. V roli soudce Attila Hörbiger je ve skvělé formě hlasově i herecky a znamenitě mu přihrávají Lotte Ledlová a Josef Meinrad. V půlhodinové zkratce, bez kulisy a kostýmu, bez šminku a gesta a s pomocí vyprávěče zní Langrova slova stejně přesvědčivě jako za normálního představení. Snad je dokonce napjetí mezi hercem a publikem ještě

intenzivnější, protože jejich vztah je bezprostřednější a ničím nerušený. Autor sedí v loži po pravé straně jeviště. Co mu asi táhne hlavou? Zde konečně našel zadostiučinění za všechna ta léta nuceného mlčení a ústrků. Vídeň ho pozdravila i jménem mlčící Prahy.

Jaroslav Dresler

*

Rektorát vysoké školy technické ve Stuttgartě a rektorát Svobodné ukrajinské university v Mnichově uspořádaly v první půli července ve Stuttgartě ve dvoraně techniky cyklus přednášek o vědecké a kulturní problematice východní Evropy. Velkou odezvu měly přednáška rektora Svobodné ukrajinské university prof. dr. A. Kulčického, člena francouzské akademie, "Homo sovieticus et homo religiosus", dále senátora prof. Albrechta Leo Merze "Eine pedagogische Brücke zwischen Slawen und Germanen" a našeho exulanta prof. Dr. Josefa Kratochvila o problémech slovanské pedagogiky v odkazu soluňských bratří a Jana Amose Komenského. V závěrečné přednášce rozebral docent dr. A. Bilinský sovětskou ekonomickou koncepci a krizi jejího současného vývoje.

L. S-y

*

Prof. dr. Arnošt Wenig - Malovsky dožil seletos v září osmdesátin; působil řadu let na právnické fakultě Karlovy university, jeho vědeckým oborem bylo občanské právo. V posledních letech pracoval prof. Wenig-Malovský v oboru směnného a obchodního práva, je členem Ekonomicko-právní sekce Československé akademie věd. Před komunistickým pučem byl prof. Wenig-Malovský jedním z vědeckých teoretiků křesťansko-demokratické inteligence.

*

Polemický list Josefa Pekaře německému historiku Theodoru Mommsenovi vyšel nyní téměř v bibliofilském vydání v Rotterdamu. Tento známý list jasně ukazuje, že Josef Pekař patřil vždy k pokrokovým českým historikům. Šovinistický Mommsenův spis "An die Deutschen in Österreich" vyšel v "Neue Freie Presse" roku 1897 a líčil Čechy jako apoštoly barbarství v Evropě. Pekař, tehdy docent dějin na české universitě, vydal u nakladatelů Brusík a Kohout v Praze obranný spis nazvaný podle Mommsenova pamfletu Čechové jako apoštolové barbarství. - Dnešní komunističtí kritici Pekařova díla záměrně vytrhávají z jeho odkazu tuto práci, poněvadž se jim nehodí do jejich ideologické linie Pekařovy reakčnosti.

J. N.

Svobodná ukrajinská universita spadající pod mnichovské ministerstvo školství a kultury přestěhovala své vědecké ústavy do nového DOMU VĚDY v Mnichově-Bogenhausenu. K otevření nového vědeckého střediska se sjeli do Mnichova představitelé bavorského i zahraničního vědeckého i kulturního života. Na počátku slavnostního aktu vysvětil Dům svobodné ukrajinské vědy biskup dr. dr. Platon Korniljak, poté se konalo slavnostní zasedání v Bavorské akademii věd a přijetí u předsedy vlády. Slavnostní projev přednesl profesor na Ludviko-Maximilianově universitě v Mnichově dr. E. Koschmieder; ve svém projevu zdůraznil mj., že éra působení Svobodné ukrajinské university v Praze patřily k významnému období historie této vysoké školy. Prof. Koschmieder ocenil zásluhy Tomáše G. Masaryka a tehdejších čs. vládních činitelů o toto vědecké svobodné učiliště. I dnes čteme stále v záhlaví universitních listin: UNIVERSITAS UKRAINENSIS PRAGENSIS.

V profesorském sboru na právnické a filosofické fakultě působí dva Češi a řada českých, slovenských a podkarpátorských exulantů dokončila na této universitě svá studia - československý exil věnoval této universitě pozornost ve všech významnějších orgánech v Hlasu

exilu, Českém slově, Novém životě, Demokracii v exilu, Tribuně, Sklízni a také v ARŠE č. 2/1959 přinesli jsme obsahlou studii o historii této univerzity z pera dr. J. Svobody.

j. a.

*

SKAUT - EXULANT.

Téměř po tříletém odmlčení začala Čs. dálková škola v exilu, která pracuje pod záštitou Čs. uprchlického výboru v Německu, vydávat opět SKAUTA-EXULANTA. Tentokrát vychází tento jediný časopis pro naši mládež v exilu jako čtvrtletní sborník. První dvě čísla, která máme před sebou obsahuje řadu nejen zábavných článků, povídek a reportáží, nýbrž i školní materiály a pedagogické doplňky. Úvodní článek do obnoveného Skauta-exulanta napsal prof. dr. František Planner, generální sekretář Křesťanské akademie v Římě /"Naší velcí učitelé"/. Z řady dalších článků zaujalo nás zamyšlení býv. náčelníka našich skautů ve vlasti dr. Veleny Fanderlíka o cyrilometodějské ideji a československé kultuře, dále článek dr. Alexandra Heidlera "Jděte po správných značkách", dr. Poláka: "Skauti v čs. legiích" a řada dalších. Redaktorem časopisu je vedoucí Čs. dálkové školy prof. Josef Kratochvíl. /Časopis si můžete objednat prostřednictvím ARCHY/ N.

PERSPEKTIVY a STUDIE

Ustřední orgán Svazu čs. spisovatelů v Praze, literární měsíčník PLAMEN, napadl ve svém srpnovém čísle exilový periodický kulturní sborník PERSPEKTIVY /rediguje Dr. Ladislav Radimský v New Yorku/. V útoku na Perspektivy zn. "ad" v Plameni zdůrazňuje: "Dostalo se mi do rukou jedno číslo kulturního sborníku Perspektivy.. časopis o 56 stránkách křídového papíru, pěkně vytištěné tiskárnou Universum Press stojí jeden dolar a protože dobročinnosti se meze nekladou je možno přispět i na tiskový fond. Časopis chce být českou obdobou slavné francouzské válečné edice "de minuit", které prý také nešlo o politickou propagandu, ale jen o udržení vnitřního života Francie a o zachování duchovní čistoty člověka. Ti, co tento časopis dělají, si patrně neuvědomují, že jim k takové době chybí všechny předpoklady" ... na jiném místě autor polemiky poznamenává na adresu exilu: "Snaží se žít nějakou českou nebo slovenskou kulturou, udržovat řeč, číst v rodném jazyku knihy a časopisy a někteří také píšou. Vždyť tam odešli také básníci a spisovatelé, nebylo jich mnoho, jen jednotlivci, ale na jejich osudu se prověřila pravda Dykových veršů: vpravdě "zahynuli" atd.

Za všechna ta léta komunističtí kulturní agitátoři se nezmohli na jinou argumentaci, než kterou kdysi vyslovil Pluhař v protixilovém pamfletu "Opustíš-li mne". /Viz Archa č. 4/1958/. Nicméně článek v Plameni je důkazem toho, že komunističtí ideologové se musí zajímat o literární tvorbu exilu, že ji nemohou nevidět nebo prostě od ní odvrátit oči. V exilu máme dva orgány vynikající úrovně jak ideově-obsahové - tak i jazykové. PERSPEKTIVY jsou kulturně-politickým a literárně kritickým orgánem - zatím co periodické sborníky Křesťanské akademie v Římě STUDIE jsou jedinou naší exilovou česky tištěnou vědeckou revuí, která si čas od času všímá i otázek vysloveně uměleckých.

Redaktor PERSPEKTIV, autor knihy: "Rub a líc našeho národného programu v atomovém věku", která v exilu vzbudila snad nejvíce diskusí, si byl plně vědom toho jak je nám třeba kritické revue, která by byla nesmlouvavá v kulturních otázkách našeho exilu i v kulturní problematice diktované politikou komunistické strany v Československu, která by byla nesmlouvavá i v nejširších otázkách našeho duchovního a tvůrčího života vůbec. Tento úkol splnily PERSPEKTIVY v prvních 6 sešitech v daných mož-

nostech. Zde je třeba např. uvést diskusi prof. Václava Hlavatého s prof. Pavlem Želivným. Šestý sešit, který vyšel letos na podzim přinesl významný literární příspěvek - texty sedmi dosud neuveřejněných dopisů Petra Bezruče J. Urzidilovi a obsáhlou Urzidilovou studii. Na rozdíl od jiných časopisů, které přetiskují /často s chybami/ články pražských, varšavských, nebo bělehradských komunistů, přináší PERSPEKTIVY původní tvorbu ať z oblasti poezie nebo třeba esejistiky. Hluboká odpovědnost k současným problémům byla programem dosavadních svazků PERSPEKTIV. Programem, který pochopitelně zavazuje do budoucna!

*

"STUDIE" - sborníky esejistických a vědeckých prací začala vydávat Křesťanská akademie více než před 5 lety - předsedou ediční komise je vědecký sekretář Křesťanské akademie Msgre dr. František Planner; Studie edituje beneventský vysokoškolský profesor dr. Karel Vrána /Želivan/. V úvodu prvního čísla prof. Planner zdůrazňuje, že "STUDIE vznikly z potřeby pěstovat vědeckou práci v českém jazyce" a objasňovat složitou problematiku moderní české filologie na demokratickém Západě, ve vědeckém sou-

ručenství Čechů žijících nyní mimo hranice zkomunizovaného Československa.

Čeští autoři, poznamenává předseda ediční rady, žijící v cizině, musí posílat své vědecké práce do cizojazyčných časopisů, což má bezesporu svůj velký význam - poněvadž věda a pravda nezná těsné hranice nacionalismu ... Každý autor je však rád, může-li rozmnožit svůj národní vědecký kapitál a nemusí-li jej ukládat jen v cizích valutách. A každý čtenář, dychtící nasytit svou duši vědou, zasedne - podle slov zakládající listiny Karlovy university - raději k svému stolu, třeba jen chudě vypraveném, aby se nemusel sytit jen s cizích stolů, i kdyby byly připraveny bohatě."

Dosud vyšlo 9 čísel STUDII - každý svazek má 100 až 140 stran velkého formátu a téměř všichni z významnějších představitelů naší vědy v zahraničí přispěli svými pracemi do STUDII. Dobrá třetina téměř každého sborníku je věnována filosofii - je to pochopitelné, poněvadž vědeckým oborem prof. Vrány jsou dějiny filosofie, ovšem STUDIE přináší přispěvky ze všech vědeckých kategorií od medicíny, práva, přírodních věd až např. po speciální otázky moderních politických věd. Skutečnost vydávání STUDII je věcí tak dalekosáhlou, že např. vědečtí pracov-

níci Křesťanské akademie umožňují zde vědcům stojícím mnohdy na jiném pólu publikovat své práce ve Studiih; náboženská a ideová hlediska jsou překonávána hledisky vědecké úrovně.

Editor tím dosahuje jedinečné moderní synthesy - skutečná věda a víra si nemohou odporovat, je jen nutno domyslet problematiku styčných bodů.

Poslední devátý svazek /léto 1963, str. 138/ obsahuje politickou studii prof. F. Mikuly "Otazník nad Afrikou", filosofie je zastoupena editorovou úvahou: "Na hranicích přírodních věd a filosofie" a Věry Stárkové "Dobrodružství idejí" /Whitehead/, přírodní vědy a biologie jsou zastoupeny studií profesora Josefa Kratochvila "Zoopsychologické a zoosociologické problémy života sobů", (o autorových posledních výzkumech za polárním kruhem), historie je zastoupena studií Dr. Karla Schwarzenberka a Josefa Krejčího, literatura recenzí prof. R. Vlacha. Je skutečností, že celá řada listů, které se pokládají za naše mluvčí v zahraničí /a z nichž mnohé již zanikly/ nepřinesly ani jediný zhodnocující článek o Studiih a Perspektivách, které svou vysokou úrovní zůstanou trvalým svědectvím o tvůrčím životě našeho exilu. Zde zůstává několik otázek nezodpovězených.

J. Svoboda

NAD NOVOU PRACÍ
Václava LÁSKY.

Bývalí českoslovenští diplomaté, kteří dnes žijí v exilu obohatili naši kulturu řadou hodnotných děl. Bezesporu jedna z nejsympatičtějších osobností je dr. Václav Lásky, který dnes žije v Mexiku. V edici Sklizeň /Hamburk/ vydal letos Václav Lásky drobnou knížku "Československo a svatý Václav", autorem je španělský spisovatel Wenceslao Fernandez Florez, který navštívil Československo ve svatováclavském mileniu 1929. V. Lásky v prologu ke knize píše: Kratičké cestopis v němž španělský cestovatel zachytil své dojmy z doby rozkvětu mladé Československé republiky, vyvolává v nás, kteří žijeme v cizině nostalgii po těch šťastných časech... Co se týče přeloženého dílka o Československu je psáno místy skvělým humorem, který se střídá s vážnými scénami např. dramatické vyhlášení zavraždění sv. Václava a autorův sloh krátkých úsečných vět, malujících celé obrazy - snad podle poznámek učiněných cestou - může se nám někdy zdát suchým; byl však v překladu většinou zachován, aby byl vystižen jedinečný charakter originálu, i za cenu výtky, že jsem se snad příliš držel formy, ba někdy i slovosledu proti duchu

čestiny. - Tato omluva nebyla nutná, prozaické přebásnění Láskovo je svěží a zachycuje autorovu i překladatelovu kulturu slova.

K.

POVÍDKY ZE SOBÍHO
KRÁLOVSTVÍ.

Kulturní ohnisko Čs. dálkové školy ve Stuttgartě a v Oslu vydalo půvabnou knížku "Rjuk und seine Renntiere" /Sobi Vikinga Rjúka/. Každý uvítá s láskou tyto kouzelné povídky z norské přírody - jsou psány německy, aby obsáhly širší okruh mladých čtenářů. Autor J. Jemar /pseudonym dr. Jos. Kratochvíla, poslední jeho knížka podepsaná tímto pseudonymem vyšla ještě doma asi v r. 1947 "Kožoušek"/ zavádí mladé čtenáře na evropský sever do sobího království, do země tajemných fjordů a jezer. Čtyři povídky o životě zvířat, čtyři příběhy, které zaujmou nejen svou výzrálou vyprávěčskou formou, ale i pravdivým lidským prožitkem. Tematika povídek je značně široká, zavádí mladé čtenáře do dílny řezbáře vikiných člunů, dvě povídky jsou věnovány norskému severu a poslední povídka je exulantským výkřikem touhy po svobodě. Doslov ke knize je psán česky a obrazová příloha si všímá života našich dětí při letních školních táborech v Norsku

F. C. Štěrba

ACTA VELEHRADENSIA

Velehradské unionistické hnutí dostalo v současné době velkou aktuální váhu především II. Vatikánským koncilem. Smyslem velehradského sjednocujícího díla v intenci sv. Cyrila a Metoděje byla snaha o obnovu rozkořem rozpojených vazeb duchovní jednoty v rodině Slovanstva. Velehrad vyrostl v organizační středisko velkorysé akce pro šíření zájmu o otázku církevního sjednocení - velkým realizátorem této myšlenky se stal olomoucký arcibiskup dr. Stojan. Bylo to mocné iniciativní hnutí, které půl století před II. Vatikánským koncilem dalo Velehradu prvenství, které nyní nabýlo světové aktuality.

Sedm velkých sjednocovacích kongresů na Velehradě /s filialními sjezdy v Praze a Lublani/ soustředilo zájem a spolupráci nejen slovanských, ale i neslovanských odborníků a vyvolalo nemalý ohlas v prostředí pravoslavném. AKTA KONGRESŮ rozesílaná po všech odborných vědeckých střediscích seznamovala vědecký svět s akcí velehradskou, v níž idea cyrilometodějská dosáhla světového formátu. Kongresové porady velehradské, odeslané zástupci všech slovanských národů i theologickými odborníky kultur-

ního světa měly ráz všeslovanských a mezinárodních cyrilometodějských synod /některý kongres shromažďoval až 25 biskupů i se zástupci pravoslavného episkopátu/. Pravoslavný účastník těchto kongresů prohlásil, že cyrilometodějské sjednocovací sjezdy na Velehradě patří mezi nejvýznamnější události církevních i světových dějin.

Institut für ang. Publizistik v Mnichově (Slovanské oddělení), hodlá nyní postupně vydávat Akta těchto kongresů, aby ukázal jejich velkou aktuálnost a zároveň pomohl osvětlit řadu dosud zcela nedorozřšených problémů /uniáté atd/.

Red.

Felix Mikula	1100 let křesťanství	173
Pavel Lesný	K pevnému bodu	186
Jaroslav Dresler	Congresus Historiae Slavicae Saliburgensis	189
	Acta Academiae Velehradensis	193
	V rámci cyrilometodějského jubilea	193
	Pozdravení Zdenku Rotreklovi	194
Antonín Kratochvíl	Otřásající svědectví flámského misionáře	195
	Na okraj Sicova filmu "Obkličeni"	197
Václav Láska	Ze Vzpomínek	199

OKNA

Přemysl Pitter, Jaroslav Dresler, Jan Pražák, Antonín Kratochvíl, Jiří Svoboda, Josef Němeček, F. C. Štěrba	203
--	-----

ARCHA, literární revue československého exilu. Vydává Kulturní sekce Čs. Uprchlíckého výboru v Německu. Rediguje dr. Antonín Kratochvíl, odpovědný zástupce listu: Josef Němeček. Grafická úprava Jaroslav Dresler. - Adresa vydavatele a redakce: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland, 8 – München 13, Elisabeth Str. 34 / III. Tisk: Zdenka Kubičková, München 54, Moosacherstr. 100. Předplatné na 10 svazku Archy činí DM 12,-